

Бухгалтерлердин эл аралык федерациясы®
АКШ, Нью-Йорк 10017, Бешинчи авеню 529

Бул басылма Бухгалтерлердин эл аралык федерациясы (БЭФ®) тарабынан чыгарылган. Федерациянын башкы милдети төмөндөгү жолдор аркылуу коомдук кызыкчылыкка кызмат кылууда турат: жогорку сапаттагы эл аралык стандарттарды иштеп чыгууга катышуу; бул стандарттарды кабыл алууга жана ишке киргизүүгө көмөктөшүү; кесипкөй бухгалтердик эсеп чөйрөсүндө уюмдардын дараметин өркүндөтүү; ошондой эле коомдук кызыкчылыкты билдирген маселелер боюнча пикирди ачык билдирүү. Бул басылманы жеке колдонуу үчүн жүктөп алууга же Бухгалтерлердин этикасынын эл аралык стандарттары боюнча кеңештин ® (БЭЭСК®): www.ethicsboard.org сайтында сатып алууга болот.

Кесипкөй бухгалтерлердин эл аралык этика кодекси^{сб} (анын ичинде Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттары^{сб}), алдын ала долбоорлор, консультациялык документтер жана БЭФ тарабынан жарыяланган жана автордук укук менен корголгон БЭЭСКтин башка басылмалары.

БЭЭСК (IESBA) жана БЭФ (IFAC) бул басылмадагы материалдарга таянуу менен аракеттенип жаткан же аракеттерден оолак болгон кандайдыр-бир жакка келтирилген зыян үчүн, мындай зыяндар шалаакылыктан же башкача түрдө келтирилгенине же жоктугуна карабастан, жоопкерчилик тартпайт.

Бухгалтерлердин этикасынын эл аралык стандарттары боюнча кеңеш, Кесипкөй бухгалтерлердин эл аралык этика кодекси^{сб} (анын ичинде Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттары^{сб}), "Бухгалтерлердин эл аралык федерациясы", "БЭЭСК", "БЭФ", БЭЭСК жана БЭФ логотиптери БЭФ соода маркалары же АКШдагы жана башка өлкөлөрдөгү БЭФ катталган соода маркалары жана тейлөө белгилери болуп саналат.

Автордук укук © июль 2018, Бухгалтерлердин эл аралык федерациясы (БЭФ). Бардык автордук укуктар корголгон. Бул документти жеке коммерциялык эмес максаттарда гана пайдалануу учурларын кошпогондо, документти кайра чыгаруу, сактоо, берүү же башка ушул сыяктуу пайдалануу үчүн БЭФтин жазуу жүзүндөгү уруксаты талап кылынат. Кайрылуулар төмөндөгү электрондук почта аркылуу кабыл алынат: permissions@ifac.org.

ISBN: 978-1-60815-369-5

Жарыяланган:

КЕСИПКӨЙ БУХГАЛТЕРЛЕРДИН ЭЛ АРАЛЫК ЭТИКА КОДЕКСИН (АНЫН ИЧИНДЕ КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫКТЫН ЭЛ АРАЛЫК СТАНДАРТТАРЫН) ПАЙДАЛАНУУ БОЮНЧА КОЛДОНМО

2018-Ж. ЧЫГАРЫЛЫШ

Колдонмонун түзүмү

Ушул Колдонмонун мазмуну төмөндөгү бөлүмдөр түрүндө берилген:

Бухгалтерлердин этикасынын эл аралык стандарттары боюнча кеңеш менен таанышуу	1
Бухгалтерлердин эл аралык федерациясынын ролу	2
Ушул Колдонмону колдонуу чөйрөсү	3
2016-жылдагы чыгарылышка карата олуттуу өзгөрүүлөр	4
Кодекске карата колдонмо	6
Мазмуну	11
Кириш сөз	14
1-бөлүк – Кодексти, негизги принциптерди жана концептуалдык негиздерди сактоо	15
2-бөлүк –Бизнестеги кесипкөй бухгалтерлер	32
3-бөлүк – Ачык практикалык кесипкөй бухгалтер	70
Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттары (4А жана 4В-бөлүктөрү)	
4А-бөлүгү – Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмасы үчүн көз карандысыздык	116
4В-бөлүгү – Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмаларынан тышкары, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды аткаруудагы көз карандысыздык	197
Кыскартуулар тизмесин камтыган глоссарий	235
Күчүнө кирүү күнү	248

Автордук укуктар жана котормо

БЭФ колдонмолорду, стандарттарды жана башка БЭЭСК басылмаларын басып чыгарат жана аларга карата автордук укуктарга ээ болот.

БЭФ англис тилдүү эмес өлкөлөрдө финансылык отчеттуулукту түзүүчүлөр жана колдонуучулар, аудиторлор жана башка кесипкөй бухгалтерлер, жөнгө салуучу органдар, стандарттарды белгилөөчү улуттук органдар, БЭФтин мүчө уюмдары, юристтер, илимий чөйрө, студенттер жана башка кызыкдар топтор алардын эне тилиндеги стандарттарына жетүү мүмкүндүгүнө ээ болушу маанилүү экенин тааныйт. Ушуга байланыштуу БЭФ өзүнүн басылмаларын кайра чыгарууну, же которууну жана кайра чыгарууну колдойт жана жеңилдетет.

БЭФ анын автордук укук менен корголгон басылмаларын которууга жана кайра чыгарууга байланыштуу саясаты *«Бухгалтерлердин эл аралык федерациясы жарыялаган стандарттарды которуу жана кайра чыгаруу саясаты»* жана *«Бухгалтерлердин эл аралык федерациясынын басылмаларын кайра чыгаруу, же которуу жана кайра чыгаруу саясаты»* документинде берилген. Ушул колдонмону кайра чыгарууну, же которууну жана кайра чыгарууну каалаган кызыкдар тараптар тиешелүү жоболорду жана шарттарды алуу үчүн permissions@ifac.org менен байланышуусу зарыл.

БУХГАЛТЕРЛЕРДИН ЭТИКАСЫНЫН ЭЛ АРАЛЫК СТАНДАРТТАРЫ БОЮНЧА КЕҢЕШ МЕНЕН ТААНЫШУУ®

Бухгалтерлер этикасынын эл аралык стандарттары боюнча кеңеш® (БЭЭСК®) *Кесипкөй бухгалтерлердин эл аралык этика кодексинин*^{с6} (Кодекс) (анын ичинде *Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттарынын*^{с6}) тиешелүү эл аралык стандарттарына ылайык иштелип чыккан стандарттарды белгилөө боюнча көз карандысыз орган болуп саналат.

БЭЭСКтин максаты, анын Техникалык тапшырмасында көрсөтүлгөндөй, кесипкөй бухгалтерлер үчүн жогорку сапаттагы этикалык стандарттарды белгилөө аркылуу коомдук кызыкчылыктарга кызмат кылуу болуп саналат. БЭЭСКтин узак мөөнөттүү максаты Кесипкөй бухгалтерлер үчүн кодексдин этикалык стандарттарын, анын ичинде аудиторлордун көз карандысыздык стандарттарын жөнгө салуучу органдар жана стандарттарды белгилөөчү улуттук органдар чыгарган стандарттарга ылайык келтирүү болуп саналат. Стандарттардын бирдиктүү жыйындысын макулдашуу эл аралык деңгээлде кесипкөй бухгалтерлер көрсөткөн кызматтардын сапатын жана ырааттуулугун жогорулатат жана глобалдык капиталдык рыноктордун натыйжалуулугун жогорулатат.

БЭЭСК дүйнөнүн ар кайсы өлкөсүнөн чыккан 18 башкарманын мүчөсүнөн турат, алардын ичинде 9дан көп эмеси практикалык адистер жана 3төн кем эмеси – коомдук мүчөлөр (кеңири коомчулуктун кызыкчылыктарын чагылдырган жана чагылдырууга кызыкдар болгон адамдар) болуп саналат. Кеңештин мүчөлөрүн БЭФтин талапкерлерди көрсөтүү комитетинин сунуштамасынын негизинде жана БЭЭСК ишине көзөмөл жүргүзгөн Коомдук кызыкчылыктарга көзөмөлдүк кылуу боюнча кеңештин (КККК) жактыруусу менен, БЭФ Башкармасы дайындайт.

БЭЭСК стандарттарын иштеп чыгуу процесси өзүнө Коомдук кызыкчылыктарга көзөмөлдүк кылуу боюнча кеңештин (КККК) жана БЭЭСК стандарттарын жана колдонмолору иштеп чыгууда коомчулуктун салымын камсыздаган БЭЭСК Консультативдик тобунун (КТ) катышуусун камтыйт.

Стандарттарды иштеп чыгууда БЭЭСКтен өз ишинде айкындуулукту сактоо, ошондой эле Коомдук кызыкчылыктарга көзөмөлдүк кылуу боюнча кеңеш бекиткен талаптагыдай жол-жоболорду сактоо талап кылынат. Кеңештин отурумдары, анын ичинде телеконференция режиминдеги отурумдар коомчулук үчүн ачык, ал эми күн тартибинин документтери анын веб-сайтында жеткиликтүү.

Кошумча маалымат алуу үчүн төмөндөгү шилтеме аркылуу өтүңүз:
www.ethicsboard.org.

БУХГАЛТЕРЛЕРДИН ЭЛ АРАЛЫК ФЕДЕРАЦИЯСЫНЫН РОЛУ

Бухгалтерлердин эл аралык федерациясы (БЭФ) күчтүү жана туруктуу уюмдарды, рынокторду жана экономикаларды өнүктүрүүгө шарт түзүү менен, коомдук кызыкчылыктарга кызмат кылат. Ал финансылык отчеттуулуктун айкындуулугу, отчеттуулугу жана салыштырмалуулугун жактайт, бухгалтер кесибин өнүктүрүүгө жардам берет жана дүйнөлүк финансылык инфраструктура үчүн бухгалтерлердин маанилүүлүгү жана баалуулугу жөнүндө маалымдайт. БЭФ 1977-жылы негизделген, азыркы убакта коомдук практика, билим берүү, мамлекеттик кызмат, өнөр жай жана соода чөйрөсүндө иштеген, дээрлик 3 миллион бухгалтерди өкүлдөгөн, 130дан ашык өлкөдөгү жана юрисдикциялардагы 175тен ашык мүчөдөн жана ассоциацияланган мүчөлөрдөн турат.

Коомдук кызыкчылыктарды коргоо боюнча өзүнүн мандатынын алкагында БЭФ биринчи кезекте БЭЭСКтин колдоосу аркылуу, бухгалтерлер үчүн жогорку сапаттагы эл аралык этикалык стандарттарды иштеп чыгууга, кабыл алууга жана киргизүүгө көмөктөшөт. БЭФ стандарттарды белгилөө боюнча бул көз карандысыз кеңешти кадр ресурстарын, орун жайларды башкарууну, коммуникациялык колдоону жана каржылоону камсыздайт, ошондой эле кеңештин мүчөлөрүн көрсөтүү жана тандоо процессине көмөктөшөт.

БЭЭСК өзүнүн жеке күн тартибин белгилейт жана талаптагыдай жол-жобого ылайык жана БЭФ катышпастан өзүнүн басылмаларын бекитет. БЭФ күн тартибине же басылмаларга таасир этүү мүмкүнчүлүгүнө ээ эмес. БЭФ колдонмолорду, стандарттарды жана башка басылмаларды жарыялайт жана аларга карата автордук укуктардын ээси болуп саналат.

БЭЭСКтин көз карандысыздыгы төмөндөгүлөр аркылуу камсыздалат:

- Коомдук кызыкчылыктарга көзөмөлдүк кылуу боюнча кеңеш тарабынан коомдук кызыкчылыкта стандарттарды белгилөөгө расмий, көз карандысыз көзөмөл (кененирээк www.ipiob.org сайтынан караңыз), ал коомчулук менен консультацияны камтыган, талаптагыдай катуу процессти карайт;
- талапкерлерди көрсөтүү жөнүндө ачык кулактандыруу жана Коомдук кызыкчылыктарга көзөмөлдүк кылуу боюнча кеңеш тарабынан көрсөтүү/тандоо процессине расмий көз карандысыз көзөмөл;
- стандарттарды белгилөөнүн талаптагыдай процесси планында, коомчулуктун күн тартибинин, отурумдардын материалдарына жана ар бир акыркы стандарт боюнча тьянактар үчүн жарыяланган негиздерге жетүү мүмкүндүгү планында толук айкындуулук;
- стандарттарды иштеп чыгуу процессине Консультативдик топту жана байкоочуларды тартуу; жана

- БЭЭСК мүчөлөрүнө карата, ошондой эле талапкерлерди көрсөтүүчү/жалдоочу уюмдарга карата талаптар, көз карандысыздыкты, ак ниеттүүлүктү сактоо жана коомдун кызыкчылыгында милдеттерди сактоо.

Кошумча маалымат алуу үчүн БЭФтин www.БЭФ.org веб-сайтына өтүңүз.

УШУЛ КОЛДОНМОНУ КОЛДОНУУ ЧӨЙРӨСҮ

2018-ЖЫЛДАГЫ ЧЫГАРЫЛЫШЫ

Бул колдонмо БЭФтин ролу жөнүндө маалыматты жана БЭЭСК басып чыгарган *Кесипкөй бухгалтерлердин эл аралык этика кодексин* (Кодекс) (анын ичинде *Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттарын*) камтыйт.

2016 –ЖЫЛДАГЫ ЧЫГАРЫЛЫШКА КАРАТА ОЛУТТУУ ӨЗГӨРТҮҮЛӨР

Ушул колдонмо төмөндөгү редакцияга ылайык 2016-жылдагы «Кесипкөй бухгалтерлердин этика кодекси боюнча колдонмо» басылмасын алмаштырат:

- NOCLAR Pronouncement—Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкка жооп кылуу;
- Close-Off Document—Аудит кызмат көрсөтүүсүн же ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен кызматкерлердин узак байланышына тиешелүү Кодекске өзгөртүүлөр: жана
- Close-Off Document—Маалыматты даярдоого, берүүгө жана негизги принциптерди бузуу максатында кысым көрсөтүүгө тиешелүү Кодекстин С бөлүгүнө өзгөртүүлөр.

Өзгөртүүлөр

2018-жылдагы колдонмо жаңы түзүмдү жана редакциялык чечимдерди колдонуу менен толук кайра жазылган, бул навигацияны, Кодексти пайдаланууну жана колдонууну жеңилдетет. Аталышы өзгөртүлгөн *Кесипкөй бухгалтерлердин эл аралык этика кодекси (анын ичинде Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттары)* бир нече олуттуу толуктоолорду жана өзгөртүүлөрдү камтыйт, атап айтканда:

- Өркүндөтүлгөн жана көрсөтмөлүү концептуалдык негиз.
- Негизги принциптерди сактоого жана көз карандысыздыкты камсыздоого коркунуч келтирген тобокелдиктерге (коркунучтарга) ылайык келген сактык чараларына тиешелүү ачык жана так жоболор.
- Персоналдын аудит кызмат көрсөтүүлөрүн же ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарлар менен узак байланышына тиешелүү көз карандысыздык жөнүндө бекемделген жоболор.
- Бизнестеги кесипкөй бухгалтерлерге (БКБ) арналган жаңы жана кайра каралган бөлүмдөр, төмөндөгүлөргө тиешелүү:
  - маалыматты даярдоо жана берүү; жана
  - негизги принциптерди бузуу максатында кысым көрсөтүү.
- Ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлер (АПКБ) үчүн Кодекстин 2-бөлүгүндө берилген БКБ жөнүндө тиешелүү жоболорду аларга карата колдонуу боюнча так колдонмо.
- Стимулду, анын ичинде белектерди сунуштоого же кабыл алууга жана көңүл бурууга тиешелүү БКБлар жана АПКБлар үчүн так жоболор.

- Кесипкөй ой жүгүртүүдө чыгарууда фактыларды жана жагдайларды түшүнүүнүн маанилүүлүгүн баса белгилеген жаңы методикалык материалдар.
- Негизги принциптерди сактоо аудиттин же башка ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын жүрүшүндө кесипкөй скептицизмге кандай түрткү бере турганын түшүндүрүүчү жаңы методикалык материалдар.

Күчүнө кирүү күнү

1-3-бөлүктөр

- 1, 2 жана 3-бөлүктөр 2019-жылдын 15-июнунда күчүнө кирет.

Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттары (4А жана 4В-бөлүктөрү)

- Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмалары үчүн көз карандысыздыкка тиешелүү 4А-бөлүгү 2019-жылдын 15-июнунда же бул датадан кийин башталуучу мезгилдердеги финансылык отчеттуулук аудити жана обзору үчүн күчүнө кирет.
- Мезгилдерди камтыган предметке карата ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды аткаруудагы көз карандысыздыкка тиешелүү 4В-бөлүгү 2019-жылдын 15-июнунда же бул датадан кийин башталган мезгилдер үчүн күчүнө кирет; калган учурларда ал 2019-жылдын 15-июнунда күчүнө кирет.

Мөөнөтүнөн мурда кабыл алууга жол берилет.

Узак кызматташтык жөнүндө жоболор

Түзүмү өзгөртүлгөн Кодекстин күчүнө кирүү күнү 290 жана 291-бөлүмдөрдө колдонулган узак кызматташтык жөнүндө кайра каралган жоболор күчүнө кирген датаны жокко чыгарбайт (2017-жылдын январындагы узак кызматташтык жөнүндө корутунду документте көрсөтүлгөндөй), атап айтканда төмөндөгүлөрдү:

- (a) Төмөндө берилген (с)-пунктундагы өткөөл жобого ылайык, 290.148-290.168-пункттар 2018-жылдын 15-декабрында же ушул датадан кийин башталган мезгилдеги финансылык отчеттуулуктун аудити үчүн күчүнө кирет.
- (b) 291.137-291.141-пункттар белгилүү мезгилдерди камтыган ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар үчүн 2018-жылдын 15-декабрында же ушул датадан кийин башталган мезгилде күчүнө кирет; башка учурларда 2018-жылдын 15-декабрынан баштап күчүнө кирет;
- (c) 290.163-пункт 2023-жылдын 15-декабрына чейин башталган мезгилдеги финансылык отчеттуулуктун аудити үчүн гана күчүнө кирет. Бул мыйзам чыгаруучу же жөнгө салуучу орган (же мындай мыйзам чыгаруучу же жөнгө салуучу орган катары ыйгарым укук берилген же таанылган уюм) беш жылдан аз «муздатуу» мезгилин аныктаган юрисдикцияларда тапшырманын жетекчилери үчүн катары менен беш жыл ичинде талап кылынган «муздатуу» мезгилине өтүүнү жеңилдетет.

2018-жылдын июлунан кийин чыгарылган Кодекске оңдоолор жана Алдын ала долбоорлор.

2018-жылдын июлунан кийин кабыл алынган оңдоолор жана акыркы чечимдер, же жүзөгө ашырылбаган алдын ала долбоорлор жөнүндө акыркы маалыматты алуу үчүн www.ethicsboard.org дареге боюнча БЭЭСК веб-сайтына өтүңүз.

КОДЕКСКЕ КАРАТА КОЛДОНМО

(ушул Колдонмо Кодексти колдонуу боюнча расмий эмес окуу куралы болуп саналат).

Кодекстин максаты

1. *Кесипкөй бухгалтерлердин эл аралык этика кодекси ("Кодекс") (анын ичинде Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттарын)* бул кесиптин коомдук кызыкчылыктарды коргоосу үчүн өзүнүн жоопкерчилигин таанууну чагылдырган, кесипкөй бухгалтерлердин этикасынын негизги принциптерин белгилейт. Бул принциптер кесипкөй бухгалтерден күтүлгөн жүрүм-турум стандарттарын белгилейт. Негизги принциптер болуп төмөнкүлөр саналат: ак ниеттүүлүк, объективдүүлүк, кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык, купуялык жана кесиптик жүрүм-турум.
2. Кодекс негизги принциптерге шайкештикти камсыздоо үчүн коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн кесипкөй бухгалтерлер колдонушу керек болгон концептуалдык негизди камсыз кылат. Кодексте бухгалтерлерге концептуалдык негиздерди бул темаларга карата колдонууга жардам берген, ар кандай темалар боюнча талаптар жана методикалык материалдар берилген.
3. Аудитордук жана обзордук текшерүүлөр, ошондой эле башка ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар учурунда, Кодекс бул тапшырмаларга карата көз карандысыздык коркунучтарын жоюу үчүн концептуалдык негиздерди колдонуу аркылуу белгиленген *Эл аралык көз карандысыздык стандарттарды* белгилейт.

Кодекстин түзүмү

4. Кодекс төмөндөгү материалдарды камтыйт:
  - 1-бөлүк – *Кодексти, негизги принциптерди жана концептуалдык негиздерди сактоо*, ал негизги принциптерди жана концептуалдык негиздерди камтыйт жана бардык кесипкөй бухгалтерлерге карата колдонулат.
  - 2-бөлүк - *Бизнестеги кесипкөй бухгалтерлер*, анда кесипкөй ишмердүүлүктү жүргүзүүдө Бизнестеги кесипкөй бухгалтерлерге карата колдонулуучу кошумча материалдар берилген. Бизнестеги кесипкөй бухгалтерлер иштеген, тартылган же аткаруучу же аткаруучу эмес катары контракт боюнча иштеген кесипкөй бухгалтерлерди камтыйт, мисалы:
    - Соода, өнөр жай же кызмат көрсөтүү чөйрөсү.
    - Мамлекеттик сектор.

- Билим берүү.
- Коммерциялык эмес сектор.
- Жөнгө салуучу же кесипкөй органдар

Ошондой эле 2-бөлүк ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлер болуп саналган адамдарга карата, мейли подрядчы, кызматкер же ээси катары болсун, алардын аудитордук уюм менен мамилелерине ылайык кесиптик ишмердүүлүктү жүргүзүүдө колдонулат.

- 3-бөлүк – Ачык *практикалык кесипкөй бухгалтер*, анда кесипкөй кызмат көрсөтүүдө жалпы ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлерге карата колдонулган кошумча материалдар берилген.
  - *Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттары*, анда ишенимди камсыз кылуучу кесипкөй кызмат көрсөтүүдө ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлерге карата колдонулган кошумча материалдар берилген, атап айтканда:
    - 4А-бөлүгү - *Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмалары үчүн көз карандысыздык*, ал аудитордук же обзордук текшерүү тапшырмаларын аткарууда колдонулат.
    - 4В-бөлүгү - *Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмаларынан тышкары, башка ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар үчүн көз карандысыздык*, ал аудитордук же обзордук текшерүү тапшырмалары болуп саналбаган, башка ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды аткарууда колдонулат.
  - *Глоссарий*, ал белгилүү терминдерди (зарыл болгон жерлерде кошумча түшүндүрмөлөрү менен) жана Кодекстин айрым бөлүктөрүндө өзгөчө мааниге ээ болгон терминдердин сүрөттөмөсүн камтыйт. Мисалы, Глоссарийде, 4А-бөлүгүндө «аудитордук тапшырма» термини аудитордук да, обзордук текшерүү тапшырмасына да бирдей колдонула тургандыгы белгиленген. Ошондой эле Глоссарий Кодексте жана Кодекс шилтеме кылган башка стандарттарда колдонулган кыскартуулардын тизмелерин камтыйт.
5. Кодекс конкреттүү темалар каралган бөлүмдөрдү камтыйт. Айрым бөлүмдөр бул темалардын конкреттүү аспектерине арналган бөлүмчөлөрдү камтыйт. Кодекстин ар бир бөлүмү бул орундуу болгон жерде төмөндөгүдөй түрдө түзүмдөлгөн:
- Киришүү – бөлүмдө каралуучу теманы баяндайт жана концептуалдык негиздер контекстинде талаптарды жана колдонмо материалды тааныштырат. Киришүү материалы ар бир бөлүктү жана анын бөлүмдөрүн түшүнүү жана колдонуу үчүн маанилүү болгон маалыматтарды, анын ичинде колдонулган терминдердин

түшүндүрмөлөрүн камтыйт.

- Талаптар – каралып жатан маселеге карата жалпы жана конкреттүү жагдайларды белгилейт.
- Колдонмо материалдар – кароо керек болгон иш-аракеттер же маселелер боюнча контекстти, түшүндүрмөлөрдү, сунуштарды, сүрөттөрдү жана талаптарды аткарууга жардам берген башка көрсөтмөлөрдү камтыйт.

Кодексти кантип пайдалануу керек

Негизги принциптер, көз карандысыздык жана концептуалдык негиздер

6. Кодекс кесипкөй бухгалтерлерден этиканын негизги принциптерин сактоону талап кылат. Ошондой эле Кодекс алардан негизги принциптерди сактоо коркунучтарын аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн концептуалдык негиздерди колдонууну талап кылат. Концептуалдык негиздерди колдонуу кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонууну, жаңы маалыматка жана фактылардагы жана жагдайлардагы өзгөрүүлөрдө сактыкты сактоону, ошондой эле акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап тестин колдонууну талап кылат.
7. Концептуалдык негиздер, мыйзамдар, ченемдик актылар, аудитордук уюм же иш берүүчү уюм белгилеген шарттардын, саясаттын жана жол-жоболордун болушу коркунучтарды аныктоого таасирин тийгизиши мүмкүн экенин тааныйт. Бул шарттар, саясат жана жол-жоболор кесипкөй бухгалтердин коркунуч алгылыктуу деңгээлде турганын баалоосунда маанилүү фактор болушу мүмкүн. Эгерде коркунучтар алгылыктуу деңгээлде болбосо, концептуалдык негиздер бухгалтерден бул коркунучтарды жоюуну талап кылат. Коркунучтарды жоюунун жолдорунун бири сактык чараларды колдонуу болуп саналат. Сактык чаралар – бул коркунучтарды алгылыктуу деңгээлге чейин натыйжалуу төмөндөтүү үчүн бухгалтер өзүнчө же айкалыштырып колдонгон иш-аракеттер.
8. Мындан тышкары, Кодекс кесипкөй бухгалтерлерден аудитти, обзорду жана башка ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды жүргүзүүдө көз карандысыздыкты талап кылат. Концептуалдык негиздер негизги принциптерди сактоо коркунучтарына карата болгон сыяктуу эле, көз карандысыздык коркунучтарын аныктоого, баалоого жана жок кылууга карата колдонулат.
9. Кодексти сактоо билимди, түшүнүүнү жана колдонууну талап кылат:
  - 1-бөлүктүн контекстинде конкреттүү бөлүмдүн бардык тиешелүү жоболорун, ошондой эле кырдаалга жараша 200, 300, 400 жана 900-бөлүмдөрдө берилген кошумча материалдарды.
  - Конкреттүү бөлүмдүн бардык тиешелүү жоболорун, мисалы, кошумча конкреттүү жоболор менен бирге «Жалпы жоболор» жана «Аудиттин

бардык кардарлары» аталыштарында берилген жоболорду, анын ичинде «Коомдук кызыкчылык ишканалары болуп саналбаган аудит кардарлары» же «Коомдук кызыкчылык ишканалары болуп саналбаган аудит кардарлары» аталыштарында берилген жоболорду.

- Бардык тиешелүү бөлүмчөдө берилген кошумча жоболор менен бирге конкреттүү бөлүмдө берилген бардык тиешелүү жоболорду.

Өтүнмөнүн талаптары жана материалдары

10. Талаптар жана колдонмо материалдар негизги принциптерди сактоо, концептуалдык негиздерди колдонуу жана аудит, обзор жана башка ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды аткарууда көз карандысыз болуу максатында окулушу жана колдонулушу керек.
11. Талаптар "R" тамгасы менен белгиленет, көпчүлүк учурларда «керек» деген сөздү камтыйт. Кодексте «керек» сөзү кесипкөй бухгалтерге же аудитордук уюмга «керек» сөзү колдонулган конкреттүү жобону сактоо милдеттенмесин жүктөйт.

Талаптар

12. Айрым кырдаалдарда Кодекс кандайдыр бир талаптан конкреттүү дал келбөөнү карайт. Мындай кырдаалда жобо "R" тамгасы менен белгиленет, бирок «мүмкүн» сөзү же шарттуу туюндурма колдонулат.
13. Кодексте «мүмкүн» деген сөз колдонулганда, ал белгилүү бир жагдайларда, анын ичинде талаптын ичинен артыкчылык катары айрым иш-аракеттерди жасоого уруксатты түшүндүрөт. Ал мүмкүнчүлүктү белгилөө үчүн колдонулбайт.
14. Кодексте «мүмкүн» деген сөз колдонулганда, ал кандайдыр бир маселенин жаралуу, кандайдыр бир окуянын башталуу же кандайдыр бир иш-аракеттерди жасоо мүмкүнчүлүгүн түшүндүрөт. Бул термин коркунуч менен айкалыштырып колдонууда мүмкүнчүлүктүн же ыктымалдуулуктун кандайдыр бир конкреттүү деңгээлин аныктабайт, анткени коркунучтун деңгээлин баалоо каалаган конкреттүү маселенин, окуянын же иш-аракеттер багытынын фактыларына жана жагдайларына көз каранды болот.

Колдонуу үчүн материал

15. Талаптардан тышкары, Кодексти туура түшүнүү үчүн Кодекс керектүү контекстти камсыздаган колдонмо материалдарды камтыйт. Атап айтканда, колдонмо материалдар кесипкөй бухгалтерге белгилүү бир жагдайлардын топтомунан карата концептуалдык негиздерди кантип колдонуу керектигин түшүнүүгө, ошондой эле конкреттүү талапты түшүнүүгө жана аткарууга жардам берүүгө багытталган. Мындай колдонмо материал өз алдынча талаптарды белгилебесе дагы, аны изилдөө Кодекстин талаптарын туура колдонуу, анын ичинде концептуалдык негиздерди колдонуу үчүн керек. Колдонмо материалдар "A" тамгасы менен белгиленет.

16. Колдонмо материал мисалдар тизмегин камтыган учурларда, бул тизмектер толук болуп саналбайт.

Кодекс боюнча колдонмонун тиркемеси

17. Ушул Колдонмонун тиркемесинде Кодекстин баяндамасы берилген.

Кодексти карап чыгуу

1 - бөлүк

Кодексти сактоо, негизги принциптер жана концептуалдык негиздер (бардык кесипкөй бухгалтерлер – 100 - 199-бөлүмдөр)

2-бөлүк

Бизнестегі кесипкөй бухгалтерлер
(200-299-бөлүмдөр)

(2--бөлүк ошондой эле аудитордук уюм менен болгон мамилелерине ылайык өз кесибин жүзөгө ашырууда коомдук практикада иштеген жеке кесипкөй бухгалтерлерге да тиешелүү.

3-бөлүк

Коомдук практикадагы кесипкөй бухгалтерлер
(300-399-бөлүмдөр)

Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттары
(4А жана 4В-бөлүктөр)

4А-бөлүк. Аудит үчүн көз карандысыздык жана
обзордук текшерүү
(400-899-бөлүмдөр)

4В-бөлүк

Аудит жана обзордук текшерүүдөн тышкары
ишенимди камсыз кылуу боюнча тапшырмалар (-
900-999-бөлүмдөр)

Глоссарий

(Бардык кесипкөй бухгалтерлер)

**КЕСИПКӨЙ БУХГАЛТЕРЛЕРДИН ЭЛ АРАЛЫК ЭТИКА
КОДЕКСИ БОЮНЧА КОЛДОНМО**
**(АНЫН ИЧИНДЕ КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫКТЫН ЭЛ АРАЛЫК
СТАНДАРТТАРЫ)**

МАЗМУНУ

	Бети
КИРИШ СӨЗ	14
1-БӨЛҮК – КОДЕКСТИ, НЕГИЗГИ ПРИНЦИПТЕРДИ ЖАНА КОНЦЕПТУАЛДЫК НЕГИЗДЕРДИ САКТОО	15
100 Кодексти сактоо	16
110 Негизги принциптер	18
111 – Ак ниеттүүлүк	19
112 – Объективдүүлүк	19
113 – Кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык.....	20
114 – Купуялуулук.....	20
115 – Кесиптик жүрүм-турум	22
120 Концептуалдык негиздер	24
2-БӨЛҮК - БИЗНЕСТЕГИ КЕСИПКӨЙ БУХГАЛТЕРЛЕР.....	32
200 Концептуалдык негиздерди колдонуу – Бизнестеги кесипкөй бухгалтерлер	33
210 Кызыкчылыктар кагылышы	38
220 Маалыматты даярдоо жана берүү	41
230 Жетиштүү компетенттүүлүк менен аракеттенүү	46
240 Финансылык отчеттуулук жана чечимдерди кабыл алуу менен байланыштуу финансылык кызыкчылыктар, сыйакы жана стимулдар	48
250 Стимулдар, анын ичинде белектер жана меймандостук.....	50
260 Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкка жооп кылуу	56
270 Негизги принциптерди бузуу максатында кысым көрсөтүү.....	66
3-БӨЛҮК – АЧЫК ПРАКТИКАЛЫК КЕСИПКӨЙ БУХГАЛТЕР	70

300	Концептуалдык негиздерди колдонуу – Ачык практикалык кесипкөй бухгалтер	71
310	Кызыкчылыктардын кагылышы	78
320	Кесиптик дайындоолор	85
321	Экинчи пикир	89
330	Жыйымдар жана сыйакылардын башка түрлөрү	90
340	Стимулдар, анын ичинде белектер жана меймандостук	93
350	Кардарлардын активдерин сактоо	99
360	Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкка жооп кылуу	100
КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫКТЫН ЭЛ АРАЛЫК СТАНДАРТТАРЫ (4А ЖАНА 4В-БӨЛҮКТӨРҮ)		116
4А-БӨЛҮГҮ - АУДИТОРДУК ЖАНА ОБЗОРДУК ТЕКШЕРҮҮ ТАПШЫРМАСЫ ҮЧҮН КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫК		116
400	Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмалары үчүн көз карандысыздыктын концептуалдык негиздерин колдонуу	118
410	Жыйымдар	132
411	Сыйакы жана баалоо саясаты	136
420	Белектер жана меймандостук	137
430	Иш жүзүндөгү же коркунуч келтирген соттук териштирүү	138
510	Финансылык кызыкчылыктар	139
511	Зайымдар жана кепилдиктер	144
520	Ишкер мамилелер	146
521	Үй-бүлөлүк жана жеке мамилелер	148
522	Аудит кардары менен акыркы кызмат көрсөтүү	151
523	Аудит кардарынын директору же кызматкери катары иштөө	153
524	Аудит кардарында ишке орношуу	154
525	Убактылуу персоналды дайындоо	158
540	Персоналдын аудит кардары менен узак кызматташтыгы (анын ичинде өнөктөштөрдү орун алмаштыруу)	159
600	Аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен	

байланышпаган кызмат көрсөтүү	165
601 – Бухгалтердик кызмат көрсөтүүлөр	170
602 – Административдик кызмат көрсөтүүлөр	173
603 – Баалоо боюнча кызмат көрсөтүүлөр	173
604 – Салык кызмат көрсөтүүлөрү	175
605 – Ички аудит кызмат көрсөтүүлөрү	181
606 – Маалыматтык технологиялар системасынын кызмат көрсөтүүлөрү	184
607 – Сот процесстерин коштоо боюнча кызмат көрсөтүүлөр	186
608 – Юридикалык кызмат көрсөтүүлөр.....	187
609 – Персоналды тандоо боюнча кызмат көрсөтүүлөр	189
610 – Корпоративдик финансы боюнча кызмат көрсөтүүлөр	191
800 Пайдаланууга жана жайылтууга чектөөнү камтыган, атайынбагыттагы финансылык отчеттуулук жөнүндө отчеттор (аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмалары)	193

**4В-БӨЛҮГҮ – АУДИТОРДУК ЖАНА ОБЗОРДУК
ТЕКШЕРҮҮ ТАПШЫРМАЛАРЫНАН ТЫШКАРЫ, ИШЕНИМДИ
КАМСЫЗ КЫЛУУЧУ ТАПШЫРМАЛАРДЫ АТКАРУУДАГЫ
КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫК.....**

900 Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмаларынан айырмалаган, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар үчүн көз карандысыздыктын концептуалдык негиздерин колдонуу.....	198
905 Жыйымдар	206
906 Белектер жана меймандостук	209
907 Иш жүзүндөгү же коркунуч келтирген соттук териштирүүлөр	210
910 Финансылык кызыкчылыктар	211
911 Зайымдар жана кепилдиктер	215
920 Ишкер мамилелер	217
921 Үй-бүлөлүк жана жеке мамилелер	219
922 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен акыркы кызмат көрсөтүү	222
923 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын директору же	

кызматкери катары иштөө	223
924 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарда ишке орношуу	224
940 Персоналдын ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен узак кызматташтыгы	226
950 Аудит жана обзордук текшерүү тапшырмаларындагы кардарлардан тышкары, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарларга ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүү	228
990 Пайдаланууга жана жайылтууга чектөөнү камтыган отчеттор (аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмаларынан айырмаланган, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар)	232
КЫСКАТУУЛАР ТИЗМЕСИН КАМТЫГАН ГЛОССАРИЙ	235
КҮЧҮНӨ КИРҮҮ КҮНҮ	248

КИРИШ СӨЗ

БЭЭСК стандарттарды белгилөө боюнча өзүнүн ыйгарым укуктарынын алкагында *Кесипкөй бухгалтерлердин эл аралык этика кодексин* ("Кодекс") *(анын ичинде Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттарын)* иштеп чыгат жана басып чыгарат. Кодекс дүйнө жүзүндөгү кесипкөй бухгалтерлердин колдонуусу үчүн арналган. БЭЭСК талаптагыдай жол-жободон кийин эл аралык колдонуу үчүн Кодексти белгилейт.

Бухгалтерлердин эл аралык федерациясы (БЭФ) Кодекске карата өзүнүн мүчө органдары үчүн өзүнчө талаптарды белгилейт.

1-БӨЛҮК - КОДЕКСТИ, НЕГИЗГИ ПРИНЦИПТЕРДИ ЖАНА КОНЦЕПТУАЛДЫК НЕГИЗДЕРДИ САКТОО

	Бети
100-бөлүм Кодексти сактоо	16
110-бөлүм Негизги принциптер.....	18
111-бөлүмчө – Ак ниеттүүлүк	19
112-бөлүмчө – Объективдүүлүк	19
113-бөлүмчө – Кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык	20
114-бөлүмчө – Купуялуулук	20
115-бөлүмчө – Кесиптик жүрүм-турум	22
120-бөлүм Концептуалдык негиздер.....	24

1-БӨЛҮК - КОДЕКСТИ, НЕГИЗГИ ПРИНЦИПТЕРДИ ЖАНА КОНЦЕПТУАЛДЫК НЕГИЗДЕРДИ САКТОО

100-БӨЛҮМ

КОДЕКСТИ САКТОО

Жалпы

100.1 A1 Бухгалтер кесибинин артыкчылыктуу белгиси алардын коомдун кызыкчылыгында аракеттенүү жоопкерчилигин алуусу болуп саналат. Кесипкөй бухгалтердин жоопкерчилиги өзүнчө кардардын же иш берүүчү уюмдун муктаждыктарын канааттандырууда гана турбайт. Ошондуктан Кодекс кесипкөй бухгалтерлердин коомдук кызыкчылыкта аракеттенүү милдетин аткаруусуна шарт түзгөн талаптарды жана колдонмо материалдарды камтыйт.

100.2 A1 "R" тамгасы менен белгиленген Кодекстин талаптары милдеттенмелерди жүктөйт.

100.2 A2 "A" тамгасы менен белгиленген колдонмо материалдар кароо үчүн иш-аракеттер же маселелер боюнча контекстти, түшүндүрмөлөрдү, сунуштарды, сүрөттөрдү жана Кодексти туура түшүнүү үчүн керектүү башка көрсөтмөлөрдү камтыйт. Атап айтканда, колдонмо материалдар кесипкөй бухгалтерге концептуалдык негиздерди жагдайлардын белгилүү бир топтомуна карата кантип колдонууну түшүнүүгө, ошондой эле конкреттүү талапты түшүнүүгө жана аткарууга жардам берүүгө багытталган. Мындай колдонмо материал өз алдынча талаптарды белгилебесе дагы, аны изилдөө Кодекстин талаптарын туура колдонуу, анын ичинде концептуалдык негиздерди колдонуу үчүн керек.

R100.3 Кесипкөй бухгалтер Кодексти сакташы керек. Мыйзамдар же ченемдик актылар бухгалтерге Кодекстин белгилүү бир бөлүгүн сактоого мүмкүнчүлүк бербеген жагдайлар жаралышы мүмкүн. Мындай жагдайларда бул мыйзамдар жана эрежелер артыкчылыктуу күчкө ээ болот жана бухгалтер Кодекстин бардык калган бөлүктөрүн сакташы керек.

100.3 A1 Кесиптик жүрүм-турум принциби кесипкөй бухгалтерден тиешелүү мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактоону талап кылат. Айрым юрисдикцияларда Кодексте берилген жоболордон айырмаланган же алардын алкагынан чыккан жоболор болушу мүмкүн. Бул юрисдикциялардын бухгалтерлери мындай айырмачылыктар жөнүндө билүүсү жана, эгерде бул мыйзам же ченемдик актылар менен тыюу салынбаса, катуу жоболорду сакташы керек.

100.3 A2 Кесипкөй бухгалтер Кодекстин конкреттүү талаптарын колдонуунун жыйынтыгы пропорционалдуу эмес же коомдук кызыкчылыктарга ылайык келбейт деп эсептеген бөтөнчө жагдайларга кабылышы мүмкүн. Мындай жагдайларда бухгалтерге кесипкөй же жөнгө салуучу органдан консультация алуу сунушталат.

Кодексти бузуу

R100.4 R400.80-R400.89 жана R900.50-R900.55-пункттарында *Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттарын* бузуу каралат. Кодекстин башка жоболорун бузууну аныктаган кесипкөй бухгалтер бузуунун маанилүүлүгүн жана бухгалтердин негизги принциптерди сактоо жөндөмдүүлүгүнө анын таасирин баалоосу керек. Ошондой эле бухгалтер төмөнкүлөрдү аткарышы керек:

- (a) бузуунун кесепеттерин канааттандыраарлык жоюу үчүн болушунча бардык мүмкүн болгон иш-аракеттерди жасоо; жана
- (b) бузуу жөнүндө тиешелүү тараптарга маалымдоо керектигин же жоктугун аныктоо.

100.4 A1 Мындай бузуу жөнүндө маалымдалышы мүмкүн болгон тиешелүү тараптар андан жабыркашы мүмкүн болгондорду, кесипкөй же жөнгө салуучу органды же көзөмөлдөө органын камтыйт.

110-БӨЛҮМ

НЕГИЗГИ ПРИНЦИПТЕР

Жалпы

- 110.1 А1 Кесипкөй бухгалтерлердин этикасынын беш негизги принциби: бар:
- (a) Ак ниеттүүлүк – бардык кесипкөй жана ишкер мамилелерде түз жана ак ниеттүү болуу.
  - (b) Объективдүүлүк – жаңылыш пикирден, кызыкчылыктар кагылышынан же башка жактардын негизсиз таасиринен улам кесиптик же иштиктүү пикирлеринен баш тартпоо.
  - (c) Кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык – төмөндөгүлөр үчүн:
    - (i) кардардын же жалдаган уюмдун колдонуудагы техникалык жана кесиптик стандарттардын жана тиешелүү мыйзамдардын негизинде компетенттүү кесипкөй кызмат көрсөтүүлөрдү алуусун камсыздоо үчүн керектүү деңгээлде кесиптик билимди жана жөндөмдөрдү алуу жана колдоо; жана
    - (ii) ак ниеттүү жана колдонуудагы техникалык жана кесиптик стандарттарга ылайык аракеттенүү.
  - (d) Купуялуулук – кесиптик жана ишкер мамилелердин жыйынтыгында алынган маалыматтын купуялыгын сактоо.
  - (e) Кесиптик жүрүм-турум – тиешелүү мыйзамдарды жана эрежелерди сактоо жана кесипкөй бухгалтер билген же билиши керек болгон, кесиптин беделин түшүрүшү мүмкүн болгон жүрүм-турумдан оолак болуу.

R110.2 Кесипкөй бухгалтер негизги принциптердин ар бирин сакташы керек.

110.2 А1 Этиканын негизги принциптери кесипкөй бухгалтерден күтүлгөн жүрүм-турум стандартын белгилейт. Концептуалдык негиздер бул негизги принциптерди сактоого көмөктөшүү үчүн колдонушу керек болгон ыкманы белгилейт. 111 – 115-бөлүмчөлөр негизги принциптердин ар бирине тиешелүү талаптарды жана колдонмо материалдарды белгилейт.

110.2 А2 Кесипкөй бухгалтер бир негизги принципти сактоо бир же бир нече башка негизги принциптерди сактоого карама-каршы келген кырдаалга кабылышы мүмкүн. Мындай кырдаалда бухгалтер төмөндөгүлөрдөн консультация алуу, зарыл болгондо анонимдүү негизде алуу мүмкүнчүлүгүн карай алат:

- Аудитордук уюмдун же иш берүүчү уюмдун башка кызматкерлеринен.
- Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардан.
- Кесипкөй органдан.
- Жөнгө салуучу органдан.
- Юридикалык консультанттан.

Бирок мындай консультация бухгалтерди чыр-чатакты чечүү үчүн кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонуу үчүн жоопкерчиликтен бошотпойт, же эгерде бул зарыл болсо жана мыйзам же ченемдик актылар менен тыюу салынбаса, чыр-чатак жараткан маселеден оолак болуу мүмкүнчүлүгүн берет.

110.2 A3 Кесипкөй бухгалтерге маселенин маңызын, бардык пикирлердин деталдарын, кабыл алынган чечимдерди документтештирүү жана бул чечимдерди негиздөө сунушталат

111-БӨЛҮМЧӨ – АК НИЕТТҮҮЛҮК

R111.1 Кесипкөй бухгалтер ак ниеттүүлүк принцибин сакташы керек, ал бухгалтерден бардык кесиптик жана ишкер мамилелерде түз жана ак ниеттүү болууну талап кылат.

111.1A1 Ак ниеттүүлүк ишти ак ниеттүү жүргүзүүнү жана чынчылдыкты түшүндүрөт.

R111.2 Кесипкөй бухгалтер бул маалымат төмөндөгүдөй деп эсептесе, отчеттор, декларациялар, билдирүүлөр же башка маалымат менен атайын байланыштуу болбошу керек:

- (a) Олуттуу жалган же адашууга алып келген билдирүүнү камтыйт;
- (b) Этиятсыздыктан улам берилген билдирүүлөрдү же маалыматты камтыйт; же
- (c) Мындай өткөрүп жиберүү же жашыруу адашууга алып келиши мүмкүн болгондо, керектүү маалыматты өткөрүп жиберет же жашырат.

111.2A1 Эгер кесипкөй бухгалтер мындай отчетко, декларацияга, билдирүүгө же башка маалыматка карата өзгөртүлгөн отчетту берсе, бухгалтер R111.2-пунктту бузбайт.

R111.3 Кесипкөй бухгалтерге ал R111.2-пунктта сүрөттөлгөн маалымат менен байланыштуу болгону белгилүү болгондо, бухгалтер мындай маалыматтан обочо болуу үчүн кадамдарды көрүшү керек.

112-БӨЛҮМЧӨ – ОБЪЕКТИВДҮҮЛҮК

- R112.1** Кесипкөй бухгалтер объективдүүлүк принцибин сакташы керек, ал бухгалтерден жаңылыш пикирден, кызыкчылыктар кагылышынан же башка жактардын негизсиз таасиринен улам кесиптик же иштиктүү пикирлеринен баш тартпоону талап кылат.
- R112.2** Кесипкөй бухгалтер эгерде кандайдыр бир жагдай же өз ара мамилелер бухгалтердин бул ишке карата кесипкөй ой жүгүртүүсүнө негизсиз таасирин тийгизсе, кесипкөй ишмердүүлүк менен алектенбеши керек.

113-БӨЛҮМЧӨ – КЕСИПТИК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮК ЖАНА ТАЛАПТАГЫДАЙ КЫЛДАТТЫК

- R113.1** Кесипкөй бухгалтер кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык принцибин сакташы керек, ал бухгалтерден төмөндөгүлөрдү талап кылат:
- (a) кардардын же жалдоочу уюмдун учурдагы техникалык жана кесиптик стандарттардын жана тиешелүү мыйзамдардын негизинде компетенттүү кесиптик кызматтарды алуусун камсыз кылуу үчүн зарыл болгон деңгээлде кесиптик билимдерди жана жөндөмдөрдү алуу жана колдоо; жана
  - (b) ак ниеттүү жана колдонуудагы техникалык жана кесиптик стандарттарга ылайык аракеттенүү.
- 113.1 A1 Кесиптик компетенттүүлүк менен кардарларды жана иш берүүчү уюмдарды тейлөө кесиптик ишмердүүлүктү жүргүзүүдө кесиптик билимдерди жана жөндөмдөрдү колдонууда негиздүү пикирлерди чыгарууну талап кылат.
- 113.1 A2 Кесиптик компетенттүүлүктү сактоо тиешелүү техникалык, кесиптик жана иштиктүү өзгөрүүлөр тууралуу үзгүлтүксүз билүүнү жана түшүнүүнү талап кылат. Туруктуу кесиптик өнүгүү кесипкөй бухгалтерге кесипкөй чөйрөдө компетенттүү иштөө жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү жана сактоо мүмкүнчүлүгүн берет.
- 113.1 A3 Кылдаттык өзүнө тапшырманын талаптарына ылайык кылдат, негиздүү жана өз убагында аракеттенүү жоопкерчилигин камтыйт.
- R113.2** Кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык принцибин сактоо менен, кесипкөй бухгалтер бухгалтердин жетекчилиги астында кесипкөй катары иштеген адамдар тиешелүү даярдыкка жана көзөмөлгө ээ болушун камсыздоо үчүн акылга сыярлык чараларды көрүшү керек.
- R113.3** Тиешелүү учурларда кесипкөй бухгалтер кардарларга, жалдоочу уюмга же кесипкөй кызмат көрсөтүүлөрдү же бухгалтердин

ишмердүүлүгүн башка колдонуучуларга бул кызмат көрсөтүүгө же ишмердүүлүккө тиешелүү чектөөлөр жөнүндө маалымдашы керек.

114-БӨЛҮМЧӨ – КУПУЯЛУУЛУК

R114.1 Кесипкөй бухгалтер купуялык принцибин сакташы керек, ал бухгалтерден кесиптик жана ишкер мамилелердин натыйжасында алынган маалыматтын купуялуулугун сактоону талап кылат. Бухгалтер төмөндөгүлөрдү аткарышы керек:

- (a) Маалыматты кокусунан, анын ичинде социалдык чөйрөдө, өзгөчө жакын ишкер өнөктөшүнө же түздөн-түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсүнө ачып көрсөтүү мүмкүнчүлүгүнөн сак болуу;
- (b) Аудитордук уюмдун же иш берүүчү уюмдун ичинде маалыматтын купуялуулугун сактоо;
- (c) Потенциалдуу кардар же жалдоочу уюм ачыктаган маалыматтын купуялуулугун сактоо;
- (d) Юридикалык же кесиптик милдет же ачыктоо укугу болгон учурларды кошпогондо, аудитордук уюмдан же жалдоочу уюмдан тышкары кесиптик же ишкер мамилелердин жыйынтыгында алынган купуя маалыматты талаптагыдай жана конкреттүү ыйгарым укуктарсыз ачыкка чыгарбоо;
- (e) Кесиптик же ишкер мамилелердин жыйынтыгында алынган маалыматты бухгалтердин жеке кызыкчылыгында же үчүнчү тараптын кызыкчылыгында пайдаланбоо;
- (f) Кесиптик же ишкер мамилелердин жыйынтыгында алган же алынган купуя маалыматты мындай мамилелерди токтоткондон кийин пайдаланбоо жана ачыкка чыгарбоо; жана
- (g) Бухгалтердин контролу алдында турган персонал жана ал кеңеш жана жардам алган адамдар бухгалтердин купуялыкты сактоо милдетин сактоосун камсыздоо үчүн акылга сыярлык кадамдарды көрүү.

114.1 A1 Купуялык коомдук кызыкчылыктарга кызмат кылат, анткени ал кесипкөй бухгалтердин кардарынан же иш берүүчү уюмдан бухгалтерге маалыматтын эркин агымына, бул маалымат үчүнчү тарапка ачыкка чыгарылбай турганына болгон ишенимге шарт түзөт. Ошентсе дагы, төмөндө кесипкөй бухгалтерлер купуя маалыматты ачыкка чыгарышы керек же ачыкка чыгарууга милдеттүү болгон же мындай ачып көрсөтүү орундуу болгон жагдайлар саналган:

- (a) Маалыматты ачып көрсөтүү мыйзам боюнча талап кылынат, мисалы:

- (i) соттук териштирүүнүн жүрүшүндө документтерди берүү же башка далилдерди берүү; же
  - (ii) Аныкталган мыйзам бузуулар жөнүндө маалыматтарды тиешелүү мамлекеттик органдарга жарыялоо;
- (b) маалыматты ачып көрсөтүү мыйзам менен уруксат берилген жана кардар же иш берүүчү уюм тарабынан уруксат берилген; жана
- (c) эгерде бул мыйзам менен тыюу салынбаса, маалыматты ачыкка чыгарууга кесиптик милдет же укук бар:
- (i) Кесиптик органдын сапатты текшерүү талаптарын сактоосу үчүн;
  - (ii) Кесиптик же жөнгө салуучу органдын суроо-талабына же иликтөөсүнө жооп берүү үчүн;
  - (iii) Соттук териштирүүнүн жүрүшүндө кесипкөй бухгалтердин кесиптик кызыкчылыктарын коргоо үчүн; же
  - (iv) Техникалык жана кесиптик стандарттарды, анын ичинде этикалык талаптарды сактоо үчүн.

114.1 A2

Купуя маалыматты ачып көрсөтүү жөнүндө чечимди кабыл алууда жагдайларга жараша төмөндөгү факторлорду эске алуу керек:

- Эгерде кардар же жалдоочу уюм кесипкөй бухгалтердин маалыматты ачыкка чыгаруусуна макулдук берсе, кызыкчылыгы козголгон кандайдыр бир тараптын, анын ичинде үчүнчү тараптын кызыкчылыктарына зыян келтирилиши мүмкүнбү.
- Бул практикалык мүмкүн болгондой, бардык тиешелүү маалымат белгилүүбү жана негиздүүбү. Маалыматты ачып көрсөтүү жөнүндө чечимге таасирин тийгизүүчү факторлор камтыйт:
  - Тастыкталбаган фактылар.
  - Толук эмес маалымат.
  - Негизсиз тыянактар.
- Билдирүүнүн болжолдуу түрү жана ал кимге даректелген.
- Билдирүү даректелген тараптар тиешелүү алуучулар болуп саналабы.

R114.2 Кесипкөй бухгалтер анын жана кардардын же жалдоочу уюмдун ортосунда мамилелер токтотулгандан кийин дагы купуялык принцибин сактоону улантышы керек. Ишти алмаштырууда же жаңы кардарды алууда бухгалтер мурдагы тажрыйбаны колдонууга укуктуу, бирок кесиптик же ишкер мамилелердин натыйжасында алган же алынган бардык купуя маалыматты пайдаланбашы же ачыкка чыгарбашы керек.

115-БӨЛҮМЧӨ – КЕСИПТИК ЖҮРҮМ-ТУРУМ

R115.1 Кесипкөй бухгалтер кесипкөй жүрүм-турум принцибин сакташы керек, ал бухгалтерден тиешелүү мыйзамдарды жана эрежелерди сактоону жана кесиптин беделин түшүрүшү мүмкүн экени бухгалтерге белгилүү болгон же белгилүү болушу керек болгон жүрүм-турумдан оолак болууну талап кылат. Кесипкөй бухгалтер бүтүндүктү, объективдүүлүктү же кесиптин беделин бузган же бузушу мүмкүн болгон жана натыйжада негизги принциптерге ылайык келбеген бизнеске, ишке же ишмердүүлүккө катышпашы керек.

115.1 A1 Кесиптин беделин түшүрө турган жүрүм-турум өзүнө акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап ал кесиптин жакшы беделине терс таасирин тийгизет деп корутунду чыгарган жүрүм-турумду камтыйт.

R115.2 Маркетинг же жарнама ишин жүргүзүүдө кесипкөй бухгалтер кесиптин беделин түшүрбөшү керек. Кесипкөй бухгалтер ак ниеттүү жана адилеттүү болушу керек жана төмөндөгүлөрдү жасабашы керек:

- (a) Сунуш кылынган кызмат көрсөтүүлөр, бухгалтердин квалификациясы же тажрыйбасы жөнүндө апыртылган билдирүүлөр; же
- (b) Барк албаган шилтемелер же башка жактардын иши менен негизсиз салыштыруулар.

115.2 A1 Эгер кесипкөй бухгалтер тигил же бул жарнаманын же маркетингдин максатка ылайыктуулугуна шектенсе, ага тиешелүү кесипкөй органдан консультация алуу сунушталат.

120-БӨЛҮМ

КОНЦЕПТУАЛДЫК НЕГИЗДЕР

Киришүү

120.1 Кесипкөй бухгалтерлер иштеген жагдайлар негизги принциптерди сактоо үчүн коркунучтарды жаратышы мүмкүн. 120-бөлүм негизги принциптерди сактоодо жана коомдун кызыкчылыгында аракеттенүү милдетин аткарууда бухгалтерлерге жардам берүү үчүн талаптарды жана колдонмо материалдарды, анын ичинде концептуалдык негиздерди белгилейт. Мындай талаптар жана колдонмо материалдар фактылардын жана жагдайлардын кеңири спектрин, анын ичинде негизги принциптерди сактоо үчүн коркунучту жараткан кесиптик иштин ар кандай түрлөрүн, кызыкчылыктарды жана мамилелерди эске алат. Мындан тышкары, алар бухгалтерлерди белгилүү бир жагдайга Кодексте тыюу салынбагандыктан гана жол берилет деген тыянак чыгаруудан алыс кылат.

120.2 Концептуалдык негиздер кесипкөй бухгалтердин төмөндөгүлөргө карата мамилесин аныктайт:

- (a) Негизги принциптерди сактоого келтирилген коркунучтарды аныктоо;
- (b) Аныкталган коркунучтарды баалоо; жана
- (c) Аларды жоюу же алгылыктуу деңгээлге чейин төмөндөтүү аркылуу коркунучтарды жоюу.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

R120.3 Кесипкөй бухгалтер 110-бөлүмдө берилген негизги принциптерди сактоого коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн концептуалдык негиздерди колдонушу керек.

120.3 A1 Концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү кошумча талаптар жана колдонмо материалдар берилген:

- (a) 2-бөлүк - *Бизнестеги кесипкөй бухгалтерлер*;
- (b) 3-бөлүк – *Ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлер*; жана
- (c) *Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттары*, атап айтканда:
  - (i) 4A-бөлүгү - *Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмалары үчүн көз карандысыздык*; жана

- (ii) 4В-бөлүгү - *Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмаларынан тышкары, башка ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар үчүн көз карандысыздык.*

R120.4 Этика маселесин чечүүдө кесипкөй бухгалтер маселе жаралган же жаралышы мүмкүн болгон контекстти эске алышы керек. Эгерде практикалык кесипкөй бухгалтер болгон жеке жак мейли подрядчы, кызматкер же ээси катары бухгалтердин аудитордук уюм менен мамилелерине ылайык кесиптик ишти жүргүзсө, ал ушул жагдайларга карата колдонулуучу 2-бөлүктүн жоболорун сакташы керек.

R120.5 Концептуалдык негиздерди колдонууда кесипкөй бухгалтер төмөндөгүлөрдү аткарышы керек:

- (a) Кесипкөй ой жүгүртүүнү пайдалануу;
- (b) Жаңы маалыматка жана фактылардагы жана жагдайлардагы өзгөрүүлөргө карата этияттыкты сактоо; жана
- (c) 120.5 А4-пунктта берилген акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап тестин пайдалануу.

Кесипкөй ой жүгүртүүнү ишке ашыруу

120.5 А1 Кесипкөй ой жүгүртүү фактыларга жана жагдайларга, анын ичинде конкреттүү кесипкөй ишмердүүлүктүн мүнөзүнө жана көлөмүнө, ошондой эле кызыгууларга жана мамилелерге ылайык келген тиешелүү даярдыкты, кесиптик билимди, жөндөмдөрдү жана тажрыйбаны колдонууну камтыйт. Кесипкөй ишмердүүлүктү жүргүзүүгө байланыштуу кесипкөй ой жүгүртүү кесипкөй бухгалтер мүмкүн болуучу иш-аракеттерге карата негиздүү чечимдерди кабыл алуу жана мындай чечимдер бул жагдайда орундуу экендигин аныктоо үчүн концептуалдык негиздерди колдонгондо талап кылынат.

120.5 А2 Белгилүү фактыларды жана жагдайларды түшүнүү концептуалдык негиздерди туура колдонуу үчүн негиз болуп саналат. Мындай түшүнүүгө жетишүү үчүн керектүү иш-аракеттерди аныктоо жана негизги принциптер сакталганбы же жокпу деген тыянак чыгаруу дагы кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонууну талап кылат.

120.5 А3 Мындай түшүнүүгө жетишүү үчүн кесипкөй ой жүгүртүүнү пайдалануу менен, кесипкөй бухгалтер төмөндөгү маселелерди карай алат:

- Бухгалтерге белгилүү болгон фактыларда жана жагдайларда потенциалдуу маанилүү маалымат жок болушу мүмкүн деп тынчсыздануу үчүн негиздер барбы.
- Белгилүү болгон фактылардын жана жагдайлардын жана бухгалтердин күтүүлөрүнүн ортосунда шайкеш эместик барбы.

- Бухгалтердин билими жана тажрыйбасы тыянак жасоо үчүн жетиштүүбү.
- Тиешелүү билимге же тажрыйбага ээ болгон башка адамдардан консультация алуу зарылчылыгы барбы.
- Маалымат корутунду чыгаруу үчүн акылга сыярлык негизди камсыздайт.
- Бухгалтердин жеке жек көрүүчүлүгү же жаңылыш ой жүгүртүүсү анын кесипкөй ой жүгүртүүсүнө таасирин тийгизиши мүмкүн.
- Болгон маалыматтардын негизинде жасала турган башка акылга сыярлык тыянактар болушу мүмкүн.

Акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап

120.5 A4 Акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап тести – бул кесипкөй бухгалтердин ошол эле тыянактарды башка тарап жасай алабы же жокпу деген маселени кароосу. Мындай кароо акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тараптын көз карашынан жүргүзүлөт, ал бухгалтер билген же тыянак чыгаруу учурунда билиши мүмкүн деп күтүүгө боло турган, бардык тиешелүү фактыларды жана жагдайларды таразалайт. Акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап сөзсүз эле бухгалтер болбошу керек, бирок ал бухгалтердин тыянактарынын орундуулугун түшүнүү жана баалоо үчүн тиешелүү билимдерге жана тажрыйбага ээ болушу керек.

Коркунучтарды аныктоо

R120.6 Кесипкөй бухгалтер негизги принциптерди сактоо үчүн коркунучтарды аныкташы керек.

120.6 A1 Фактыларды жана жагдайларды, анын ичинде негизги принциптердин сакталышына коркунуч келтире турган ар кандай кесиптик иш-аракеттерди, кызыкчылыктарды жана мамилелерди түшүнүү кесипкөй бухгалтер үчүн принциптерди мындай сактоого коркунучтарды аныктоо үчүн зарыл шарт болуп саналат. Кесип, мыйзам, жобо, аудитордук уюм же жумуш берүүчү уюм тарабынан белгиленген конкреттүү шарттардын, саясаттардын жана жол-жоболордун болушу бухгалтерди этикалык иш-аракетке шыктандырат, ошондой эле негизги принциптерге ылайык келүү коркунучтарын аныктоого жардам берет. 120.8 A2-пункту мындай шарттардын, саясаттын жана жол-жоболордун жалпы мисалдарын камтыйт, алар дагы коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор болуп саналат.

120.6 A2 Негизги принциптерди сактоо коркунучтары фактылардын жана жагдайлардын кеңири спектринен келип чыгышы мүмкүн. Коркунуч туудурган ар бир кырдаалды аныктоо мүмкүн эмес. Мындан

тышкары, милдеттенмелердин жана жумуш тапшырмаларынын мүнөзү ар кандай болушу мүмкүн, ошондуктан ар кандай коркунучтар келип чыгышы мүмкүн.

120.6 А3 Негизги принциптерди сактоо коркунучтары бир же бир нече төмөндөгү категорияларга кирет:

- (a) Жеке кызыкчылык коркунучу - финансылык же башка кызыкчылык кесипкөй бухгалтердин ой жүгүртүүсүнө же жүрүм-турумуна туура эмес таасир этет деген коркунуч;
- (b) Өзүн өзү текшерүү коркунучу - бухгалтер же бухгалтердин аудитордук уюмунда же жалдоочу уюмда бухгалтер же башка жеке жак тарабынан аткарылган, ага бухгалтер учурдагы ишти аткаруунун алкагында пикирди түзүүдө таяна турган мурдагы чечимдин натыйжаларына же иш-аракетине адекваттуу эмес баа берүү коркунучу;
- (c) Адвокация коркунучу - кесипкөй бухгалтер кардардын же жалдоочу уюмдун позициясын бухгалтердин объективдүүлүгү коркунучка кабыла турган даражага чейин илгерилетет деген коркунуч;
- (d) Тааныштык коркунучу - кардар же жалдоочу уюм менен узак же жакын мамиледе болгонуна байланыштуу кесипкөй бухгалтер алардын кызыкчылыктарына өтө жан тарткандыгына же алардын ишин ашыкча колдогондугуна байланыштуу коркунуч; жана
- (e) Коркутуп-үркүтүү коркунучу – кесипкөй бухгалтер иш жүзүндөгү же болжолдуу кысым көрсөтүүнүн, анын ичинде бухгалтерге негизсиз таасир этүү аракетинин натыйжасында объективдүү иш-аракеттен оолак болот деген коркунуч.

120.6 А4 Жагдай бирден ашык коркунучту жаратышы мүмкүн, ал эми коркунуч бир нече негизги принциптердин сакталышына таасир этиши мүмкүн.

Коркунучтарды баалоо

R120.7 Кесипкөй бухгалтер негизги принциптерди сактоо коркунучун аныктаганда, ал мындай коркунуч алгылыктуу деңгээлде экенин же жоктугун баалашы керек.

Алгылыктуу деңгээл

120.7 А1 Алгылыктуу деңгээл – бул кесипкөй бухгалтер акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап тестти пайдалануу менен, бухгалтер негизги принциптерди сактап жатат деген тыянакка келген деңгээл.

Коркунучтардын деңгээлин баалоодо мааниге ээ болгон факторлор

120.8 A1 Коркунчтарды баалоодо кесипкөй бухгалтер тарабынан сапаттык да, сандык да факторлор, ошондой эле эгерде колдонулса, бир нече коркунучтардын айкалышкан таасири эске алынат.

120.8 A2 120.6 A1-пунктунда берилген шарттардын, саясаттын жана жол-жоболордун болушу дагы негизги принциптерди сактоо коркунучунун деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болуучу фактор болушу мүмкүн. Мындай шарттардын, саясаттын жана жол-жоболордун мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Корпоративдик башкарууга карата талаптар.
- Бул кесип үчүн билим берүүгө, окууга жана тажрыйбага карата талаптар.
- Натыйжалуу даттанууларды берүү системасы, ал кесипкөй бухгалтерге жана жалпы коомчулукка этикалык эмес жүрүм-турумга көңүл буруу мүмкүнчүлүгүн берет.
- Этикалык талаптарды бузуулар жөнүндө ачык билдирүүгө милдеттенүү.
- Кесиптик же ченемдик контроль жана тартип жол-жоболору.

Жаңы маалыматты же фактылардагы жана жагдайлардагы өзгөрүүлөрдү кароо

R120.9 Эгерде кесипкөй бухгалтерге коркунуч жоюлганына же алгылыктуу деңгээлге чейин азайтылганына таасирин тийгизиши мүмкүн болгон жаңы маалымат же фактылардагы жана жагдайлардагы өзгөрүүлөр белгилүү болсо, бухгалтер бул коркунучту тиешелүү түрдө кайра баалашы жана жоюшу керек.

120.9 A1 Кесипкөй ишмердүүлүктө этияттыкты сактоо кесипкөй бухгалтерге төмөндөгүдөй жаңы маалымат пайда болгонун же жоктугун же фактыларда жана жагдайларда өзгөрүүлөр болгонун же жоктугун аныктоого жардам берет:

- (a) коркунучтун деңгээлине таасирин тийгизген; же
- (b) колдонуудагы сактык чаралары аныкталган коркунучтарга ылайык келеби же жокпу деген бухгалтердин корутундусуна таасирин тийгизет.

120.9 A2 Эгер жаңы маалымат жаңы коркунучту аныктоого алып келсе, кесипкөй бухгалтер бул коркунучту баалашы жана зарыл болгондо жоюшу керек. (Шилтеме: R120.7 жана R120.10-пункттары).

Коркунучтарды жоюу

R120.10 Эгер кесипкөй бухгалтер аныкталган негизги принциптерди сактоо коркунучтары алгылыктуу деңгээлде эместигин аныктаса, бухгалтер аларды жоюу же алгылыктуу деңгээлге чейин төмөндөгү аркылуу

бул коркунучтарды жок кылышы керек. Бухгалтер муну төмөндөгүдөй жолдор менен жасашы керек:

- (a) коркунучту жараткан кырдаалдарды, анын ичинде кызыкчылыктарды же мамилелерди жоюу;
- (b) эгерде жеткиликтүү болсо жана коркунучтарды алгылыктуу деңгээлге чейин төмөдөтүү үчүн колдонулушу мүмкүн болсо, сактык чараларын колдонуу; же
- (c) конкреттүү кесипкөй ишмердүүлүктөн баш тартуу же аны токтотуу.

Коркунучтарды жок кылуу боюнча иш-аракеттер

120.10 A1 Коркунуч фактыларга жана жагдайларга жараша коркунуч жараткан кырдаалды жоюу аркылуу жок кылынышы мүмкүн. Бирок коркунучтарды конкреттүү кесипкөй ишмердүүлүктөн баш тартуу же аны токтотуу аркылуу гана жоюуга боло турган кырдаалдар болот. Анткени мындай учурда коркунучту жараткан кырдаал жоюлбайт, ал эми сактык чаралары коркунучту алгылыктуу деңгээлге чейин төмөндөтүү үчүн колдонулбайт.

Сактык чаралары

120.10 A2 Сактык чаралары – бул өзүнчө же жалпысынан негизги принциптерди сактоо коркунучтарын алгылыктуу деңгээлге чейин натыйжалуу төмөндөткөн, кесипкөй бухгалтер көргөн иш-аракеттер.

Жасалган олуттуу ой жүгүртүүлөрдү жана жалпы тыянактарды кароо

R120.11 Кесипкөй бухгалтер түзүлгөн коркунучтарды жоюу үчүн бухгалтер жасап жаткан же жасоого ниеттенген иш-аракеттер ал коркунучтарды жок кылабы же аларды алгылыктуу деңгээлге чейин азайтабы деген жалпы тыянакты түзүшү керек. Ал ал жалпы тыянакты түзүүдө төмөнкүлөрдү аткарат:

- (a) бардык жасалган олуттуу ой жүгүртүүлөрдү же жасалган тыянактарды талдоо; жана
- (b) Үчүнчү жактын акылга сыярлык жана маалыматтуу тестин пайдалануу

Аудитордук, обзордук текшерүүлөр жана башка ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар боюнча ой жүгүртүүлөр

Көз карандысыздык

120.12 A1 *Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттарына* ылайык ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлер аудитордук, обзордук текшерүүлөрдү же башка ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды жүргүзүүдө көз карандысыз болушу керек. Көз карандысыздык

объективдүүлүк жана ак ниеттүүлүк негизги принциптери менен байланыштуу. Ал өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт:

- (а) Акыл-эстин көз карандысыздыгы – кесипкөй ой жүгүртүүгө коркунуч келтирген таасирге кабылбастан, пикирин билдирүүгө мүмкүндүк берген, жеке жакка ак ниеттүүлүк менен аракеттенүүгө жана объективдүүлүктү жана кесипкөй скептицизмди көрсөтүүгө мүмкүндүк берген акыл-эстин абалы.
- (б) Тышкы көз карандысыздык – ушунчалык маанилүү болгон, бардык тиешелүү маалыматка, анын ичинде ар кандай колдонулуучу сактык чараларына ээ болгон акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап ишенимди билдирүү долбоору боюнча аудитордук уюмдун же ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү ак ниеттүүлүккө, объективдүүлүккө же кесипкөй скептицизмге коркунуч келтириши мүмкүн деп акылга сыярлык корутунду чыгарышы мүмкүн болгон фактылардан жана жагдайлардан оолак болуу.

120.12 А2 *Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттары* аудитордук, обзордук текшерүүлөрдү же башка ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды жүргүзүүдө көз карандысыздыкты сактоо үчүн концептуалдык негиздерди колдонуу боюнча талаптарды жана колдонмо материалдарды белгилейт. Кесипкөй бухгалтерлер жана аудитордук уюмдар мындай тапшырмаларды аткарууда көз карандысыз болуу үчүн бул стандарттарды сактоого милдеттүү. Негизги принциптерди сактоо коркунучтарын аныктоо, баалоо жана жоюу үчүн концептуалдык негиз көз карандысыздык талаптарын сактоо сыяктуу эле колдонулат. 120.6 А3-пунктунда берилген негизги принциптерди сактоо үчүн коркунучтар категориялары, көз карандысыздыкка карата талаптарды сактоо үчүн коркунучтар категориялары дагы болуп саналат.

Кесипкөй скептицизм

120.13 А1 Аудитордук, обзордук текшерүүлөрдүн жана ишенимди камсыз кылуунун башка түрлөрүнүн стандарттарына, анын ичинде АИКТЭСК чыгарган стандарттарга ылайык, ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлер аудитордук, обзордук текшерүүлөрдү жана башка ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды пландаштырууда жана жүргүзүүдө кесипкөй скептицизмди көрсөтүшү керек. 110-бөлүмдө сүрөттөлгөн кесипкөй скептицизм жана негизги принциптер өз ара байланыштуу түшүнүктөр болуп саналат.

120.13 А2 Финансылык отчеттуулукка аудит жүргүзүүдө өзүнчө да, жалпысынан да негизги принциптерди сактоо төмөндөгү мисалдарда көрсөтүлгөндөй, кесипкөй скептицизмди колдонууга мүмкүнчүлүк түзөт:

- *Ак ниеттүүлүк* кесипкөй бухгалтерден түз жана чынчыл болууну талап кылат. Мисалы, бухгалтер төмөндөгү жолдор аркылуу ак ниеттүүлүк принцибин сактайт:

- (a) кардар ээлеген позицияга байланыштуу тынчсыздануусун билдиргенде түз жана чынчыл болуу; жана
- (b) карама-каршы келген маалыматтарды сураштырып билүү жана мындай кырдаалдардагы иш-аракеттердин талаптагыдай тартиби жөнүндө негиздүү чечим кабыл алуу үчүн, олуттуу түрдө жалган же адаштырган билдирүүлөргө байланыштуу тынчсызданууну жоюу үчүн кошумча аудитордук далилдерди суроо.

Мында бухгалтер аудитордук далилдерди сын көз менен баалоону көрсөтөт, бул кесипкөй скептицизмди көрсөтүүгө шарт түзөт.

- *Объективдүүлүк* кесипкөй бухгалтерден жаңылыш ой жүгүртүүдөн, кызыкчылыктардын кагылышынан же башка жактардын негизсиз таасир этүүсүнөн улам кесиптик же иштиктүү ой жүгүртүүгө шек келтирбөөнү талап кылат. Мисалы, бухгалтер төмөндөгүлөр аркылуу объективдүүлүк принцибин сактайт:

- (a) бухгалтердин кесиптик же иштиктүү ой жүгүртүүсүнө доо кетириши мүмкүн болгон, кардар менен таанышуу сыяктуу жагдайларды же мамилелерди таануу; жана
- (b) кардардын финансылык отчеттуулугу үчүн олуттуу маселеге тиешелүү аудитордук далилдердин жетиштүүлүгүн жана талаптагыдай мүнөзүн баалоодо бухгалтердин ой жүгүртүүсүнө мындай жагдайлардын жана мамилелердин таасирин кароо.

Мында бухгалтер өзүн кесипкөй скептицизм көрүнүшүнө шарт түзгөндөй алып жүрөт.

- *Кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык* кесипкөй бухгалтерден компетенттүү кесипкөй кызмат көрсөтүүлөрдү берүүнү камсыздоо үчүн керектүү деңгээлде кесиптик билимге жана жөндөмдөргө ээ болууну жана колдонуудагы стандарттарга, мыйзамдарга жана ченемдик актыларга ылайык ак ниеттүү аракеттенүүнү талап кылат. Мисалы, бухгалтер төмөндөгү жолдор менен кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык принцибин сактайт:

- (a) маанилүү бурмалоо тобокелдиктерин туура аныктоо үчүн белгилүү бир кардардын тармактык жана чарбалык ишмердүүлүгүнө тиешелүү билимди колдонуу;

- (b) тиешелүү аудитордук жол-жоболорду иштеп чыгуу жана аткаруу; жана
- (c) аудитордук далилдер мындай жагдайда талаптагыдай жетиштүү жана орундуу болуп саналарын же жоктугун сын көз менен баалоодо тиешелүү билимди колдонуу.

Мында бухгалтер өзүн кесипкөй скептицизм көрүнүшүнө шарт түзгөндөй алып жүрөт.

2-БӨЛҮК – БИЗНЕСТЕГИ КЕСИПКӨЙ БУХГАЛТЕРЛЕР

	Бети	
200-бөлүм	Концептуалдык негиздерди колдонуу – Бизнестеги кесипкөй бухгалтерлер	33
210-бөлүм	Кызыкчылыктардын кагылышы	. 38
220-бөлүм	Маалыматты даярдоо жана берүү	. 41
230-бөлүм	Жетиштүү компетенттүүлүк менен аракеттенүү	. 46
240-бөлүм	Финансылык отчеттуулук жана чечимдерди кабыл алуу менен байланыштуу финансылык кызыкчылыктар, сыйакы жана стимулдар	48
250-бөлүм	Стимулдар, анын ичинде белектер жана меймандостук	. 50
260-бөлүм	Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкка жооп кылуу	. 56
270-бөлүм	Негизги принциптерди бузуу максатында кысым көрсөтүү..	66

2-БӨЛҮК. 200 БИЗНЕСТЕГИ КЕСИПКӨЙ БУХГАЛТЕРЛЕР

КОНЦЕПТУАЛДЫК НЕГИЗДЕРДИ КОЛДОНУУ – БИЗНЕСТЕГИ КЕСИПКӨЙ БУХГАЛТЕРЛЕР

Киришүү

- 200.1 Кодекстин бул бөлүгүндө 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонуудагы бизнестеги кесипкөй бухгалтерлер үчүн талаптар жана колдонмо материалдар берилген. Ал бизнестеги кесипкөй бухгалтерлер кабыла турган же негизги принциптерди сактоо үчүн коркунуч жаратышы мүмкүн болгон бардык фактыларды жана жагдайларды, анын ичинде кесиптик ишти, кызыкчылыктарды жана мамилелерди сүрөттөбөйт. Ошондуктан концептуалдык негиздер бизнестеги кесипкөй бухгалтерлерден мындай фактыларга жана жагдайларга көңүл бурууну талап кылат.
- 200.2 Бизнестеги кесипкөй бухгалтерлердин ишине инвесторлор, кредит берүүчүлөр, иш берүүчү уюмдар жана ишкер коомдоштуктун башка секторлору таянат. Бизнестеги кесипкөй бухгалтерлер алардын иш берүүчү уюмдары жана үчүнчү тараптар таяна ала турган, финансылык жана башка маалыматы даярдоо жана берүү үчүн толук же биргелешкен жоопкерчилик тартышы мүмкүн. Ошондой эле алар натыйжалуу финансылык башкарууну жана бизнес менен байланыштуу ар кандай маселелер боюнча компетенттүү консультацияларды камсыздоо үчүн жооп бериши мүмкүн.
- 200.3 Бизнестеги кесипкөй бухгалтер иш берүүчү уюмдун кызматкери, подрядчысы, директору (аткаруучу же аткаруучу эмес), ээси-менеджери же волонтеру болушу мүмкүн. Бухгалтердин иш берүүчү уюм менен мамилелеринин юридикалык формасы бухгалтерге жүктөлгөн этикалык милдеттерге таасирин тийгизбейт.
- 200.4 Ушул Бөлүктө "кесипкөй бухгалтер" термини төмөндөгүлөргө тиешелүү:
- (a) бизнестеги кесипкөй бухгалтерге; жана
  - (b) мейли подрядчы, кызматкер же ээси катары болсун, бухгалтердин аудитордук уюм менен мамилелерине ылайык кесиптик ишти аткарууда ачык практикалык кесипкөй бухгалтер болуп саналган жеке жакка. 2-бөлүк ачык практикалык кесипкөй бухгалтерге карата колдонула турганы жөнүндө кеңири маалымат R120.4, R300.5 жана 300.5 A1-пункттарында берилген

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- R200.5** Кесипкөй бухгалтер 110-бөлүмдө берилген негизги принциптерди сакташы жана негизги принциптерди сактоо үчүн коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонушу керек.
- 200.5 A1 Кесипкөй бухгалтер ал иштеген уюмдун мыйзамдуу максаттарга жетүүсү үчүн жоопкерчилик тартат. Кодекс бухгалтерлердин бул милдетти аткаруусуна тоскоолдук кылууга умтулбайт, бирок негизги принциптерди сактоо коркунучка кабылышы мүмкүн болгон жагдайларды карайт.
- 200.5 A2 Кесипкөй бухгалтерлер бардык жасалган билдирүүлөр жалган эмес же адашууга алып келбей турган шартта, өзүнүн иш берүүчү уюмунун мыйзамдуу максаттарына жана милдеттерине көмөктөшүүдө иш берүүчү уюмдун позициясын илгерилетиши мүмкүн. Мындай иш-аракеттер негизинен адвокация коркунучун жаратпайт.
- 200.5 A3 Кесипкөй бухгалтердин кызматы канчалык жогору болсо, маалыматка жетүү мүмкүндүгүн алуу жана саясатка, кабыл алынуучу чечимдерге жана иш берүүчү уюм менен байланыштуу башка жактардын иш-аракеттерине таасир этүү жөндөмдүүлүгү жана мүмкүнчүлүгү ошончолук жогору. Алар муну жасай ала турган деңгээлде, уюмдагы өзүнүн абалын жана стажын эске алып, бухгалтерлер уюмда этикага негизделген маданиятты колдоого алуусу жана жайылтышы керек. Көрүлө турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөргө киришүүнү, жүзөгө ашырууну жана көзөмөлдөөнү камтыйт:
- Этика маселелери боюнча окутуу жана даярдоо программасы.
  - Этика жана бузуулар жөнүндө маалымдоо жаатындагы саясат.
  - Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын алдын алууга багытталган саясат жана жол-жобо.

Коркунучтарды аныктоо

- 200.6 A1 Негизги принциптерди сактоо коркунучтары фактылардын жана жагдайлардын кеңири спектринен улам жаралышы мүмкүн. Коркунучтардын категориялары 120.6 A3-пунктунда берилген. Төмөндө кесипкөй ишмердүүлүктү жүзөгө ашырууда кесипкөй бухгалтер үчүн коркунучту жаратышы мүмкүн болгон категориялардын ар биринин алкагындагы фактылардын жана жагдайлардын мисалдары берилген:
- (a) Жеке кызыкчылыкка байланыштуу коркунучтар

- Кесипкөй бухгалтер иш берүүчү уюмда финансылык кызыкчылыкка ээ болот же андан кредит же кепилдик алат.
- Кесипкөй бухгалтер иш берүүчү уюм сунуштаган колдоо көрсөтүүчү сыйакы механизмдерине катышат.
- Кесипкөй бухгалтер жеке пайдалануу үчүн корпоративдик активдерге жетүү мүмкүндүгүнө ээ болот.
- Кесипкөй бухгалтер иш берүүчү уюмдун жеткирүүчүсүнөн белек же өзгөчө мамилени алат.

(b) Өзүн өзү талдоо коркунучтары

- Сатып алуу жөнүндө чечимди ырастаган техникалык-экономикалык негиздөөнү аткаргандан кийин бизнести бириктирүүнү эсепке алуунун тиешелүү тартибин аныктоочу кесипкөй бухгалтер.

(c) Адвокация коркунучтары

- Пайдалуу каржылоо алуу максатында эмиссия проспектинде маалыматты манипуляциялоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон кесипкөй бухгалтер.

(d) Тааныштык коркунучтары

- Эгер бул уюмда иштеген түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсү уюмдун финансылык отчеттуулугуна таасир этүүчү чечим кабыл алса, кесипкөй бухгалтер иш берүүчү уюмдун финансылык отчеттуулугу үчүн жоопкерчилик тартпайт.
- Иштиктүү чечимдерди кабыл алууга таасир тийгизүүчү адамдар менен узак байланышта болгон кесипкөй бухгалтер.

(e) Коркутуу коркунучтары

- Төмөндөгүлөргө байланыштуу пикир келишпестиктен улам иштен бошотуу же алмаштыруу коркунучуна дуушар болгон кесипкөй бухгалтер же анын жакын тууганы:
  - Бухгалтердик эсеп принципбин колдонуу.
  - Финансылык маалыматты берүү жолу.
- Кесипкөй бухгалтердин чечимдерди кабыл алуу процессине таасир этүүгө аракет кылган адам, мисалы,

контракттарды түзүүгө же бухгалтердик эсеп принцибин колдонууга байланыштуу.

Коркунучтарды баалоо

- 200.7 А1 120.6 А1 жана 120.8 А2-пункттарында берилген шарттар, саясат жана жол-жоболор негизги принциптерди сактоо коркунучу алгылыктуу деңгээлде экенин же жоктугун баалоого таасирин тийгизиши мүмкүн.
- 200.7 А2 Кесипкөй бухгалтердин коркунуч деңгээлин баалоосуна кесипкөй ишмердүүлүктүн мүнөзү жана чөйрөсү дагы таасирин тийгизет.
- 200.7 А3 Кесипкөй бухгалтердин коркунучтун деңгээлин баалоосуна иш берүүчү уюмдагы иштин абалы жана уюмдун иштөө чөйрөсү таасирин тийгизиши мүмкүн. Мисалы:
- Этикалык жүрүм-турумдун маанилүүлүгүн баса белгилеген жана кызматкерлер этикалык ченемдерге ылайык аракеттене турганын күткөн лидерлик.
  - Кызматкерлерге аларды тынчсыздандырган этика маселелерин жазадан кооптонбой, жогорку жетекчиликке билдирүүсүнө мүмкүнчүлүк берген жана колдогон саясаттар жана жол-жоболор.
  - Кызматкерлердин ишинин сапатын жүзөгө ашыруу жана контролдоо үчүн саясаттар жана жол-жоболор.
  - Корпоративдик көзөмөл системасы же башка көзөмөлдүк түзүмдөр жана ишенимдүү ички контроль.
  - Жогорку квалификациялуу компетенттүү персоналды жалдоонун маанилүүлүгүн баса белгилеген жалдоо жол-жоболору.
  - Саясаттарды жана жол-жоболорду, анын ичинде алардагы өзгөрүүлөрдү өз убагында бардык кызматкерлерге жеткирүү, ошондой эле мындай саясаттар жана жол-жоболор боюнча тиешелүү окутуу жана тренингдер.
  - Этика жана жүрүм-турум кодекси жаатындагы саясат.
- 200.7 А4 Кесипкөй бухгалтерлер эгер алар башка адамдардын этикалык эмес жүрүм-туруму же иш-аракети орун алды же иш берүүчү уюмда орун алышы мүмкүн деп эсептесе, юридикалык консультация алуу мүмкүнчүлүгүн карай алат.

Коркунучтарды жок кылуу

- 200.8 А1 210-270-бөлүм кесиптик ишти жүзөгө ашыруунун жүрүшүндө жаралышы мүмкүн болгон айрым коркунучтарды сүрөттөйт жана

мындай коркунучтарды жок кыла турган иш-аракеттердин мисалдарын камтыйт.

200.8 A2 Экстремалдуу кырдаалда, эгерде коркунуч жараткан жагдайлар жоюлбаса, ал эми сактык чаралары жеткиликтүү болбосо же коркунучтарды алгылыктуу деңгээлге чейин төмөндөтүү үчүн колдонулбаса, кесипкөй бухгалтер иш берүүчү уюмдан иштен кетиши максатка ылайыктуу болот.

Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен өз ара аракеттенүү

R200.9 Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен өз ара аракеттенүүдө Кодекске ылайык, кесипкөй бухгалтер өз ара аракеттенүү керек болгон, иш берүүчү уюмдун башкаруу түзүмдөгү тиешелүү жеке жакты (адамдарды) аныкташы керек. Эгер бухгалтер корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын чакан тобу менен баарлашса, ал корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар адекваттуу маалымат алышы үчүн алар менен өз ара аракеттенүү керектигин же жоктугун аныкташы керек.

200.9 A1 Ким менен өз ара аракеттенүү керектигин аныктоодо кесипкөй бухгалтер төмөндөгүлөрдү эске алса болот:

(a) жагдайлардын мүнөзү жана маанилүүлүгү; жана

(b) билдирүү керек болгон маселе.

200.9 A2 Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын чакан топторунун мисалдары аудит боюнча комитет же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын тобунун айрым мүчөлөрү болуп саналат.

R200.10 Эгер кесипкөй бухгалтер башкаруу боюнча милдет, ошондой эле жетектөө боюнча милдет жүктөлгөн адамдар менен баарлашса, бухгалтер бул адамдар менен өз ара аракеттенүү бухгалтер баарлашуусу мүмкүн болгон, жетектөө функцияларын аткарган бардык адамдарга адекваттуу маалымдай турганына ишенимдүү болушу керек.

200.10 A1 Айрым жагдайларда корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар иш берүүчү уюмду башкарууга катышат, мисалы, бир ээси уюмду башкарган жана башка эч ким жетектөөчү ролду ойнобогон чакан бизнесте. Мындай учурларда маселелер башкаруу милдеттери берилген жакка (жактарга) билдирилсе, жана бул жакка (жактарга) башкаруу милдеттери дагы ыйгарылса, кесипкөй бухгалтер корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен өз ара аракеттенүү тууралуу талапты аткарган болот.

210-БӨЛҮМ

КЫЗЫКЧЫЛЫКТАРДЫН КАГЫЛЫШЫ

Киришүү

210.1 Кесипкөй бухгалтерлер негизги принциптерди сактоого жана коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.

210.2 Кызыкчылыктардын кагылышы объективдүүлүк принцибин сактоо үчүн коркунучтарды жаратат жана башка негизги принциптерди сактоо үчүн коркунучтарды жаратышы мүмкүн. Мындай коркунучтар төмөндөгү учурларда жаралышы мүмкүн:

- (a) Кесипкөй бухгалтер бул маселеге байланыштуу кызыкчылыктары карама-каршы келген эки же андан көп уюм үчүн конкреттүү маселеге байланыштуу кесипкөй ишмердүүлүктү жүргүзөт; же
- (b) Кесипкөй бухгалтердин конкреттүү маселеге карата кызыкчылыгы жана бухгалтер ал үчүн кесиптик ишти жүзөгө ашырып жаткан жактардын бир бөлүгүнүн кызыкчылыктары карама-каршы келет.

Ал тарап иш берүүчү уюм, жеткирүүчү, кардар, кредит берүүчү, акционер же компаниянын башка бөлүгү болушу мүмкүн.

210.3 Бул бөлүмдө кызыкчылыктардын кагылышын колдонуу үчүн концептуалдык негиздерди колдонуу боюнча атайын талаптар жана материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

R210.4 Кесипкөй бухгалтер кызыкчылыктардын кагылышынын кесиптик же иштиктүү ой жүгүртүүгө шек келтирүүсүнө жол бербеш керек.

210.4 A1 Кызыкчылыктардын кагылышына алып келиши мүмкүн болгон жагдайлардын мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Эки иш берүүчү уюмда жетектөөчү же башкаруучу кызматта иштөө жана бир уюмдан купуя маалыматты алуу, ал кесипкөй бухгалтер тарабынан башка уюмдун кызыкчылыгында же ага зыян келтирүү менен колдонулушу мүмкүн.
- Өнөктөштүктүн эки бөлүгү тең алардын өнөктөштүк бөлүгүн жоюуда аларга жардам көрсөтүү үчүн бухгалтерди жалдаганда, алардын ар бири үчүн кесипкөй ишмердүүлүктү жүргүзүүсү.

- Бухгалтер иштеген уюмда жетекчиликтин акцияларды сатып алуусун каалаган, жетекчиликтин айрым мүчөлөрү үчүн финансылык маалыматты даярдоо.
- Бухгалтердин үй-бүлө мүчөсү бүтүмдөн финансылык пайда алышы мүмкүн болгондо, иш берүүчү уюм үчүн жеткирүүчүнү тандоо үчүн жоопкерчилик.
- Эгер бул инвестициялардын бири бухгалтердин же жакын туугандарынын инвестициялык портфелинин наркын жогорулатса, компания үчүн белгилүү бир инвестицияларды бекиткен иш берүүчү уюмда жетектөөчү функцияларды аткаруу.

Чыр-чатактарды аныктоо

R210.5 Кесипкөй бухгалтер кызыкчылыктар кагылышын түзүшү мүмкүн болгон жагдайларды жана ага ылайык бир же бир нече негизги принциптерди сактоо максатында коркунучту аныктоо үчүн акылга сыярлык кадамдарды көрүшү керек. Мындай кадамдар төмөндөгүлөрдү аныктоону камтышы керек:

- (a) Тартылган тараптардын ортосундагы тиешелүү кызыкчылыктардын жана мамилелердин мүнөзү; жана
- (b) Ишмердүүлүк жана анын тиешелүү тараптар үчүн кесепеттери.

R210.6 Кесипкөй бухгалтер кесипкөй ишмердүүлүктү жүргүзүүдө кызыкчылыктардын кагылышын жаратышы мүмкүн болгон, убакыттын өтүшү менен иштин, кызыкчылыктардын жана мамилелердин мүнөзүндөгү өзгөрүүлөргө кылдат көңүл бурушу керек.

Кызыкчылыктардын кагылыштары жараткан коркунучтар

210.7 A1 Жалпысынан кесипкөй ишмердүүлүктүн жана айрым жактардын кызыкчылыктары карама-каршы келген маселенин ортосунда канчалык түз байланыш болсо, коркунуч деңгээли ошончолук алгылыктуу эмес деңгээлде турат.

210.7 A2 Кызыкчылыктардын кагылышы жараткан коркунучтарды жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы кызыкчылыктардын кагылышын жараткан маселеге байланыштуу чечимдерди кабыл алуу процессинен четтөө болуп саналат.

210.7 A3 Кызыкчылыктардын кагылышы жараткан коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары өзүнө төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Белгилүү бир милдеттерди жана жоопкерчиликти кайра

түзүмдөштүрүү же бөлүү.

- Тиешелүү көзөмөлдү алуу, мисалы, аткаруучу же аткаруучу эмес директордун жетекчилиги астында иштөө.

Маалыматты ачып көрсөтүү жана макулдук

Жалпы

210.8 A1 Жалпы учурда аткаруу керек:

- (a) кызыкчылыктардын кагылышынын мүнөзүн жана кызыкчылыктардын кагылышы козгогон иш берүүчү уюмдагы тиешелүү бөлүмгө, анын ичинде тиешелүү деңгээлдерге карата жаралган коркунучтарды ачыкка чыгаруу; жана
- (b) эгерде коркунучтарды жоюу үчүн сактык чаралары колдонулса, кесипкөй бухгалтердин кесипкөй ишмердүүлүктү жүргүзүүсүнө тиешелүү уюмдардын макулдугун алуу.

210.8 A2 Макулдук кесипкөй бухгалтер компаниянын бир бөлүгү жагдайлар жөнүндө башынан эле биле тургандыгы жана алар кызыкчылыктардын кагылышынын болушуна каршы пикирлерди билдирбесе, кызыкчылыктардын кагылышын кабыл алгандыгы жөнүндө тыянак чыгаруу үчүн жетиштүү далилдерге ээ болгондо, компаниянын бир бөлүгүнүн жүрүм-туруму менен түшүндүрүлүшү мүмкүн.

210.8 A3 Эгерде мындай ачып көрсөтүү же макулдук жазуу түрүндө таризделбесе, кесипкөй бухгалтерге документ түрүндө ырастоо сунушталат:

- (a) кызыкчылыктардын кагылышына алып келген жагдайлардын мүнөзү;
- (b) коркунучтарды жоюу үчүн колдонулган сактык чаралары, бул колдонулганда; жана
- (c) макулдук алуу.

Башка аспектилер

210.9 A1 Кызыкчылыктардын кагылышын чечүүдө кесипкөй бухгалтерге кеңеш сурап иш берүүчү уюмдун кызматкерлерине же башка адамдарга, мисалы, кесипкөй органга, юристке же башка бухгалтерге кайрылуу сунушталат. Маалыматты ачып көрсөтүүдө же иш берүүчү уюмдун ичинде маалымат алмашууда жана үчүнчү жактарга сунуш менен кайрылганда купуялык принциби колдонулат

220-БӨЛҮМ

МААЛЫМАТТЫ ДАЯРДОО ЖАНА БЕРҮҮ

Киришүү

- 220.1 Кесипкөй бухгалтерлер негизги принциптерди сактоого жана коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 220.2 Маалыматты даярдоо же берүү керт башын ойлогон кызыкчылыкты, коркутууну же бир же бир нече негизги принциптерди сактоо үчүн башка коркунучтарды жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү атайын талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 220.3 A1 Иш берүүчү уюмда бардык деңгээлдерде кесипкөй бухгалтерлер уюмдун ичинде дагы, анын чегинен тышкары дагы маалымат даярдоого же берүүгө катышат.
- 220.3 A2 Мындай маалымат аларга же алар үчүн даярдалып жаткан же берилген кызыкдар тараптарды камтыйт:
- Жетекчилик жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар.
  - Инвесторлор жана зайым берүүчүлөр же башка кредит берүүчүлөр.
  - Жөнгө салуучу органдар.

Бул маалымат кызыкдар тараптарга иш берүүчү уюмдун ишинин абалынын аспектерин түшүнүүдө жана баалоодо жана уюмга тиешелүү чечимдерди кабыл алууда жардам берет. Маалымат финансылык жана финансылык эмес маалыматты камтышы мүмкүн, ал ички максаттар үчүн ачыкка чыгарылышы же колдонулушу мүмкүн.

Мисалдар төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Иш жана натыйжалуулук жөнүндө отчеттор.
- Чечим кабыл алууну колдоону талдоолор.
- Бюджеттер жана божомолдор.
- Ички жана тышкы аудиторлорго берилүүчү маалымат.
- Тобокелдиктерди талдоо.

- Жалпы жана атайын багыттагы финансылык отчеттуулук.
- Салык декларациясы.
- Мыйзамдарды жана ченемдик талаптарды сактоо максатында жөнгө салуучу органдарга берилүүчү отчеттор.

220.3 A3 Ушул бөлүмдүн максаттары үчүн маалыматты даярдоо же берүү өзүнө маалыматты жазууну, жүргүзүүнү жана бекитүүнү камтыйт.

R220.4 Маалыматты даярдоодо же берүүдө кесипкөй бухгалтер төмөнкүлөрдү аткарышы керек:

- (a) Тиешелүү отчеттуулук системасына ылайык маалыматты даярдоо же берүү, эгер бул мүмкүн болсо;
- (b) Адаштырбагандай жана келишимдик же ченемдик жыйынтыктарга талаптагыдай эмес таасирин тийгизбегендей маалыматты даярдоо же берүү;
- (c) төмөндөгүлөр үчүн кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонуу:
  - (i) бардык маанилүү аспектиде фактыларды так жана толук берүү;
  - (ii) иштиктүү операциялардын же иштин анык мүнөзүн так сүрөттөө; жана
  - (iii) маалыматты өз убагында жана талаптагыдай түрдө классификациялоо жана каттоо; жана
- (d) маалыматты адаштырууга алып келүү же келишимдик же ченемдик жыйынтыктарга негизсиз таасир этүү ниети менен эч нерсени өткөрүп жибербөө.

220.4 A1 Келишимдин же ченемдик жөнгө салуунун жыйынтыгына негизсиз таасир этүүнүн мисалы келишимдик талаптарды, мисалы, карыздык келишимдин же ченемдик талаптарды, мисалы, финансылык мекеменин капиталына карата талаптарды бузуудан оолак болуу ниети менен реалдуу эмес баалоону пайдалануу болуп саналат.

Маалыматты даярдоодо же берүүдө иш-аракеттердин эркиндигин пайдалануу

R220.5 Маалыматты даярдоо же берүү кесипкөй ой жүгүртүүнү чыгарууда иш-аракеттердин эркиндигин пайдаланууну талап кылышы мүмкүн. Кесипкөй бухгалтер башкаларды адаштыруу же келишимдик же ченемдик укуктук актылардын натыйжаларына туура эмес таасир этүү максатында мындай дискрецияны колдонбошу керек.

220.5 A1 Талаптагыдай эмес жыйынтыктарга жетүү үчүн дискрециялык ыйгарым укуктарды кантип пайдаланууга болоорунун мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Бааларды аныктоо, мисалы, пайданы же чыгашаны бурмалоо максатында адилеттүү наркты баалоону аныктоо.
- Финансылык отчеттуулукту даярдоонун колдонулуп жаткан концепциясына ылайык уруксат берилген эки же андан ашык альтернативалардын арасында эсепке алуу саясатын же методун тандоо же өзгөртүү, мисалы, пайданы же чыгашаны бурмалоо максатында узак мөөнөттүү контракттарды эсепке алуу саясатын тандоо.
- Операция жүргүзүү убактысын аныктоо, мисалы, адаштыруу максатында финансылык жылдын акырында активди сатуу убактысын тандоо.
- Бүтүмдөрдүн түзүмүн аныктоо, мисалы, активдерди жана милдеттенмелерди же акча агымдарын классификациялоону бурмалоо максатында финансылык бүтүмдөрдү түзүмдөштүрүү.
- Маалыматты ачыкка чыгарууну тандоо, мисалы, адаштыруу максатында, финансылык же операциялык тобокелдикке тиешелүү маалыматты өткөрүп жиберүү же жашыруу.

R220.6

Кесиптик ишти, өзгөчө тиешелүү отчеттуулук системасын сактоону талап кылбаган ишти аткарууда, кесипкөй бухгалтер төмөндөгүлөрдү аныктоо жана кароо үчүн кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонушу керек:

- (a) маалымат колдонула турган максатты;
- (b) ал бериле турган контекстти; жана
- (c) ал даректелген аудиторияны.

220.6 A1

Мисалы, шарттуу отчетторду, бюджеттерди же болжолдорду даярдоодо же берүүдө, бул орундуу болгон жерде тиешелүү баалоолорду, болжолдоолорду кошуу мындай маалыматка таянгандарга жеке пикирди түзүү мүмкүнчүлүгүн берет.

220.6 A2

Кесипкөй бухгалтер берилген маалыматтын болжолдуу аудиториясын, контекстин жана максатын тактоо мүмкүнчүлүгүн карашы мүмкүн.

Башкалардын ишине таянуу

R220.7

Башка, иш берүүчү уюмга карата мамиле боюнча ички же тышкы жактардын ишине таянууну көздөгөн кесипкөй бухгалтер R220.4-пунктта берилген милдеттерди аткаруу үчүн, эгерде мындайлар болсо, кандай кадамдарды көрүү керектигин аныктоо үчүн кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонушу керек.

220.7 A1 Башка жактарга карата ишенимдин негиздүүлүгүн аныктоодо эске алуу керек болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Башка жактын же уюмдун бедели жана тажрыйбасы, ошондой эле анда болгон ресурстар.
- Башка жеке жак колдонуудагы кесиптик жана этикалык стандарттарга баш ийеби.

Мындай маалымат башка жак же уюм менен мурдагы байланыштардан, ошондой эле башка адамдар менен консультациянын жыйынтыгында алынышы мүмкүн.

Адаштыруучу же туура эмес болушу мүмкүн болгон маалыматтарды четтетүү

R220.8 Кесипкөй бухгалтер эгер бухгалтер менен байланышы бар маалыматтар жаңылыштык экенин билсе же ушундай деп болжолдоого негиз бар болсо, бухгалтер бул маселени чечүү үчүн тийиштүү чараларды көрүшү керек.

220.8 A1 Ылайыктуу болушу мүмкүн болгон иш-аракеттер төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кесипкөй бухгалтердин жетекчиси жана/же бухгалтер иштеген уюмдагы тиешелүү деңгээлдеги (деңгээлдердеги) жетекчилер менен же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен маалыматтын так эместиги боюнча кооптонууларды талкуулоо жана бул адамдарга маселени чечүү үчүн тиешелүү чараларды көрүү өтүнүчү менен кайрылуу. Мындай аракеттер төмөндөгүлөрдү камтышы мүмкүн:
  - Маалыматты ондоо.
  - Эгерде маалымат болжолдонгон пайдалануучуларга ачылган болсо, аларга туура маалымат жөнүндө маалымдоо.
- Иш берүүчү уюмдун мындай маселелерди уюмдун ичинде кантип чечүүгө байланыштуу саясаты жана жол-жоболору боюнча консультациялар (мисалы, этикалык саясат же бузуулар жөнүндө маалымдоо саясаты).

220.8 A2 Кесипкөй бухгалтер иш берүүчү уюм тиешелүү чараларды көрбөгөнүн чече алат. Эгерде бухгалтерде мурдагыдай эле маалымат адашууга алып келээрин болжолдоого негиздер болсо, кийинки иш-аракеттер бухгалтер купуялык принциби жөнүндө унутпаган шартта орундуу болушу мүмкүн:

- Төмөндөгүлөр менен консультация:
  - Тиешелүү кесиптик орган менен.

- Иш берүүчү уюмдун ички же тышкы аудитору.
- Юридикалык консультант.
- Маалымдоо боюнча кандайдыр бир талаптар бар же жогун аныктоо:
  - Үчүнчү жактар, анын ичинде маалыматты колдонуучулар.
  - Жөнгө салуучу жана көзөмөлдөө органдары.

R220.9 Эгерде бардык мүмкүн болгон варианттар түгөнгөндө кесипкөй бухгалтер тиешелүү чаралар көрүлбөгөнүн жана маалымат мурдагыдай эле адаштырууга алып келээрине негиздер болгонун аныктаса, бухгалтер бул маалымат менен байланыштуу болуудан же байланышта калуудан баш тартышы керек.

220.9 A1 Мындай жагдайларда кесипкөй бухгалтерге иш берүүчү уюмдан бошонуу максатка ылайыктуу болот.

Документация

220.10 A1 Кесипкөй бухгалтерге төмөндөгүлөрдү документтештирүү сунушталат:

- Фактыларды.
- Бухгалтердик эсеп принциптерин же башка тиешелүү кесиптик стандарттарды.
- Өз ара аракеттенүү жана маселелер талкууланган тараптарды.
- Каралган иш-аракеттер варианттарын.
- Бухгалтер кантип маселени (маселелерди) чечүүгө аракет кылганын.

Башка аспекттер

220.11 A1 Эгерде маалыматты даярдоого же берүүгө тиешелүү негизги принциптерди сактоо коркунучу финансылык кызыкчылыктан, анын ичинде сыйакыдан жана финансылык отчеттуулук жана чечимдерди кабыл алуу менен байланыштуу стимулдан улам жаралса, 240-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар колдонулат.

220.11 A2 Эгерде туура эмес маалымат мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык менен байланыштуу болсо, 260-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар колдонулат.

220.11 A3 Эгерде кысым көрсөтүүнүн натыйжасында маалыматты даярдоого же берүүгө тиешелүү негизги принциптерди сактоо коркунучу жаралса, 270-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар колдонулат.

230-БӨЛҮК

ЖЕТИШТҮҮ КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮК МЕНЕН АРАКЕТТЕНҮҮ

Киришүү

- 230.1 Кесипкөй бухгалтерлер негизги принциптерди сактоого жана коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жоюу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 230.2 Жетиштүү тажрыйбасы жок иш-аракеттер кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык принцибин сактоо үчүн коркунуч жаратат. Бул бөлүмдө концептуалдык негизди мындай шарттарда колдонууга байланыштуу конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар белгиленген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

R230.3 Кесипкөй бухгалтер ал ээ болгон билим деңгээлине же тажрыйбасына байланыштуу жалдоочу уюмду атайлап адаштырууга алып келбеши керек.

230.3 A1 Кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык принциби кесипкөй бухгалтерден аткаруу үчүн ал жетиштүү даярдыкка же тажрыйбага ээ болгон же алышы мүмкүн болгон олуттуу милдеттерди гана өзүнө алуусун талап кылат.

230.3 A2 Керт башынын кызыкчылыгындагы кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык принцибин сактоо коркунучу, эгерде кесипкөй бухгалтер төмөндөгүлөргө ээ болсо, жаралышы мүмкүн:

- Тиешелүү милдеттерди аткаруу же аяктоо үчүн жетишсиз убакыт.
- Милдеттерди аткаруу үчүн толук эмес, чектелген же башкача түрдөгү адекваттуу эмес маалымат.
- Жетишсиз тажрыйба, даярдык жана/же билим берүү.
- Милдеттерди аткаруу үчүн жетишсиз ресурстар.

230.3 A3 Мындай коркунучтун деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кесипкөй бухгалтер башка адамдар менен иштеген деңгээл.
- Бухгалтердин компаниядагы салыштырмалуу стажы.
- Ишке карата колдонулган көзөмөлдөө жана текшерүү деңгээли.

230.3 A4 Жеке кызыкчылыктарга байланыштуу мындай коркунучту жоюу үчүн сактык чаралары болушу мүмкүн делген иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Керектүү тажрыйбага ээ болгон адамдан жардам же билим алуу.
- Тиешелүү милдеттерди аткаруу үчүн жетиштүү убакыттын болушун камсыздоо.

R230.4 Эгер кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык принцибин сактоо коркунучу жок кылынбаса, кесипкөй бухгалтер тиешелүү милдеттерди аткаруудан баш тартуусу керекпи аныкташы керек. Эгер бухгалтер баш тартуу орундуу экенин чечсе, ал мунун себептерин билдириши керек.

Башка аспектилер

230.5 A1 270-бөлүмдөгү талаптар жана колдонмо материалдар кесиптик бухгалтерге кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык принцибинин бузулушуна алып келиши мүмкүн болгондой аракеттенүүгө аны мажбурлоо максатында кысым көрсөтүлгөндө колдонулат.

240-БӨЛҮМ

ФИНАНСЫЛЫК ОТЧЕТТУУЛУК ЖАНА ЧЕЧИМДЕРДИ КАБЫЛ АЛУУГА БАЙЛАНЫШТУУ ФИНАНСЫЛЫК КЫЗЫКЧЫЛЫКТАР, СЫЙАКЫ ЖАНА СТИМУЛДАР

Киришүү

- 240.1 Кесипкөй бухгалтерлер негизги принциптерди сактоо жана коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 240.2 Финансылык кызыкчылыкка ээ болуу же түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсүнө таандык финансылык кызыкчылык жөнүндө билүү жеке кызыкчылык максаттары үчүн объективдүүлүк же купуялык принциптерин сактоого коркунуч келтириши мүмкүн. Бул бөлүмдө концептуалдык негизди мындай жагдайларда колдонууга байланыштуу конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар белгиленген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- R240.3** Кесипкөй бухгалтер жеке пайдасы үчүн же башка жактардын финансылык пайдасы үчүн маалыматты манипуляциялабашы же купуя маалыматты пайдаланбашы керек.
- 240.3 A1 Кесипкөй бухгалтерлер белгилүү бир жагдайларда негизги принциптерди сактоо үчүн коркунуч жаратышы мүмкүн болгон, финансылык кызыкчылыктарга ээ болушу же жакын же жакынкы үй-бүлө мүчөлөрүнүн финансылык кызыкчылыктары жөнүндө билиши мүмкүн. Финансылык кызыкчылыктар финансылык отчеттуулук жана чечимдерди кабыл алуу менен байланыштуу сыйакы үчүн же өбөлгөлөөчү макулдашуулардын натыйжасында пайда болуучу кызыкчылыктарды камтыйт.
- 240.3 A2 Жеке кызыкчылыктар үчүн коркунуч жаратышы мүмкүн болгон жагдайлардын мисалдары кесипкөй бухгалтер же анын түздөн-түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсү төмөндөгүлөргө ээ болгон кырдаалды камтыйт:
- Финансылык пайда алуу максатында баага сезгич маалыматты манипуляциялоо жүйөсүнө жана мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу.
  - Иш берүүчү уюмда тикелей же кыйыр финансылык кызыкчылыкка ээ болуу, бул финансылык кызыкчылыктын наркына бухгалтер кабыл алган чечимдер түз таасирин тийгизиши мүмкүн.

- Пайдага байланыштуу бонус алуу укугуна ээ болуу жана бул бонустун өлчөмүө бухгалтер кабыл алган чечим түздөн-түз таасир тийгизиши мүмкүн.
- Иш берүүчү уюмдагы кийинкиге калтырылган бонусу менен акцияларга же акцияларга карата опциондорго түз же кыйыр түрдө укуктарга ээ болуу, алардын наркына бухгалтер тарабынан кабыл алынган чечимдер таасир этиши мүмкүн.
- Жарым-жартылай максаттарга жетүү үчүн шыктандыруучу компенсациялык макулдашууларга катышат же иш берүүчү уюмдун акцияларынын наркын максималдаштыруу үчүн аракеттерди колдойт. Мындай макулдашуунун мисалы натыйжаларга жетүү үчүн белгилүү бир шарттарды аткаруу менен байланышкан өбөлгөлөө пландарына катышуу болуп саналат.

240.3 А3 Мындай коркунучтун деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Финансылык кызыкчылыктын маанисин. Бул олуттуу финансылык кызыкчылыкты түшүндүрөт, жеке жагдайлардан жана финансылык кызыкчылыктын бул жак үчүн маанилүүлүгүнө көз каранды болот.
- Жетекчиликтен көз карандысыз жогорку жетекчиликтин сыйакысынын деңгээлин же формасын аныктоо боюнча комитеттин саясатын жана жол-жоболорун.
- Каалаган ички саясатка ылайык, төмөндөгүлөрдү корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга маалыматты ачып көрсөтүү:
  - Бардык тиешелүү кызыкчылыктарды.
  - Укуктарды жүзөгө ашыруу же тиешелүү акцияларды сатуу боюнча бардык пландарды.
- Финансылык кызыкчылыктын пайда болушуна алып келе турган маселелерди чечүү үчүн өзгөчөлүү ички жана тышкы аудит жол-жоболорун.

240.3 А4 Компенсациялык же өбөлгөлөөчү механизмдер жараткан коркунучтар жетекчилик же кесиптештер тарабынан ачык же ачык эмес кысым көрсөтүү менен оордошуусу мүмкүн. 270-бөлүмдү караңыз, *Негизги принциптерди бузуу максатында кысым көрсөтүү*.

250-БӨЛҮК

СТИМУЛДАР, АНЫН ИЧИНДЕ БЕЛЕКТЕР ЖАНА МЕЙМАНДОСТУК

Киришүү

- 250.1 Кесипкөй бухгалтерлер негизги принциптерди сактоого жана коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 250.2 Стимулдарды сунуштоо же кабыл алуу негизги принциптерди, атап айтканда, ак ниеттүүлүк, объективдүүлүк жана кесиптик жүрүм-турум принциптерин сактоо үчүн пайда көздөө, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн.
- 250.3 Бул бөлүмдө кесиптик ишти жүзөгө ашырууда стимулдарды сунуштоого жана кабыл алууга байланыштуу концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген, бул мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык болуп саналбайт. Ошондой эле бул бөлүм кесипкөй бухгалтерден стимулдарды сунуштоодо же кабыл алууда тиешелүү мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактоону талап кылат

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 250.4 A1 Стимул – бул башка жеке жактын жүрүм-турумуна таасир этүүчү каражат катары, бирок сөзсүз түрдө ал жеке жактын жүрүм-турумуна туура эмес таасир көрсөтүү максатында эмес колдонулуучу объект, кырдаал же иш-аракет. Стимул бизнес боюнча кесиптештердин ортосундагы меймандостук белгилеринен тартып, мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкка алып келген иш-аракеттерге чейин болушу мүмкүн. Стимул ар кандай формада болушу мүмкүн, мисалы:

- Белектер.
- Меймандостук.
- Көңүл ачуу.
- Саясий же кайрымдуулук жардамдар.
- Достукка же берилгендикке чакырыктар.
- Ишке орноштуруу же башка коммерциялык мүмкүнчүлүктөр.
- Артыкчылыктуу мамиле, укуктар же жеңилдиктер.

Мыйзамдар жана ченемдик актылар менен тыюу салынган стимулдар

R250.5 Көпчүлүк юрисдикцияларда белгилүү бир жагдайларда стимулду сунуштоого же кабыл алууга тыюу салган, паракорчулук жана коррупция менен байланыштуу мыйзамдар жана ченемдик актылар бар. Кесипкөй бухгалтер тиешелүү мыйзамдар жана ченемдик актылар жөнүндө түшүнүк алып жана бухгалтер мындай жагдайларга кабылганда аларды сакташы керек.

Мыйзамдар жана ченемдик актылар менен тыюу салынбаган стимулдар

250.6 A1 Мыйзам жана ченемдик актылар менен тыюу салынбаган стимулдарды сунуштоо же кабыл алуу баары бир негизги принциптерди сактоо үчүн коркунучтарды жаратышы мүмкүн.

Жүрүм-турумга талаптагыдай эмес таасир этүү ниети менен стимулдаштыруу

R250.7 Кесипкөй бухгалтер алуучунун же башка жактын жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүү ниети менен жасалган же бухгалтердин пикиринде, акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап ал жасалды деп корутунду чыгара турган стимулду сунуш кылбашы же башкаларды сунуштоого түртмөлөбөшү керек.

R250.8 Кесипкөй бухгалтер алуучунун же башка жактын жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүү ниети менен жасалган же бухгалтердин тыянагында, акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап ал жасалышы мүмкүн деп корутунду чыгара турган стимулду сунуш кылбашы же башкаларды сунуштоого түртмөлөбөшү керек.

250.9 A1 Стимул, эгерде ал жеке жакты этикалык эмес түрдө аракеттенүүгө мажбурласа, анын жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүү болуп эсептелет. Мындай талаптагыдай эмес таасир этүү же алуучуга, же алуучу менен белгилүү бир мамилелерге ээ болгон башка жакка багытталышы мүмкүн. Негизги принциптер бухгалтердин жана зарыл болгондо башка жактардын пикиринде эмне этикалык эмес жүрүм-турум экенин кароодо кесипкөй бухгалтер үчүн ылайыктуу эсептөө системасы болуп саналат.

250.9 A2 Ак ниеттүүлүк негизги принцибин бузуу эгерде алуучунун же башка жеке жактын жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүү ниети көздөлсө, кесипкөй бухгалтер стимулду сунуштаганда же кабыл алганда, же башкаларды сунуштоого же кабыл алууга түрткөндө жаралат.

250.9 A3 Иш жүзүндөгү же болжолдуу жүрүм-турумга талаптагыдай эмес таасир этүү ниетинин болушун аныктоо кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонууну талап кылат. Тиешелүү факторлор камтышы мүмкүн:

- Стимулдун мүнөзү, жыштыгы, наркы жана жалпы таасири.
- Ал таасир этиши мүмкүн болгон кандайдыр бир аракетке же

чечимге карата стимул сунуш кылынган убакыт.

- Стимул мындай жагдайларда кадимки же маданий адат болуп саналабы, мисалы, диний майрамга же үлпөт тойго байланыштуу белек сунуштоо.
- Стимул кесипкөй ишмердүүлүктүн коштоочу бөлүгү болуп саналабы, мисалы, иштиктүү жолугушууларга байланыштуу түшкү тамактанууну сунуштоо же кабыл алуу.
- Стимулду сунуштоо жеке алуучу менен чектелгенби же ал кеңири топко жеткиликтүүбү. Кеңири топ иш берүүчү уюмга карата ички же тышкы болушу мүмкүн, мисалы, башка кардарлар же жеткирүүчүлөр.
- Стимул сунуштаган же алган адамдардын ролу жана кызматы.
- Кесипкөй бухгалтер стимулду кабыл алуу иш берүүчү уюмдун саясатын жана жол-жоболорун буза турганын билеби же болжолдоого негиздер барбы.
- Стимул сунуш кылынган айкындуулуктун деңгээли.
- Стимул берүү зарылбы же алуучу тарабынан суралганбы.
- Сунуштаган жактын мурда белгилүү болгон жүрүм-туруму же бедели.

Андан аркы иш-аракеттерди кароо

250.10 A1 Эгер кесипкөй бухгалтерге жүрүм-турумга талаптагыдай эмес таасир этүү үчүн анык же болжолдуу ниет менен сунуш кылынган, стимул жөнүндө белгилүү болсо, негизги принциптерди сактоо үчүн коркунучтар R250.7 жана R250.8-пункттарынын талаптарын сактоодо дагы пайда болушу мүмкүн.

250.10 A2 Мындай коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кесипкөй бухгалтердин же кардардын жогорку жетекчилигине же иш берүүчү уюмдун корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарына сунуш жөнүндө маалымдоо.
- Кардар менен ишкер мамилелерди өзгөртүү же токтотуу.

Жүрүм-турумга талаптагыдай эмес таасир этүү ниети менен стимулдаштыруу

250.11 A1 Концептуалдык негиздерде берилген талаптар жана колдонмо материалдар, эгерде кесипкөй бухгалтер алуучунун же башка жактын жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүү боюнча иш жүзүндөгү же болжолдуу ниети жоктугу жөнүндө тыянакка келгенде колдонулат.

- 250.11 A2 Эгер мындай стимул маанисиз жана олуттуу эмес болсо, анда бардык жаралган коркунучтар алгылыктуу деңгээлде турат.
- 250.11 A3 Эгер кесипкөй бухгалтер жүрүм-турумга талаптагыдай эмес таасир этүүнүн иш жүзүндөгү же болжолдуу ниети жоктугу тууралуу тыянакка келгенде дагы, мындай стимулду сунуштоо же кабыл алуу коркунучтарды жаратышы мүмкүн болгон жагдайлардын мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Жеке кызыкчылыктар менен байланыштуу коркунучтар
    - Кесипкөй бухгалтерге жеткирүүчү жумуш убактысы бөлүгүнө жумуш сунуштайт.
  - Тааныштык менен байланыштуу коркунучтар
    - Кесипкөй бухгалтер кардарды же жеткирүүчүнү спорттук иш-чараларга үзгүлтүксүз алып барат.
  - Коркутуу коркунучтары
    - Кесипкөй бухгалтер меймандостук белгилерин кабыл алат, алардын мүнөзү эгерде алар ачык жарыяланса, орундуу эмес катары кабыл алынышы мүмкүн
- 250.11 A4 Мындай стимулду сунуштоо же кабыл алуу менен жаралган коркунучтардын деңгээлин баалоодогу тиешелүү факторлор ниетти аныктоо үчүн 250.9 A3-пунктунда берилген ошол эле факторлорду камтыйт.
- 250.11 A5 Мындай стимулду сунуштоо же кабыл алуу менен жаралган коркунучтарды жок кыла ала турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Баш тартуу же стимулдан баш тартуу.
  - Контрагентке тиешелүү кандайдыр бир бизнеске байланыштуу чечим үчүн жоопкерчиликти кесипкөй бухгалтер чечимди кабыл алууда ага туура эмес таасир тийгизет же тийиши мүмкүн деп ишенүүгө негиз жок болгон, башка жакка өткөрүп берүү.
- 250.11 A6 Мындай стимулду сунуштоо же кабыл алуу менен жаралган коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Кесипкөй бухгалтердин же контрагенттин жогорку жетекчилиги же иш берүүчү уюмдун корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактары менен мамилелердеги стимулду сунуштоо же кабыл алуу жөнүндө айкындуулукту.
  - Бухгалтердин же контрагенттин иш берүүчү уюму жүргүзгөн

журналда стимулду каттоону.

- Кесипкөй ишмердүүлүктү жүргүзүүгө башкача түрдө тартылбаган тиешелүү текшерүүчүгө бардык аткарылган ишти же бухгалтер алардан стимулду кабыл алган жактарга же уюмдарга карата бухгалтер кабыл алган чечимдерди текшерүүнү тапшырууну.
- Стимулду алгандан кийин кайрымдуулукка берүү жана кайыр садага жөнүндө маалыматты талаптагыдай ачып көрсөтүү, мисалы, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга же стимулду сунуштаган жакка.
- Алынган стимулдун, мисалы, меймандостуктун ордун наркынын ордун толтурууну.
- Стимулду, мисалы, белекти, ал баштапкы кабыл алынгандан кийин мүмкүн болушунча тезирээк кайра кайтарууну.

Түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөлөрү

R250.12 Кесипкөй бухгалтер стимулду сунуштоонун натыйжасында жаралуучу негизги принциптерди бухгалтердин сактоосуна байланыштуу потенциалдуу коркунучтарга кылдат көңүл бурушу керек:

- (a) бухгалтердин түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсү тарабынан бухгалтер кесиптик мамилеге ээ болгон контрагентке; же
- (b) бухгалтердин түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсүнө бухгалтер кесиптик мамилеге ээ болгон контрагент тарабынан.

R250.13 Эгер кесипкөй бухгалтерге түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсү тарабынан сунуш кылынган же жасалган стимул жөнүндө белгилүү болсо жана ал бухгалтердин же контрагенттин жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүү ниетинин бар экени жөнүндө тыянак жасаса, же акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап мындай ниеттин бар экени жөнүндө тыянак жасашы мүмкүн деп эсептесе, бухгалтер түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсүнө стимулду сунуштабоону жана кабыл албоону кеңеш кылышы керек.

250.13 A1 250.9 A3-пунктунда берилген факторлор кесипкөй бухгалтердин же контрагенттин жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүүнүн иш жүзүндөгү же болжолдуу ниети бар экенин аныктаганда мааниге ээ болот. Мааниге ээ болгон башка фактор төмөндөгүлөрдүн ортосундагы мамилелердин мүнөзү же тыгыздыгы болуп саналат:

- (a) бухгалтердин жана түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсүнүн;
- (b) түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсүнүн жана контрагенттин; жана

(с) бухгалтердин жана контрагенттин.

Мисалы, бухгалтер маанилүү контрактты түзүү жөнүндө сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп жаткан контрагент тарабынан бухгалтердин жубайына жалдоо процессинен тышкары иш сунуштоо ушундай ниет болушу мүмкүн.

- 250.13 A2 250.10 A2-пунктундагы колдонмо материал жакын же жакынкы үй-бүлө мүчөсү R250.13-пунктуна ылайык берилген кеңешти сактаса дагы, кесипкөй бухгалтердин же контрагенттин жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүү боюнча иш жүзүндөгү же болжолдуу ниети болгондо жаралышы мүмкүн болгон коркунучтарды кароо дагы актуалдуу.
- 250.14 A1 Эгер кесипкөй бухгалтерге R250.12-пунктунда каралган жагдайларда сунуш кылынган стимул жөнүндө белгилүү болсо, төмөндөгү учурларда негизги принциптерди сактоо коркунучу жаралышы мүмкүн:
- (а) Түздөн-түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсү R250.13-пунктка ылайык бухгалтердин кеңешине карабастан, стимулду сунуштайт же кабыл алат; же
  - (b) бухгалтердин же контрагенттин жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүүнүн анык же болжолдуу ниети бар экенин болжолдоого бухгалтерде негиздер жок.

Концептуалдык негиздерди колдонуу

- 250.14 A2 250.11 A1 – 250.11 A6-пункттарындагы колдонмо материал мындай коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу максаттары үчүн мааниге ээ. Мындай жагдайларда коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор 250.13 A1-пунктунда көрсөтүлгөн мамилелердин мүнөзүн же жакындыгын дагы камтыйт.

Башка аспекти

- 250.15 A1 Эгер кесипкөй бухгалтерге иш берүүчү уюм финансылык кызыкчылыктарга, сыйакыга жана иштин жыйынтыктары менен байланыштуу стимулду сунуштаса, 240-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар колдонулат.
- 250.15 A2 Эгер кесипкөй бухгалтер иш берүүчү уюмда же анын жетекчилиги астында иштеген башка жактар мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкка же сактабагандыгын шектенүүгө алып келиши мүмкүн болгон стимулга дуушар болгондо же ага булар жөнүндө белгилүү болсо, 260-бөлүмдөгү талаптар жана колдонмо материалдар колдонулат.
- 250.15 A3 Эгерде кесипкөй бухгалтерди негизги принциптерди сактоо үчүн коркунуч жаратышы мүмкүн болгон стимулду сунуштоого же кабыл

алууга мажбурлоо максатында ага кысым көрсөтүлсө, 270-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар колдонулат.

260-БӨЛҮК

МЫЙЗАМДАРДЫ ЖАНА ЧЕНЕМДИК АКТЫЛАРДЫ САКТАБАГАНДЫККА ЖООП КЫЛУУ

Киришүү

- 260.1 Кесипкөй бухгалтерлер негизги принциптерди сактоого жана коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 260.2 Ак ниеттүүлүк жана кесиптик жүрүм-турум принциптерин сактоого байланыштуу пайда көздөөчүлүк же коркутуп-үркүтүү коркунучу кесиптик бухгалтерге мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык же сактабагандыгына шектенүү жөнүндө белгилүү болгондо жаралат.
- 260.3 Кесипкөй бухгалтер кесиптик ишти жүргүзүүдө сактабагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө дуушар болушу же билиши мүмкүн. Бул бөлүм бухгалтерди төмөндөгүлөрдү сактабагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө жооп кылуудагы маселенин кесепеттерин жана мүмкүн болуучу иш-аракеттерди баалоого багыттайт:
- (a) иш берүүчү уюмдун финансылык отчеттуулугунда олуттуу суммаларды аныктоого жана маалыматты ачыкка чыгарууга түз таасирин тийгизет деп эсептелген мыйзамдарды жана ченемдик актыларды; жана
  - (b) иш берүүчү уюмдун финансылык отчеттуулугунда суммаларды аныктоого жана маалыматты ачыкка чыгарууга түз таасир тийгизбеген, бирок аларды сактоо иш берүүчү уюмдун ишинин операциялык аспектери, анын өз ишин улантуу же олуттуу айыптардан оолак болуу жөндөмдүүлүгү үчүн фундаменталдык мааниге ээ болгон башка мыйзамдарды жана ченемдик актыларды.

Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык менен байланыштуу кесипкөй бухгалтердин милдеттери

- 260.4 Бухгалтер кесибинин артыкчылыктуу белгиси алардын өзүнө коомдун кызыкчылыгында аракеттенүү жоопкерчилигин алуусу болуп саналат. Сактабагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө жооп кылууда, кесипкөй бухгалтердин милдети төмөндөгүлөр болуп саналат:
- (a) ак ниеттүүлүк жана кесиптик жүрүм-турум принциптерин сактоо;

- (b) төмөндөгү максатта жетекчиликти же тиешелүү учурларда иш берүүчү уюмдун корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарына эскертүү аркылуу умтулуу:
- (i) аларга аныкталган же болжолдонгон сактабагандыктын кесепеттерин оңдоо, жоюу же жумшартуу мүмкүнчүлүгүн берүү; же
  - (ii) эгерде ал боло элек болсо, сактабагандыктын алдын алуу; жана
- (c) коомдук кызыкчылыктарга ылайык келген иш-аракеттерди көрүү.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

260.5 A1 Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык («сактабагандык») өзүнө төмөндөгү түзүмдөр жасаган, колдонуудагы мыйзамдарга же ченемдик актыларга карама-каршы келген иш-аракеттерди, аракетсиздикти же атайлап же атайлап эмес жасалган иштерди камтыйт:

- (a) кесипкөй бухгалтердин иш берүүчү уюму;
- (b) иш берүүчү уюмдун корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактары;
- (c) иш берүүчү уюмдун жетекчилиги; же
- (d) иш берүүчү уюмга же анын жетекчилиги алдында иштеген башка жактар.

260.5 A2 Бул бөлүм караган мыйзамдардын жана ченемдик актылардын мисалдары өзүнө төмөндөгүлөргө тиешелүү мыйзамдарды жана ченемдик актыларды камтыйт:

- Ак ниетсиз аракеттер, коррупция жана паракорчулук.
- Акчанын изин жашыруу, терроризмди каржылоо жана кылмыштуу жол менен алынган киреше.
- Баалуу кагаздар рыноктору жана алар менен тооруктар.
- Банк жана башка финансылык продуктулар жана кызмат көрсөтүүлөр.
- Маалыматтарды коргоо.
- Салык жана пенсия милдеттенмелери жана төлөмдөрү.
- Курчап турган чөйрөнү коргоо.

- Коомдук саламаттыкты сактоо жана коопсуздук.

260.5 A3 Сактабагандык айыптарга, соттук териштирүүлөргө же иш берүүчү уюм үчүн башка кесепеттерге алып келиши мүмкүн, бул анын финансылык отчеттуулугуна олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн. Мындай сактабагандык инвесторлор, кредит берүүчүлөр, кызматкерлер же жалпы коомчулук үчүн потенциалдуу олуттуу зыян түрүндө коомдук кызыкчылыктар үчүн кеңири кесепеттерге ээ болушу мүмкүн экенин белгилей кетүү керек. Бул бөлүмдүн максаттары үчүн олуттуу зыян келтирген сактабагандык – бул финансылык же финансылык эмес түрдө бул бөлүктөрдүн каалаганы үчүн олуттуу терс кесепеттерге алып келиши мүмкүн болгон сактабагандык. Буга инвесторлор үчүн олуттуу финансылык жоготууларга алып келген ак ниетсиз аракеттер жана кызматкерлердин же коомчулуктун ден соолугун же коопсуздугун коркунучка келтирген, экологиялык мыйзамдарды бузуу мисал болот.

R260.6

Айрым юрисдикцияларда кесипкөй бухгалтерлер сактабагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө кандай реакция кылышы керектигин жөнгө салган укуктук же ченемдик жоболор болот. Бул укуктук же ченемдик жоболор бул бөлүмдүн жоболорунан айырмаланышы же анын алкагынан чыгышы мүмкүн. Мындай сактабагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө кабылганда бухгалтер бул укуктук же ченемдик жоболор тууралуу түшүнүк алышы жана аларды сакташы керек, анын ичинде:

- (a) бул тууралуу тиешелүү органга билдирүү талабын; жана
- (b) компаниянын тиешелүү бөлүгүнө эскертүүгө тыюу салуу.

260.6 A1 Тиешелүү бөлүккө кабарлоого тыюу салуу, мисалы, акчанын изин жашыруу менен күрөшүү боюнча мыйзамга ылайык жаралышы мүмкүн.

260.7 A1 Бул бөлүм иш берүүчү уюмдун мүнөзүнөн, анын ичинде ал коомдук кызыкчылык ишканасы экенинен же жоктугунан көз карандысыз колдонулат.

260.7 A2 Олуттуу эмес маселелерге кабылган же алар жөнүндө билген кесипкөй бухгалтер бул бөлүмдү сактоого милдеттүү эмес. Ал олуттуу болуп саналабы деген маселе анын мүнөзүн жана анын иш берүүчү уюмга финансылык же башка таасирин, анын кызыкдар тараптарын жана жалпы коомдук тартипти эске алуу менен бааланышы керек.

260.7 A3 Бул бөлүм төмөндөгүлөргө тиешелүү:

- (a) иш берүүчү уюмдун ишкердик иши менен байланышпаган жеке жоруктар; жана

- (b) 260.5 А1-пунктта көрсөтүлгөндөн айырмалаган бөлүктөрдүн талаптарды сактабагандыгы.

Муну менен катар кесипкөй бухгалтер бул бөлүмдө мындай кырдаалда кандай жооп кылуу керектигин кароодо пайдалуу боло турган колдонмону таба алат.

Иш берүүчү уюмдун жетекчилигинин жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын милдеттери

260.8 А1 Иш берүүчү уюмдун жетекчилиги жетекчилик үчүн жооп берүүчү жактар тарабынан көзөмөлдөөдө иш берүүчү уюмдун иши мыйзамдарга жана ченемдик актыларга ылайык жүргүзүлүшүн камсыздоо үчүн жоопкерчилик тартат. Жетекчилик жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар төмөндөгүлөр тарабынан бардык сактабагандыкты аныктоо жана жоюу үчүн жоопкерчилик тартышат:

- (a) иш берүүчү уюм;
- (b) иш берүүчү уюмду жетектөө тапшырылган жактар;
- (c) жетекчиликтин мүчөсү; же
- (d) иш берүүчү уюмга же анын жетекчилиги алдында иштеген башка жактар.

Бардык кесипкөй бухгалтерлердин милдеттери

R260.9 Эгер кесипкөй бухгалтерди жалдаган уюмда сактабагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө байланыштуу көйгөйлөрдү чечүү үчүн протоколдор жана жол-жоболор болсо, бухгалтер мындай сактабагандыкка кандай жооп кылууну аныктоодо аларды эске алышы керек.

260.9 А1 Көпчүлүк иш берүүчү уюмдар сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө ички маалымдоого тиешелүү протоколдорду жана жол-жоболорду белгилеген. Мындай протоколдор жана жол-жоболор, мисалы, этика саясатын же бузуулар жөнүндө маалымдоонун ички механизмдин камтыйт. Мындай протоколдор жана жол-жоболор белгиленген каналдар боюнча анонимдүү маалымдоо мүмкүнчүлүгүн карашы мүмкүн.

R260.10 Эгер кесипкөй бухгалтерге бул бөлүм колдонула турган маселе жөнүндө белгилүү болсо, бухгалтер бул бөлүмдү сактоо үчүн көрө турган кадамдар өз убагында көрүлүшү керек. Өз убагында чара көрүү үчүн бухгалтер маселенин мүнөзүн жана иш берүүчү уюмдун, инвесторлордун, кредит берүүчүлөрдүн, кызматкерлердин же жалпы коомчулуктун кызыкчылыктарына потенциалдуу зыянды эске алышы керек.

Бизнестеги улук кесипкөй бухгалтерлердин милдеттери

260.11 A1 Бизнестеги улук кесипкөй бухгалтерлер ("улук кесипкөй бухгалтерлер") – бул олуттуу таасир этүүгө жана иш берүүчү уюмдун адамдык, финансылык, технологиялык, физикалык жана материалдык эмес ресурстарын сатып алууга, жайгаштырууга жана контролдоого байланыштуу чечим кабыл алууга жөндөмдүү директорлор, кызмат адамдары же улук кызматкерлер. Мындай адамдардан иш берүүчү уюмдагы башка кесипкөй бухгалтерлерге караганда, сактабагандыкта же сактабагандыкка шектенүүдө коомчулуктун кызыкчылыгына ылайык келген чараларды көрүү күтүлөт. Бул иш берүүчү уюмдагы улук кесипкөй бухгалтерлердин ролдору, кызматтары жана таасир этүү чөйрөлөрү менен түшүндүрүлөт.

Маселе боюнча түшүнүк алуу

R260.12 Эгер кесиптик ишти жүргүзүүдө улук кесипкөй бухгалтерге сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө маалымат белгилүү болсо, ал бул маселени чечиши керек. Бул түшүнүк төмөндөгүлөрдү камтышы керек:

- (a) сактабагандыктын же сактабагандыкка шектенүүнүн мүнөзүн жана ал орун алган же орун алышы мүмкүн болгон жагдайды;
- (b) бул жагдайларга карата тиешелүү мыйзамдарды жана ченемдик актыларды колдонууну; жана
- (c) иш берүүчү уюмдар, инвесторлор, кредит берүүчүлөр, кызматкерлер же кеңири коомчулук үчүн потенциалдуу кесепеттерин баалоону.

260.12 A1 Улук Кесипкөй бухгалтер билимин жана тажрыйбасын, ошондой эле кесипкөй ой жүгүртүүнү колдоно турганы күтүлөт. Бирок бухгалтердин мыйзамдарды жана ченемдик актыларды билүү деңгээли иш берүүчү уюмдагы бухгалтердин ролун аткаруу үчүн талап кылынгандан жогору болушу күтүлбөйт. Тигил же бул иш-аракет сактабагандык болуп саналары же жоктуга акыры сот же башка тиешелүү сот органы тарабынан чечилет.

260.12 A2 Маселенин мүнөзүнө жана маанилүүлүгүнө жараша улук кесипкөй бухгалтер ички териштирүү жүргүзүп же аны жүргүзүү үчүн тиешелүү кадамдарды жасашы керек. Ошондой эле бухгалтер иш берүүчү уюмдун же кесипкөй органдын башка кызматкерлеринен, же юристтен купуя негизде консультация ала алат.

Маселени чечүү

R260.13 Эгер улук кесипкөй бухгалтер сактабагандык болгонун же болушу мүмкүн экенин аныктаса же шектенсе, ал R260.9-пунктту эске алуу менен, бул маселени, эгер мүмкүн болсо, бухгалтердин түз жетекчиси

менен талкуулашы керек. Эгер бухгалтердин түз начальниги бул маселеге тартылса, бухгалтер маселени иш берүүчү уюмдагы бийликтин кийинки жогорку деңгээли менен талкуулашы керек.

260.13 A1 Талкуулоонун максаты бул маселени кантип чечүү керектиги жөнүндө чечим кабыл алуу мүмкүнчүлүгүн берүүдө турат.

R260.14 Улук кесипкөй бухгалтер төмөндөгүлөр үчүн тиешелүү кадамдарды көрүшү керек:

- (a) бул корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга кабарлоо;
- (b) колдонуудагы мыйзамдарды жана ченемдик актыларды, анын ичинде сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө тиешелүү органга билдирүүнү жөнгө салуучу укуктук же ченемдик жоболорду сактоо;
- (c) сактабагандыктын же болжолдуу сактабагандыктын кесепеттерин жоюу, оңдоо же жумшартуу;
- (d) кайрадан пайда болуу тобокелдигин төмөндөтүү; жана
- (e) эгерде боло элек болсо, сактабагандыктын алдын алууга умтулуу.

260.14 A1 Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга жеткирүүнүн максаты бул маселеге жооп кылуу үчүн көрүлө турган тийиштүү иш-аракеттер боюнча алардын макулдугун алууда жана алардын милдеттерин аткарууга мүмкүнчүлүк берүүдө турат.

260.14 A2 Айрым мыйзамдар жана ченемдик актылар сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө билдирүү тиешелүү бийлик органына жөнөтүлүшү керек болгон мезгилди карашы мүмкүн.

R260.15 Ушул бөлүмдүн жоболоруна ылайык суроого жооп берүүдөн тышкары, улук кесипкөй бухгалтер маселе жөнүндө маалыматты, эгер мүмкүн болсо, иш берүүчү уюмдун тышкы аудитуруна ачып көрсөтүү керектигин же жоктугун аныкташы керек.

260.15 A1 Мындай ачып көрсөтүү улук кесипкөй бухгалтердин аудит жүргүзүү үчүн аудиторго керектүү бардык маалыматты берүү милдетине же юридикалык милдеттенмесине ылайык жүзөгө ашырылат.

Андан аркы иш-аракеттердин зарылчылыгын аныктоо

R260.16 Улук кесипкөй бухгалтер эгерде мындай болсо, бухгалтердин жогору турган жетекчилеринин жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын реакциясынын адекваттуулугун баалашы керек

260.16 A1 Эгер мүмкүн болсо, улук кесипкөй бухгалтердин жогору турган жетекчилеринин жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү

жактардын жообунун адекваттуулугун баалоодо эске алуу керек болгон тиешелүү факторлорду камтыйт:

- Жооп өз убагында берилген.
- Алар шайкеш эместиктин кесепеттерин оңдоо, жоюу же жумшартуу үчүн, же боло элек болсо, сактабагандыктын алдын алуу үчүн тиешелүү иш-аракеттерди көрүшкөн же санкциялашкан.
- Эгер бул зарыл болсо, маселе тиешелүү органга ачып көрсөтүлгөн болсо, ачып көрсөтүү адекваттуу болуп саналабы.

R260.17 Эгер мындайлар болсо, улук кесипкөй бухгалтердин жогору турган жетекчилегинин жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын жообуна ылайык, бухгалтер коомдук кызыкчылыктарда андан аркы иш-аракеттер керектигин же жоктугун аныкташы керек.

260.17 A1 Андан аркы иш-аракеттердин зарылчылыгын, ошондой эле алардын мүнөзүн жана масштабын аныктоо ар кандай факторлорго көз каранды болот, анын ичинде:

- Ченемдик-укуктук база.
- Кырдаалдын шашылыштыгы.
- Иш берүүчү уюмда маселенин жайылышы.
- Улук кесипкөй бухгалтерде бухгалтердин жогору турган жетекчилигинин жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын ак ниеттүүлүгүнө ишеним сакталабы.
- Сактабагандыктын же сактабагандыкка шектенүүнүн кайталануу ыктымалдуулугу барбы.
- Иш берүүчү уюмдун, инвесторлордун, кредит берүүчүлөрдүн, кызматкерлердин же коомчулуктун кызыкчылыгына иш жүзүндө же потенциалдуу олуттуу зыян келтирүүнүн ишенимдүү далилдери барбы.

260.17 A2 Улук кесипкөй бухгалтерди бухгалтердин жогору турган жетекчилигинин жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын ак ниеттүүлүгүнө ишенбөөгө аргасыз кыла турган жагдайлардын мисалдары төмөндөгү кырдаалдарды камтыйт:

- Бухгалтер кандайдыр бир сактабагандыкка өзүнүн катыштыгы же катышуу ниети тууралуу шектенет же далилдери бар.
- Мыйзамдарга же ченемдик талаптарга каршы, алар бул тууралуу тиешелүү органга акылга сыярлык мезгил ичинде кабарлаган эмес же кабарлоого уруксат берген эмес.

R260.18 Улук кесипкөй бухгалтер андан аркы иш-аракеттердин зарылчылыгын, мүнөзүн жана көлөмүн аныктоодо кесипкөй ой жүгүртүүнү пайдаланышы керек. Мындай чечимди кабыл алууда бухгалтер акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап бухгалтер коомдун кызыкчылыгында талаптагыдай түрдө аракеттенди деп тыянак чыгарышы мүмкүн экенин же жоктугун эске алышы керек.

260.18 A1 Улук кесипкөй бухгалтер көрүшү керек болгон андан аркы иш-аракеттер камтыйт:

- Эгер иш берүүчү уюм топтун мүчөсү болсо, башкы ишкананын жетекчилигине бул маселе жөнүндө маалымдоо.
- Бул үчүн мыйзам түрүндө же ченемдик талаптар жок болсо дагы, маалыматты тиешелүү органга ачыкка чыгаруу.
- Иш берүүчү уюмдан бошотуу.

260.18 A2 Иш берүүчү уюмдан бошотуу ушул бөлүмдүн алкагында улук кесипкөй бухгалтердин максаттарына жетүүсү үчүн талап кылынышы мүмкүн болгон башка чараларды көрүү үчүн алмаштыруу болуп саналбайт. Айрым юрисдикцияларда бухгалтерге жеткиликтүү болгон андан аркы иш-аракеттерге байланыштуу чектөөлөр болушу мүмкүн. Мындай жагдайларда отставка бирден-бир мүмкүн болгон иш-аракет болушу мүмкүн.

Кенеш сурап кайрылуу

260.19 A1 Маселени баалоо татаал талдоону жана ой жүгүртүүнү камтыгандыктан, улук кесипкөй бухгалтер төмөндөгүлөрдү карай алат:

- Ички консультацияны.
- Бухгалтердин иш-аракеттеринин варианттарын жана иш-аракеттердин тигил же бул бөлүгүн кабыл алуунун кесиптик же юридикалык кесепеттерин түшүнүү үчүн юридикалык консультация алуу.
- Жөнгө салуучу же кесипкөй орган менен купуя негизде консультация өткөрүү.

Маалыматты тиешелүү бийлик органына ачып көрсөтүү зарылчылыгын аныктоо

260.20 A1 Маалыматты тиешелүү органга ачып көрсөтүү, эгер бул мыйзамга же токтомго караша-каршы келсе, жокко чыгарылат. Болбосо маалыматты ачып көрсөтүүнүн максаты тиешелүү органга териштирүү жүргүзүү жана коомдун кызыкчылыгында чараларды көрүү мүмкүнчүлүгүн берүүдө турат.

260.20 А2 Мындай ачып көрсөтүүнүн зарылчылыгы жөнүндө чечим бул маселе менен инвесторлорго, кредит берүүчүлөргө, кызматкерлерге же жалпы коомчулукка келтирилген же келтирилиши мүмкүн болгон иш жүзүндөгү же потенциалдуу зыяндын мүнөзүнө жана деңгээлине көз каранды болот. Мисалы, улук кесипкөй бухгалтер маселе жөнүндө маалыматты тиешелүү органга ачып көрсөтүү талаптагыдай иш-аракет деп чечет, эгер:

- Иш берүүчү уюм паракорлук менен алектенет (мисалы, ири келишимдерди алуу максатында жергиликтүү же чет өлкөлүк мамлекеттик кызматчылардын).
- Иш берүүчү уюм жөнгө салынат жана бул маселе анын ишке карата лицензиясын коркунучка келтиргендей мааниге ээ.
- Иш берүүчү уюм баалуу кагаздар биржасында котировкаланат жана бул маселе иш берүүчүнүн адилеттүү жана иретке келтирилген баалуу кагаздар рыногу үчүн терс кесепеттерге алып келиши же финансы рыноктору үчүн системалык тобокелдикти жаратышы мүмкүн.
- Иш берүүчү уюм калктын ден соолугу же коопсуздугу үчүн зыяндуу өндүрүмдү сатат деген ыктымалдуулук бар.
- Иш берүүчү уюм өзүнүн кардарларынын арасында аларга салык төлөөдөн оолак болууга жардам берген схеманы жайылтат.

260.20 А3 Мындай ачып көрсөтүү керектигин же жоктугун чечүү төмөндөгүдөй тышкы факторлордон көз каранды болот:

- Маалыматты алууга, териштирүү жүргүзүүгө жана чараларды көрүүгө жөндөмдүү тиешелүү орган барбы. Тиешелүү орган маселенин мүнөзүнө көз каранды болот. Мисалы, тиешелүү орган ак ниетсиз түзүлгөн финансылык отчеттуулук учурунда баалуу кагаздарды жөнгө салуучу же экологиялык мыйзамдарды жана ченемдерди бузуу учурунда курчап турган чөйрөнү коргоо боюнча агенттик болушу мүмкүн.
- Жарандык, жазык же кесиптик жоопкерчиликтен же мыйзамда же ченемдик актыларда каралган жазадан ишенимдүү жана анык коргоо барбы, мисалы, билдирүү жөнүндө мыйзамга же ченемдик актыларга ылайык.
- Улук кесипкөй бухгалтердин же башка жактардын денебой коопсуздугунун реалдуу же потенциалдуу коркунучтары барбы.

R260.21 Эгер улук кесипкөй бухгалтер маалыматты тиешелүү органга ачып көрсөтүү мындай жагдайларда иш-аракеттердин туура багыты болуп саналат деп чечсе, Кодекстин R114.1(d)-пунктуна ылайык мындай ачыкка чыгарууга уруксат берилет. Мындай ачыкка чыгарууда бухгалтер ак ниеттүү аракеттенип жана билдирүүлөрдү жана өбөлгөлөрдү түзүүдө этияттыкты сакташы керек.

Шексиз бузуу

R260.22 Өзгөчө кырдаалдарда улук кесипкөй бухгалтер бухгалтердин пикиринде, инвесторлорго, кредит берүүчүлөргө, кызматкерлерге же жалпы коомчулукка олуттуу зыян келтире турган мыйзамды же ченемдик актыларды шексиз бузуу болуп саналган иш жүзүндөгү же болжолдуу жүрүм-туруму жөнүндө белгилүү болушу мүмкүн. Маселени жетекчилик же иш берүүчү уюмдун корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактары менен талкуулоо орундуу болоорун алдын ала карап чыгып, бухгалтер кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонуп жана кесепеттердин алдын алуу же жумшартуу үчүн бул маселени дароо тиешелүү органга ачып көрсөтүү керектигин аныкташы керек. Маалымат ачып көрсөтүлгөн учурда, мындай ачууга Кодекстин R114.1(d)-пунктуна ылайык уруксат берилет.

Документация

260.23 A1 Ушул бөлүмдүн колдонуу чөйрөсүнө кирген сактабагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө байланыштуу, кесипкөй бухгалтерге төмөндөгү маселелерди документтештирүү сунушталат:

- Маселе
- Бухгалтердин жогору турган жетекчилиги, эгер мүмкүн болсо, жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулоонун жыйынтыктары.
- Бухгалтердин жогору турган жетекчилиги, эгерде мындай болсо жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар бул маселеге кандай реакция кылышты.
- Бухгалтер иш-аракеттердин кандай варианттарын карады, кандай пикир жасалды жана кандай чечимдер кабыл алынды.
- Бухгалтер R260.17-пунктунда берилген жоопкерчиликти аткарганына кантип ынанды.

Улук кесипкөй бухгалтерлерден тышкары, кесипкөй бухгалтерлердин милдеттери

R260.24 Эгер кесиптик ишин жүргүзүүдө кесипкөй бухгалтерге сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө маалымат белгилүү болсо, ал бул маселени чечүүгө аракет кылышы керек. Бул түшүнүк

сактабагандыктын же сактабагандыкка шектенүүнүн мүнөзүн жана ал орун алган же орун алышы мүмкүн болгон жагдайды камтышы керек.

260.24 A1 Кесипкөй бухгалтер билимин жана тажрыйбасын, ошондой эле кесипкөй ой жүгүртүүнү колдоно турганы күтүлөт. Бирок бухгалтердин мыйзамдарды жана ченемдик актыларды билүү деңгээли иш берүүчү уюмдагы бухгалтердин ролун аткаруу үчүн талап кылынгандан жогору болушу күтүлбөйт. Тигил же бул иш-аракет сактабагандык болуп саналабы же жокпу, акыры сот же башка тиешелүү сот органы тарабынан чечилет.

260.24 A2 Маселенин мүнөзүнө жана маанилүүлүгүнө жараша, кесипкөй бухгалтер иш берүүчү уюмдун же кесипкөй органдын башка кызматкерлеринен, же юристтен купуя негизде консультация алса болот.

R260.25 Эгер кесипкөй бухгалтер сактабагандык болгонун же болушу мүмкүн экенин аныктаса же шектенсе, ал R260.9-пунктуга эске алуу менен, түз жетекчи тиешелүү чараларды көрө алышы үчүн бул тууралуу ага билдириши керек. Эгер бухгалтердин түз начальниги бул маселеге тартылган болсо, бухгалтер иш берүүчү уюмдагы бийликтин кийинки жогору турган деңгээлине маалымдашы керек.

R260.26 Артыкчылыктуу жагдайларда кесипкөй бухгалтер маалыматты тиешелүү органга ачып көрсөтүү иш-аракеттердин талаптагыдай ыкмасы болуп саналаарын чече алат. Эгер бухгалтер муну 260.20 A2 жана A3-пункттарына ылайык жасаса, анда мындай ачыкка чыгарууга Кодекстин R114.1(d)-пунктуна ылайык уруксат берилет. Мындай ачыкка чыгарууда бухгалтер ак ниетүү аракеттенип жана билдирүүлөрдү жана өбөлгөлөрдү түзүүдө этияттыкты сакташы керек.

Документация

260.27 A1 Ушул бөлүмдүн колдонуу чөйрөсүнө кирген сактабагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө байланыштуу, кесипкөй бухгалтерге төмөндөгү маселелерди документтештирүү сунушталат:

- Маселени
- Бухгалтердин жетекчилиги, жетекчилик жана эгер бул мүмкүн болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар жана башка тараптар менен талкуулоонун жыйынтыктары.
- Бухгалтердин жетекчиси маселеге кандай жооп кылды.
- Бухгалтер караган иш-аракеттер варианттары, пикирлер жана кабыл алынган чечимдер.

270-БӨЛҮК

НЕГИЗГИ ПРИНЦИПТЕРДИ БУЗУУ МАКСАТЫНДА КЫСЫМ КӨРСӨТҮҮ

Киришүү

- 270.1 Кесипкөй бухгалтерлер негизги принциптерди сактоого жана коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жоюу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 270.2 Кесипкөй бухгалтерге же ал тарабынан көрсөтүлгөн кысым бир же бир нече негизги принциптерди сактоо үчүн коркутууну же башка коркунучту жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

R270.3 Кесипкөй бухгалтер:

- (a) башка жактар тарабынан көрсөтүлгөн кысым негизги принциптерди сактоону бузууга алып келүүсүнө жол бербеш керек; же
- (b) бухгалтер башкалардын негизги принциптерди бузуусуна алып келет деп билген же болжолдоого негизи бар башка адамдарга кысым көрсөтпөшү керек.

270.3 A1 Кесипкөй ишмердүүлүктү жүзөгө ашырууда кесипкөй бухгалтер негизги принциптерди сактоого коркунуч, мисалы, коркутуп-үркүтүү коркунучун жараткан кысым көрсөтүүгө кабылышы мүмкүн. Кысым көрсөтүү ачык же кыйыр болушу мүмкүн жана төмөндөгүлөрдөн келиш чыгышы мүмкүн:

- иш берүүчү уюмдун ичинде, мисалы, кесиптештеринен же башчысынан.
- тышкы жактан же уюмдан, мисалы, жеткирүүчүдөн, кардардан же кредит берүүчүдөн.
- ички же тышкы максаттар жана күтүүлөр.

270.3 A2 Негизги принциптерди сактоо коркунучуна алып келиши мүмкүн болгон кысым көрсөтүүнүн мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызыкчылыктардын кагылышына байланыштуу кысым көрсөтүү:

- Кесипкөй бухгалтердин иш берүүчү уюму үчүн жеткирүүчү ролунда талаптанган үй-бүлө мүчөсү тарабынан бул үй-бүлө мүчөсүн башка потенциалдуу жеткирүүчүнүн ордуна тандоо максатында кысым көрсөтүү.

210-бөлүмдү, *Кызыкчылыктардын кагылышын* караңыз.

- Маалыматты даярдоого же берүүгө таасир этүү максатында кысым көрсөтүү:
  - Инвесторлордун, талдоочулардын же кредит берүүчүлөрдүн үмүтүн актоо үчүн, туура эмес финансылык жыйынтыктарды билдирүү максатында кысым көрсөтүү.
  - Шайлоочулар үчүн программалар же долбоорлор жөнүндө маалыматты бурмалоо максатында мамлекеттик сектордун бухгалтерлерине шайланган кызмат адамдары тарабынан кысым көрсөтүү.
  - Капиталдык долбоорлор жана сатып алуулар боюнча бир жактуу чечимдерди кабыл алуу үчүн кирешелер, чыгашалар же пайда ченемдери жөнүндө маалыматтарды бурмалоо максатында кесиптештери тарабынан кысым көрсөтүү.
  - Мыйзамдуу иштиктүү чыгымдар болуп саналбаган чыгымдарды бекитүү же иштеп чыгуу максатында жетекчилик тарабынан кысым көрсөтүү.
  - Жагымсыз тыянактарды камтыган ички аудиттин корутундуларын басуу максатында кысым көрсөтүү.

220-бөлүмдү, *Маалыматты даярдоо жана берүүнү* караңыз.

- Жетиштүү тажрыйбасыз же талаптагыдай этиятсыздык менен аракеттенүүгө мажбурлоо максатында кысым көрсөтүү:
  - Аткарылган иштин көлөмүн негизсиз кыскартуу максатында жетекчилик тарабынан кысым көрсөтүү.
  - Жетиштүү жөндөмдөр же даярдык жок же реалдуу эмес мөөнөттө тапшырмаларды аткаруу талабы менен жетекчилик тарабынан кысым көрсөтүү.

230-бөлүмдү, *"Жетиштүү компетенттүүлүк менен аракеттенүүнү"* караңыз.

- Финансылык кызыкчылыктарга байланыштуу кысым көрсөтүү:

- Иштин көрсөткүчтөрүн манипуляциялоо максатында жетекчилик, кесиптештер же сыйакы үчүн же колдоо көрсөтүүчү программаларга катышуудан пайда алышы мүмкүн болгон башка жактар тарабынан кысым көрсөтүү.

240-бөлүмдү, *"Финансылык отчеттуулук жана чечимдерди кабыл алуу менен байланыштуу финансылык кызыкчылыктар, сыйакылар жана стимулдарды"* караңыз.

- Стимулга байланыштуу кысым көрсөтүү:
  - Айрым жеке жактын же уюмдун пикирине же чечим кабыл алуу процессине талаптагыдай эмес таасир этүү үчүн ынандыруучу жүйөлөрдү сунуштоо максатында, иш берүүчү уюмга карата ички же тышкы жактар тарабынан кысым көрсөтүү.
  - Тооруктар процессинде потенциалдуу жеткирүүчүлөрдөн пара алууга же башка стимулду, мисалы, ыксыз белекти же көңүл ачууну алууга мажбурлоо максатында кесиптештери тарабынан кысым көрсөтүү.

250-бөлүмдү, *"Стимулдар, анын ичинде белектер жана меймандостукту"* караңыз.

- Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкка байланыштуу кысым көрсөтүү:
  - Салыктарды төлөөдөн четтөө үчүн бүтүмдөрдү түзүмдөштүрүү максатында кысым көрсөтүү.

260-бөлүмдү, *Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкка жооп кылууну* караңыз.

270.3 А3

Кысым көрсөтүү менен жаралган коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кысым көрсөтүүчү жактардын ниети, ошондой эле кысым көрсөтүүнүн мүнөзү жана деңгээли.
- Мындай жагдайларга карата мыйзамдарды, ченемдик актыларды жана кесиптик стандарттарды колдонуу.
- Иш берүүчү уюмдун маданияты жана колдонмосу, анын ичинде алар чагылдырган же этикалык жүрүм-турумдун маанилүүлүгүн жана кызматкерлер этикалуу аракеттенет деген күтүүлөрүн баса белгилеген даража. Мисалы, этикага туура келбеген жүрүм-турумга толеранттуу корпоративдик маданият

басымдын негизги принциптерди кармануу коркунучуна алып келиши ыктымалдыгын жогорулатат.

- Иш берүүчү уюм белгилеген саясаттар жана жол-жоболор, мисалы, кысым көрсөтүүгө тиешелүү этика же кадр саясаты.

270.3 A4

Кысым көрсөтүүнү жараткан жагдайларды талкуулоо жана бул жагдайларга байланыштуу башка жактар менен консультация өткөрүү кесипкөй бухгалтерге коркунучтун деңгээлин баалоого жардам бериши мүмкүн. Мындай талкуулоо жана купуялык принцибин сактоону талап кылган консультациялар төмөндөгүлөрдү камтышы мүмкүн:

- Маселени жөнгө салуу максатында кысым көрсөтүүчү жак менен аны талкуулоо.
- Эгер башчы кысым көрсөтүүчү жак болбосо, бухгалтердин башчысы менен маселени талкуулоо.
- Иш берүүчү уюмда маселени күчөтүү, анын ичинде бул орундуу болгондо, төмөндөгүлөрдүн жардамы менен уюм үчүн жаралган тобокелдиктерди түшүндүрүү:
  - Жетекчиликтин жогорку деңгээлдери.
  - Ички же тышкы аудиторлор.
  - Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар.
- Иш берүүчү уюмдун саясатына, анын ичинде этика жана билдирүү жаатындагы саясатка ылайык, каалаган белгиленген механизмди, мисалы, этика маселелери боюнча купуя тынымсыз байланышты колдонуу менен маалыматты ачыкка чыгаруу.
- Төмөндөгүлөрдөн консультация алуу:
  - кесиптешинен, башчысынан, кадрлар бөлүмүнүн кызматкеринен же башка кесипкөй бухгалтерден;
  - тиешелүү кесипкөй же жөнгө салуучу органдардан же тармактык ассоциациялардан; же
  - юридикалык консультанттан.

270.3 A5

Кысым көрсөтүү менен жаралган коркунучтарды жок кылышы мүмкүн болгон иш-аракеттердин, мисалы, бухгалтер кысым көрсөтүүчү жак менен физикалык же юридикалык байланышта болбошу үчүн, белгилүү бир милдеттерди жана жоопкерчиликти реструктуризациялоо же бөлүү жөнүндө кесипкөй бухгалтердин өтүнүчү болуп саналат.

Документация

270.4 А1 Кесипкөй бухгалтерге төмөндөгүлөрдү документтештирүү сунушталат:

- Фактыларды.
- Билдирүүлөрдү жана бул маселелер талкуулаган бөлүктөрүн.
- Каралган иш-аракеттер варианттарын.
- Маселе кандай чечилгенин.

3-БӨЛҮК – АЧЫК ПРАКТИКАЛЫК КЕСИПКӨЙ БУЗГАЛТЕР

	Бети
300	Концептуалдык негиздерди колдонуу – Практикалык кесипкөй адис 71
310	Кызыкчылыктардын кагылышы 78
320	Кесиптик дайындоолор 85
321	Экинчи пикир 89
330	Жыйымдар жана сыйакылардын башка түрлөрү 90
340	Стимулдар, анын ичинде белектер жана меймандостук 93
350	Кардарлардын активдерин сактоо 99
360	Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкка жооп кылуу 100

3-БӨЛҮК – АЧЫК ПРАКТИКАЛЫК КЕСИПКӨЙ БУХГАТЕР

300-БӨЛҮМ

КОНЦЕПТУАЛДЫК НЕГИЗДЕРДИ КОЛДОНУУ – АЧЫК ПРАКТИКАЛЫК КЕСИПКӨЙ БУХГАЛТЕР

Киришүү

300.1 Кодекстин ушул Бөлүгү 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууда ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлер үчүн талаптарды жана колдонмо материалдарды камтыйт. Ал негизги принциптерди сактоо үчүн коркунучтарды жараткан же жаратышы мүмкүн болгон, ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлер кабылышы мүмкүн болгон бардык фактыларды жана жагдайларды, анын ичинде кесиптик ишмердүүлүктү, кызыкчылыктарды жана мамилелерди сүрөттөбөйт. Ошондуктан концептуалдык негиздер ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлерден мындай фактыларга жана жагдайларга кылдат көңүл бурууну талап кылат.

300.2 Ачык практикалык кесипкөй бухгалтерге карата колдонула турган талаптар жана колдонмо материалдар 3-бөлүктө берилген:

- 3-бөлүк – *Ачык практикалык кесипкөй бухгалтер*, 300дөн тартып 399га чейинки бөлүмдөр, алар ишенимди камсыз кылуучу кызмат көрсөтүлө тургандыгына же жоктугуна көз карандысыз, ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлердин баарына карата колдонулат.
- *Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттары* төмөндөгүдөй түрдө:
  - 4А бөлүгү - *Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмалары үчүн көз карандысыздык*, 400дөн 899га чейинки бөлүмдөр, ал ачык практикалык кесипкөй бухгалтерге карата аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмаларын аткарууда колдонулат.
  - 4В-бөлүгү – *Аудитордук жана обзордук текшерүүлөрдөн тышкары, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар үчүн көз карандысыздык*, 900дөн 999га чейинки бөлүмдөр, ал ачык практикалык кесипкөй бухгалтерге карата, аудитордук же обзордук текшерүү тапшырмаларынан тышкары, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды аткарууда колдонулат

300.3 Ушул Бөлүктө "кесипкөй бухгалтер" термини жалпы практика менен алектенген айрым кесипкөй бухгалтерлерге жана алардын аудитордук уюмдарына тиешелүү болот.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

R300.4 Кесипкөй бухгалтер 110-бөлүмдө берилген негизги принциптерди сакташы жана негизги принциптерди сактоо үчүн коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жоюу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонушу керек.

R300.5 Этика маселесин чечүүдө кесипкөй бухгалтер маселе жаралган же жаралышы мүмкүн болгон контекстти эске алышы керек. Эгер практикалык кесипкөй бухгалтер болуп саналган жеке жак бухгалтердин аудитордук уюм менен мамилелерине ылайык, мейли подрядчы, кызматкер же ээси катары болсун, кесиптик ишмердүүлүктү жүргүзсө, ал бул жагдайларга карата колдонулган 2-бөлүктүн жоболорун сакташы керек.

300.5 A1 2-бөлүктүн жоболору практикалык кесипкөй бухгалтерлерге карата колдонулган кырдаалдардын мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Бухгалтердин үй-бүлө мүчөсү контракттан финансылык пайда алышы мүмкүн болгондо, аудитордук уюм үчүн жеткирүүчүнү тандоо жоопкерчилигиндеги кызыкчылыктардын кагылышына кабылуу. 210-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар мындай жагдайларда колдонулат.
- Бухгалтердин кардары же аудитордук уюм үчүн финансылык маалыматты даярдоо же берүү. 220-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар мындай жагдайларда колдонулат.
- Стимул катары сунуштоо, мисалы, аудитордук уюмдун жеткирүүчүсүнөн спорттук иш-чараларга баруу үчүн акысыз билеттерди үзгүлтүксүз алуу. 250-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар мындай жагдайларда колдонулат.
- Кардардын бүтүмү боюнча акы төлөнүүчү сааттарды так эмес чагылдыруу максатында тапшырманын жетекчисинин тапшырмасы тарабынан кысым көрсөтүүгө кабылуу. 270-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар мындай жагдайларда колдонулат.

Коркунучтарды аныктоо

300.6 A1 Негизги принциптерди сактоо коркунучтары фактылардын жана жагдайлардын кеңири спектринен улам жаралышы мүмкүн. Коркунучтар категориялары 120.6 A3-пунктунда берилген. Төмөндө кесипкөй кызмат көрсөтүүдө кесипкөй бухгалтер үчүн коркунучтарды жаратышы мүмкүн болгон коркунучтардын категорияларынын ар

биринин алкагындагы фактылардын жана жагдайлардын мисалдары берилген:

- (a) Жеке кызыкчылык менен байланыштуу коркунучтар
- Кардарда тикелей финансылык кызыкчылыкка ээ болгон кесипкөй бухгалтер.
  - Жаңы тапшырманы алуу үчүн төмөн гонорар сунуштаган кесипкөй бухгалтер, гонорар ушунчалык төмөн болгондуктан, бул баага колдонуудагы техникалык жана кесиптик стандарттарга ылайык кесипкөй кызмат көрсөтүүнү аткаруу оор болушу мүмкүн.
  - Кардар менен тыгыз иштиктүү мамиледе болгон кесипкөй бухгалтер.
  - Кесипкөй бухгалтер жеке максаттарда колдонулушу мүмкүн болгон купуя маалыматтарга жетүү мүмкүндүгүнө ээ.
  - Кесипкөй бухгалтер бухгалтердин аудитордук уюмунун мүчөсү аткарган кесипкөй кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыктарын баалоодо олуттуу катаны аныктайт.
- (b) Өзүн өзү текшерүү коркунучтары
- Кесипкөй бухгалтер финансылык системаларды киргизгенден кийин мындай системалардын иштөөсүнүн натыйжалуулугу тууралуу отчетту берет.
  - Кесипкөй бухгалтер ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети болгон жазууларды түзүү үчүн колдонгон баштапкы маалыматтарды даярдаган.
- (c) Адвокация коркунучтары
- Кардардын кызыкчылыктарын колдогон же бөлүшкөн кесипкөй бухгалтер.
  - Кесипкөй бухгалтер соттук териштирүүлөрдө же үчүнчү тараптар менен талаштарда кардардын атынан адвокат катары иш алып барат.
  - Кардардын атынан мыйзамды сүрөмөлөөчү кесипкөй бухгалтер.
- (d) Тааныштыкка байланышкан коркунучтар
- Кесипкөй бухгалтерде кардардын директору же кызматкери болгон түздөн-түз же жакын үй-бүлө

мүчөсүнүн болушу.

- Жакында эле тапшырманын жетекчисинин функцияларын аткарган, кардардын директору же кызматкери же тапшырманын предметине олуттуу таасир этүү мүмкүнчүлүгүн бергендей кызматты ээлеген кызматкер.
- Аудит кардары менен узак байланышта болгон, аудитордук команданын мүчөсү.

(е) Коркутуу коркунучтары

- Кесипкөй бухгалтерди кесиптик маселе боюнча пикир келишпестиктен улам кардардын тапшырмасын аткаруудан же аудитордук уюмдан четтетүү коркунучу жаралат.
- Кардар бул маселеде чоң тажрыйбага ээ болгондуктан, Кесипкөй бухгалтер кардардын пикири менен макул болууга аргасыз кылган кысым көрсөтүүнү сезет.
- Кесипкөй бухгалтерге, эгер ал тиешелүү эсепке алуу тартибине макул болбосо, пландаштырылган акция болбой турганын кабарлашат.
- Кесипкөй бухгалтер кардардан олуттуу белек алган жана мындай белекти алуу ачыкка чыгарыла турганына коркутуулар болот.

Коркунучтарды баалоо

300.7 A1 120.6 A1 жана 120.8 A2-пункттарында берилген шарттар, саясат жана жол-жоболор, негизги принциптерди сактоо коркунучу алгылыктуу деңгээлде экенин же жоктугун баалоого таасирин тийгизиши мүмкүн. Мындай шарттар, саясат жана жол-жоболор төмөндөгүлөргө тиешелүү болушу мүмкүн:

- (a) кардарга жана анын иштөө чөйрөлөрүнө; жана
- (b) аудитордук уюмга жана анын иштөө чөйрөлөрүнө.

300.7 A2 Кесипкөй бухгалтердин коркунучтардын деңгээлин баалоосуна кесипкөй кызмат көрсөтүүнүн мүнөзү жана көлөмү дагы таасирин тийгизет.

Кардар жана анын иштөө чөйрөсү

300.7 A3 Кесипкөй бухгалтердин коркунучтун деңгээлин баалоосуна кардардын төмөндөгүдөй болгону таасирин тийгизиши мүмкүн:

- (a) аудит кардары жана аудит кардары коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналабы;
- (b) аудит кардары эмес, ишенимди камсыз кылуучу кардар; же
- (c) ишенимди камсыз кылуучу болбогон кардар.

Мисалы, коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналган аудит кардарына ишенимди камсыз кылуучу кызмат көрсөтүү аудитке карата объективдүүлүк принцибин сактоо үчүн жогорку деңгээлдеги коркунучтун натыйжасы катары кабыл алынышы мүмкүн.

300.7 A4

Корпоративдик башкаруу түзүмү, анын ичинде кардардын жетекчилиги негизги принциптерди сактоого шарт түзүшү мүмкүн. Ушуга ылайык, кесипкөй бухгалтердин коркунучтун деңгээлин баалоосуна кардардын иштеген чөйрөсү дагы таасирин тийгизиши мүмкүн. Мисалы:

- Кардар жетекчиликтен тышкары, тиешелүү жактар тапшырманы аткаруу үчүн аудитордук уюмдун дайындоолорун ратификациялоону же бекитүүнү талап кылат.
- Кардарда башкаруу чечимдерин кабыл алуу үчүн тажрыйбага жана стажга ээ болгон компетенттүү кызматкерлер бар.
- Кардар ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган тапшырмаларды аткарууда тендерлерди өткөрүүдө объективдүү тандоого шарт түзө турган ички жол-жоболорду киргизген.
- Кардар аудитордук уюмдун кызмат көрсөтүүлөрүнө карата талаптагыдай көзөмөлдү жана коммуникацияны камсыздаган корпоративдик башкаруу түзүмүнө ээ.

Аудитордук уюм жана анын иштеген чөйрөсү

300.7 A5

Кесипкөй бухгалтердин коркунучтун деңгээлин баалоосуна бухгалтердин аудитордук уюмундагы жумуш абалы жана анын иштөө чөйрөсү таасирин тийгизиши мүмкүн. Мисалы:

- Негизги принциптерди сактоого үндөгөн жана ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөлөрү коомдук кызыкчылыкта аракеттенет деп күткөн аудитордук уюмдун жетекчилиги.
- Бардык персонал негизги принциптерди сактоосун белгилөө жана контролдоо үчүн саясаттар же жол-жоболор.
- Негизги принциптерди сактоого шарт түзгөн, сыйакы, иштин натыйжаларын баалоо жана тартип чаралары саясаты жана жол-жоболору.

- Бир кардардан алынган кирешеге көз карандылыкты башкаруу.
- Аудитордук уюмда негизги принциптерди сактоого тиешелүү чечимдерди кабыл алууга, анын ичинде кызмат көрсөтүүнү кабыл алуу же кардарга көрсөтүү жөнүндө чечүү ыйгарым укуктарга ээ болгон тапшырманын жетекчиси.
- Билим берүүгө, окутууга жана тажрыйбага карата талаптар.
- Ички жана тышкы көйгөйлөргө же даттанууларга көмөктөшүү жана чечүү үчүн процесстер.

Жаңы маалыматты же фактылардагы жана жагдайлардагы өзгөрүүлөрдү кароо

300.7 А6 Жаңы маалымат же фактылардагы жана жагдайлардагы өзгөрүүлөр төмөндөгүлөргө таасир этүүсү мүмкүн:

- (a) коркунучтун деңгээлине таасир этүү; же
- (b) көрүлгөн сактык чаралары аныкталган коркунучтарды болжолдонгондой жок кылууну улантып жатканы жөнүндө кесипкөй бухгалтердин корутундусуна таасир этүү.

Мындай кырдаалдарда сактык чарасы катары жүзөгө ашырылган иш-аракеттер коркунучтарды жок кылуу үчүн натыйжалуу болбой калат. Ушуга ылайык, концептуалдык негиздерди колдонуу кесипкөй бухгалтердин кайрадан баалоону жүргүзүүсүн жана тиешелүү түрдө коркунучтарды жок кылуусун талап кылат (Шилтеме: R120.9 жана R120.10-пункттары).

300.7 А7 Коркунучтун деңгээлине таасирин тийгизиши мүмкүн болгон, жаңы маалыматтын же фактылардагы жана жагдайлардагы өзгөрүүлөрдүн мисалдары төмөндөгүлөр болуп саналат:

- Кесипкөй кызмат көрсөтүүлөрдүн көлөмүн кеңейтүү.
- Кардар баалуу кагаздары уюштурулган соодага киргизилген ишкана болуп калганда же башка бөлүмдү сатып алганда.
- Аудитордук уюм башка аудитордук уюм менен бириккенде.
- Кесипкөй бухгалтерди эки кардар биргеликте жалдап жана алардын ортосунда талаш жаралганда.
- Кесипкөй бухгалтердин жеке же үй-бүлөлүк мамилелеринде өзгөрүүлөр болгондо.

Коркунучтар менен күрөшүү

300.8 А1 R120.10 – 120.10 А2-пункттары алгылыктуу деңгээлде турбаган коркунучтар менен күрөшүү үчүн талаптарды жана колдонмо материалдарды белгилейт.

Сактык чараларынын мисалдары

300.8 А2 Сактык каражаттары фактыларга жана жагдайларга көз каранды болот. Белгилүү бир жагдайларда коркунучтарды жоюу үчүн сактык чаралары болушу мүмкүн делген иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Тапшырма кабыл алынганда керектүү милдеттерди аткаруу үчүн кошумча убакыт жана квалификациялуу персоналды бөлүү жеке кызыкчылык коркунучун жок кылышы мүмкүн.
- Аткарылган ишти текшерүү же зарыл болгондо консультация берүү үчүн, топтун мүчөсү болбогон тиешелүү текшерүүчүнү тартуу өзүн өзү текшерүү коркунучун жок кылышы мүмкүн.
- Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүү үчүн өзүнчө отчеттуулуктагы ар кандай өнөктөштөрдү жана аудитордук топторду пайдалануу өзүн өзү текшерүү, кызыкчылыктарды коргоо же тааныштык коркунучтарын жок кылышы мүмкүн.
- Тапшырманын бир бөлүгүн аткаруу же кайра аткаруу үчүн башка аудитордук уюмду тартуу жеке кызыкчылык, өзүн өзү талдоо, кызыкчылыктарды коргоо, тааныштык же коркутуу коркунучтарын жоюшу мүмкүн.
- Кызмат көрсөтүүнү же продуктуларды сунуштоо үчүн алынган бардык багыттуу жыйымдар же комиссиялар жөнүндө маалыматты кардарларга ачып көрсөтүү жеке кызыкчылык коркунучун жоюшу мүмкүн.
- Купуя мүнөздөгү маселелерди чечүүдө топторду бөлүү жеке кызыкчылык коркунучун жок кылышы мүмкүн.

300.8 А3 3-бөлүктүн калган бөлүмдөрү жана *Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттары* кесипкөй кызмат көрсөтүү процессинде жарала турган айрым коркунучтарды сүрөттөйт жана коркунучтарды жок кылышы мүмкүн болгон иш-аракеттердин мисалдарын камтыйт.

Тиешелүү текшерүүчү

300.8 А4 Тиешелүү текшерүүчү – бул аткарылган ишти же көрсөтүлгөн кызматты объективдүү баалоо үчүн керектүү билимге, жөндөмдөргө, тажрыйбага жана ыйгарым укуктарга ээ болгон адис. Кесипкөй бухгалтер мындай жеке жак боло алат.

Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен өз ара аракеттенүү

R300.9 Кодекске ылайык корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен өз ара аракеттенүүдө, кесипкөй бухгалтер өз ара аракеттенүү керек болгон ишкананын башкаруу түзүмүндөгү тиешелүү жакты (жактарды) аныкташы керек. Эгер бухгалтер корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын чакан тобу менен өз ара аракеттенсе, ал адекваттуу маалымдоо үчүн, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен өз ара аракеттенүү зарыл экенин же жоктугун аныкташы керек.

300.9 A1 Ким менен өз ара аракеттенүүнү аныктоодо, кесипкөй бухгалтер төмөнкүлөрдү эске алышы мүмкүн:

(a) жагдайдын мүнөзү жана маанилүүлүгүн; жана

(b) маалымдалышы керек болгон маселени.

300.9 A2 Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын чакан топторунун мисалдары аудит боюнча комитет же корпоративдик башкаруу үчүн жооптуу жактардын тобунун айрым мүчөсү болуп саналат.

R300.10 Эгер кесипкөй бухгалтер башкаруу боюнча милдеттер, ошондой эле жетектөө боюнча милдеттер жүктөлгөн жактар менен өз ара аракеттенсе, бухгалтер бул адамдар менен өз ара аракеттенүү бухгалтер өз ара аракеттениши мүмкүн болгон жетектөө функцияларын аткарган бардык жактарга адекваттуу маалымдай турганын текшерүүсү керек.

300.10 A1 Айрым жагдайларда корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар ишкананы башкарууга катышат, мисалы, чакан бизнесте бир гана ээси ишкананы башкарат жана башка эч ким жетектөөчү орган болбойт. Мындай учурларда эгер маселелер башкаруу үчүн жоопкерчилик тартуучу жакка (жактарга) жеткирилгенде жана бул жак (жактар) жагы башкаруу үчүн жоопкерчилик тартса, кесипкөй бухгалтер корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен өз ара аракеттенүү талабын аткарган болот.

310-БӨЛҮК

КЫЗЫКЧЫЛЫКТАРДЫН КАГЫЛЫШЫ

Киришүү

310.1 Кесипкөй бухгалтерлер негизги принциптерди сактоого жана коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.

310.2 Кызыкчылыктар кагылышы объективдүүлүк принцибин сактоого коркунуч жаратат жана башка негизги принциптерди сактоого коркунучту жаратышы мүмкүн. Мындай коркунучтар төмөндөгү учурларда түзүлүшү мүмкүн:

- (a) Кесипкөй бухгалтер белгилүү бир маселеге байланыштуу кесиптик кызматты бул маселеге карата кызыкчылыктары карама-каршы болгон, эки же андан көп кардарга көрсөткөндө; же
- (b) кесипкөй бухгалтердин конкреттүү маселеге карата кызыкчылыктары жана бухгалтер ал үчүн ушул маселеге байланыштуу кесипкөй кызмат көрсөтүп жаткан кардардын кызыкчылыктары карама-каршы келгенде.

310.3 Бул бөлүмдө кызыкчылыктардын кагылышынын концептуалдык негиздерин колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген. Кесипкөй бухгалтер аудит, обзор жана башка ишенимди камсыз кылуучу кызматтарды көрсөткөндө да *Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттарына* ылайык көз карандысыздык талап кылынат.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

R310.4 Кесипкөй бухгалтер кызыкчылыктардын кагылышы кесиптик же иштиктүү пикирине шек жаратышына жол бербеш керек.

310.4 A1 Кызыкчылыктардын кагылышына алып келиши мүмкүн болгон жагдайлардын мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Аудитордук уюм аудиттин жүрүшүндө бүтүмгө тиешелүү болушу мүмкүн болгон купуя маалыматты алганда, аудит кардарын алууну каалаган кардарга бүтүм боюнча консультациялык кызмат көрсөтүү.
- Эгер кардарлар бир эле компанияны алуу үчүн атаандашса жана консультациялар компаниялардын атаандаштык позицияларына тиешелүү болсо, бир убакта эки кардарга

консультация берүү.

- Бир эле бүтүмгө байланыштуу сатуучуга жана сатып алуучуга кызмат көрсөтүү.
- Активдерге карата атаандаштык позицияда турган эки компания үчүн активдерди баалоону даярдоо.
- Бир эле иш боюнча бири менен юридикалык талашта турган эки кардардын кызыкчылыктарын көрсөтүү, мисалы, ажырашуу процесси же өнөктөштүктү бузуу убагында.
- Лицензиялык макулдашууга байланыштуу лицензиарга тиешелүү роялти жөнүндө отчет берүү жана лицензиатка төлөнүшү керек болгон сумма боюнча консультация берүү.
- Кесипкөй бухгалтердин жубайы финансылык кызыкчылыкка ээ болгон бизнестеги инвестициялоо маселелери боюнча кардарга консультация берүү.
- Кардардын негизги атаандашы менен биргелешкен ишкана же ушул сыяктуу кызыкчылык болгондо анын атаандаштык позициясы боюнча кардарга стратегиялык консультация берүү.
- Кардарга аудитордук уюм дагы сатып алууга кызыкдар болгон, бизнести алуу маселелери боюнча консультация берүү.
- Кардарга бул товарды же кызмат көрсөтүүнү потенциалдуу сатуучу менен роялти же комиссия жөнүндө макулдашуу болгондо товарды же кызмат көрсөтүүнү сатып алуу маселелери боюнча консультация берүү.

Чыр-чатактарды аныктоо

Жалпы

R310.5 Кардар менен жаңы мамилелерди, тапшырманы же ишкер мамилелерди кабыл алуудан мурун, кесипкөй бухгалтер кызыкчылыктар кагылышын жаратышы мүмкүн болгон жагдайларды жана тиешелүү түрдө, бир же бир нече негизги принциптерди сактоо коркунучун аныктоо үчүн акылга сыярлык кадамдарды көрүшү керек. Мындай кадамдар төмөндөгүлөрдү аныктоону камтышы керек:

- (a) тартылган бөлүктөрдүн ортосундагы тиешелүү кызыкчылыктардын жана мамилелердин мүнөзү; жана
- (b) кызмат көрсөтүү жана тиешелүү бөлүмдөр үчүн анын кесепеттери.

310.5 A1 Кызыкчылыктардын кагылышын натыйжалуу аныктоо кесипкөй бухгалтерге тапшырманы кабыл алуу жөнүндө чечим кабыл алууга

чейин да, тапшырма убагында да иш жүзүндө же потенциалдуу кызыкчылыктардын кагылышын жаратышы мүмкүн болгон кызыкчылыктарды жана мамилелерди аныктоо үчүн акылга сыярлык чараларды көрүүгө жардам берет. Мындай процесс тышкы тараптар, мисалы, кардарлар же потенциалдуу кардарлар аныктаган маселелерди кароону камтыйт. Иш жүзүндөгү же потенциалдуу кызыкчылыктар кагылышы канчалык эрте аныкталса, бухгалтер кызыкчылыктардын кагылышы жараткан коркунучтарды жок кыла алат деген ыктымалдуулук ошончолук жогору болот.

310.5 A2 Иш жүзүндөгү же потенциалдуу кызыкчылыктардын кагылышын аныктоонун натыйжалуу процесси төмөндөгүдөй факторлорду эске алат:

- Көрсөтүлүүчү кесипкөй кызмат көрсөтүүнүн мүнөзү.
- Аудитордук уюмдун өлчөмү.
- Кардарлар базасынын өлчөмү жана мүнөзү.
- Аудитордук уюмдун түзүмү, мисалы, кеңселердин саны жана географиялык жайгашуусу.

310.5 A3 Кардарларды кабыл алуу жөнүндө кеңири маалымат 320-бөлүмдө, *Кесиптик багыттар* берилген.

Жагдайлардын өзгөрүшү

R310.6 Кесипкөй бухгалтер убакыттын өтүшү менен тапшырманы аткарууда кызыкчылыктардын кагылышын жаратышы мүмкүн болгон, кызмат көрсөтүүнүн, кызыкчылыктардын жана мамилелердин мүнөзүндөгү өзгөрүүлөргө кылдат көңүл бурушу керек.

310.6 A1 Кызмат көрсөтүүнүн, кызыкчылыктардын жана мамилелердин мүнөзү тапшырманын аткаруунун жүрүшүндө өзгөрүшү мүмкүн. Бул алгач бухгалтерди жалдаган тараптар талашка тартылбаса дагы, кесипкөй бухгалтерден атаандаш кырдаалда тапшырманы аткарууну өтүнгөндө актуалдуу болот.

Тармакка кирген уюмдар

R310.7 Эгер аудитордук уюм тармактын мүчөсү болуп саналса, кесипкөй бухгалтер бухгалтердин пикиринде, тармакка кирген уюмдун кызыкчылыктарына жана мамилелерине байланыштуу болушу же жаралышы мүмкүн болгон кызыкчылыктардын кагылышын карашы керек.

310.7 A1 Тармакка кирген уюмдун катышуусу менен кызыкчылыктарды жана мамилелерди аныктоодо төмөндөгү факторлорду эске алуу керек:

- Көрсөтүлүүчү кесипкөй кызмат көрсөтүүнүн мүнөзүн.

- Тармак тейлеген кардарларды.
- Компаниянын бардык тиешелүү бөлүктөрүнүн географиялык жайгашуусун.

Кызыкчылыктардын кагылыштары жараткан коркунучтар

310.8 A1 Жалпы учурда кесипкөй кызмат көрсөтүүнүн жана тараптардын кызыкчылыктары кагылышкан маселелердин ортосундагы байланыш канчалык түз болсо, коркунучтун деңгээли алгылыктуу эмес деңгээлде туруу ыктымалдуулугу ошончолук жогору болот.

310.8 A2 Кызыкчылыктардын кагылышы жараткан коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор бул маселеге карата кызыкчылыктары карама-каршы болгон эки же андан көп кардарлар үчүн конкреттүү маселе менен байланыштуу кесипкөй кызмат көрсөтүүдө купуя маалыматты уруксатсыз ачып көрсөтүүнүн алдын алуу чараларын камтыйт. Мындай чараларга төмөнкүлөр кирет:

- Аудитордук уюмунда практикалык зоналардын ортосунда кардардын купуя маалыматы берүү үчүн тоскоол кылган атайын функцияларды аткаруу үчүн өзүнчө практикалык зоналардын болушу.
- Кардарлардын файлдарына жетүү мүмкүндүгүн чектеген саясат жана жол-жоболор.
- Аудитордук уюмдун персоналы жана өнөктөштөрү кол койгон купуялык жөнүндө макулдашуу.
- Купуя маалыматты физикалык жана электрондук бөлүү.
- Атайын жана максаттуу окутуу жана коммуникация.

310.8 A3 Кызыкчылыктардын кагылышы жараткан коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- купуялыкты сактоо боюнча так саясат жана жол-жоболор берилген, кардарлар менен иштөө боюнча аудитордук топтордун болушу.
- кызмат көрсөтүүгө катышпаган жана кызыкчылыктардын кагылышынан жабыркабаган тиешелүү текшерүүчү негизги пикирлер жана тыянактар талаптагыдай экенин баалоо үчүн аткарылган ишти текшерет.

Маалыматты ачып көрсөтүү жана макулдук

Жалпы

R310.9 Кесипкөй бухгалтер кызыкчылыктардын кагылышынын мүнөзү жана мааниси кызыкчылыктардын кагылышы жараткан коркунучтарды жок кылууда атайын ачып көрсөтүү жана ачык макулдук зарыл талап кылынганын же жоктугун аныктоо үчүн кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонушу керек.

310.9 A1 Маалыматты атайын ачып көрсөтүү жана ачык макулдук зарылчылыгын аныктоодо төмөндөгү факторлорду эске алуу керек:

- Кызыкчылыктардын кагылышын жараткан жагдайлар.
- Жабыркашы мүмкүн болгон тараптар.
- Жаралышы мүмкүн болгон маселелердин мүнөзү.
- Конкреттүү маселенин күтүүсүз өнүгүү мүмкүндүгү.

310.9 A2 Маалыматты ачып көрсөтүү жана макулдук ар кандай формада болушу мүмкүн, мисалы:

- Кадимки коммерциялык практикага ылайык кесипкөй бухгалтер бир гана кардарга (мисалы, кесипкөй кызмат көрсөтүүнүн белгилүү бир бөлүгүндө же рыноктун белгилүү бир секторунда) кесипкөй кызмат көрсөткөн жагдайларды кардарларга жалпы ачыкка чыгаруу. Бул кардарга тиешелүү түрдө жалпы макулдук берүү мүмкүнчүлүгүн берет. Мисалы, стандарттуу жоболордо жана тапшырмаларды аткаруу шарттарында жалпы ачыкка чыгарууну жасашы мүмкүн.
- Кардар бул маселе боюнча негизделген чечимди кабыл алуусу жана тиешелүү ачык макулдук берүүсү үчүн, козгогон кардарларга конкреттүү чыр-чатактын жагдайларын жетиштүү түрдө ачыкка чыгаруу. Мындай ачып көрсөтүү жагдайларды кеңири баяндоону жана бардык пландаштырылган сактык чараларын жана алар менен байланыштуу тобокелдиктерди акыркы түшүндүрүүнү камтышы мүмкүн.
- Макулдук кесипкөй бухгалтер кардарлар жагдайды башынан биле тургандыгы жана эгерде алар чыр-чатактын болушуна каршылык билдирбесе, кызыкчылыктардын кагылышын кабыл алгандыгы жөнүндө тыянак жасоо үчүн жетиштүү далилдерге ээ болгон жагдайларда кардардын жүрүм-турумун түшүндүрүшү мүмкүн.

310.9 A3 Бул абдан зарыл:

- (a) кызыкчылыктар кагылышынын мүнөзүн жана кызыкчылыктар кагылышынан жабыркаган кардарларга жаралган коркунучтарды жок кылуу жолдорун ачыкка чыгаруу; жана
- (b) эгер коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чаралары колдонулса, кесипкөй кызмат көрсөтүүгө жабыркаган кардарлардын макулдугун алуу.

310.9 A4 Эгерде мындай ачып көрсөтүү же макулдук жазуу түрүндө таризделбесе, кесипкөй бухгалтерге документ түрүндө ырастоо сунушталат:

- (a) кызыкчылыктар кагылышына алып келген жагдайлардын мүнөзүн;
- (b) бул колдонулганда, коркунучтарды жок кылуу үчүн колдонулган сактык чараларын; жана
- (c) макулдук алууну.

Макулдуктан ачык түрдө баш тартылганда

R310.10 Эгер кесипкөй бухгалтер R310.9-пунктуна ылайык ачык макулдук керектигин аныктаса, ал эми кардар макулдук берүүдөн баш тартса, бухгалтер:

- (a) кызыкчылыктар кагылышына алып келиши мүмкүн болгон кесипкөй кызмат көрсөтүүнү токтотушу же аткаруудан баш тартышы; же
- (b) тиешелүү мамилелерди токтотушу же коркунучтарды жок кылуу же аны алгылыктуу деңгээлге чейин төмөндөтүү үчүн тиешелүү кызыкчылыктарды тескөөсү керек.

Купуялуулук

Жалпы

R310.11 Кесипкөй бухгалтер маалыматты ачып көрсөтүүдө же аны аудитордук уюмдун же тармактын ичинде алмашууда, ошондой эле үчүнчү жактарга сунуш сурап кайрылганда купуялуулук принцибин сакташы керек.

310.11 A1 114-бөлүмдө купуялуулук принцибин сактоого коркунуч жараткан кырдаалдарга тиешелүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Макулдукту алуу үчүн маалыматты ачып көрсөтүү купуялуулукту бузганда

R310.12 Эгер ачык макулдукту алуу максатында конкреттүү маалыматты ачып көрсөтүү купуялуулукту бузууга алып келсе, ошондуктан мындай

макулдук алынбай турган болсо, аудитордук уюм төмөндөгү учурларда гана ишти кабыл алышы же улантышы керек:

- (a) Аудитордук уюм бир эле иште башка кардарга каршы атаандаштык позицияда бир кардарды коргоочунун ролунда чыкпайт;
- (b) Эки кардарды тейлеген аудитордук топтордун ортосунда купуя маалыматты ачып көрсөтүүнүн алдын алуу үчүн атайын чаралар көрүлгөн эмес; жана
- (c) Аудитордук уюм акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап, аудитордук уюмга тапшырманы кабыл алуу же улантуу максатка ылайыктуу болот деген тыянакка келээриине ишенет, анткени аудитордук уюмдун кесипкөй кызмат көрсөтүү мүмкүнчүлүктөрүн чектөө кардарлар же башка тиешелүү үчүнчү тараптар үчүн жагымсыз кесепеттерге алып келет.

310.12 A1 Купуялуулукту бузуу, мисалы, төмөндөгүлөрдү аткарууга макулдукту алууда жаралышы мүмкүн:

- Аудитордук уюмдун башка кардарын кастык менен басып алуу учурунда кардар үчүн бүтүм менен байланыштуу кызмат көрсөтүүлөр.
- Аудитордук уюм алдамчылыкка тартылышы мүмкүн болгон башка кардар үчүн иштин жүрүшүндө алынган купуя маалыматка ээ болгондо, ак ниетсиз аракеттерге шектенүүгө байланыштуу кардар үчүн соттук экспертиза.

Документация

R310.13 R310.12-пунктта көрсөтүлгөн жагдайларда, кесипкөй бухгалтер төмөндөгүлөрдү документтештирүүсү керек:

- (a) Жагдайлардын мүнөзү, анын ичинде бухгалтер өзүнө алышы керек болгон роль;
- (b) Эки кардарды тейлеген аудитордук топтордун ортосунда маалыматты ачып көрсөтүүнүн алдын алуу үчүн көрүлгөн конкреттүү чаралар; жана
- (c) Эмне үчүн тапшырманы кабыл алуу же улантуу максатка ылайыктуу болот.

320-БӨЛҮМ

Киришүү

КЕСИПТИК БАГЫТТАР

- 320.1 Кесипкөй бухгалтерлер негизги принциптерди сактоого жана коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 320.2 Кардар менен жаңы мамилелерди же учурдагы тапшырмалардагы өзгөрүүлөрдү кабыл алуу бир же бир нече негизги принциптерди сактоо үчүн коркунуч жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Кардарды жана тапшырманы кабыл алуу

Жалпы

- 320.3 A1 Ак ниеттүүлүк же кесиптик жүрүм-турум принциптерин сактоо коркунучу кардар менен (анын ээси, жетекчилиги же ишмердүүлүгү менен) байланыштуу шектүү маселелерден улам жаралышы мүмкүн. Белгилүү болгондо мындай коркунучту жаратышы мүмкүн болгон маселелер кардардын мыйзамсыз ишке катышуусун, ак ниеттүү эместикти, финансылык отчеттуулуктун шектүү практикасын же башка этикалык эмес жүрүм-турумду камтыйт.
- 320.3 A2 Мындай коркунучтун деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор камтыйт:
- Кардарды, анын ээлерин, жетекчилигин жана бизнести башкаруу жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарды билүү жана түшүнүү.
  - Кардардын талаштуу маселелерди чечүүгө жактоочулугу, мисалы, корпоративдик башкаруу практикасын же ички контролду өркүндөтүү аркылуу.
- 320.3 A3 Жеке кызыкчылыкта кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык принцибин сактоо коркунучу, эгер аудитордук топ кесипкөй кызмат көрсөтүү үчүн компетенцияга ээ болбосо же ээ боло албаса, жаралат.
- 320.3 A4 Мындай коркунучтун деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор камтыйт:
- Талаптагыдай түшүнүү:

- Кардардын бизнесинин мүнөзүн;
- Анын операцияларынын татаалдыгын;
- Тапшырмага карата талаптарды; жана
- Аткарылуучу иштин максатын, мүнөзүн жана көлөмүн.
- Тиешелүү тармактарды же предметтик чөйрөнү билүү.
- Тиешелүү ченемдик талаптар же отчеттуулукка карата талаптар менен иштөө тажрыйбасы.
- Тапшырма квалификациялуу аткарылганда гана кабыл алына турганына акылга сыярлык ишенимди камсыздоо үчүн иштелип чыккан сапатты контролдоо саясатынын жана жол-жоболорунун болушу.

320.3 A5 Жеке кызыкчылыктар коркунучунан сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Керектүү компетенцияга ээ болгон жетиштүү санда персоналды дайындоо.
- Тапшырманы аткаруу үчүн реалдуу убакыт алкактарын макулдашуу.
- Зарыл болгондо эксперттерди пайдалануу.

Адисти дайындоодогу өзгөрүүлөр

Жалпы

R320.4 Бухгалтер төмөндөгүдөй болгондо, тапшырманы кабыл алуудан баш тартуу үчүн себептер бар же жоктугун кесипкөй бухгалтер аныкташы керек:

- (a) потенциалдуу кардар андан башка бухгалтерге алмаштырууну өтүнөт;
- (b) башка бухгалтер алектенип жаткан тапшырманы аткарууга тендерге катышуу мүмкүнчүлүгүн карайт; же
- (c) башка бухгалтердин ишин толуктоочу же кошумча ишти аткаруу мүмкүнчүлүгүн карайт.

320.4 A1 Тапшырманы кабыл алуудан баш тартуу үчүн себептер болушу мүмкүн. Мындай себептердин бири фактылар жана жагдайлар жараткан коркунуч сактык чараларын колдонуу аркылуу жоюлушу мүмкүн эместигинде турат. Мисалы, эгер кесипкөй бухгалтер бардык тиешелүү фактыларды билбей туруп, тапшырманы кабыл алса, жеке кызыкчылыктан улам кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык принцибин сактоо коркунчу жаралышы мүмкүн.

320.4 A2 Эгер кесипкөй бухгалтерден учурдагы же мурдагы бухгалтердин ишине карата кошумча же көмөкчү болгон ишти аткарууну өтүнүшсө, жеке кызыкчылыктан улам кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык принцибин сактоо коркунчу жаралышы мүмкүн.

320.4 A3 Мындай коркунучтун деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон фактор тендерлерде тапшырманы кабыл алуудан мурун учурдагы же мурдагы бухгалтерден байланыш суралары же жоктугу көрсөтүлгөнүндө турат. Мындай байланыш сунуш кылынган бухгалтерге тапшырма кабыл алынбашы керек болгон кандайдыр бир себептер бар же жоктугун билүү мүмкүнчүлүгүн берет.

320.4 A4 Жеке кызыкчылыктын мындай коркунучтарын жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Учурдагы бухгалтердин же мурдагы бухгалтердин пикиринде, тапшырманы кабыл алуу жөнүндө чечим кабыл алганга чейин сунуш кылынган бухгалтер билиши керек болгон бардык белгилүү маалыматты берүү өтүнүчү менен учурдагы бухгалтерге же мурдагы бухгалтерге кайрылуу. Мисалы, суроо-талап мурда ачыкка чыгарылбаган олуттуу фактыларды аныктап жана дайындоону кабыл алуу жөнүндө чечимге таасирин тийгизиши мүмкүн болгон, учурдагы бухгалтер же мурдагы бухгалтер менен пикир келишпестиктерди көрсөтүшү мүмкүн.
- Башка булактардан маалыматты алуу, мисалы, үчүнчү жактарды сурамжылоо аркылуу же жогорку жетекчиликке же кардардын корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарына карата иликтөөлөрдү жүргүзүү.

Учурдагы же мурдагы бухгалтер менен баарлашуу

320.5 A1 Сунуш кылынган бухгалтерге негизинен учурдагы же мурдагы бухгалтер менен сүйлөшүүлөрдү баштоо үчүн, мүмкүн болушунча жазуу түрүндө кардардын уруксаты талап кылынат.

R320.6 Эгер учурдагы же мурдагы бухгалтер менен байланышуу мүмкүнчүлүгү жок болсо, сунуш кылынган бухгалтер мүмкүн болуучу коркунучтар жөнүндө маалыматты алуу үчүн башка акылга сыйарлык кадамдарды көрүшү керек.

Сунуш кылынган бухгалтер менен өз ара аракеттенүү

R320.7 Учурдагы же мурдагы бухгалтерге сунуш кылынган бухгалтердин билдирүүсүнө жооп берүү сунуш кылынганда, учурдагы же мурдагы бухгалтер:

- (a) суроо-талапты жөнгө салуучу тиешелүү мыйзамдарды жана эрежелерди сактоосу; жана
- (b) каалаган маалыматты ак ниеттүү жана бурмалабай берүүсү керек.

320.7 A1 Учурдагы же мурдагы бухгалтер купуялыкты сактоого милдеттүү. Учурдагы бухгалтерге же мурдагы бухгалтерге сунуш кылынган бухгалтер менен кардардын ишин талкуулоого уруксат берилээри же талап кылынаары тапшырманын мүнөзүнө жана төмөндөгүлөргө көз каранды болот:

- (a) учурдагы бухгалтер же мурдагы бухгалтер талкуулоого кардардан уруксат алганбы; жана
- (b) мындай билдирүүгө жана маалыматты ачыкка чыгарууга тиешелүү укуктук жана этикалык талаптардан, алар юрисдикцияга жараша айырмаланышы мүмкүн.

320.7 A2 Кесипкөй бухгалтер купуя маалыматты ачыкка чыгарышы керек же ачыкка чыгарууга милдеттүү болгон, же ачып көрсөтүү орундуу болгон жагдайлар Кодекстин 114.1 A1-пунктунда берилген.

Аудит же текшерүү боюнча дайындоолордогу өзгөртүүлөр

R320.8 Аудит же финансылык отчеттуулукту текшерүү учурунда кесипкөй бухгалтер учурдагы же мурдагы бухгалтердин пикиринде, алар жөнүндө сунуш кылынган бухгалтер тапшырманы кабыл алуу жөнүндө чечим кабыл алуудан мурун билиши керек деп эсептелген кандайдыр бир фактыларга же башка маалыматка байланыштуу белгилүү маалыматты учурдагы же мурдагы бухгалтерден сурашы керек. R360.21 жана R360.22-пункттарында берилген мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү менен байланыштуу жагдайлардан тышкары:

- (a) Эгерде кардар учурдагы же мурдагы бухгалтерге мындай фактыларды же башка маалыматтарды ачыкка чыгарууга макулдук берсе, учурдагы же мурдагы бухгалтер маалыматты ак ниеттүү жана бурмалабай берүүгө милдеттүү; жана
- (b) Эгерде кардар учурдагы бухгалтерге же мурдагы бухгалтерге кардардын иштерин сунуш кылынган бухгалтер менен талкуулоого уруксат бере албаса же андан баш тартса, учурдагы бухгалтер же мурдагы бухгалтер бул фактыны сунуш кылынган бухгалтерге ачыкка чыгаруусу керек, ал мындай баш тартууну же дайындоону кабыл алуу жөнүндө маселени чечүүдөн баш тартууну кылдаттык менен карап чыгышы керек.

Кардарлар жана өнөктөштөр менен иштөөнү улантуу

R320.9 Кайталанган кардарлар тапшырмалары үчүн кесипкөй бухгалтер тапшырманы улантуу керектигин же жоктугун мезгил-мезгили менен текшерishi керек.

320.9 A1 Негизги принциптердин сакталышына карата потенциалдуу коркунучтар, эгерде алар мурда белгилүү болсо, бул кесипкөй бухгалтерди тапшырмадан баш тартууга мажбур кыла турган тапшырма кабыл алынгандан кийин пайда болушу мүмкүн. Мисалы, жеке кызыкчылыктан улам ак ниеттүүлүк принцибинин сакталышына карата коркунуч талаптагыдай эмес кирешелерди башкаруудан же балансты баалоодон келип чыгышы мүмкүн.

Эксперттин ишин пайдалануу

R320.10 Кесипкөй бухгалтер эксперттин ишин колдонууну ниет кылганда, бухгалтер мындай колдонуу туура экенин же жоктугун аныкташы керек.

320.10 A1 Кесипкөй бухгалтер эксперттин ишин колдонууну ниет кылганда эске алуу керек болгон факторлор эксперттин беделин жана тажрыйбасын, экспертке жеткиликтүү ресурстарды, ошондой эле экспертке карата колдонулган кесиптик жана этикалык стандарттарды камтыйт. Бул маалымат эксперт менен мурдагы баарлашуудан улам же башка адамдар менен консультациянын жыйынтыгында алынышы мүмкүн.

321-БӨЛҮК

ЭКИНЧИ ПИКИР

Киришүү

- 321.1 Кесипкөй бухгалтерлер негизги принциптерди сактоого жана коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 321.2 Учурдагы кардар болуп саналбаган ишкананын экинчи пикирин берүүсү бир же бир нече негизги принциптерди сактоого жеке кызыкчылык же башка коркунучту жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 321.3 A1 Кесипкөй бухгалтерден бухгалтердик эсептин, аудиттин, отчеттуулуктун стандарттарын же принциптерин же башка стандарттарды же принциптерди (а) конкреттүү жагдайларга же (b) учурдагы кардар болбогон компания же ишкана, же алардын атынан жасалган бүтүмдөргө карата колдонуу жөнүндө экинчи пикир берүүнү өтүнүшү мүмкүн. Эгер экинчи пикир учурдагы же мурдагы бухгалтерде болгон ошол эле фактыларда негизделбесе, же адекваттуу эмес далилдерге негизделсе, коркунуч, мисалы, жеке кызыкчылыктардан улам кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык принцибин сактоого келтирилген коркунуч жаралышы мүмкүн.
- 321.3 A2 Жеке кызыкчылыктарга мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон фактор суроо-талаптын жагдайлары жана кесипкөй ой жүгүртүүнү билдирүүгө тиешеси бар бардык башка фактылар жана божомолдор болуп саналат.
- 321.3 A3 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Кардардын уруксаты менен учурдагы же мурдагы бухгалтерден маалыматты алууну.
  - Кардар менен баарлашууда, каалаган корутунду менен байланыштуу чектөөлөрдү сүрөттөөнү.
  - Учурдагы же мурдагы бухгалтерге корутундунун көчүрмөсүн берүүнү.

Баарлашууга уруксат алынбаган учурда

R321.4 Эгер кесипкөй бухгалтерден экинчи пикирди алууну каалаган ишкана бухгалтерге учурдагы же мурдагы бухгалтер менен баарлашууга уруксат бербесе, бухгалтер сураган экинчи пикирди бере алаарын же жоктугун аныкташы керек.

330-БӨЛҮК

ЖЫЙЫМДАР ЖАНА СЫЙАКЫЛАРДЫН БАШКА ТҮРЛӨРҮ

Киришүү

- 330.1 Кесипкөй бухгалтерлер негизги принциптерди сактоого жана коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 330.2 Жыйымдардын жана башка сыйакылардын деңгээли жана мүнөзү жеке кызыкчылыктарда бир же бир нече негизги принциптерди сактоо коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү колдонмо материалдар берилген.

Колдонмо материалдар

Жыйымдардын деңгээли

- 330.3 A1 Берилген жыйымдын деңгээли кесипкөй бухгалтердин кесиптик стандарттарга ылайык кесипкөй кызмат көрсөтүүлөрдү аткаруу жөндөмдүүлүгүнө таасирин тийгизиши мүмкүн.
- 330.3 A2 Кесипкөй бухгалтер орундуу деп эсептеген каалаган акыны сунуштай алат. Башка бухгалтердикине караганда төмөнкү гонорарды дайындоо этикага жатпайт. Бирок эгер сунуш кылынган сыйакы ушунчалык төмөн болгондуктан, колдонуудагы техникалык жана кесиптик стандарттарга ылайык тапшырманы аткаруу оор болгондо, сунуш кылынган сыйакынын деңгээли кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык принцибин сактоо үчүн коркунуч жаратат.
- 330.3 A3 Мындай коркунучтун деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөнкүлөрдү камтыйт:
- Кардардын шарттуу тапшырмалар жөнүндө, атап айтканда, акы кандай негизде алынаары жана кандай кесипкөй кызмат көрсөтүүлөр көрсөтүлгөн акыны жаба турганы жөнүндө маалыматы барбы.
  - Сыйакынын өлчөмү көз карандысыз үчүнчү тарап, мисалы, жөнгө салуучу орган тарабынан белгиленеби.
- 330.3 A4 Мындай жеке кызыкчылык коркунучтарын жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Сыйакынын деңгээлин же тапшырманын көлөмүн түзөтүү.
  - Тиешелүү текшерүүчү аткарылган ишти текшерет.

Шарттуу сыйакылар

330.4 A1 Шарттуу сыйакылар камсыздандыруу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүлөрдүн айрым түрлөрү үчүн колдонулат. Бирок шарттуу сыйакы негизги принциптерди сактоого коркунучту, атап айтканда, белгилүү бир жагдайларда жеке кызыкчылыкта объективдүүлүк принцибин сактоого коркунучту жаратышы мүмкүн.

330.4 A2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Тапшырманын мүнөзүн.
- Сыйакынын мүмкүн болуучу суммасынын диапазонун.
- Сыйакыны аныктоо үчүн негизди.
- Кесипкөй бухгалтер аткарган иш жана сыйакынын негизи жөнүндө маалыматты болжолдонгон пайдалануучуларга ачыкка чыгарууну.
- Сапатты контролдоо саясатын жана жол-жоболорун.
- Көз карандысыз үчүнчү тарап бүтүмдүн жыйынтыгын же натыйжасын текшерishi керектигин же жоктугун.
- Сыйакы деңгээлин көз карандысыз үчүнчү тарап, мисалы, жөнгө салуучу орган белгилей тургандыгын же жоктугун.

330.4 A3 Жеке кызыкчылыктын мындай коркунучтарын жок кылуу үчүн сактык чарасы катары иш аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кесипкөй бухгалтер аткарган ишти текшерүү үчүн ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүнү аткарууга тартылбаган тиешелүү текшерүүчүнү тартууну.
- Сыйакынын негизи жөнүндө кардардан алдын ала жазуу түрүндөгү макулдукту алууну.

330.4 A4 Аудит же обзордук текшерүү кардарларына жана ишенимди камсыз кылуу боюнча башка кардарларга көрсөтүлгөн кызматтар үчүн шарттуу сыйакылар менен байланыштуу талаптар жана колдонмо материалдар *Көз карандысыздыктын эл аралык стандарттарында* берилген.

Багыттуу жыйымдар же комиссиялар

330.5 A1 Жеке кызыкчылыкта объективдүүлүк, кесиптик компетентүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык принциптерин сактоо коркунучу, эгер кесипкөй бухгалтер багыттуу сыйакы төлөсө же алса же кардар менен

байланыштуу комиссияларды алса, пайда болот. Мындай багыттуу жыйымдар же комиссиялар төмөндөгүлөрдү камтыйт, мисалы:

- Кардар учурдагы бухгалтердин кардары бойдон калууну улантканда, бирок бул бухгалтер сунуштабаган адистин кызмат көрсөтүүлөрүнө муктаж болгондо, жаңы кардардын ишин алуу максатында башка кесипкөй бухгалтерге төлөнгөн сыйакыны.
- Учурдагы бухгалтер кардарга керектүү конкреттүү кызмат көрсөтүүлөрдү бербегенде, туруктуу кардарды башка кесипкөй бухгалтерге же башка экспертке жөнөтүү үчүн алынган сыйакыны.
- Кардарга товарларды же кызмат көрсөтүүлөрдү сатуу менен байланыштуу үчүнчү тараптан алынган комиссияны (мисалы, программалык камсыздоону жеткирүүчү)

330.5 A2 Мындай коркунучту жоюу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кардарга компаниянын башка бөлүгү тарабынан товарларды же кызмат көрсөтүүлөрдү сатууга байланыштуу комиссияларды алуу үчүн кардардын алдын ала макулдугун алуу жеке кызыкчылык коркунучун жок кылат.
- Башка кесипкөй бухгалтерден же үчүнчү тараптан кызмат көрсөтүүлөрдү же продуктуларды сунуштаганы үчүн төлөнгөн же алынган багыттуу сыйакыны же комиссияларды кардарларга ачып көрсөтүү жеке кызыкчылыкты жокко чыгарышы мүмкүн.

Аудитордук уюмду сатып алуу же сатуу

330.6 A1 Кесипкөй бухгалтер төлөмдөр мурда аудитордук уюмга ээ болгон адамдарга же алардын мураскорлоруна же мүлкүнө төлөнүүчү негизде башка аудитордук уюмду толугу менен же бир бөлүгүн сатып алат. Мындай төлөмдөр ушул бөлүмдүн максаттары үчүн багыттуу жыйымдар же комиссия болуп саналбайт.

340-БӨЛҮМ

СТИМУЛДАР, АНЫН ИЧИНДЕ БЕЛЕКТЕР ЖАНА МЕЙМАНДОСТУК

Киришүү

- 340.1 Кесипкөй бухгалтерлер негизги принциптерди сактоого жана коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 340.2 Стимулдарды сунуштоо же кабыл алуу негизги принциптерди, атап айтканда, ак ниеттүүлүк, объективдүүлүк жана кесиптик жүрүм-турум принциптерин сактоо үчүн пайда көздөө, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн.
- 340.3 Бул бөлүмдө кесипкөй кызмат көрсөтүүнү жүзөгө ашырууда стимулдарды сунуштоого жана кабыл алууга байланыштуу концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген, бул мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык болуп саналбайт. Ошондой эле бул бөлүм кесипкөй бухгалтерден стимул берүүчү жүйөлөрдү сунуштоодо же кабыл алууда тиешелүү мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактоону талап кылат.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 340.4 A1 Стимул – бул башка жеке жактын жүрүм-турумуна таасир этүүчү каражат катары, бирок сөзсүз түрдө ал жеке жактын жүрүм-турумуна туура эмес таасир көрсөтүү максатында эмес колдонулуучу объект, кырдаал же иш-аракет. Стимул кесипкөй бухгалтерлердин жана учурдагы же потенциалдуу кардарлардын ортосундагы меймандостук белгилеринен тартып, мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкка алып келген иш-аракеттерге чейин болушу мүмкүн. Стимул ар кандай формада болушу мүмкүн, мисалы:

- Белектер.
- Меймандостук.
- Көңүл ачуу
- Саясий же кайрымдуулук жардамдар.
- Достукка же берилгендикке чакырыктар.
- Ишке орноштуруу же башка коммерциялык мүмкүнчүлүктөр.
- Артыкчылыктуу мамиле, укуктар же жеңилдиктер.

Мыйзамдар жана ченемдик актылар менен тыюу салынган стимулдар

R340.5 Көпчүлүк юрисдикцияларда белгилүү бир жагдайларда стимулду сунуштоого же кабыл алууга тыюу салган, мисалы, паракорчулук жана коррупция менен байланыштуу мыйзамдар жана ченемдик актылар бар. Кесипкөй бухгалтер тиешелүү мыйзамдар жана ченемдик актылар жөнүндө түшүнүк алып жана бухгалтер мындай жагдайларга кабылганда аларды сакташы керек.

Мыйзамдар жана ченемдик актылар менен тыюу салынбаган стимулдар

340.6 A1 Мыйзам жана ченемдик актылар менен тыюу салынбаган стимулдарды сунуштоо же кабыл алуу баары бир негизги принциптерди сактоо үчүн коркунучтарды жаратышы мүмкүн.

Жүрүм-турумга талаптагыдай эмес таасир этүү ниети менен стимулдаштыруу

R340.7 Кесипкөй бухгалтер алуучунун же башка жактын жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүү ниети менен жасалган же бухгалтердин пикиринде, акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап ал жасалды деп корутунду чыгара турган стимулду сунуш кылбашы же башкаларды сунуштоого түртмөлөбөшү керек.

R340.8 Кесипкөй бухгалтер алуучунун же башка жактын жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүү ниети менен жасалган же бухгалтердин тыянагында, акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап ал түзүлүшү мүмкүн деп корутунду чыгара турган стимулду сунуш кылбашы же башкаларды сунуштоого түртмөлөбөшү керек.

340.9 A1 Стимул эгерде ал жеке жакты этикалык эмес түрдө аракеттенүүгө мажбурласа, анын жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүү болуп эсептелет. Мындай талаптагыдай эмес таасир этүү же алуучуга, же алуучу менен белгилүү бир мамилелерге ээ болгон башка жакка багытталышы мүмкүн. Негизги принциптер бухгалтердин жана зарыл болгондо башка жактардын пикиринде эмне этикалык эмес жүрүм-турум экенин кароодо кесипкөй бухгалтер үчүн ылайыктуу эсептөө системасы болуп саналат.

340.9 A2 Ак ниеттүүлүк негизги принцибин бузуу, эгерде алуучунун же башка жеке жактын жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүү ниети көздөлсө, кесипкөй бухгалтер стимулду сунуштаганда же кабыл алганда, же башкаларды сунуштоого же кабыл алууга түрткөндө жаралат.

340.9 A3 Иш жүзүндөгү же болжолдуу жүрүм-турумга талаптагыдай эмес таасир этүү ниетинин болушун аныктоо кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонууну талап кылат. Тиешелүү факторлор камтышы мүмкүн:

- Стимулдун мүнөзү, жыштыгы, наркы жана жалпы таасири.

- Ал таасир этиши мүмкүн болгон кандайдыр бир аракетке же чечимге карата стимул сунуш кылынган убакыт.
- Стимул мындай жагдайларда кадикми же маданий адат болуп саналабы, мисалы, диний майрамга же үлпөт тойго байланыштуу белек сунуштоо.
- Стимул кесипкөй иштин коштоочу бөлүгү болуп саналабы, мисалы, иштиктүү жолугушууларга байланыштуу түшкү тамактанууну сунуштоо же кабыл алуу.
- Стимулду сунуштоо жеке алуучу менен чектелгенби же ал кеңири топко жеткиликтүүбү. Кеңири топ иш берүүчү аудитордук уюмга карата ички же тышкы болушу мүмкүн, мисалы, башка кардарлар же жеткирүүчүлөр.
- Аудитордук уюмдагы же кардардагы сыйакы сунуштаган же алган адамдардын ролу жана кызматы.
- Кесипкөй бухгалтер сыйакыны кабыл алуу иш берүүчү уюмдун саясатын жана жол-жоболорун буза турганын билеби же болжолдоого негиздер барбы.
- Сыйакы сунуш кылынган айкындуулуктун деңгээли.
- Стимул зарылбы же алуучу тарабынан суралганбы.
- Сунуштаган жактын мурда белгилүү болгон жүрүм-туруму же бедели.

Андан аркы иш-аракеттерди кароо

340.10 A1 Эгер кесипкөй бухгалтерге жүрүм-турумга талаптагыдай эмес таасир этүү үчүн анык же болжолдуу ниет менен сунуш кылынган, стимул жөнүндө белгилүү болсо, негизги принциптерди сактоо үчүн коркунучтар R340.7 жана R340.8-пункттарынын талаптарын сактоодо дагы пайда болушу мүмкүн.

340.10 A2 Мындай коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Аудитордук уюмдун жогорку жетекчилигине же кардардын корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жагына сунуш жөнүндө маалымдоо.
- кардар менен ишкер мамилелерди өзгөртүү же токтотуу.

Жүрүм-турумга талаптагыдай эмес таасир этүү ниети жок стимул

340.11 A1 Эгерде кесипкөй бухгалтер алуучунун же башка жактын жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүү боюнча иш жүзүндөгү же болжолдуу ниети жоктугу жөнүндө тыянакка келсе, концептуалдык

негиздерде берилген талаптар жана колдонмо материалдар колдонулат.

340.11 А2 Эгер мындай стимул маанисиз жана олуттуу эмес болсо, анда бардык жаралган коркунучтар алгылыктуу деңгээлде турат.

340.11 А3 Эгер кесипкөй бухгалтер жүрүм-турумга талаптагыдай эмес таасир этүүнүн иш жүзүндөгү же болжолдуу ниети жоктугу тууралуу тыянакка келсе, мындай стимулду сунуштоо же кабыл алуу коркунучтарды жаратышы мүмкүн болгон жагдайлардын мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Жеке кызыкчылыктар менен байланыштуу коркунучтар
  - Кесипкөй бухгалтерге кардарга корпоративдик башкаруу жаатында кызмат көрсөтүү убагында кардардын потенциалдуу сатып алуучусунан меймандостук сунушталат.
- Тааныштык менен байланышкан коркунучтар
  - Кесипкөй бухгалтер учурдагы же потенциалдуу кардарды спорттук иш-чараларга үзгүлтүксүз алып барат.
- Коркутуу коркунучтары
  - Кесипкөй бухгалтер кардардан меймандостук белгилерин кабыл алат, алардын мүнөзү эгерде алар ачык жарыяланса, орундуу эмес катары кабыл алынышы мүмкүн

340.11 А4 Мындай стимулду сунуштоо же кабыл алуу менен жаралган коркунучтардын деңгээлин баалоодогу тиешелүү факторлор ниетти аныктоо үчүн 340.9 А3-пунктунда берилген ошол эле факторлорду камтыйт.

340.11 А5 Мындай стимулду сунуштоо же кабыл алуу менен жаралган коркунучтарды жок кыла ала турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Баш тартууну же сунуштан баш тартууну.
- Кардарга кесипкөй кызмат көрсөтүү үчүн жоопкерчиликти кесипкөй бухгалтердин пикиринде, кызмат көрсөтүүгө талаптагыдай эмес таасир тийгизиши же кабыл алынышы мүмкүн деп болжолдоого негиздер жок болгон башка жакка берүүнү.

340.11 А6 Мындай стимулду сунуштоо же кабыл алуу менен жаралган коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Стимулду сунуштоо же кабыл алууга байланыштуу аудитордук уюмдун же кардардын жогорку жетекчилиги менен мамилелердеги айкындуулук.
- Стимулду журналда каттоо, ал аудитордук уюмдун жогорку жетекчилиги же аудитордук уюмдун этикалык ченемдеринин сакталышы үчүн жоопкерчиликтүү башка жак тарабынан контролдонот же кардар тарабынан жүргүзүлөт.
- Кесипкөй кызмат көрсөтүүгө катышпаган тиешелүү текшерүүчү бардык аткарылган ишти же кесипкөй бухгалтер алардан стимулду кабыл алган кардарга карата кабыл алган чечимдерди текшерет.
- Стимулду алгандан кийин кайрымдуулукка берүү жана кайыр садага жөнүндө маалыматты талаптагыдай ачып көрсөтүү, мисалы, аудитордук уюмдун жогорку жетекчилигинин мүчөсүнө же сыйакы сунуштаган жакка.
- Алынган стимулдун, мисалы, меймандостуктун наркынын ордун толтуруу.
- Стимулду, мисалы, белекти, ал баштапкы кабыл алынгандан кийин болушунча тезирээк кайра кайтаруу.

Түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөлөрү

R340.12 Кесипкөй бухгалтер стимулду сунуштоонун натыйжасында жаралуучу негизги принциптерди бухгалтердин сактоосуна байланыштуу потенциалдуу коркунучтарга кылдат көңүл бурушу керек:

- (a) Бухгалтердин түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсү тарабынан бухгалтердин учурдагы же потенциалдуу кардарына.
- (b) Бухгалтердин түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсүнө бухгалтердин учурдагы же потенциалдуу кардары тарабынан.

R340.13 Эгер кесипкөй бухгалтерге түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсү тарабынан сунуш кылынган же жасалган стимул жөнүндө белгилүү болсо жана ал бухгалтердин же бухгалтердин учурдагы же потенциалдуу кардарынын жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүү ниетинин бар экени жөнүндө тыянак жасаса, же акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап мындай ниеттин бар экени жөнүндө тыянак жасашы мүмкүн деп эсептесе, бухгалтер түздөн-түз же жакын

үй-бүлө мүчөсүнө стимулду сунуштабоону жана кабыл албоону кеңеш кылышы керек.

340.13 A1 340.9 A3-пунктунда берилген факторлор кесипкөй бухгалтердин же учурдагы же потенциалдуу кардарды жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүүнүн иш жүзүндөгү же болжолдуу ниети бар экенин аныктаганда мааниге ээ болот. Мааниге ээ болгон башка фактор төмөндөгүлөрдүн ортосундагы мамилелердин мүнөзү же тыгыздыгы болуп саналат:

- (a) бухгалтердин жана түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсүнүн;
- (b) түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсүнүн жана учурдагы же потенциалдуу кардардын; жана
- (c) бухгалтердин жана учурдагы же потенциалдуу кардардын.

Мисалы, бухгалтер ал үчүн болжолдуу сатуу үчүн бизнеске баалоо жүргүзүп жаткан кардар тарабынан бухгалтердин жубайына жалдоо процессинен тышкары иш сунуштоо ушундай ниет болушу мүмкүн.

340.13 A2 340.10 A2-пунктундагы колдонмо материал жакын же жакынкы үй-бүлө мүчөсү R340.13-пунктуна ылайык берилген кеңешти сактаса дагы, кесипкөй бухгалтердин же учурдагы же потенциалдуу кардардын жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүү боюнча иш жүзүндөгү же болжолдуу ниети болгондо жаралышы мүмкүн болгон коркунучтар менен күрөшүү үчүн дагы актуалдуу.

Концептуалдык негиздерди колдонуу

340.14 A1 Эгер кесипкөй бухгалтерге R340.12-пунктунда каралган жагдайларда сунуш кылынган стимул жөнүндө белгилүү болсо, төмөндөгү учурларда негизги принциптерди сактоо коркунучу жаралышы мүмкүн:

- (a) түздөн-түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсү R340.13-пунктка ылайык бухгалтердин кеңешине карабастан, стимулду сунуштайт же кабыл алат; же
- (b) бухгалтердин же учурдагы же потенциалдуу кардардын жүрүм-турумуна талаптагыдай эмес таасир этүүнүн анык же болжолдуу ниети бар экенин болжолдоого бухгалтерде негиздер жок.

340.14 A2 340.11 A1 - 340.11 A6-пункттарындагы колдонмо материал мындай коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу максаттары үчүн мааниге ээ. Мындай жагдайларда коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор 340.13 A1-пунктунда көрсөтүлгөн мамилелердин мүнөзүн же жакындыгын дагы камтыйт.

Башка аспекттер

- 340.15 A1 Эгер кесипкөй бухгалтер кардардын же кардарга же анын жетекчилиги астында иштеген жактардын мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыгына же сактабагандыгын шектенүүгө алып келиши мүмкүн болгон стимул сунуштоолорго кабылса же алар жөнүндө белгилүү болсо, 360-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар колдонулат.
- 340.15 A2 Эгер аудитордук уюмга, тармакка кирген уюмга же аудитордук команданын мүчөсүнө аудит кардары тарабынан белектер же меймандостук белгилери сунушталса, 420-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар колдонулат.
- 340.15 A3 Эгер аудитордук уюмга же ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнө ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар тарабынан белектер же меймандостук белгилери сунушталса, 906-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар колдонулат.

350-БӨЛҮМ

КАРДАРЛАРДЫН АКТИВДЕРИН САКТОО

Киришүү

- 350.1 Кесипкөй бухгалтерлер негизги принциптерди сактоого жана коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 350.2 Кардардын активдерге ээлик кылуусу жеке кызыкчылыкты жана кесиптик жүрүм-турум жана объективдүүлүк принциптерин сактоого башка коркунучту жаратат. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Сактоого алганга чейин

- R350.3** Кесипкөй бухгалтер эгер буга мыйзамда жана мындай сактоо кабыл алынышы мүмкүн болгон бардык шарттарга ылайык уруксат берилбесе, кардардын акчасын же башка активдерин сактоого кабыл албашы керек.
- R350.4** Кардардын акчасын же активдерин сактоого кабыл алууга байланыштуу, кардарды жана тапшырманы кабыл алуу жол-жоболорунун алкагында, кесипкөй бухгалтер:
- (a) активдердин булагы жөнүндө сурап билүүсү; жана
  - (b) тиешелүү юридикалык жана ченемдик милдеттенмелерди карашы керек.
- 350.4 A1 Кардардын активдеринин булагын иликтөөдө, мисалы, активдер акчанын изин жашыруу сыяктуу мыйзамсыз иштин натыйжасында алынганы аныкталышы мүмкүн. Мындай жагдайларда коркунуч жаралат жана 360-бөлүмдүн жоболору колдонулат.

Сактоого алгандан кийин

- R350.5** Башка жактарга таандык акча же башка активдер ишенип берилген кесипкөй бухгалтер:
- (a) Активдерди сактоого жана эсепке алууга тиешелүү мыйзамдарды жана эрежелерди сактоосу;
  - (b) Активдерди жеке активдерден же аудитордук уюмдун активдеринен өзүнчө сактоосу;
  - (c) Активдерди алар арналган максаттарда гана колдонуусу; жана

- (d) Каалаган убакта активдер жана бардык алынган кирешелер, дивиденддер же пайда үчүн мындай отчетко укуктуу болгон жактардын алдында отчет берүүгө даяр болуусу керек.

360-БӨЛҮМ

МЫЙЗАМДАРДЫ ЖАНА ЧЕНЕМДИК АКТЫЛАРДЫ САКТАБАГАНДЫККА ЖООП КЫЛУУ

Киришүү

- 360.1 Кесипкөй бухгалтерлер негизги принциптерди сактоого жана коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 360.2 Ак ниеттүүлүк жана кесиптик жүрүм-турум принциптеринин сакталышына карата жеке кызыкчылык же коркутуп-үркүтүү коркунучу кесипкөй бухгалтерге мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сакталбагандык же сактабагандыгына шектенүү жөнүндө белгилүү болгондо жаралат.
- 360.3 Кесипкөй бухгалтер кардарга кесипкөй кызмат көрсөтүүнүн жүрүшүндө сактабагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө кабылышы же бул тууралуу билиши мүмкүн. Бул бөлүм бухгалтерге маселенин кесепеттерин жана сакталбагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө жооп кылуудагы мүмкүн болуучу иш-аракеттерди баалоодо жардам берет:
- (a) кардардын финансылык отчеттуулугунда олуттуу суммаларды аныктоого жана маалыматты ачыкка чыгарууга түз таасирин тийгизет деп эсептелген мыйзамдарды жана ченемдик актыларды; жана
  - (b) кардардын финансылык отчеттуулугунда суммаларды аныктоого жана маалыматты ачыкка чыгарууга түз таасир тийгизбеген, бирок аларды сактоо кардардын ишинин операциялык аспектери, анын өз ишин улантуу же олуттуу айыптардан оолак болуу жөндөмдүүлүгү үчүн фундаменталдык мааниге ээ болгон башка мыйзамдарды жана ченемдик актыларды.

Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкка байланыштуу кесипкөй бухгалтердин милдеттери

- 360.4 Бухгалтер кесибинин артыкчылыктуу белгиси алардын өзүнө коомдун кызыкчылыгында аракеттенүү жоопкерчилигин алуусу болуп саналат. Сактабагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө жооп кылууда, кесипкөй бухгалтердин милдети төмөндөгүлөр болуп саналат:
- (a) Ак ниеттүүлүк жана кесиптик жүрүм-турум принциптерин сактоо;

- (b) Төмөндөгү максатта жетекчиликти же тиешелүү учуларда кардарды корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга эскертүү аркылуу умтулуу:
- (i) аларга аныкталган же болжолдонгон шайкеш эместиктин кесепеттерин оңдоо, жоюу же жумшатуу мүмкүнчүлүгүн берүү; же
  - (ii) эгерде ал боло элек болсо, шайкеш эместиктин алдын алуу; жана
- (c) коомдук кызыкчылыктарга ылайык келген иш-аракеттерди көрүү.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

360.5 A1 Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык («сактабагандык») өзүнө төмөндөгү бөлүктөр жасаган, колдонуудагы мыйзамдарга же ченемдик актыларга карама-каршы келген иш-аракеттерди, аракетсиздикти же атайлап же атайлап эмес жасалган иштерди камтыйт:

- (a) кардар;
- (b) корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар;
- (c) кардардын жетекчилиги; же
- (d) кардарга же анын жетекчилиги алдында иштеген башка жактар.

360.5 A2 Бул бөлүм караган мыйзамдардын жана ченемдик актылардын мисалдары өзүнө төмөндөгүлөргө тиешелүү мыйзамдарды жана ченемдик актыларды камтыйт:

- Ак ниетсиз аракеттер, коррупция жана паракорчулук.
- Акчанын изин жашыруу, терроризмди каржылоо жана кылмыштуу жол менен алынган киреше.
- Баалуу кагаздар рыноктору жана алар менен соода кылуу.
- Банк жана башка финансылык продукттар жана кызмат көрсөтүүлөр.
- Маалыматтарды коргоо.
- Салык жана пенсия милдеттенмелери жана төлөмдөрү.
- Курчап турган чөйрөнү коргоо.
- Коомдук саламаттык сактоо жана коопсуздук

360.5 A3 Талаптарды сактабагандык айыптарга, соттук териштирүүлөргө же кардар үчүн башка кесепеттерге алып келиши мүмкүн, бул анын финансылык отчеттуулугуна олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн. Мындай сактабагандык инвесторлор, кредит берүүчүлөр, кызматкерлер же жалпы коомчулук үчүн потенциалдуу олуттуу зыян түрүндө коомдук кызыкчылыктар үчүн кеңири кесепеттерге ээ болушу мүмкүн экенин белгилей кетүү керек. Бул бөлүмдүн максаттары үчүн олуттуу зыян келтирген иш-аракет – бул финансылык же финансылык эмес түрдө бул бөлүктөрдүн каалаганы үчүн олуттуу терс кесепеттерге алып келиши мүмкүн болгон иш-аракет. Мисал катары инвесторлор үчүн олуттуу финансылык жоготууларга алып келген ак инетсиз аракеттерди, ошондой эле кызматкерлердин же коомчулуктун ден соолугун же коопсуздугун коркунучка келтирген, экологиялык мыйзамдарды бузууну белгилөөгө болот.

R360.6 Айрым юрисдикцияларда кесипкөй бухгалтерлер сактабагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө кандай реакция кылышы керектигин жөнгө салган укуктук же ченемдик жоболор болот. Бул укуктук же ченемдик жоболор бул бөлүмдүн жоболорунан айырмаланышы же анын алкагынан чыгышы мүмкүн. Мындай сактабагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө кабылганда бухгалтер бул укуктук же ченемдик жоболор тууралуу түшүнүк алышы жана аларды сакташы керек, анын ичинде:

- (a) бул тууралуу тиешелүү органга билдирүү талабын; жана
- (b) кардарга эскертүүгө тыюу салууну.

360.6 A1 Кардарга кабарлоого тыюу салуу, мисалы, акчанын изин жашырууга каршы күрөшүү боюнча мыйзамга ылайык жаралышы мүмкүн.

360.7 A1 Бул бөлүм кардардын мүнөзүнө, анын ичинде ал коомдук кызыкчылык ишканасы экенине же жоктугуна карабастан колдонулат.

360.7 A2 Олуттуу эмес маселелерге кабылган же алар жөнүндө билген кесипкөй бухгалтер бул бөлүмдү сактоого милдеттүү эмес. Маселе олуттуу болуп саналабы деген маселе анын мүнөзүн жана анын кардарга финансылык же башка таасирин, анын кызыкдар тараптарын жана жалпы коомдук резонансты эске алуу менен бааланышы керек.

360.7 A3 Бул бөлүм төмөндөгүлөргө карата жайылтылбайт:

- (a) кардардын ишкердик иши менен байланышпаган жеке жоруктар; жана
- (b) 360.5 A1-пунктунда көрсөтүлгөндөн тышкары башка бөлүктөрдүн талаптарды сактабагандыгы. Бул кесипкөй бухгалтер ишкананын үчүнчү тарабын комплекстүү текшерүү

боюнча тапшырманы аткаруу үчүн кардар тарабынан тартылган жана аныкталган же болжолдонгон шайкеш эместикти ушул үчүнчү тарап жасаган жагдайды камтыйт.

Муну менен катар бухгалтер бул бөлүмдө мындай кырдаалда кандай жооп кылуу керектигин кароодо пайдалуу боло турган колдонмону таба алат.

Жетекчиликтин жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын жоопкерчилиги

360.8 A1 Жетекчилик, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар тарабынан көзөмөлдөөдө, кардардын иши мыйзамдарга жана ченемдик актыларга ылайык жүргүзүлүшүн камсыздоо үчүн жоопкерчилик тартат. Жетекчилик жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар төмөндөгүлөр тарабынан жасалган бардык шайкеш эместиктерди аныктоо жана жоюу үчүн жоопкерчилик тартышат:

- (a) кардар;
- (b) ишкананы жетектөө тапшырылган жактар;
- (c) жетекчиликтин мүчөсү; же
- (d) кардарга же анын жетекчилиги алдында иштеген башка жактар.

Бардык кесипкөй бухгалтерлердин милдеттери

R360.9 Эгер кесипкөй бухгалтерге бул бөлүм колдонула турган маселе жөнүндө белгилүү болсо, бухгалтер бул бөлүмдү сактоо үчүн көрө турган кадамдар өз убагында көрүлүшү керек. Өз убагында чара көрүү менен бухгалтер маселенин мүнөзүн жана ишкананын, инвесторлордун, кредит берүүчүлөрдүн, кызматкерлердин же жалпы коомчулуктун кызыкчылыктарына потенциалдуу зыянды эске алышы керек.

Финансылык отчеттуулуктун аудити

Маселе жөнүндө түшүнүк алуу

R360.10 Эгер финансылык отчеттуулуктун аудитин жүргүзүү үчүн тартылган кесипкөй бухгалтерге сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө маалымат белгилүү болсо, ал бул маселени чечиши керек. Бул түшүнүк шайкеш эместиктин же шайкеш эместикке шектенүүнүн мүнөзүн жана ал орун алган же орун алышы мүмкүн болгон жагдайларды камтыйт.

360.10 A1 Кесипкөй бухгалтер тапшырманын аткаруунун жүрүшүндө же башка уюмдар берген маалыматтан сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө билиши мүмкүн.

360.10 A2 Кесипкөй бухгалтер билимин жана тажрыйбасын колдонуп, ошондой эле кесипкөй ой жүгүртүүнү колдоно турганы күтүлөт. Бирок бухгалтердин мыйзамдарды жана ченемдик актыларды билүү деңгээли тапшырманы аткаруу үчүн талап кылынгандан жогору болушу күтүлбөйт. Тигил же бул иш-аракет сактабагандык болуп саналары же жоктугу акыры сот же башка тиешелүү сот органы тарабынан чечилет.

360.10 A3 Маселенин мүнөзүнө жана маанилүүлүгүнө жараша, кесипкөй бухгалтер аудитордук уюмдун, тармакка кирген уюмдун же кесипкөй органдын башка кызматкерлеринен, же юристтен купуя негизде консультация ала алат.

R360.11 Эгер кесипкөй бухгалтер шайкеш эместик болгонун же болушу мүмкүн экенин аныктаса же шектенсе, ал бул маселени тиешелүү деңгээлдеги жетекчилик менен жана зарыл болгондо корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулашы керек.

360.11 A1 Талкуунун максаты – кесипкөй бухгалтердин бул маселеге тиешелүү фактыларды жана жагдайларды жана анын потенциалдуу кесепеттерин түшүнгөнүн тактоо. Ошондой эле талкуулоо жетекчиликти же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарды бул маселе боюнча иш жүргүзүүгө түртүшү мүмкүн.

360.11 A2 Жетекчиликтин тиешелүү деңгээли менен талкуулай турган маселе кесипкөй ой жүгүртүү маселеси болуп саналат. Мында төмөндөгү факторлорду эске алуу керек:

- Маселенин мүнөзү жана жагдайлары.
- Иш жүзүндө же потенциалдуу процесске тартылган жактар.
- Көмүскө бүтүм ыктымалдуулугу.
- Маселенин потенциалдуу кесепеттери.
- Бул деңгээлдеги жетекчилик бул маселени иликтөөгө жана тиешелүү чараларды көрүүгө жөндөмдүүбү.

360.11 A3 Жетекчиликтин тиешелүү деңгээли негизинен ишке тартылган же потенциалдуу тартылган жактан же жактардан кеминде бир деңгээлге жогору турат. Топтордун контекстинде тиешелүү деңгээл кардарды контролдоочу уюмдун жетекчилиги болушу мүмкүн.

360.11 A4 Кесипкөй бухгалтер эгерде орундуу болсо, бул маселени ички аудитор менен талкуулоо мүмкүнчүлүгүн дагы карай алат.

R360.12 Эгер кесипкөй бухгалтер жетекчилик сактабагандыкка же сактабагандыкты шектенүүгө катышы бар деп эсептесе, бухгалтер бул маселени корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулашы керек.

Маселени чечүү

R360.13 Сактабагандыкты же болжолдуу сактабагандыкты жетекчилик менен жана зарыл болгондо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулап, кесипкөй бухгалтер эгер алар муну жасай элек болсо, төмөндөгүлөр үчүн тиешелүү жана өз убагында иш-аракеттерди көрүүнү аларга кеңеш кыла алат:

- (a) шайкеш эместиктин кесепеттерин оңдоо, жоюу же жумшартуу;
- (b) эгер ал боло элек болсо, шайкеш эместикти жасоонун алдын алуу; же
- (c) эгер бул мыйзам же токтом боюнча талап кылынса же эгер бул коомдук кызыкчылыктарда зарыл деп эсептелсе, тиешелүү органга маалыматты ачыкка чыгаруу.

R360.14 Кесипкөй бухгалтер жетекчилик жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар сактабагандыкка же шектүү сактабагандыкка байланыштуу өздөрүнүн юридикалык же ченемдик милдеттерин түшүнөрүн же жоктугун карашы керек.

360.14 A1 Эгер жетекчилик жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар бул маселеге байланыштуу өзүнүн юридикалык же ченемдик милдеттерин түшүнбөсө, кесипкөй бухгалтер тиешелүү маалымат булактарын сунуштайт же аларга юридикалык консультация алууну сунуштайт алат.

R360.15 Кесипкөй бухгалтер төмөндөгүлөрдү сакташы керек:

- (a) мыйзамдарды жана ченемдик актыларды, анын ичинде тиешелүү органда сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө билдирүүнү жөнгө салуучу укуктук же ченемдик жоболорду; жана
- (b) аудит стандарттарынын талаптарын, анын ичинде төмөндөгүлөргө тиешелүү талаптарды:
  - сактабагандыкты, анын ичинде ак ниетсиз аракеттерди аныктоого жана жооп кылууга.
  - корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен өз ара аракеттенүүгө.
  - сактабагандыктын же болжолдуу сактабагандыктын аудитордук корутунду үчүн кесепеттерин кароого.

360.15 A1 Айрым мыйзамдар жана ченемдик актыларды сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө билдирүү тиешелүү бийлик органына жөнөтүлүшү керек болгон мезгилди карашы мүмкүн.

Топторго карата коммуникация

R360.16 Эгер кесиптик бухгалтерге төмөндөгү эки кырдаалдын биринде топтун компонентине карата сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө белгилүү болсо, эгер бул мыйзам же ченемдик акт менен тыюу салынбаса, бухгалтер бул тууралуу тапшырманын жетекчисине билдириши керек:

- (a) бухгалтер топтун финансылык отчетуна аудит жүргүзүү максатында, аудитордук топтун суроо-талабы боюнча компонентке байланыштуу финансылык маалыматтын үстүнөн ишти аткарат; же
- (b) бухгалтер топтук аудиттен айырмаланган, мисалы, милдеттүү аудит максаттарында компоненттин финансылык отчеттуулугунун аудитин жүргүзүү үчүн тартылган.

Тапшырманын жетекчисине топтук тапшырма боюнча билдирүү ушул бөлүмдүн жоболоруна ылайык суроого карата жоопко толуктоо болушу керек.

360.16 A1 Билдирүүнүн максаты топтук тапшырманын жетекчисине маселе жөнүндө маалыматты алуу жана топтук аудиттин контекстинде аны ушул бөлүмдүн жоболоруна ылайык чечүү керекпи, эгерде керек болсо, анда кантип чечүү керектигин аныктоо мүмкүнчүлүгүн берүүдө турат. R360.16-пунктундагы билдирүү жөнүндө талап топтук тапшырманын жетекчисинин аудитордук уюму же тармагы кесипкөй бухгалтердин ошол эле аудитордук уюмунун же тармагынын өзү же башка экенине карабастан колдонулат.

R360.17 Эгерде финансылык отчеттуулукка аудиттин жүрүшүндө топтук тапшырманын жетекчисине сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө белгилүү болсо, топтук тапшырманын жетекчиси бул маселе төмөндөгү бир же бир нече компоненттерге тиешелүү болушу мүмкүн экенин же жоктугун карашы керек:

- (a) финансылык маалыматы топтун финансылык отчеттуулугунун аудити максаттары үчүн иштин предмети болуп саналгандар; же
- (b) финансылык отчеттуулугу топтун аудитинен айырмаланган максаттар үчүн, мисалы, мыйзамдарга ылайык жүргүзүлгөн аудит үчүн аудитке алынат.

Мындай кароо ушул бөлүмдүн жоболоруна ылайык топтун аудитинин контекстинде маселени кароого толуктоо болушу керек.

R360.18 Эгерде сактабагандык же сактабагандыкты шектенүү R360.17(a) жана (b)-пунктунда көрсөтүлгөн бир же бир нече компоненттерге тиешелүү болсо, топтук тапшырманын жетекчиси, эгерде бул мыйзамда же

ченемдик актыларда тыюу салынбаса, бул компоненттерде ишти аткарган жактарга бул маселени жеткирүү үчүн кадамдарды көрүшү керек. Эгер зарыл болсо, топтук тапшырманын жетекчиси R360.17(b)-пунктунда көрсөтүлгөн тиешелүү компонент(тер) аудит объекти болуп саналабы же жокпу деген тиешелүү суроо-талаптарды жүргүзүүнү уюштуруп (же жетекчиликтен, же жалпы жеткиликтүү маалыматтын негизинде), эгерде ушундай болсо, практикалык жактан мүмкүн болсо, аудитордун ким экенин аныкташы керек.

360.18 A1 Билдирүүнүн максаты компоненттерде иш үчүн жооптуу жакка маселе жөнүндө маалыматты алуу жана ушул бөлүмдүн жоболоруна ылайык чечүү керекпи, эгерде ошондой болсо, кантип чечүү керектигин аныктоо мүмкүнчүлүгүн берүүдө турат. Билдирүү жөнүндө талап аудитордук уюм же топтук тапшырманын жетекчисинин тармагы бир эле экенине же компоненттерде ишти аткарган аудитордук уюмдан же тармактан айырмалана турганына карабастан колдонулат.

Андан аркы иш-аракеттердин зарылчылыгын аныктоо

R360.19 Кесипкөй бухгалтер жетекчиликтин жана бул орундуу болгондо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын жообунун адекваттуулугун баалашы керек.

360.19 A1 Жетекчиликтин жана бул орундуу болгондо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын жообунун адекваттуулугун баалоодо төмөндөгү факторлорду эске алуу керек:

- Жооп өз убагында берилген.
- Сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү талаптагыдай иликтенген эмес.
- Бардык шайкеш эместиктин кесепеттерин оңдоо, жоюу же жумшартуу боюнча чаралар көрүлгөн же көрүлүп жатат.
- Эгерде ал боло элек болсо, шайкеш эместиктин алдын алуу үчүн иш-аракеттер көрүлдү же көрүлүп жатат.
- Кайрадан пайда болуу тобокелдигин азайтуу үчүн тиешелүү кадамдар, мисалы, кошумча контролдоо же окутуу чаралары көрүлдү же көрүлүп жатат.
- Шайкеш эместик же болжолдуу шайкеш эместик жөнүндө маалымат, эгер бул зарыл болсо, тиешелүү органга ачып көрсөтүлгөн, эгер ачып көрсөтүлгөн болсо, ачып көрсөтүү адекваттуу болуп саналабы.

R360.20 Жетекчиликтин жана, эгер мүмкүн болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын жообуна жараша кесипкөй бухгалтер

коомдук кызыкчылыктарда андан аркы иш-аракеттер зарыл экенин же жоктугун аныкташы керек.

360.20 A1 Андан аркы иш-аракеттердин зарылчылыгын, ошондой эле алардын мүнөзүн жана масштабын аныктоо ар кандай факторлорго көз каранды болот, анын ичинде:

- Ченемдик-укуктук база.
- Кырдаалдын шашылыштыгы.
- Кардарга маселенин жайылышы.
- Кесипкөй бухгалтерде жетекчиликтин жана бул орундуу болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын ак ниеттүүлүгүнө ишеним сакталабы.
- Сактабагандыктын же сактабагандыкка шектенүүнүн кайталануу ыктымалдуулугу барбы.
- Ишкананын, инвесторлордун, кредит берүүчүлөрдүн, кызматкерлердин же коомчулуктун кызыкчылыгына иш жүзүндө же потенциалдуу олуттуу зыян келтирүүнүн ишенимдүү далилдери барбы.

360.20 A2 Кесипкөй бухгалтердин жетекчиликтин жана, бул орундуу болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын ак ниеттүүлүгүнө ишенбей калышына алып келиши мүмкүн болгон жагдайлардын мисалдары төмөндөгү кырдаалдарды камтыйт:

- Бухгалтер кандайдыр бир сактабагандыкка өзүнүн катыштыгы же катышуу ниети тууралуу шектенет же далилдери бар.
- Бухгалтерге ал мындай шайкеш эместик жөнүндө билгени жана мыйзамдарга же ченемдик талаптарга каршы, бул тууралуу тиешелүү органга акылга сыярлык мезгил ичинде билдирүү бербегени же билдирүүгө уруксат бербегени белгилүү.

R360.21 Кесипкөй бухгалтер андан аркы иш-аракеттердин зарылчылыгын, мүнөзүн жана көлөмүн аныктоодо кесипкөй ой жүгүртүүнү пайдаланышы керек. Мындай чечимди кабыл алууда бухгалтер акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап бухгалтер коомдун кызыкчылыгында талаптагыдай түрдө аракеттенди деп тыянак чыгарышы мүмкүн экенин же жоктугун эске алышы керек.

360.21 A1 Кесипкөй бухгалтер көрүшү керек болгон андан аркы иш-аракеттер төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Бул үчүн мыйзам түрүндө же ченемдик талаптар жок болсо дагы, маалыматты тиешелүү органга ачыкка чыгарууну.

- Эгерде буга мыйзам же ченемдик актылар менен уруксат берилсе, тапшырмадан жана кесиптик мамилелерден баш тартууну.

360.21 A2 Тапшырмадан жана кесиптик мамилелерден чыгуу ушул бөлүмдүн алкагында кесипкөй бухгалтердин максаттарына жетүүсү үчүн талап кылынышы мүмкүн болгон башка чараларды көрүү үчүн алмаштыруу болуп саналбайт. Айрым юрисдикцияларда бухгалтерге жеткиликтүү болгон андан аркы иш-аракеттерге байланыштуу чектөөлөр болушу мүмкүн. Мындай жагдайларда иштен баш тартуу бирден-бир мүмкүн болгон иш-аракет болушу мүмкүн.

R360.22 Эгер кесипкөй бухгалтер R360.20 жана 360.21 A1-пункттарына ылайык, кесиптик мамилелерин токтотсо, ал сунуш кылынган бухгалтердин суроо-талабы боюнча R320.8-пунктуна ылайык аныкталган же болжолдонгон сактабагандыкка карата бардык тиешелүү фактыларды жана башка маалыматты бериши керек. Мурдагы бухгалтер R320.8(b)-пунктунда каралган жагдайларда дагы, кардар мурдагы бухгалтерге кардардын ишин сунуш кылынган бухгалтер менен талкуулоого уруксат бере албаганда же баш тартканда дагы, эгер бул мыйзамда же ченемдик актыларда тыюу салынбаса, муну жасашы керек.

360.22 A1 Берүү керек болгон фактылар жана башка маалымат – бул мурдагы бухгалтердин пикиринде, аудит жүргүзүүгө дайындоо жөнүндө чечим кабыл алынганга чейин сунуш кылынган бухгалтер билиши керек болгон фактылар жана башка маалымат. 320-бөлүм сунуш кылынган бухгалтердин билдирүүлөрүнө тиешелүү.

R360.23 Эгер сунуш кылынган бухгалтер мурдагы бухгалтер менен байланыша албаса, сунуш кылынган бухгалтер башка жолдор менен дайындоолорду өзгөртүү жагдайлары тууралуу маалыматты алуу үчүн акылга сыярлык кадамдарды көрүшү керек.

360.23 A1 Дайындоолордогу өзгөргөн жагдайлар тууралуу маалыматты алуунун башка жолдору өзүнө үчүнчү тараптын суроо-талабын же жетекчиликтин же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын биографиялык маалыматтарын иликтөөнү камтыйт.

360.24 A1 Маселени баалоо татаал талдоону жана ой жүгүртүүнү камтыгандыктан, кесипкөй бухгалтер төмөнкүлөрдү карашы мүмкүн:

- Ички консультацияны.
- Бухгалтердин иш-аракеттеринин варианттарын жана иш-аракеттердин тигил же бул бөлүгүн кабыл алуунун кесиптик же юридикалык кесепеттерин түшүнүү үчүн юридикалык консультация алууну.

- Жөнгө салуучу же кесипкөй орган менен купуя негизде консультация өткөрүүнү.

Маалыматты тиешелүү бийлик органына ачып көрсөтүү зарылчылыгын аныктоо

360.25 A1 Маалыматты тиешелүү органга ачып көрсөтүү, эгер бул мыйзамга же токтомго караша-каршы келсе, жокко чыгарылат. Болбосо маалыматты ачып көрсөтүүнүн максаты тиешелүү органга иликтөө жүргүзүү жана коомдун кызыкчылыгында чараларды көрүү мүмкүнчүлүгүн берүүдө турат.

360.25 A2 Мындай ачып көрсөтүүнүн зарылчылыгы жөнүндө чечим бул маселе менен инвесторлорго, кредит берүүчүлөргө, кызматкерлерге же жалпы коомчулукка келтирилген же келтирилиши мүмкүн болгон иш жүзүндөгү же потенциалдуу зыяндын мүнөзүнө жана деңгээлине көз каранды болот. Мисалы, кесипкөй бухгалтер маселе жөнүндө маалыматты тиешелүү органга ачып көрсөтүү талаптагыдай иш-аракет деп чечет, эгер:

- Ишкана паракорлук менен алектенет (мисалы, ири контракттарды алуу максатында жергиликтүү же чет өлкөлүк мамлекеттик кызматчылардын).
- Ишкана жөнгө салынат жана бул маселе анын ишке карата лицензиясын коркунучка келтиргендей мааниге ээ.
- Ишкана баалуу кагаздар биржасында котировкаланат жана бул маселе ишкананын адилеттүү жана иретке келтирилген баалуу кагаздар рыногу үчүн терс кесепеттерге алып келиши же финансы рыноктору үчүн системалык тобокелдикти жаратышы мүмкүн.
- Ишкана калктын ден соолугу же коопсуздугу үчүн зыяндуу өндүрүмдү сатат деген ыктымалдуулук бар.
- Ишкана өзүнүн кардарларынын арасында аларга салык төлөөдөн оолак болууга жардам берген схеманы жайылтат.

360.25 A3 Мындай ачып көрсөтүү керектигин же жоктугун чечүү төмөндөгүдөй тышкы факторлорго көз каранды болот:

- Маалыматты алууга, иликтөө жүргүзүүгө жана чараларды көрүүгө жөндөмдүү тиешелүү орган барбы. Тиешелүү орган маселенин мүнөзүнө көз каранды болот. Мисалы, тиешелүү орган ак ниетсиз түзүлгөн финансылык отчеттуулук учурунда баалуу кагаздарды жөнгө салуучу же экологиялык мыйзамдарды жана ченемдерди бузуу учурунда курчап турган чөйрөнү коргоо боюнча агенттик болушу мүмкүн.
- Жарандык, жазык же кесиптик жоопкерчиликтен же мыйзамда

же ченемдик актыларда каралган жазадан ишенимдүү жана анык коргоо барбы, мисалы, билдирүү жөнүндө мыйзамга же ченемдик актыларга ылайык.

- Кесипкөй бухгалтердин же башка жактардын денебой коопсуздугунун реалдуу же потенциалдуу коркунучтары барбы.

R360.26 Эгер кесипкөй бухгалтер сактабагандык же сактабагандыкты шектенүү жөнүндө маалыматты тиешелүү органга ачып көрсөтүү мындай жагдайларда иш-аракеттердин туура багыты болуп саналат деп чечсе, Кодекстин R114.1(d)-пунктуна ылайык мындай ачыкка чыгарууга уруксат берилет. Мындай ачыкка чыгарууда бухгалтер ак ниеттүү аракеттенип жана билдирүүлөрдү жана өбөлгөлөрдү түзүүдө этияттыкты сакташы керек. Ошондой эле бухгалтер маалыматты ачыкка чыгарууга чейин бухгалтердин ниети жөнүндө кардарга маалымдоо максатка ылайыктуу экени жөнүндө маселени карашы керек.

Шексиз бузуу

R360.27 Өзгөчө кырдаалдарда кесипкөй бухгалтерге бухгалтердин пикиринде, инвесторлорго, кредит берүүчүлөргө, кызматкерлерге же жалпы коомчулукка олуттуу зыян келтире турган мыйзамды же ченемдик актыларды шексиз бузуу болуп саналган иш жүзүндөгү же болжолдуу жүрүм-туруму жөнүндө белгилүү болушу мүмкүн. Маселени жетекчилик же ишкананы корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулоо орундуу болоорун алдын ала карап чыгып, бухгалтер кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонуп жана кесепеттердин алдын алуу же жумшартуу үчүн бул маселени дароо тиешелүү органга ачып көрсөтүү керектигин аныкташы керек. Маалымат ачып көрсөтүү учурунда, мындай ачыкка чыгарууга Кодекстин R114.1(d)-пунктуна ылайык уруксат берилет.

Документация

R360.28 Ушул бөлүмдүн колдонуу чөйрөсүнө кирген сактабагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө байланыштуу, кесипкөй бухгалтерге төмөндөгү маселелерди документтештирүүсү керек:

- Жетекчилик жана, эгер мүмкүн болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар бул маселеге кандай жооп кылышты.
- Бухгалтер акылга сыярлык жана маалыматы бар үчүнчү тарап тестин эске алуу менен, кандай иш-аракеттерди карады, кандай пикир жасалды жана кандай чечимдер кабыл алынды.
- Бухгалтер R360.20-пунктунда берилген жоопкерчиликти

аткарганына кантип ынанды.

360.28 A1 Бул документтер колдонуудагы аудит стандарттарына ылайык документтердин талаптарын сактоону толуктайт. АЭС, мисалы, финансылык отчеттуулуктун аудитин жүргүзгөн кесипкөй бухгалтерден төмөндөгүлөрдү талап кылат:

- Аудиттин жүрүшүндө жаралган маанилүү маселелерди, жасалган тыянактарды жана бул тыянактарга жетүүдө жасалган, маанилүү кесипкөй ой жүгүртүүнү түшүнүү үчүн жетиштүү документтерди даярдоо;
- жетекчилик, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар жана башка жактар менен маанилүү маселелерди талкуулоону, анын ичинде талкууланган маанилүү маселелердин мүнөзүн, ошондой эле талкуунун убактысын жана ким менен өткөрүлгөнүн документтештирүү; жана
- Аныкталган же болжолдонгон сактабагандыкты, ошондой эле жетекчилик менен жана, бул мүмкүн болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар жана ишканадан тышкары башка бөлүктөр менен талкуунун жыйынтыктарын документтештирүү.

Финансылык отчеттуулуктун аудитинен тышкары, кесипкөй кызмат көрсөтүүлөр

Маселе тууралуу түшүнүк алуу жана аны жетекчилик жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен кароо

R360.29 Эгер финансылык отчеттуулуктун аудитинен айырмаланган кесипкөй кызмат көрсөтүү үчүн тартылган кесипкөй бухгалтерге сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө маалымат белгилүү болсо, ал бул маселени чечиши керек. Бул түшүнүк сактабагандыктын же сактабагандыкка шектенүүнүн мүнөзүн жана ал орун алган же орун алышы мүмкүн болгон жагдайларды камтышы керек.

360.29 A1 Кесипкөй бухгалтер билимин жана тажрыйбасын, ошондой эле кесипкөй ой жүгүртүүнү колдоно турганы күтүлөт. Бирок бухгалтердин мыйзамдарды жана ченемдик актыларды, ал тартылган кесипкөй кызмат көрсөтүү үчүн талап кылынган деңгээлде билүүсү күтүлбөйт. Тигил же бул иш-аракет сактабагандык болуп саналары же жоктугу, акыры сот же башка тиешелүү сот органы тарабынан чечилет.

360.29 A2 Маселенин мүнөзүнө жана маанилүүлүгүнө жараша, кесипкөй бухгалтер аудитордук уюмдун, тармакка кирген уюмдун же кесипкөй органдын башка кызматкерлеринен, же юристтен купуя негизде консультация алса болот.

R360.30 Эгер кесипкөй бухгалтер сактабагандык болгонун же болушу мүмкүн экенин аныктаса же шектенсе, ал бул маселени тиешелүү деңгээлдеги жетекчилик менен талкуулашы керек. Эгер бухгалтерде корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга жетүү мүмкүндүгү болсо, бухгалтер зарыл болсо, бул маселени алар менен талкуулашы керек.

360.30 A1 Талкуунун максаты – кесипкөй бухгалтердин бул маселеге тиешелүү фактыларды жана жагдайларды жана анын потенциалдуу кесепеттерин түшүнгөнүн тактоо. Ошондой эле талкуулоо жетекчиликти же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарды бул маселе боюнча иликтөө жүргүзүүгө түртүшү мүмкүн.

360.30 A2 Жетекчиликтин тиешелүү деңгээли менен талкуулай турган маселе кесипкөй ой жүгүртүү маселеси болуп саналат. Мында төмөндөгү факторлорду эске алуу керек:

- Маселенин мүнөзү жана жагдайлары.
- Иш жүзүндө же потенциалдуу процесске тартылган жактар.
- Көмүскө бүтүм ыктымалдуулугу.
- Маселенин потенциалдуу кесепеттери.
- Бул деңгээлдеги жетекчилик бул маселени иликтөөгө жана тиешелүү чараларды көрүүгө жөндөмдүүбү.

Көйгөй жөнүндө ишкананын тышкы аудиторуна билдирүү

R360.31 Эгер кесипкөй бухгалтер төмөндөгүлөр үчүн:

- (a) аудитордук уюмдун аудит кардары; же
- (b) аудитордук уюмдун аудит кардарынын компоненти үчүн

аудитордук эмес кызмат көрсөтүүлөрдү аткарса, бухгалтер эгер буга мыйзамда же ченемдик актыда тыюу салынбаса, аудитордук уюмдун алкагындагы сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө билдириши керек. Билдирүү аудитордук уюмдун протоколдоруна же жол-жоболоруна ылайык жасалышы керек. Мындай протоколдор жана жол-жоболор жок болгондо, билдирүү түз аудитордук тапшырманын жетекчисине жөнөтүлүшү керек.

R360.32 Эгер кесипкөй бухгалтер төмөндөгүлөр үчүн:

- (a) тармакка кирген уюмдун аудит кардары; же
- (b) тармакка кирген уюмдун аудит кардарынын компоненти үчүн

аудитордук эмес кызмат көрсөтүүлөрдү аткарса, бухгалтер тармакка кирген уюмга сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө

билдирүү керекпи же жокпу деген маселени карашы керек. Эгер билдирүү жасалса, ал тармактын протоколдоруна же жол-жоболоруна ылайык жасалышы керек. Мындай протоколдор жана жол-жоболор жок болгондо, билдирүү түз аудитордук тапшырманын жетекчисине жөнөтүлүшү керек.

R360.33 Эгер кесипкөй бухгалтер төмөндөгүдөй:

(a) аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун аудит кардары эмес; же

(b) аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун кардарынын компоненти эмес

кардар үчүн аудитордук эмес кызмат көрсөтүүнү аткаrsa, бухгалтер кардардын тышкы аудитору болуп саналган аудитордук уюмга сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө билдирүү керекпи деген маселени карашы керек.

Кароо үчүн тиешелүү факторлор

360.34 A1 R360.31 - R360.33-пункттарына ылайык билдирүүнү кароого тиешелүү факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Бул мыйзамга же ченемдик актыларга карама-каршы келеби.
- Сактабагандыкты же болжолдуу сактабагандыкты иликтөөнүн жүрүшүндө жөнгө салуучу орган же прокурор тарабынан салынган маалыматты ачыкка чыгарууга чектөөлөр барбы.
- Тапшырманын максаты тиешелүү чараларды көрүшү үчүн ишканада потенциалдуу сактабагандыкты иликтөө болуп саналабы.
- Жетекчилик же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар ишкананын тышкы аудиторуна бул маселе жөнүндө маалымдаганбы.
- Кардардын финансылык отчеттуулугунун аудити үчүн маселенин маанилүүлүгү же, эгер маселе топтун компонентине тиешелүү болсо, анын топтун финансылык отчеттуулугунун аудити үчүн маанилүүлүгү

Коммуникациянын максаты

360.35 A1 R360.31 – R360.33-пункттарда каралган жагдайларда билдирүүнүн максаты аудитордук тапшырманын жетекчисине сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө маалыматты алуу жана аны ушул бөлүмдүн жоболоруна ылайык жоюу керекпи, эгерде керек болсо, анда кантип чечүү керектигин аныктоо мүмкүнчүлүгүн берүүдө турат.

Андан аркы иш-аракеттердин зарылчылыгы жөнүндө маселени кароо

R360.36 Кесипкөй бухгалтер коомдук кызыкчылыктарда андан аркы иш-аракеттердин зарылчылыгы жөнүндө маселени карашы керек.

360.36 A1 Андан аркы иш-аракеттердин зарылчылыгы, ошондой эле алардын мүнөзү жана масштабдары төмөндөгүдөй факторлорго көз каранды болот:

- Ченемдик-укуктук база.
- Жетекчиликтин жана эгер бул мүмкүн болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын адекваттуу жана өз убагында жооп кылуусу.
- Кырдаалдын шашылыштыгы.
- Жетекчиликтин же башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын ушул маселени чечүүгө катышуусу.
- Кардардын, инвесторлордун, кредит берүүчүлөрдүн, кызматкерлердин же коомчулуктун кызыкчылыгына олуттуу зыян келтирүү ыктымалдуулугу.

360.36 A2 Кесипкөй бухгалтердин андан аркы иш-аракеттери төмөнкүлөрдү камтышы мүмкүн:

- Бул үчүн мыйзам түрүндө же ченемдик талаптар жок болсо дагы, маселени тиешелүү органга ачыкка чыгарууну.
- Эгер буга мыйзамда же ченемдик актыларда уруксат берилсе, тапшырмалардан жана кесиптик мамилелерден баш тартууну.

360.36 A3 Маалыматты тиешелүү органга ачыктоо керекпи деген маселени кароодо төмөндөгү факторлорду эске алуу керек:

- Бул мыйзамга же ченемдик актыларга карама-каршы келбейби.
- Сактабагандыкты же болжолдуу сактабагандыкты иликтөөнүн жүрүшүндө жөнгө салуучу орган же прокурор тарабынан салынган, маалыматты ачыкка чыгарууга чектөөлөр барбы.
- Тапшырманын максаты ишкана тиешелүү чараларды көрүшү үчүн, анда потенциалдуу шайкеш эместиктерди иликтөө болуп саналабы.

R360.37 Эгер кесипкөй бухгалтер сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө маалыматты тиешелүү органга ачып көрсөтүү мындай жагдайларда иш-аракеттердин туура багыты болуп саналат деп чечсе, Кодекстин R114.1(d)-пунктуна ылайык мындай ачыкка чыгарууга уруксат берилет. Мындай ачыкка чыгарууда бухгалтер ак ниеттүү аракеттенип жана билдирүүлөрдү жана өбөлгөлөрдү түзүүдө

этияттыкты сакташы керек. Ошондой эле бухгалтер маалыматты ачыкка чыгарууга чейин бухгалтердин ниети жөнүндө кардарга маалымдоонун максатка ылайыктуулугу жөнүндө маселени карашы керек.

Шексиз бузуу

R360.38 Өзгөчө кырдаалдарда кесипкөй бухгалтерге бухгалтердин пикиринде, инвесторлорго, кредит берүүчүлөргө, кызматкерлерге же жалпы коомчулукка олуттуу зыян келтире турган мыйзамды же ченемдик актыларды шексиз бузуу болуп саналган иш жүзүндөгү же болжолдуу жүрүм-туруму жөнүндө белгилүү болушу мүмкүн. Бул маселени жетекчилик же ишкананы корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулоо орундуу болоорун алдын ала карап чыгып, бухгалтер кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонуп жана мындай мыйзамды же ченемдик актыларды шексиз бузуунун кесепеттеринин алдын алуу же жумшартуу үчүн бул маселени дароо тиешелүү органга ачып көрсөтүү керектигин аныкташы керек. Маалымат ачып көрсөтүү учурунда, мындай ачыкка чыгарууга Кодекстин R114.1(d)-пунктуна ылайык уруксат берилет.

Кеңеш сурап кайрылуу

360.39 A1 Кесипкөй бухгалтер төмөндөгү варианттарды карай алат:

- Ички консультация.
- Иш-аракеттердин тигил же бул бөлүгүн кабыл алуунун кесиптик же юридикалык кесепеттерин түшүнүү үчүн юридикалык консультация алуу.
- Жөнгө салуучу же кесипкөй орган менен купуя негизде консультация өткөрүү.

Документация

360.40 A1 Ушул бөлүмдүн колдонуу чөйрөсүнө кирген сактабагандыкка же сактабагандыкка шектенүүгө байланыштуу, кесипкөй бухгалтерге төмөндөгү маселелерди документтештирүү сунушталат:

- Маселени.
- Жетекчилик жана, эгер бул мүмкүн болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар жана башка бөлүктөр менен талкуулоонун жыйынтыктарын.
- Жетекчилик, эгер бул мүмкүн болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооптуу жактар маселеге кандай жооп кылды.
- Бухгалтер караган иш-аракеттердин варианттарын, пикирлерди жана кабыл алынган чечимдерди.

- Бухгалтер R360.30-пунктунда берилген жоопкерчиликти аткарганына кантип ынанды.

4А-БӨЛҮГҮ – АУДИТТИ ЖАНА ОБЗОРДУК ТЕКШЕРҮҮ ТАПШЫРМАЛАРЫН ЖҮРГҮЗҮҮДӨГҮ КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫК

Бети

400-бөлүм	Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмалары үчүн көз карандысыздыктын концептуалдык негиздерин колдонуу ...	118
410-бөлүм	Жыйымдар	132
411-бөлүм	Сыйакы жана баалоо саясаты	136
420-бөлүм	Белектер жана меймандостук	137
430-бөлүм	Иш жүзүндөгү же коркунуч келтирген соттук териштирүүлөр	138
510-бөлүм	Финансылык кызыкчылыктар	139
511-бөлүм	Зайымдар жана кепилдиктер	144
520-бөлүм	Ишкер мамилелер	146
521-бөлүм	Үй-бүлөлүк жана жеке мамилелер	148
522-бөлүм	Аудит кардары менен акыркы кызмат көрсөтүү	151
523-бөлүм	Аудит кардарынын директору же кызматкери катары иштөө	153
524-бөлүм	Аудит кардарында ишке орношуу	154
525-бөлүм	Убактылуу персоналды дайындоо	158
540-бөлүм	Персоналдын аудит кардары менен узак кызматташтыгы (анын ичинде өнөктөштөрдү орун алмаштыруу)	159
600-бөлүм	Аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүү	165
601-бөлүмчө	– Бухгалтердик кызмат көрсөтүүлөр	170
602-бөлүмчө	– Административдик кызмат көрсөтүүлөр	173
603-бөлүмчө	– Баалоо боюнча кызмат көрсөтүүлөр	173
604-бөлүмчө	– Салык кызмат көрсөтүүлөрү	175
605-бөлүмчө	– Ички аудит кызмат көрсөтүүлөрү	181
606-бөлүмчө	– Маалыматтык технологиялар системасынын кызмат көрсөтүүлөрү	184
607-бөлүмчө	– Сот процесстерин коштоо боюнча кызмат	

көрсөтүүлөр	186
608-бөлүмчө – Юридикалык кызмат көрсөтүүлөр	187
609-бөлүмчө – Персоналды тандоо боюнча кызмат көрсөтүүлөрү	189
610-бөлүмчө – Корпоративдик финансы боюнча кызмат көрсөтүүлөр	191
800-бөлүм Пайдаланууга жана жайылтууга чектөөнү камтыган, атайын багыттагы финансылык отчеттуулук жөнүндө отчеттор (аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмалары)	193

КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫКТЫН ЭЛ АРАЛЫК СТАНДАРТТАРЫ

(4А ЖАНА 4В-БӨЛҮКТӨРҮ)

4А-БӨЛҮГҮ – АУДИТ ЖАНА ОБЗОРДУК ТЕКШЕРҮҮ ТАПШЫРМАЛАРЫН ЖҮРГҮЗҮҮДӨГҮ КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫК

400-БӨЛҮМ

АУДИТОРДУК ЖАНА ОБЗОРДУК ТЕКШЕРҮҮ ТАПШЫРМАЛАРЫ ҮЧҮН КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫКТЫН КОНЦЕПТУАЛДЫК НЕГИЗДЕРИН КОЛДОНУУ

Киришүү

Жалпы

- 400.1 Коомдун кызыкчылыгында жана Кодекстин талаптарына ылайык, ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлер аудитордук же обзордук текшерүү тапшырмаларын аткарууда көз карандысыз болушу керек.
- 400.2 Ушул Бөлүк аудитордук да, обзордук да текшерүү тапшырмаларына карата колдонулат. «Аудит», «аудитордук команда», «аудитордук тапшырма», «аудит кардары» жана «аудитордук корутунду» терминдери бирдей деңгээлде обзордук текшерүүгө, обзордук текшерүү командасына, обзордук текшерүү тапшырмасына, обзордук текшерүү кардарына жана обзордук текшерүү тапшырмасы боюнча отчетко карата колдонулат.
- 400.3 Ушул Бөлүктө «кесипкөй бухгалтер» термини жалпы практика менен алектенген өзүнчө кесипкөй бухгалтерлерге жана алардын уюмдарына тиешелүү.
- 400.4 СКЭС 1 аудитордук уюмдан аудитордук уюм, анын персоналы жана, бул мүмкүн болсо, көз карандысыздык талаптары жайылтылган башка жактар (анын ичинде тармакка кирген уюмдун персоналы) тиешелүү этикалык стандарттар талап кылгандай көз карандысыздык сактала турганына акылга сыярлык ишенимди камсыздоого багытталган саясатты жана жол-жоболорду иштелип чыгышын талап кылат. АЭС жана ОТЭС аудит жана обзор үчүн тапшырманын деңгээлинде тапшырманын жетекчисинин жана аудитордук топтордун милдеттерин белгилейт. Аудитордук уюмдун ичинде милдеттерди бөлүштүрүү анын өлчөмүнө, түзүмүнө жана уюштурулушуна көз каранды болот. Бул Бөлүктүн көпчүлүк жоболору көз карандысыздык менен байланыштуу иш-аракеттер үчүн аудитордук уюмдун ичинде айрым жактардын конкреттүү жоопкерчилигин белгилебейт, мунун ордуна ыңгайлуулук үчүн «фирма» деген сөз эске салынат.

Аудитордук уюмдар конкреттүү иш-аракеттин бир бөлүгү үчүн жоопкерчиликти СКЭС Iге ылайык өзүнчө жеке жакка же адамдардын тобуна (мисалы, аудитордук командага) жүктөйт. Мындан тышкары, жеке кесипкөй бухгалтер бул бухгалтердин ишине, кызыкчылыктарына же мамилелерине карата колдонулган бардык жоболорду сактоо үчүн жоопкерчиликтүү бойдон калат.

400.5

Көз карандысыздык объективдүүлүк жана бүтүндүк принциптерине байланыштуу. Ал өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт:

- (a) Акыл-эстин көз карандысыздыгы – кесипкөй ой жүгүртүүгө коркунуч келтирген таасирге кабылбастан, пикирин билдирүүгө мүмкүндүк берген, жеке жакка ак ниеттүүлүк менен аракеттенүүгө жана объективдүүлүктү жана кесипкөй скептицизмди көрсөтүүгө мүмкүндүк берген акыл-эстин абалы.
- (b) Тышкы көз карандысыздык – ушунчалык маанилүү болгон, бардык тиешелүү маалыматка, анын ичинде ар кандай колдонулуучу этияттык чараларына ээ болгон акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап ишенимди билдирүү долбоору боюнча аудитордук уюм же аудитордук команданын мүчөсү ак ниеттүүлүккө, объективдүүлүккө же кесипкөй скептицизмге коркунуч келтириши мүмкүн деп акылга сыярлык корутунду чыгарышы мүмкүн болгон фактылардан жана жагдайлардан оолак болуу.

Ушул Бөлүктө жеке жак же аудитордук уюм «көз карандысыз» экенине шилтемелер, жеке жак же аудитордук уюм ушул Бөлүктүн жоболорун аткарганын түшүндүрөт.

400.6

Аудитордук тапшырмаларды аткарууда Кодекс аудитордук уюмдардан негизги принциптерди сактоону жана көз карандысыздыкты талап кылат. Бул бөлүктө мындай тапшырмаларды аткарууда көз карандысыздыкты сактоо үчүн концептуалдык негиздерди кантип колдонуу керектиги жөнүндө талаптар жана колдонмо материалдар берилген. 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздер 110-бөлүмдө берилген негизги принциптер сыяктуу эле көз карандысыздыкка карата колдонулат.

400.7

Бул Бөлүктө сүрөттөлөт:

- (a) көз карандысыздыкка коркунуч жараткан же жаратышы мүмкүн болгон фактылар жана жагдайлар, анын ичинде кесиптик иш, кызыкчылыктар жана өз ара мамилелер;
- (b) мындай коркунучтарды жок кылуу үчүн орундуу болгон потенциалдуу иш-аракеттер, анын ичинде сактык чаралары; жана

- (с) коркунучтарды жок кылуу мүмкүн болбогон же аларды алгылыктуу деңгээлге чейин азайтууга мүмкүнчүлүк берген сактык чаралары жок болгон айрым кырдаал.

Коомдук кызыкчылык ишканалары

400.8 Ушул документте берилген талаптардын жана колдонмо материалдарды бир бөлүгү белгилүү бир уюмдарга карата коомдук кызыкчылыктын деңгээлин чагылдырат, алар Коомдук кызыкчылык ишканалары катары аныкталган. Аудитордук уюмдарга кошумча ишканалар же ишканалардын айрым категориялары коомдук кызыкчылык туудурган уюмдар катары каралышы керектигин же жоктугун аныктоо сунуш кылынат, анткени аларда кызыкдар тараптардын саны көп жана кеңири чөйрөсү бар. Эске алуу керек болгон факторлорго төмөндөгүлөр кирет:

- Бизнесин мүнөзү, мисалы, кызыкдар тараптардын көпчүлүгү үчүн ишенимдүү жак катары активдерге ээ болуу. Банктар жана камсыздандыруу компаниялары, ошондой эле пенсиялык фонддор сыяктуу финансы мекемелерин мисал катары келтирүүгө болот.
- Өлчөмү.
- Кызматкерлердин саны.

Колдонууга жана жайылтууга чектөөлөрдү камтыган отчеттор

400.9 Аудитордук корутунду колдонууга жана жайылтууга чектөөнү камтышы мүмкүн. Эгер бул ушундай болсо жана 800-бөлүмдө берилген шарттар сакталса, анда бул Бөлүктөгү көз карандысыздык талаптары 800-бөлүмгө ылайык өзгөртүлүшү мүмкүн.

Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмаларынан тышкары, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар

400.10 Аудитордук же обзордук тапшырмалар болуп саналбаган, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар үчүн көз карандысыздык стандарттары 4В-бөлүгүндө - *Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмаларынан тышкары, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар үчүн көз карандысыздык* берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

R400.11 Аудитордук тапшырманы аткарган аудитордук уюм көз карандысыз болушу керек.

R400.12 Аудитордук уюм аудитордук тапшырмага карата көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу

үчүн документте 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонушу керек.

[400.13 - 400.19-пункттары атайы бош калтырылган]

Байланыштуу ишканалар

R400.20 Аныктамага ылайык, баалуу кагаздары уюштурулган соодага киргизилген ишкана болуп саналган, аудит кардары аны менен байланыштуу бардык ишканаларды камтыйт. Бардык башка ишканалар үчүн бул Бөлүктө аудит кардарына карата шилтемелер кардар алардын үстүнөн тикелей же кыйыр контролдоого ээ болгон, байланыштуу ишканаларды камтыйт. Эгер аудитордук команда кардардын башка байланыштуу ишканасына тиешелүү мамилелер же жагдайлар аудитордук уюмдун кардардан көз карандысыздыгын баалоого катышы бар экенин билсе же болжолдоого негиздери болсо, аудитордук команда көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоодо, баалоодо жана күрөшүүдө бул байланыштуу ишкананы кошушу керек.

[400.21 - 400.29-пункттары атайы бош калтырылган]

Көз карандысыздык талап кылынган мезгил

R400.30 Ушул Бөлүк талап кылган көз карандысыздык төмөндөгү мезгил ичинде сакталышы керек:

- (a) тапшырманы аткаруу мезгилинде; жана
- (b) финансылык отчеттуулук менен камтылган мезгилде.

400.30 A1 Тапшырманы аткаруу мезгили аудитордук команда аудит жүргүзүүгө киришкенде башталат. Тапшырманы аткаруу мезгили аудитордук корутунду берилгенде аяктайт. Эгер тапшырма кайталануучу мүнөзгө ээ болсо, ал тараптардын бири кесиптик мамилелерди токтотуу жөнүндө кабарлагандан же акыркы аудитордук корутундуну чыгаргандан кийин аяктайт.

R400.31 Эгер ишкана финансылык отчеттуулук менен камтылган мезгил ичинде же кийин аудит кардары болсо, аудитордук уюм өз пикирин билдирсе, аудитордук уюм төмөндөгү факторлор көз карандысыздыкка коркунуч жаратаарын же жоктугун аныкташы керек:

- (a) финансылык отчеттуулук камтыган мезгил ичинде же кийин, бирок аудитордук тапшырманы кабыл алганга чейин аудит кардары менен финансылык же ишкер мамилелер; же
- (b) бул аудитордук уюм же тармакка кирген уюм тарабынан аудит кардарына көрсөтүлгөн мурдагы кызмат көрсөтүүлөр.

400.31 A1 Эгер ишенимди камсыз кылуучу болуп саналбаган кызмат көрсөтүү финансылык отчеттуулук камтыган мезгилде же андан кийин, бирок аудитордук команда аудит жүргүзүүгө киришкенге чейин аудит кардарына көрсөтүлгөн болсо, жана мындай кызмат көрсөтүү тапшырманы аткаруу мезгилинде уруксат берилбесе, көз карандысыздыкка коркунучтар жаралат.

400.31 A2 Мындай коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чарасы катары иш аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүүнү аткаруу үчүн аудитордук команданын мүчөлөрү болуп саналбаган адистерди пайдалануу.
- Тиешелүү текшерүүчү зарылчылыкка жараша, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган аудитти же ишти текшерет.
- Ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыктарын баалоо үчүн тармактан тышкары башка аудитордук уюмду тартуу же ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүнү тармакка кирбеген башка аудитордук уюмдун кызмат көрсөтүү үчүн өзүнө жоопкерчилик алуу үчүн керектүү көлөмдө кайталап аткаруусу.

[400.32 - 400.39-пункттары атайы бош калтырылган]

Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен өз ара аракеттенүү

400.40 A1 R300.9 жана R300.10-пункттары корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен өз ара аракеттенүүгө карата талаптарды белгилейт.

400.40 A2 Бул Кодекс, колдонуудагы кесиптик стандарттар, мыйзамдар же ченемдик актылар менен талап кылынбаса дагы, аудитордук уюмдун жана кардарды корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын ортосундагы өз ара мамилелерге жана аудитордук уюмдун пикиринде көз карандысыздыкка негиздүү таасир этүүсү мүмкүн болгон башка маселелер боюнча үзгүлтүксүз өз ара аракеттенүү колдоого алынат. Мындай өз ара аракеттенүү корпоративдик башкаруу үчүн жооптуу жактарга төмөндөгүдөй мүмкүнчүлүк берет:

- (a) коркунучтарды аныктоодо жана баалоодо аудитордук уюмдун пикирин кароо;
- (b) коркунучтар кандай жок кылынганын кароо, анын ичинде эгер жеткиликтүү болсо жана колдонулса, сактык чараларынын негиздүүлүгү; жана
- (c) тиешелүү чараларды көрүү.

Мындай ыкма коркутуу жана тааныштык коркунучтарына карата өзгөчө пайдалуу.

[400.41 - 400.49-пункттары атайы бош калтырылган]

Тармакка кирген уюмдар

400.50 A1 Аудитордук уюмдар көбүнчө кесипкөй кызмат көрсөтүү боюнча өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү үчүн, башка аудитордук уюмдар жана ишканалар менен ири түзүмдөрдү түзүшөт. Бул ири түзүмдөр тармакты түзөөрү же жоктугу конкреттүү фактыларга жана жагдайларга көз каранды болот. Бул аудитордук уюмдар жана ишканалар юридикалык жактан өзүнчө жана өз алдынча экенине көз каранды болбойт.

R400.51 Тармакка кирген уюм ушул Бөлүк талап кылгандай, тармакка кирген башка аудитордук уюмдардын аудит кардарларына көз карандысыз болушу керек.

400.51 A1 Тармакка кирген уюмга карата колдонулган, ушул Бөлүктөгү көз карандысыздык талаптары тармакка кирген уюм аныктамасына ылайык келген бардык ишканаларга карата колдонулат. Ишкана дагы аудитордук уюмдун аныктамасына ылайык келиши милдеттүү эмес. Мисалы, консалтинг практикасы же кесипкөй юридикалык практика аудитордук уюм эмес, тармакка кирген уюм болушу мүмкүн.

R400.52 Аудитордук уюм башка аудитордук уюмдардын жана уюмдардын ири түзүмү менен байланыштуу болгондо, ал:

- (a) мындай ири түзүм менен тармак түзүлөрүн же жоктугун аныктоо үчүн кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонушу;
- (b) акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап башка аудитордук уюмдар жана ишканалар кыйла ири түзүмдө тармак түзүлгөндөй түрдө байланыштуу деген тыянак чыгара алаарын кароо; жана
- (c) мындай пикирди ырааттуу түрдө бардык ири түзүмдөрдө колдонуу.

R400.53 Аудитордук уюмдардын жана башка субъекттердин ири түзүмү менен тармак түзүлгөнүн аныктоодо, аудитордук уюм, эгерде мындай ири түзүм кызматташтыкка багытталса жана төмөндөгүдөй болсо, тармак бар деген тыянакка келиши керек:

- (a) ал ачык түрдө пайданы же чыгашаларды түзүмгө кирген субъекттердин ортосунда бөлүштүрүүгө багытталган. (Шилтеме: 400.53 A2-пункту);

- (b) түзүмгө кирген уюм жалпы менчикке, контролго же башкарууга ээ болгон түзүмгө ээ. (Шилтеме: 400.53 А3-пункту);
- (c) түзүмдөгү уюм сапатты контролдоонун жалпы саясатына жана жол-жоболоруна ээ. (Шилтеме: 400.53 А4-пункту);
- (d) түзүмгө кирген ишканалар бизнес жүргүзүүнүн жалпы стратегиясына ээ. (Шилтеме: 400.53 А5-пункту);
- (e) түзүмгө кирген ишкана жалпы фирмалык аталышты колдонот. (Шилтеме: 400.53 А6, 400.53 А7-пункттары); же
- (f) түзүмгө кирген уюмдар кесиптик ресурстардын олуттуу бөлүгүн биргеликте колдонушат. (Шилтеме: 400.53 А8, 400.53 А9-пункттары).

- 400.53 А1 R400.53-пунктунда берилген макулдашууларга кошумча тармакты түзгөн ири түзүмдүн алкагында аудитордук уюмдун жана ишканалардын ортосунда башка дагы макулдашуулар болушу мүмкүн. Бирок ири түзүм ишти берүүнү жеңилдетүүгө гана багытталган, бул тармакты түзүү үчүн чен белгилерге ылайык келбейт.
- 400.53 А2 Материалдык эмес чыгымдарды биргеликте колдонуу өзүнөн өзү тармакты түзбөйт. Мындан тышкары эгер чыгымдарды биргеликте тартуу аудит методикаларын, колдонмолорду же окуу курстарын иштеп чыгуу менен байланыштуу чыгымдар менен гана чектелсе, бул өзүнөн өзү тармакты түзүүгө алып келбейт. Мындан тышкары, биргеликте кызмат көрсөтүү же продуктуну иштеп чыгуу үчүн аудитордук уюмдун башка байланыштуу эмес ишкана менен биригүүсү өзүнөн өзү тармакты түзбөйт. (Шилтеме: R400.53(a)-пункту).
- 400.53 А3 Жалпы ээлик кылуу, контролдоо же башкаруу келишим түзүү же башка жолдор аркылуу жүзөгө ашырылышы мүмкүн. (Шилтеме: R400.53(b)-пункту).
- 400.53 А4 Сапатты контролдоо боюнча жалпы саясат жана жол жоболор – бул ири түзүмдүн алкагында иштелип чыккан, киргизилген жана контролдонгон саясаттар жана жол-жоболор. (Шилтеме: R400.53(c)-пункту).
- 400.53 А5 Жалпы бизнес-стратегияны биргеликте пайдалануу жалпы стратегиялык максаттарга жетүү жөнүндө юридикалык жактардын ортосундагы макулдашууну түшүндүрөт. Ишкана ал кесипкөй кызмат көрсөтүү жөнүндө сунуштун суроо-талабына биргеликте жооп берүү үчүн гана башка ишкана менен кызматташканы үчүн тармактык уюм болбойт. (Шилтеме: R400.53(d)-пункту).

- 400.53 A6 Жалпы фирмалык аталыш жалпы инициалдарды же жалпы аталышты камтыйт. Аудитордук уюм, эгер ал, мисалы, өзүнүн фирмалык аталышынын бир бөлүгү катары же аудитордук уюмдун кызматкери аудитордук корутундуга кол койгондо аны менен бирге жалпы аудитордук уюмдук аталышты камтыса, жалпы фирмалык аталышты колдонот. (Шилтеме: R400.53(е)-пункту).
- 400.53 A7 Аудитордук уюм тармакка таандык болбой жана өзүнүн фирмалык аталышынын бир бөлүгү катары жалпы фирмалык аталышты колдонбосо дагы, эгер анын канцелярдык же жарнамалык материалдарында аудитордук уюм аудитордук уюмдардын ассоциациясынын мүчөсү болуп саналаары жөнүндө айтылса, ал тармакка таандык деген ойду жаратышы мүмкүн. Ушундан улам, эгер аудитордук уюм тарабынан мындай мүчөлүктү сүрөттөөдө этияттык сакталбаса, аудитордук уюм тармакка таандык деген ой жаралышы мүмкүн. (Шилтеме: R400.53(е)-пункту).
- 400.53 A8 Кесиптик ресурстар төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Аудитордук уюмдарга кардарлар, эсептер жана иш убактысын эсепке алуу жөнүндө дайындар сыяктуу, маалыматты алмашуу мүмкүнчүлүгүн берген жалпы системаларды.
  - Өнөктөштөрдү жана башка персоналды.
  - Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларга байланыштуу техникалык же тармактык маселелер, бүтүмдөр же окуялар боюнча консультация берген техникалык бөлүмдөр.
  - Аудит методологиясы же аудит боюнча колдонмо.
  - Окуу курстары жана жабдуу. (Шилтеме: R400.53-пункту)
- 400.53 A9 Жалпы кесиптик ресурстар олуттуу болуп саналары же жоктугу жагдайларга көз каранды болот. Мисалы:
- Ресурстарды биргеликте пайдалануу персоналды, кардарлар же рынок жөнүндө маалыматты алмашуусуз, аудит боюнча жалпы методология же аудит боюнча колдонмо менен чектелиши мүмкүн. Мындай жагдайларда жалпы ресурстардын олуттуу болушу күмөндүү. Ушул эле биргеликте окутууга дагы тиешелүү.
  - Ресурстарды биргеликте пайдалануу персоналды же маалыматты алмашууну камтышы мүмкүн, мисалы, персонал жалпы резервден тартылганда же ири түзүмдүн алкагында катышуучу аудитордук уюмдар алар аткарууга милдеттүү болгон техникалык сунуштарды берүү үчүн жалпы техникалык бөлүм түзүлгөндө. Мындай жагдайларда акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап биргелешкен ресурстар олуттуу деген

тыянакка келиши мүмкүн. (Шилтеме: R400.53(f)-пункту).

R400.54 Эгер аудитордук уюм же тармак өзүнүн практикасынын компонентин сатса жана бул компонент чектелген убакыт аралыгында аудитордук уюмдун же тармактын аталышынын баарын же бир бөлүгүн колдонууну улантса, тиешелүү уюмдар алар өздөрүн тышкы компания катары тааныштырууда, тармакка кирген уюм эместиги жөнүндө маалыматты кантип ачыкка чыгарууну аныкташы керек.

400.54 A1 Практика компонентин сатуу жөнүндө макулдашуу чектелген убакыт аралыгында сатылган компонент ал мындан ары аудитордук уюм же тармак менен байланыштуу болбосо дагы, аудитордук уюмдун же тармактын аталышынын баарын же бир бөлүгүн колдонууну улантат алаарын карашы мүмкүн. Мындай жагдайларда жок дегенде эки ишкана жалпы аталыш алдында иш жүргүзө алса дагы, иш жүзүндө алар кызматташтыкка багытталган ири түзүмгө таандык болбойт. Ошентип, бул эки аудитордук уюм тармакка кирген уюм болбойт.

[400.55 - 400.59-пункттары атайы бош калтырылган]

Аудитордук жана обзордук тапшырмалар үчүн көз карандысыздык боюнча жалпы документация

R400.60 Аудитордук уюм ушул бөлүккө ылайыктуулугуна байланыштуу корутундуларды, ошондой эле ошол корутундуларды колдогон бардык тиешелүү талкуулардын мазмунун документтештирүүсү керек. Өзгөчө:

- (a) Эгерде коркунучту жоюу үчүн сактык чаралары колдонулса, аудитордук уюм коркунучтун мүнөзүн жана орун алган же колдонулуучу сактык чараларын документтештирүүсү керек; жана
- (b) Эгерде коркунуч олуттуу талдоону талап кылса жана аудитордук уюм коркунуч алгылыктуу деңгээлде деген тыянакка келсе, анда ал коркунучтун мүнөзүн жана корутунду чыгаруу үчүн жүйөнү документтештирүүсү керек.

400.60 A1 Документация аудитордук уюмдун ушул Бөлүккө ылайыктуулугу боюнча корутундуларды түзүүдөгү ой жүгүртүүлөрүн далилдейт. Бирок, документтердин жоктугу аудитордук уюмдун кайсы бир маселени караганын же көз карандысыз экендигин аныктабайт.

[400.61 - 400.69-пункттары атайы бош калтырылган]

Бириктирүү жана сатып алуу

Кардарларды бириктирүү коркунуч жаратканда

400.70 A1 Ишкана бириктирүүнүн же сатып алуунун натыйжасында аудит кардарынын байланыштуу ишканасы болуп калышы мүмкүн. Көз

карандысыздыкка коркунуч жана ага ылайык, аудитордук уюмдун аудитордук тапшырманы улантуу жөндөмдүүлүгү аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун жана мындай байланыштуу ишканынын ортосундагы мурдагы же учурдагы кызыкчылыктар же мамилелер менен түзүлүшү мүмкүн.

R400.71 400.70 A1-пунктунда берилген жагдайларда,

- (a) Аудитордук уюм анын көз карандысыздыгына жана ага ылайык бириктирүү же сатып алуу күчүнө кирген күндөн кийин анын аудитордук тапшырманы улантуу жөндөмдүүлүгүнө таасирин тийгизиши мүмкүн болгон, коркунучту жок кылуу үчүн көрүлгөн бардык иш-аракеттерди эске алуу менен, мурдагы жана учурдагы кызыкчылыктарды жана байланыштуу ишканалар менен мамилелерди аныкташы жана баалашы керек; жана
- (b) R400.72-пунктун эске алуу менен, аудитордук уюм бириктирүү же сатып алуу күчүнө кирген күнгө карата Кодекс менен уруксат берилбеген бардык кызыкчылыктарды же мамилелерди токтотуу үчүн кадамдар көрүлүшү керек.

R400.72 R400.71(b)-пунктунан артыкчылык катары, эгер кызыкчылык же мамиле бириктирүү же сатып алуу күчүнө кирген күнгө карата акылга сыярылык токтотулбаса, аудитордук уюм:

- (a) кызыкчылык же мамилелер менен жаралган коркунучту баалашы; жана
- (b) кызыкчылыкты же мамилелерди күчүнө кирүү күнүнө карата акылга сыярылык токтотууга мүмкүн болбогон себептерди жана коркунучтун деңгээлин баалоону корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулашы керек.

400.72 A1 Айрым жагдайларда бириктирүү же сатып алуу күчүнө кирген күнгө карата коркунуч жараткан кызыкчылыктарды же мамилелерди токтотуу мүмкүн эмес болот. Бул аудитордук уюм байланыштуу ишканага камсыздандыруу менен байланышпаган, бул датага карата ишкана башка жеткирүүчүгө иреттүү бере албаган кызматты көрсөтүп жатканы менен байланыштуу болушу мүмкүн.

400.72 A2 Акылга сыярылык токтотулушу мүмкүн болбогон кызыкчылыктар жана мамилелер болгондо, бириктирүү жана сатып алуу менен жаралган коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор камтыйт:

- Кызыкчылыктардын же мамилелердин мүнөзү жана мааниси.
- Байланыштуу ишканалардын ортосундагы мамилелердин

мүнөзү жана мааниси (мисалы, байланыштуу ишкана туунду же башкы уюм болуп саналабы).

- Кызыкчылык же мамилелер акылга сыярлык токтотулушу мүмкүн болгон убакыт.

R400.73 Эгер R400.72(b)-пунктунда берилген талкуудан кийин, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар аудитордук уюмдан аудитордун функциясын аткарууну улантууну өтүнсө, аудитордук уюм муну төмөндөгү учурларда гана жасашы керек:

- (a) кызыкчылык же мамилелер болушунча эрте, бирок бириктирүү же сатып алуу күчүнө кирген күндөн кийин алты айдан кеч эмес токтотулат;
- (b) мындай кызыкчылыкка же мамилелерге ээ болгон бардык жак, анын ичинде ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүнүн натыйжасында пайда болгон, 600-бөлүм жана анын бөлүмчөлөрү менен уруксат берилбеген жак аудитордук топтун мүчөсү же тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүү үчүн жооптуу жак болбойт; жана
- (c) өткөөл чаралар зарылчылыкка жараша колдонулат жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкууланат.

400.73 A1 Мындай өткөөл чаралардын мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кесипкөй бухгалтердин жагдайга жараша, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган аудитти же ишти текшерүүнү жүргүзүүсү.
- Аудитордук уюмдун мүчөсү болуп саналбаган, финансылык отчеттуулук жөнүндө пикирин билдирген, кесипкөй бухгалтердин тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүүгө эквиваленттүү текшерүүнү жүргүзүүсү.
- Ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыктарын баалоо үчүн башка аудитордук уюмду тартуу же башка аудитордук уюмдун ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүнү башка аудитордук уюм кызмат көрсөтүү үчүн өзүнө жоопкерчилик алышы үчүн зарыл көлөмдө кайра аткаруусу.

R400.74 Аудитордук уюм бириктирүү жана сатып алуу күчүнө кирген күнгө чейин аудитордук иштин олуттуу көлөмүн аякташы мүмкүн жана кыска убакыт ичинде аудитордук жол-жобонун калганын бүтүрө алгандай абалда болушу мүмкүн. Мындай жагдайларда, эгер корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар 400.70 A1-пунктунда көрсөтүлгөн

кызыкчылыктарга же мамилелерге ээ болууну улантуу менен аудитордук уюмдан аудитти аяктоону өтүнсө, аудитордук уюм төмөндөгү учурларда гана муну жасашы керек:

- (a) коркунучтун деңгээлин баалайт жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен жыйынтыктарды талкуулайт;
- (b) R400.73(a)-(c)-пунктунун талаптарын сактайт; жана
- (c) аудитордук корутунду чыгарылган күндөн кеч эмес аудитор болууну токтотот.

Эгер объективдүүлүк коркунучка кабылса

R400.75 R400.71 - R400.74-пункттарынын бардык талаптары аткарылган учурда дагы, аудитордук уюм 400.70 A1-пунктунда көрсөтүлгөн жагдайлар объективдүүлүк коркунучка кабылгандай, жок кылуу мүмкүн болбогон коркунучту жаратаарын же жоктугун аныкташы керек. Эгер жаратса, анда аудитордук уюм аудитордун функцияларын аткарууну токтотушу керек.

Документация

R400.76 Аудитордук уюм документ түрүндө төмөндөгүлөрдү тастыкташы керек:

- (a) Бириктирүү же сатып алуу күчүнө кире турган күнгө карата токтотулбай турган, 400.70 A1-пунктунда аныкталган бардык кызыкчылыктарды же мамилелерди жана алар токтотулбай турган себептерди;
- (b) Колдонулган өткөөл чараларды;
- (c) Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулоонун жыйынтыктарын; жана
- (d) Мурдагы жана учурдагы кызыкчылыктар жана мамилелер объективдүүлүктү коркунучка туш кылгандай коркунучтарды жаратпаган себептерди.

[400.77 - 400.79-пункттары атайы бош калтырылган.]

Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмалары үчүн көз карандысыздык жөнүндө жоболорду бузуу

Аудитордук уюм бузууну аныктаганда

R400.80 Эгер аудитордук уюм ушул Бөлүктө берилген талаптар бузулду деген тыянакка келсе, аудитордук уюм буларды аткарышы керек:

- (a) бузууга алып келген кызыкчылыкты же мамилелерди токтотуу, токтото туруу же жок кылуу жана бузуулардын кесепеттерин жоюу;

- (b) бузууларга карата кандайдыр бир юридикалык же ченемдик талаптар колдонулаарын же жоктугун кароо, эгер колдонулса, анда:
  - (i) бул талаптарды сактоо; жана
  - (ii) бузуу жөнүндө кесипкөй же жөнгө салуучу органга же көзөмөлдөөчү органга билдирүү кадимки практика болуп саналса же тиешелүү юрисдикцияда күтүлсө, мындай билдирүү мүмкүнчүлүгүн кароо;
- (c) Өзүнүн саясатына жана жол-жоболоруна ылайык бузуулар жөнүндө ыкчам билдирүү:
  - (i) тапшырманын жетекчисине;
  - (ii) көз карандысыздыкка тиешелүү саясат жана жол-жоболор үчүн жооптуу жактарга;
  - (iii) аудитордук уюмдун жана зарыл болгондо тармактын башка тиешелүү кызматкерлерине; жана
  - (iv) тиешелүү иш-аракеттерди көрүшү керек болгон, 4А-бөлүгүндө көз карандысыздыкка карата талаптар жайылтылган жактарга;
- (d) Бузуунун маанилүүлүгүн жана анын объективдүүлүккө таасирин жана аудитордук уюмдун аудитордук корутунду берүү жөндөмдүүлүгүн баалоо; жана
- (e) Бузуунун маанилүүлүгүнө жараша төмөндөгүлөрдү аныктоо:
  - (i) аудитордук тапшырманы аяктоо керекпи; же
  - (ii) бузуулардын кесепеттерин канааттандыраарлык жок кыла турган иш-аракеттерди көрүү мүмкүнбү жана мындай иш-аракеттер көрүлүшү мүмкүнбү жана алар мындай жагдайларда орундуу болуп саналабы.

Мындай чечимди кабыл алууда аудитордук уюм кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонуп жана акылга сыярлык жана маалыматы бар үчүнчү тарап аудитордук уюмдун объективдүүлүгү коркунучка кабылышы мүмкүн, ушундан улам аудитордук уюм аудитордук корутунду бере албайт деген тыянакка келиши мүмкүн экенин же жоктугун эске алышы керек.

400.80 A1 Ушул Бөлүктүн жоболорун бузуу аудитордук уюмда көз карандысыздыкты сактоодо акылга сыярлык ишенимди камсыздоо үчүн иштелип чыккан саясаттар жана жол-жоболор бар экенине карабастан болушу мүмкүн. Бузуулардан улам аудитордук тапшырманы токтотуу зарылчылыгы жаралышы мүмкүн.

400.80 А2 Бузуунун мааниси жана аудитордук уюмдун объективдүүлүгүнө жана анын аудитордук корутунду берүү жөндөмдүүлүгүнө таасири төмөндөгүдөй факторлорго көз каранды болот:

- Бузуунун мүнөзү жана узактыгы.
- Учурдагы аудитордук тапшырмага карата мурдагы бузуулардын саны жана мүнөзү.
- Аудитордук команданын мүчөсү бузууга алып келген кызыкчылыктар же мамилелер тууралуу билгенби.
- Бузууга жол берген жак аудитордук команданын мүчөсүбү же ага карата көз карандысыздык талаптар бар башка жакпы.
- Эгер бузуу аудитордук топтун мүчөсүнө тиешелүү болсо, бул жеке жактын ролу.
- Эгер бузуу кесипкөй кызмат көрсөтүү менен байланыштуу болсо, эгер кызмат көрсөтүүбү болсо, анын бухгалтердик эсептин маалыматтарында же аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулукта чагылдырылган суммага таасири.
- Жеке кызыкчылыктын, пропаганданын, коркутуунун же бузуу жараткан башка коркунучтардын деңгээли.

400.80 А3 Бузуунун маанисине жараша, бузууну канааттандырылгы жок кылуу үчүн аудитордук уюм карай турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Тиешелүү жакты аудитордук командадан чыгаруу.
- Аудитордук ишти козгогон кошумча текшерүүнү жүргүзүү үчүн же бул ишти зарыл болгон деңгээлде кайталап аткаруу үчүн башка жактарды колдонуу.
- Аудит кардарына бул зарыл болгондо, аудитордук иш козгогон ишти текшерүү же кайрадан аткаруу үчүн башка аудитордук уюмду тартууну сунуш кылуу.
- Эгер бузуу кепилдик болуп саналбаган, бухгалтердик эсептин маалыматтарында же финансылык отчеттуулукта чагылдырылган суммага таасирин тийгизген, кызмат көрсөтүүгө тиешелүү болсо, кепилдик болуп саналбаган кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыктарын баалоо үчүн башка аудитордук уюмду тартуу же бул кызмат көрсөтүүнү башка аудитордук уюм бул кызмат көрсөтүү үчүн өзүнө жоопкерчилик алгандай деңгээлде башка аудитордук уюмдун кайрадан аткаруусу.

R400.81 Эгер аудитордук уюм бузуулардын кесепеттерин канааттандыраарлык жок кылуу үчүн чараларды көрүү мүмкүн эместигин аныктаса, аудитордук уюм мүмкүн болушунча тезирээк корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга маалымдап жана бардык колдонуудагы мыйзамдарга же ченемдик актыларга ылайык аудитордук тапшырманы аяктоо үчүн керектүү кадамдарды көрүшү керек. Эгер тапшырманы токтотууга мыйзамда же ченемдик актыларда уруксат берилбесе, аудитордук уюм отчеттуулукка же маалыматты ачыкка чыгарууга карата бардык талаптарды сакташы керек.

R400.82 Эгер аудитордук уюм бузуулардын кесепеттерин канааттандыраарлык жок кылуу үчүн иш-аракеттерди көрүүгө болот деп аныктаса, аудитордук уюм корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен төмөндөгүлөрдү талкуулашы керек:

- (a) Бузуунун мааниси, анын ичинде анын мүнөзү жана узактыгы;
- (b) Бузуу кандай болгон жана ал кандай аныкталган;
- (c) Сунуш кылынган же көрүлгөн иш-аракеттер жана эмне үчүн бул иш-аракеттер бузуунун кесепеттерин канааттандыраарлык жок кылуу жана аудитордук уюмдун аудитордук корутунду чыгаруу мүмкүнчүлүгүн берет;
- (d) Аудитордук уюмдун кесипкөй ой жүгүртүүсү боюнча объективдүүлүк бузулбаганы тууралуу тыянак жана бул тыянакты негиздөө; жана
- (e) Андан аркы бузуулар тобокелдигин азайтуу же алдын алуу үчүн аудитордук уюм тарабынан сунуш кылынган же көрүлгөн бардык кадамдар.

Мындай талкуу, эгер корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар азыраак бузуулар жөнүндө билдирүү үчүн альтернативалуу мөөнөттү белгилебесе, мүмкүн болушунча тезирээк өтүшү керек.

Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга бузуулар жөнүндө билдирүү

400.83 A1 R300.9 жана R300.10-пункттары корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен өз ара аракеттенүүгө карата талаптарды белгилейт.

R400.84 Бузууларга байланыштуу аудитордук уюм жазуу түрүндө корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга билдириши керек:

- (a) R400.82-пунктуна ылайык талкууланган бардык маселелер жана корпоративдик башкаруу үчүн жооптуу жактардан

бузуулардын кесепеттерин канааттандырууларлык жок кылуу үчүн көрүлүшү мүмкүн болгон же көрүлгөн иш-аракеттерге макулдук алуу; жана

- (b) сүрөттөө:
  - (i) көз карандысыздык сакталат деген акылга сыярлык ишенимди камсыздоо үчүн иштелип чыккан, бузууларга тиешелүү аудитордук уюмдун саясаттары жана жол-жоболору; жана
  - (ii) Мындан аркы бузуулардын тобокелдигин азайтуу же болтурбоо үчүн аудитордук уюм кабыл алган же көрүүнү сунуш кылган бардык кадамдар.

R400.85 Эгер корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар R400.80(e)(ii)-пунктка ылайык аудитордук уюм сунуштаган иш-аракеттер бузуулардын кесепеттерин канааттандыраарлык жок кылаарына макул болбосо, аудитордук уюм R400.81-пунктка ылайык аудитордук тапшырманы токтотуу үчүн керектүү кадамдарды көрүшү керек.

Мурдагы аудитордук корутундуларды чыгарууга чейинки бузуулар

R400.86 Эгер бузуу мурдагы аудитордук корутундуларды берүүгө чейин болсо, аудитордук уюм бузуунун маанилүүлүгүн жана анын аудитордук уюмдун объективдүүлүгүнө жана анын учурда аудитордук корутунду берүү жөндөмдүүлүгүнө таасирин баалоодо 4А-бөлүгүнүн жоболорун сакташы керек.

R400.87 Ошондой эле аудитордук уюм:

- (a) эгер мындай болсо, бузуулардын аудитордук уюмдун бардык мурда берилген аудитордук корутундуларга карата объективдүүлүгүнө таасирин жана мындай аудитордук корутундуларды артка чакыртып алуу мүмкүнчүлүгүн кароосу; жана
- (b) бул маселени корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулоо.

Документация

R400.88 R400.80 - R400.87-пункттарынын талаптарын аткарууда аудитордук уюм төмөнкүлөрдү документтештирүүсү керек:

- (a) Бузууну;
- (b) Көрүлгөн иш-аракеттерди;
- (c) Кабыл алынган маанилүү чечимдерди;

- (d) Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулануучу бардык маселелерди; жана
- (e) Кесипкөй же жөнгө салуучу орган же көзөмөлдөө органы менен бардык талкуулоолорду.

R400.89 Эгер аудитордук уюм аудитордук тапшырманы аткарууну улантса, ал төмөндөгүлөрдү документ түрүндө тастыкталышы керек:

- (a) аудитордук уюмдун кесипкөй ой жүгүртүүсү боюнча объективдүүлүк бузулган эмес деген тыянак; жана
- (b) аудитордук уюм аудитордук корутунду чыгара алышы үчүн көрүлгөн иш-аракеттер эмне үчүн бузуулардын кесепеттерин канааттандыраарлык жок кылганын негиздөө.

410-БӨЛҮМ

ЖЫЙЫМДАР

Киришүү

- 410.1 Аудитордук уюм көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 410.2 Жыйымдардын же жыйымдардын башка түрлөрүнүн мүнөзү жана өлчөмү жеке кызыкчылык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жыйымдар – салыштырмалуу өлчөм

Бардык аудит кардарлары

- 410.3 A1 Аудитордук пикирди билдирген аудитордук уюм аудит кардарынан алган жыйымдардын жалпы суммасы бул аудитордук уюмдун сыйакыларынын жалпы суммасынын олуттуу үлүшүн түзгөндө, бул кардардан көз карандылык жана кардарды жоготуп алуу коркунучу жеке кызыкчылык же коркутуп-үркүтүү коркунучун түзөт.
- 410.3 A2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Аудитордук уюмдун операциялык түзүмү.
  - Аудитордук уюм өзүн жакшы жагынан көрсөткөнбү же жаңы уюмбу.
  - Аудитордук уюм үчүн кардардын сапаттык жана/же сандык мааниси.
- 410.3 A3 Мындай жеке кызыкчылык же коркутуп-үркүтүү коркунучунан коргоо чарасы болгон иш-аракеттердин мисалдары аудит кардарына көз карандылыкты азайтуу үчүн, аудитордук уюмдун кардарлар базасын көбөйтүү болуп саналат.
- 410.3 A4 Жеке кызыкчылык же коркутуп-үркүтүү коркунучу аудитордук уюм аудит кардарынан алган гонорар аудитордук уюмдун бир кызматкеринин же бир кеңсесинин кирешелеринин чоң бөлүгүн түзгөндө дагы жаралат.
- 410.3 A5 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор камтыйт:

- Өнөктөш же кеңсе үчүн сапаттык жана/же сандык катышта кардардын маанилүүлүгү.
- Өнөктөшкө же кеңседеги өнөктөштөргө сыйакы берүү кардардан алган комиссияга көз каранды болгон деңгээл.

410.3 А6 Мындай жеке кызыкчылык же коркутуу коркунучтарын жок кылуу үчүн сактык чарасы катары иш аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Аудит кардарынан көз карандылыкты азайтуу үчүн жетекчинин же кеңсенин кардарлар базасын көбөйтүү.
- Аудитордук тапшырмага катышпаган тиешелүү текшерүүчү ишти текшерет.

Коомдук кызыкчылык ишканалары болуп саналган аудит кардарлары

R410.4 Эгер аудит кардары коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналса жана эки жыл катары менен кардардан жана аны менен байланыштуу уюмдардан алынган сыйакынын жалпы суммасы кардардын финансылык отчеттуулугу жөнүндө пикирин билдирген аудитордук уюм алган жыйымдардын жалпы суммасынын 15%дан көбүн түзсө, аудитордук уюм буларды аткарышы керек:

- (a) Аудит кардарын корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга мындай сыйакынын жалпы суммасы аудитордук уюм алган сыйакылардын жалпы суммасынын 15%дан көбүн түзө турганын ачыкка чыгаруу; жана
- (b) Төмөндөгү иш-аракеттердин бири аудитордук уюм кардардан алган комиссиялардын жалпы суммасы жараткан коркунучтарды жок кылуу үчүн коргоочу каражат боло алаарын же жоктугун талкуулоо, эгерде мындай каражат боло алса, анда аны колдонуу:
  - (i) экинчи жыл үчүн финансылык отчеттуулук боюнча аудиторду пикирин бергенге чейин аудитордук уюмдун мүчөсү болуп саналбаган, финансылык отчеттуулук боюнча пикирин билдирген кесипкөй бухгалтер тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүүнү жүргүзөт; же кесипкөй орган тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүүгө эквиваленттүү бул тапшырманы текшерүүнү жүргүзөт («корутунду берүү алдындагы текшерүү»); же
  - (ii) экинчи жыл үчүн финансылык отчеттуулук боюнча аудитордун пикирин бергенден кийин жана үчүнчү жыл үчүн финансылык отчеттуулук боюнча аудитордук корутундуну бергенге чейин аудитордук уюмдун мүчөсү

болуп саналбаган, финансылык отчеттуулук боюнча пикирин билдирген кесипкөй бухгалтер, же кесипкөй орган тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүүгө эквиваленттүү, экинчи жыл үчүн аудитти текшерүүнү жүргүзөт («бергенден кийинки текшерүү»).

R410.5 Эгер R410.4-пунктунда сүрөттөлгөн жыйымдардын жалпы суммасы 15%дан кыйла көп болсо, аудитордук уюм коркунучтун деңгээлин чыгаргандан кийинки текшерүү коркунучту алгылыктуу деңгээлге чейин төмөндөткөндөй болуп саналарын же жоктугун аныкташы керек. Эгерде ушундай болсо, аудитордук уюм чыгаруу алдындагы текшерүүнү жүргүзүшү керек.

R410.6 Эгер R410.4-пунктунда сүрөттөлгөн сыйакы 15%дан ашса, аудитордук уюм жыл сайын аткарышы керек:

- (a) маалыматты ачып көрсөтүү жана R410.4-пунктунда берилген маселелерди корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулоо; жана
- (b) R410.4(b) жана R410.5-пункттарын сактоо.

Жыйымдар – мөөнөтү кечиктирилген

410.7 A1 Эгер гонорардын олуттуу бөлүгү кийинки жылга аудитордук корутунду чыгарылганга чейин төлөнбөсө, жеке кызыкчылык коркунучу жаралышы мүмкүн. Аудитордук уюм мындай аудитордук корутундуну чыгарганга чейин гонорарды төлөөнү талап кылышы толук мүмкүн. Зайымдар жана кепилдиктерге карата 511-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар мындай төлөнбөгөн гонорарлар болгон кырдаалдарга дагы колдонулат.

410.7 A2 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Мөөнөтү кечиктирилген төлөмдөрдү жарым-жартылай алуууну.
- Аткарылган ишти текшерүү үчүн, аудитордук тапшырмага катышпаган тиешелүү текшерүүчүнү тартууну.

R410.8 Эгер аудит кардарынан алына турган сыйакынын олуттуу бөлүгү узак убакыт төлөнбөй калса, аудитордук уюм төмөндөгүлөрдү аныкташы керек:

- (a) мөөнөтү кечиктирилген сыйакы кардарга берилүүчү зайымга эквиваленттүү боло алабы; жана
- (b) аудитордук уюмду кайра дайындоо же аудитордук тапшырманы улантуу максатка ылайыктуу болобу.

Шартуу сыйакылар

410.9 A1 Шарттуу сыйакылар – бул бүтүмдүн натыйжасына же аткарылган иштин жыйынтыгына жараша алдын ала аныкталган негизде эсептелүүчү сыйакылар. Ортомчу аркылуу алынган шарттуу сыйакы кыйыр шарттуу сыйакынын мисалы болуп саналат. Бул бөлүмдө эгер гонорар сот же башка мамлекеттик орган тарабынан белгилесе, ал шарттуу деп эсептелбейт.

R410.10 Аудитордук уюм аудитордук тапшырма үчүн шарттуу сыйакыны түз же кыйыр албашы керек.

R410.11 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм аудит кардарына көрсөтүлгөн, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүү үчүн шарттуу сыйакыны түз же кыйыр албашы керек, эгер:

- (a) сыйакы финансылык отчеттуулук жөнүндө пикирин билдирген аудитордук уюм тарабынан алынат жана сыйакы олуттуу болуп саналат же бул аудитордук уюм үчүн олуттуу болоору күтүлүп жатат;
- (b) төлөм аудиттин олуттуу бөлүгүнө катышкан тармакка кирген уюм тарабынан алынат жана төлөм олуттуу болуп саналат же бул аудитордук уюм үчүн олуттуу болору күтүлүп жатат; же
- (c) ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыгы жана ага ылайык, гонорардын суммасы, финансылык отчеттуулуктагы олуттуу сумманын аудити менен байланыштуу келечектеги же учурдагы пикирге көз каранды болот.

410.12 A1 R410.10 жана R410.11-пункттары аудитордук уюмга же тармакка кирген уюмга аудит кардары менен шарттуу сыйакы жөнүндө белгилүү бир макулдашууларды түзүүгө тыюу салат. Аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүдө шарттуу сыйакы жөнүндө макулдашуу жокко чыгарылбаса дагы, баары бир жеке кызыкчылык үчүн коркунуч жаралышы мүмкүн.

410.12 A2 Мындай коркунучтун деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор камтыйт:

- Гонорардын мүмкүн болгон суммаларынын диапозону.
- Тиешелүү орган шарттуу сыйакы көз каранды болгон жыйынтыкты аныктайбы.
- Болжолдонгон пайдалануучуларга аудитордук уюм аткарган иш жана сыйлоонун негизи жөнүндө маалыматты ачыкка чыгаруу.

- Кызмат көрсөтүүнүн мүнөзү.
- Окуянын же операциянын финансылык отчеттуулукка таасири.

410.12 А3 Мындай жеке кызыкчылык коркунучтарын жок кылуу үчүн сактык чарасы катары иш аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Аудитордук уюм аткарган ишти текшерүү үчүн, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүнү аткарууга тартылбаган тиешелүү текшерүүчүнү тартуу.
- Сыйакынын өлчөмү жөнүндө кардар менен алдын ала жазуу түрүндөгү макулдашууну алуу.

411-БӨЛҮМ

СЫЙАКЫ ЖАНА БААЛОО САЯСАТЫ

Киришүү

- 411.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 411.2 Аудитордук уюмдун баалоо же сыйакы төлөө жаатындагы саясаты жеке кызыкчылык коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 411.3 A1 Конкреттүү аудит кардары менен иштеген аудитордук команданын мүчөсү ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүнү ошол аудит кардарына сатуу үчүн баалоону же сыйакыны алганда, жеке кызыкчылык коркунучунун деңгээли төмөндөгүлөргө көз каранды болот:
- (a) Сыйакынын же баалоонун канча үлүшү мындай кызмат көрсөтүүнү сатууга негизделген;
  - (b) Бул жактын аудитордук командадагы ролу; жана
  - (c) Мындай камсыздандырылбаган кызмат көрсөтүүнү сатуу илгерилетүү жөнүндө чечимге таасирин тийгизеби.
- 411.3 A2 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Сыйакы планын же бул жакты баалоо процессин кайра кароо.
  - Бул жакты аудитордук команданын курамынан чыгаруу.
- 411.3 A3 Жеке кызыкчылык коркунучун жок кылуу үчүн коргоо чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары тиешелүү текшерүүчүнү тартуу болуп саналат, ал аудитордук команданын мүчөсүнүн ишин текшерет.
- R411.4 Аудитордук уюм негизги аудитордук өнөктөштүн негизги аудитордук өнөктөштү ошол өнөктөштүн аудит кардарына камсыздандыруудан башка кызматтарды сатуудагы ийгилигинин негизинде баа бербешин же компенсация төлөбөшү керек. Бул талап аудитордук уюмдун өнөктөштөрүнүн ортосунда пайданы бөлүү жөнүндө кадимки макулдашууну жокко чыгарбайт.

420-БӨЛҮМ

БЕЛЕКТЕР ЖАНА МЕЙМАНДОСТУК

Киришүү

420.1 Аудитордук уюм көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.

420.2 Аудит кардарынан белектерди жана меймандостук белгилерин кабыл алуу жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

R420.3 Аудитордук уюм, тармакка кирген уюм же аудитордук команданын мүчөсү, алардын наркы арзыбаган жана олуттуу болбогон учурдан тышкары, аудит кардарынан белектерди жана меймандостук белгилерин кабыл албашы керек.

420.3 A1 Эгер аудитордук уюм, тармакка кирген уюм же аудитордук команданын мүчөсү аудит жүргүзүүгө карата стимулду сунуштаса же аудит кардарынан кабыл алса, 340-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар колдонулат жана бул талаптарды сактабагандык көз карандысыздыкка коркунуч жаратышы мүмкүн.

420.3 A2 Стимулду сунуштоого же кабыл алууга тиешелүү 340-бөлүмдө берилген талаптар аудитордук уюмга, тармакка кирген уюмга же аудитордук команданын мүчөсүнө, эгер жүрүм-турумга талаптагыдай эмес таасир этүү ниетин көздөсө, наркы арзыбаган жана олуттуу эмес болсо, белектерди жана меймандостук белгилерин кабыл алууга уруксат бербейт.

430-БӨЛҮМ

ИШ ЖҮЗҮНДӨГҮ ЖЕ КОРКУНУЧ КЕЛТИРГЕН СОТТУК ТЕРИШТИРҮҮЛӨР

Киришүү

- 430.1 Аудитордук уюм көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 430.2 Аудит кардары менен соттук териштирүүлөр жаралган же жаралышы мүмкүн болгон учурда жеке кызыкчылык жана коркутуу коркунучтары пайда болот. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү колдонмо материалдар берилген.

Колдонмо материалдар

Жалпы

- 430.3 A1 Кардардын жетекчилигинин жана аудитордук команданын мүчөлөрүнүн ортосундагы мамилелер толук ачыктык жана кардардын ишинин бардык аспектерин толук ачып көрсөтүү менен мүнөздөлүшү керек. Иш жүзүндөгү же коркунуч келтирген соттук териштирүүлөрдүн жыйынтыгында аудит кардарынын жана аудитордук уюмдун, тармакка кирген уюмдун же аудитордук команданын мүчөсүнүн ортосунда кастык позициялар жаралышы мүмкүн. Мындай позиция жетекчиликтин маалыматты толук ачыкка чыгарууга даярдыгына, жеке коркунуч жана коркутуп-үркүтүү коркунучунун жаралышына таасирин тийгизиши мүмкүн.
- 430.3 A2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор камтыйт:
- Соттук териштирүүнүн маанилүүлүгү.
  - Сот процесси мурдагы аудитордук тапшырмага тиешелүүбү.
- 430.3 A3 Эгер соттук териштирүү аудитордук команданын мүчөсүнө тиешелүү болсо, анда мындай жеке кызыкчылыкты жана коркутуп-үркүтүү коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы бул жеке жакты аудитордук команданын курамынан чыгаруу болуп саналат.
- 430.3 A4 Жеке кызыкчылык жана коркутуп-үркүтүү коркунучунан коргонуу чарасы катары иш аракеттердин мисалы аткарылган ишти текшерүү үчүн тиешелүү текшерүүчүнү тартуу болуп саналат.

510-БӨЛҮМ

ФИНАНСЫЛЫК КЫЗЫКЧЫЛЫКТАР

Киришүү

- 510.1 Аудитордук уюм көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 510.2 Аудит кардарына финансылык кызыкчылыктын болушу жеке кызыкчылык коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 510.3 A1 Финансылык кызыкчылык жамааттык инвестициялоо механизми, мурастоо же траст сыяктуу ортомчу аркылуу тикелей же кыйыр таандык болушу мүмкүн. Эгер бенефициардык ээси ортомчунун үстүнөн контролдоого же анын инвестициялык чечимдерине таасир этүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болсо, Кодекс мындай финансылык кызыкчылыкты тикелей кызыкчылык катары аныктайт. Тескерисинче, эгер бенефициардык ээси ортомчунун үстүнөн контролдоого же анын инвестициялык чечимдерине таасир этүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болбосо, Кодекс мындай финансылык кызыкчылыкты кыйыр кызыкчылык катары аныктайт.
- 510.3 A2 Бул бөлүм финансылык кызыкчылыктын «олуттуулугуна» шилтемени камтыйт. Мындай кызыкчылык жеке жак үчүн олуттуу болуп саналабы деп аныктоодо жеке жактын жана анын үй-бүлө мүчөлөрүнүн жалпы таза кирешеси эске алынышы мүмкүн.
- 510.3 A3 Аудит кардарына финансылык кызыкчылыктын болушу менен жаралган жеке кызыкчылык коркунучтарынын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон төмөнкү факторлорду камтыйт:
- Финансылык кызыкчылыкка ээ болгон жактын ролун.
  - Финансылык кызыкчылык тикелей кызыкчылык же кыйыр кызыкчылык экенин.
  - Финансылык кызыкчылыктын олуттуулугун.

Аудитордук уюмга, тармакка кирген уюмга, аудитордук команданын мүчөлөрүнө жана башка жактарга таандык финансылык кызыкчылыктар

R510.4 R510.5-пунктка ылайык, төмөндөгүлөр аудит кардарына тикелей финансылык кызыкчылык же олуттуу кыйыр финансылык кызыкчылыкка ээ болбошу керек:

- (a) Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм;
- (b) Аудитордук команданын мүчөсү же анын жакын туугандарынын бири;
- (c) Тапшырманын жетекчиси аудитордук тапшырмага байланыштуу иштеп жаткан кеңсенин башка кызматкери, же бул кызматкердин жакын туугандары; же
- (d) Азыраак катышкан жактардан тышкары, аудит кардарына аудитордук эмес кызмат көрсөткөн башка жетекчи же жетектөөчү кызматкер, же бул кызматкердин жакын туугандары.

510.4 A1 Тапшырманын жетекчиси аудитордук тапшырмага байланыштуу иштеп жаткан кеңсе сөзсүз эле бул кызматкер дайындалган кеңсе болбойт. Эгер тапшырманын жетекчиси аудитордук команданын башка мүчөлөрүнүн кеңселеринен айырмаланган кеңседе болсо, анда бул адис тапшырмага байланыштуу иштеген кеңсени аныктоо үчүн кесипкөй ой жүгүртүү зарыл.

R510.5 R510.4-пунктуан артыкчылык катары R510.4(c) же (d)-пунктчаларында көрсөтүлгөн үй-бүлө мүчөсү төмөндөгү шарттарда аудит кардарына тикелей же олуттуу кыйыр финансылык кызыкчылыкка ээ болушу мүмкүн:

- (a) үй-бүлө мүчөсү эмгек укуктарына ылайык финансылык кызыкчылыкты алган, мисалы, пенсиялык пландар же акцияларга опциондор пландары аркылуу, зарыл болгон аудитордук уюм финансылык кызыкчылык менен жаралган коркунучту жок кылат; жана
- (b) үй-бүлө мүчөсү мүмкүн болгон кыска мөөнөттө, үй-бүлө мүчөсү муну жасоого укуктуу болгондо же укуктуу алганда, же акцияга опцион учурунда, үй-бүлө мүчөсү опционду сатуу укугун алганда финансылык кызыкчылыктан арылат же аны жоготот.

Аудит кардарын контролдогон ишканадагы финансылык кызыкчылык

R510.6 Эгер ишкана аудит кардарынын акцияларынын контролдук пакетине ээ болсо жана кардар ишкана үчүн олуттуу болуп саналса, аудитордук уюм дагы, тармакка кирген уюм дагы, аудитордук команданын

мүчөсү дагы, бул жактардын үй-бүлө мүчөлөрү дагы бул ишканада тикелей же олуттуу кыйыр финансылык кызыкчылыкка ээ болбошу керек.

Камкорчу катары финансылык кызыкчылыктар

R510.7 R510.4-пункту төмөндөгү учурлардан тышкары, трастта турган, ал үчүн аудитордук уюм, тармакка кирген уюм же жеке жак ишенимдүү башкаруучу катары чыккан, аудит кардарына финансылык кызыкчылыкка карата колдонулат:

- (a) Төмөндөгү жактардын бири дагы трасттын бенефициары эмес: ишенимдүү башкаруучу, аудитордук команданын мүчөсү же бул жактын жакын туугандары, аудитордук уюм же тармакка кирген уюм;
- (b) Трастка таандык болгон аудит кардарынын катышуу үлүшү траст үчүн олуттуу эмес;
- (c) Траст аудит кардарына олуттуу таасир эте албайт; жана
- (d) Төмөндө саналган жактардын бири дагы аудит кардарына болгон финансылык кызыкчылыкка байланыштуу инвестициялык чечимге олуттуу таасир эте албайт: ишенимдүү башкаруучу, аудитордук команданын мүчөсү же бул жактын жакын туугандары, аудитордук уюм же тармакка кирген уюм.

Аудит кардары менен жалпы финансылык кызыкчылыктар

R510.8 (a) Аудитордук уюм, же тармакка кирген уюм, же аудитордук команданын мүчөсү, же бул жактардын жакын туугандары төмөндөгү учурлардан тышкары, эгер аудит кардары дагы бул ишканада финансылык кызыкчылыкка ээ болсо, ишканада финансылык кызыкчылыкка ээ болбошу керек:

- (i) бул финансылык кызыкчылыктар аудитордук уюм, тармакка кирген уюм, аудитордук команданын мүчөсү, бул жактардын жана кырдаалга жараша аудит кардарынын үй-бүлө мүчөсү үчүн олуттуу эмес; же
  - (ii) аудит кардары ишканага олуттуу таасир тийгизе албайт.
- (b) R510.8(a)-пунктта сүрөттөлгөн финансылык кызыкчылыкка ээ болгон жеке жак аудитордук команданын мүчөсү болгондон мурун, бул жак же анын жакын тууганы аткарышы керек:
- (i) мындай кызыкчылыктан арылуу; же
  - (ii) калган катышуу үлүшү олуттуу болбогондой, жетиштүү катышуу үлүшүнөн арылуу.

Атайын эмес алынган финансылык кызыкчылыктар

R510.9 Эгер аудитордук уюм, тармакка кирген уюм, аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун кызматкери же жумушчусу, же бул жактын жакын туугандары мурастоо, белек тартибинде, бириктирүүнүн натыйжасында же ушул сыяктуу жагдайларда аудит кардарында тикелей финансылык кызыкчылыкты же олуттуу кыйыр финансылык кызыкчылыкты алса, жана мындай кызыкчылыкка ушул бөлүмгө ылайык уруксат берилбесе, анда:

- (a) эгер кызыкчылыкты аудитордук уюм же тармакка кирген уюм, же аудитордук команданын мүчөсү, же бул жактын жакын туугандары алса, анда финансылык кызыкчылык токтоосуз жүзөгө ашырылышы керек, же калган кызыкчылык олуттуу болбой калгандай жетиштүү кыйыр финансылык кызыкчылык жүзөгө ашырылышы керек; же
- (b) (i) эгер кызыкчылык аудитордук команданын мүчөсү болбогон жак же бул жактын жакын туугандары тарабынан алынса, финансылык кызыкчылык болушунча тезирээк жүзөгө ашырылышы керек, же калган кызыкчылык олуттуу болбой калгандай жетиштүү кыйыр финансылык кызыкчылык жүзөгө ашырылышы керек; жана
- (ii) финансылык кызыкчылык жок кылынган учурга чейин, бул зарыл болгондо, аудитордук уюм түзүлгөн коркунучту жок кылышы керек.

Финансылык кызыкчылыктар – башка жагдайлар

Үй-бүлө мүчөсү

510.10 A1 Эгер аудитордук команданын мүчөсү, же бул жактын жакын туугандары, же аудитордук уюм, же тармакка кирген уюм ишканада финансылык кызыкчылыкка ээ болсо, эгер аудит кардарынын директору, кызматкери же контролдоочу ээси дагы бул ишканада финансылык кызыкчылыкка ээ экени белгилүү болсо, жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучу жаралышы мүмкүн.

510.10 A2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Аудитордук командадагы бул жактын ролун.
- Ишканага ээлик кылуу тар же кеңири менчик экенин же жоктугун.
- Инвестордун кызыкчылыгы ишкананы контролдоо же ага

олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүн берерин же жоктугун.

- Финансылык кызыкчылыктын олуттуулугун.

510.10 A3 Мындай жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы финансылык кызыкчылыкка ээ болгон аудитордук команданын мүчөсүн аудитордук команданын курамынан чыгаруу болуп саналат.

510.10 A4 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кылуу үчүн коргоочу чара боло турган иш-аракеттердин мисалы аудитордук команданын мүчөсүнүн ишин текшерүү үчүн тиешелүү текшерүүчүнү тартуу болуп саналат.

Жакын туугандар

510.10 A5 Эгер аудитордук команданын мүчөсү жакын тууганы аудит кардарында тикелей финансылык кызыкчылыкка же олуттуу кыйыр финансылык кызыкчылыкка ээ экенин билсе, жеке кызыкчылык коркунучу жаралышы мүмкүн.

510.10 A6 Мындай коркунучтун деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Аудитордук команданын мүчөсүнүн жана жакын тууганынын ортосундагы мамилелердин мүнөзүн.
- Финансылык кызыкчылык тикелей же кыйыр кызыкчылык экенин же жоктугун.
- Жакын тууганы үчүн финансылык кызыкчылыктын олуттуулугун.

510.10 A7 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Жакын тууганына мүмкүн болушунча тезирээк бардык финансылык кызыкчылыктан арылууну же калган кызыкчылык олуттуу болбой калышы үчүн кыйыр финансылык кызыкчылыктын жетиштүү бөлүгүнөн арылууну тапшырууну.
- Бул жакты аудитордук команданын курамынан чыгарууну.

510.10 A8 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кылуу үчүн коргоочу чара боло турган иш-аракеттердин мисалы аудитордук команданын мүчөсүнүн ишин текшерүү үчүн тиешелүү текшерүүчүнү тартуу болуп саналат.

Башка жактар

510.10 A9 Эгер аудитордук команданын мүчөсү төмөндөгү жактар аудит кардарына финансылык кызыкчылыкка ээ экенин билсе, жеке кызыкчылык коркунучу жаралышы мүмкүн:

- Аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун жетекчилеринин жана кесипкөй кызматкерлеринин бир бөлүгү, R510.4-пункту атайы мындай финансылык кызыкчылыктарга ээ болууга уруксат бербеген жактар же алардын өз үй-бүлөсү.
- Аудитордук топтун мүчөсү менен жакын жеке мамилелерге ээ болгон жактар.

510.10 A10 Мындай коркунучтун деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Аудитордук уюмдун уюштуруу, операциялык жана отчеттук түзүмүн.
- Жеке жактын жана аудитордук команданын мүчөсүнүн ортосундагы мамилелердин мүнөзүн.

510.10 A11 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы жеке мамилелерге ээ болгон аудитордук команданын мүчөсүн аудиттордук команданын курамынан чыгаруу болуп саналат.

510.10 A12 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кылуу үчүн сактык чарасы катары иш аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Аудитордук команданын мүчөсүн аудиттордук тапшырма боюнча маанилүү чечимдерди кабыл алуу процессинен чыгаруу.
- Тиешелүү текшерүүчү аудиттордук команданын мүчөсүнүн ишин текшерет.

Аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун пенсиялык планы

510.10 A13 Эгер аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун пенсиялык планы аудит кардарына тикелей же олуттуу кыйыр финансылык кызыкчылыкка ээ болсо, жеке кызыкчылык коркунучу жаралышы мүмкүн.

511-БӨЛҮМ

ЗАЙЫМДАР ЖАНА КЕПИЛДИКТЕР

Киришүү

- 511.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 511.2 Аудит кардарындагы зайым же кепилдиктер жеке кызыкчылык коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 511.3 A1 Бул бөлүм зайымдын же кепилдиктин «олуттуулугуна» шилтемелерди камтыйт. Мындай зайым же кепилдик жеке жак үчүн олуттуу болуп саналаарын аныктоодо жеке жактын жана анын өз үй-бүлөсүнүн жалпы таза кирешеси эске алынышы мүмкүн.

Аудит кардары менен зайымдар жана кепилдиктер

- R511.4** Аудитордук уюм, тармакка кирген уюм, аудитордук команданын мүчөсү же бул жактын өз үй-бүлөсү эгер мындай зайым же кепилдик төмөндөгүлөр үчүн олуттуу эмес болбосо, аудит кардарына зайымды бербешин же кепилдебешин керек:
- (a) аудитордук уюм, тармакка кирген уюм же кырдаалга жараша, зайым же кепилдик берген жактар; жана
  - (b) кардар.

Банк же ушул сыяктуу мекеме болуп саналган, аудит кардары менен зайымдар жана кепилдиктер

- R511.5** Аудитордук уюм, тармакка кирген уюм, аудитордук команданын мүчөсү же бул жактын үй-бүлөсү, эгер зайым же кепилдик кредит берүүнүн кадимки жол-жоболоруна, мөөнөтүнө жана шарттарына ылайык берилбесе, банк же ушул сыяктуу мекеме болуп саналган, аудит кардарынан зайымды же зайым кепилдигин албашын керек.
- 511.5 A1 Зайымдын мисалдары ипотекалык кредиттер, банк овердрафттары, автокредиттер жана кредит карталары боюнча калдыктар болуп саналат.

511.5 A2 Эгер аудитордук уюм же тармакка кирген уюм кредит берүүнүн кадимки жол-жоболорунун, мөөнөттөрдүн жана шарттардын алкагында, банк же ушул сыяктуу мекеме болуп саналган аудит кардарынан кредит алса дагы, мындай кредит эгер ал аудит кардары же зайым алган аудитордук уюм үчүн олуттуу болуп саналса, жеке кызыкчылыктар үчүн коркунуч жаратышы мүмкүн.

511.5 A3 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кылуу үчүн коргоочу чара боло турган иш-аракеттердин мисалдары кредиттин бенефициары болбогон, тармакка кирген уюмдун аудитордук командасынын мүчөсү болуп саналбаган тиешелүү текшерүүчүнүн ишти текшерүүсү болуп саналат.

Депозиттер же брокердик эсептер

R511.6 Аудитордук уюм, тармакка кирген уюм, аудитордук команданын мүчөсү же бул жактын үй-бүлө мүчөлөрүнүн бири, эгерде депозит же эсеп кадимки коммерциялык шарттарда кармалып турбаса, банк, брокер же ушул сыяктуу мекеме болуп саналган, аудит кардарында депозиттерге же брокердик эсептерге ээ болбошу керек.

Банк же ушул сыяктуу мекеме болуп саналбаган, аудит кардары менен зайымдар жана кепилдиктер

R511.7 Аудитордук уюм, тармакка кирген уюм, аудитордук команданын мүчөсү же бул жактын үй-бүлө мүчөлөрү, эгер зайым же кепилдик төмөндөгүлөр үчүн олуттуу эмес болбосо, банк же ушул сыяктуу мекеме болуп саналган аудит кардарынан зайымды албашы керек:

- (a) аудитордук уюм, тармакка кирген уюм же кырдаалга жараша зайым же кепилдик алган жеке жак; жана
- (b) кардар.

520-БӨЛҮМ

ИШКЕР МАМИЛЕЛЕР

Киришүү

- 520.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 520.2 Аудит кардары же анын жетекчилиги менен тыгыз ишкер мамилелер жеке кызыкчылык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүм мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптарды жана колдонмо материалдарды камтыйт.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 520.3 A1 Бул бөлүм финансылык кызыкчылыктын “олуттуулугуна” жана ишкер мамилелердин “маанилүүлүгүнө” шилтемелерди камтыйт. Мындай финансылык кызыкчылык жеке жак үчүн олуттуу болуп саналаарын аныктоодо жеке жактын жана анын үй-бүлө мүчөлөрүнүн жалпы таза кирешеси эске алынышы мүмкүн.
- 520.3 A2 Коммерциялык мамилелердин же жалпы финансылык кызыкчылыктардын натыйжасында пайда болуучу тыгыз ишкер мамилелердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Кардар же контролдоочу ээси, директор, кызматкери же бул кардар үчүн жогорку башкаруу ишин аткарган, башка жак менен биргелешкен ишканада финансылык кызыкчылыктын болушу.
  - Аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун бир же бир нече кызмат көрсөтүүлөрүн же продукттарын кардардын бир же бир нече кызмат көрсөтүүлөрү же продукттары менен айкалыштыруу жөнүндө жана эки тарапка тең шилтеме кылуу менен маркетинг пакети жөнүндө макулдашуу.
  - Жайылтуу же маркетинг жөнүндө макулдашуу, ага ылайык аудитордук уюм же тармакка кирген уюм кардардын продукттарын же кызмат көрсөтүүлөрүн жайылтат же илгерилетет, же кардар аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун продукттарын же кызмат көрсөтүүлөрүн жайылтат же илгерилетет.

Аудитордук уюм, тармакка кирген уюм, аудитордук команданын мүчөсү же үй-бүлө мүчөлөрү менен ишкер мамилелер

R520.4 Аудитордук уюм, тармакка кирген уюм же аудитордук команданын мүчөсү эгер каалаган финансылык кызыкчылык олуттуу болуп саналбаса жана ишкер мамилелер аудит кардары же анын жетекчилиги жана кырдаалга жараша аудитордук уюм, тармакка кирген уюм же аудитордук команданын мүчөсү үчүн маанилүү болбосо, аудит кардары же анын жетекчилиги менен тыгыз ишкер мамиледе болбошу керек.

520.4 A1 Эгер аудит кардарынын же анын жетекчилигинин жана аудитордук команданын мүчөсүнүн жакын туугандарынын ортосунда тыгыз ишкер мамилелер болсо, жеке кызыкчылык же коркутуп-үркүтүү коркунучу жаралышы мүмкүн.

Тыгыз байланышкан компанияда үлүшкө ээлик кылуу

R520.5 Эгер аудит кардары, кардардын директору же кызматкери же алардын тобу дагы төмөндөгү учурлардан тышкары, ушул ишканада үлүшкө ээ болсо, аудитордук уюм, тармакка кирген уюм, аудитордук команданын мүчөсү же бул жактын үй-бүлө мүчөлөрү тыгыз байланышкан ишканада үлүшкө ээлик кылуу менен байланыштуу ишкер мамиледе болбошу керек:

- (a) Ишкер мамилелер кырдаалга жараша аудитордук уюм, тармакка кирген уюм же жеке жак жана кардар үчүн маанилүү эмес;
- (b) Финансылык кызыкчылык инвестор же инвесторлордун тобу үчүн маанилүү эмес; жана
- (c) Финансылык кызыкчылык инвесторго же инвесторлордун тобуна тыгыз байланышта турган ишкананы контролдоо мүмкүнчүлүгүн бербейт.

Товарларды же кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алуу

520.6 A1 Аудитордук уюмдун, тармакка кирген уюмдун, аудитордук команданын мүчөсүнүн же бул жактын үй-бүлө мүчөлөрүнүн аудит кардарынан товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алуусу, эгер бүтүм кадимки иштин жүрүшүндө жана бирин бири көзөмөлдөбөгөн түрдө жүзөгө ашырылса, негизинен көз карандысыздыкка коркунуч жаратпайт. Бирок мындай бүтүмдөр көз карандысыздыкка коркунуч жараткандай мүнөздө жана масштабда болушу мүмкүн.

520.6 A2 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Бүтүмдүн масштабын жоюуну же азайтууну.
- Жеке жакты аудитордук команданын курамынан чыгарууну.

521-БӨЛҮМ

ҮЙ-БҮЛӨЛҮК ЖАНА ЖЕКЕ МАМИЛЕЛЕР

Киришүү

- 521.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 521.2 Кардардын персоналы менен үй-бүлөлүк же жеке мамилелер жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 521.3 A1 Аудитордук команданын мүчөсүнүн жана аудит кардарынын директорунун же кызматкердин же алардын ролуна жараша, айрым кызматкерлеринин ортосундагы үй-бүлөлүк жана жеке мамилелери жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн.
- 521.3 A2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөнкүлөрдү камтыйт:
- Кызматкердин аудитордук командадагы милдетин.
  - Үй-бүлө мүчөсүнүн же башка жактын кардардагы ролун, ошондой эле мамилелердин жакындыгын.

Аудитордук команданын мүчөсүнүн үй-бүлө мүчөлөрү

- 521.4 A1 Аудитордук команданын мүчөсүнүн жакын тууганы кардардын финансылык абалына, финансылык көрсөткүчтөрүнө же акча каражаттарынын кыймылына олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон кызматкер болуп саналганда, жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучу жаралат.
- 521.4 A2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт
- Жакын тууганы ээлеген кызматты.
  - Аудитордук команданын мүчөсүнүн ролун.

521.4 A3 Мындай жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы жеке жакты аудитордук командадан чыгаруу болуп саналат.

521.4 A4 Жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучунан коргой турган иш-аракеттердин мисалы аудитордук команданын мүчөсү жакын тууганынын жоопкерчилик чөйрөсүнө кирген маселелер менен алектенбегендей, аудитордук команданын милдеттерин түзүмдөштүрүү болуп саналат.

R521.5 Жеке жак эгер анын жакын туугандары төмөндөгүдөй болсо, аудитордук команданын мүчөсү катары катышпашы керек:

- (a) аудит кардарынын директору же кызматкери болуп саналат;
- (b) кардардын бухгалтердик эсебинин маалыматтарын же аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулугун даярдоого олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүн берген кызматты ээлеген кызматкер болуп саналат; же
- (c) тапшырма же финансылык отчеттуулук менен камтылган мезгил ичинде мындай кызматты ээлеген.

Аудитордук команданын мүчөсүнүн жакын тууганы

521.6 A1 Эгер аудитордук команданын мүчөсүнүн жакын тууганы төмөндөгүдөй болсо, жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучу жаралат:

- (a) аудит кардарынын директору же кызматкери; же
- (b) кардардын бухгалтердик эсебинин маалыматтарын же аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулугун даярдоого олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон кызматкер.

521.6 A2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт

- Аудитордук команданын мүчөсүнүн жана жакын тууганынын ортосундагы мамилелердин мүнөзүн.
- Жакын тууганы ээлеген кызматты.
- Аудитордук команданын мүчөсүнүн ролун.

521.6 A3 Мындай жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы жеке жакты аудитордук командадан чыгаруу болуп саналат.

521.6 A4 Жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучунан коргой турган иш-аракеттердин мисалы аудитордук команданын мүчөсү жакын тууганынын жоопкерчилик чөйрөсүнө кирген маселелер менен алектенбегендей, аудитордук команданын милдеттерин түзүмдөштүрүү болуп саналат.

Аудитордук команданын мүчөсүнүн башка жакын мамилелери

R521.7 Аудитордук команданын мүчөсү, эгер аудитордук команданын мүчөсү түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсү болуп саналбаган, бирок төмөндөгүдөй кызматты ээлеген жак менен жакын мамиледе болсо, аудитордук уюмдун саясатына жана жол-жоболоруна ылайык консультация жүргүзүшү керек:

- (a) аудит кардарынын директору же кызматкери; же
- (b) кардардын бухгалтердик эсебинин маалыматтарын же аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулугун даярдоого олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон кызматкер.

521.7 A1 Мындай мамилелер менен жаралган жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуу коркунучтарынын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Жеке жактын жана аудитордук команданын мүчөсүнүн ортосундагы мамилелердин мүнөзүн.
- Жеке жактын кардарда ээлеген кызматын.
- Аудитордук команданын мүчөсүнүн ролун.

521.7 A2 Мындай жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы жеке жакты аудитордук командадан чыгаруу болуп саналат.

521.7 A3 Жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучунан коргой турган иш-аракеттердин мисалы аудитордук команданын мүчөсү аны менен жакын мамиледе болгон жеке жактын жоопкерчилик чөйрөсүнө кирген маселелер менен аудитордук команданын мүчөсү алектенбегендей, аудитордук команданын милдеттерин түзүмдөштүрүү болуп саналат.

Аудитордук уюмдун өнөктөштөрүнүн жана кызматкерлеринин мамилелери

R521.8 Эгер аудитордук уюмдун кызматкерлерине жана жумушчуларына төмөндөгүлөр ортосундагы жеке же үй-бүлөлүк мамилелер жөнүндө белгилүү болсо, алар аудитордук уюмдун саясатына жана жол-жоболоруна ылайык консультация алышы керек:

- (a) аудитордук команданын мүчөсү болуп саналбаган, аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун өнөктөшүнүн же кызматкеринин; жана
- (b) аудит кардарынын директорунун же кызматкеринин же кардардын бухгалтердик эсебинин маалыматтарын же аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулугун даярдоого олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүн берген кызматты ээлеп турган, аудит кардарынын кызматкеринин.

521.8 A1 Мындай мамилелер менен жаралган жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуу коркунучтарынын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Аудитордук уюмдун өнөктөшүнүн же кызматкеринин жана аудит кардарынын директорунун, кызматкеринин ортосундагы мамилелердин мүнөзүн.
- Өнөктөштүн же аудитордук уюмдун кызматкеринин аудитордук команда менен өз ара аракеттенүүсүнүн деңгээлин.
- Кызматкердин аудитордук уюмунда ээлеген кызмат ордун.
- Бул жеке жактын кардарда ээлеген кызмат ордун.

521.8 A2 Жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучунан сактай турган иш-аракеттердин мисалы төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Аудитордук тапшырмага потенциалдуу таасирди азайтуу үчүн өнөктөштүн же кызматкердин милдеттерин түзүмдөштүрүүнү.
- Тиешелүү текшерүүчүнүн тиешелүү аудитордук ишти текшерүүсүн.

522-БӨЛҮМ

АУДИТ КАРДАРЫ МЕНЕН АКЫРКЫ КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮ

Киришүү

- 522.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 522.2 Эгер аудитордук команданын мүчөсү жакында эле аудит кардарынын директору, кызматкери же кызмат адамы болуп иштесе, жеке кызыкчылык, өзүн өзү текшерүү же тааныштык коркунучу жаралышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Аудитордук корутунду менен камтылган мезгил ичиндеги кызмат

- R522.3** Аудитордук корутунду камтыган мезгил ичинде төмөндөгү кызматты ээлеген жеке жак аудитордук командага кирбеши керек:
- (a) аудит кардарынын директору же кызматкери кызматын ээлеген; же
  - (b) кардардын бухгалтердик эсебинин маалыматтарын же аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулугун даярдоого олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүн берген кызматты ээлеп турган кызматкер болуп саналган.

Аудитордук корутунду камтыган мезгилге чейинки кызмат көрсөтүүлөр

- 522.4 A1 Эгер аудитордук корутунду камтыган мезгилге чейин аудитордук команданын мүчөсү төмөндөгү кызматты ээлесе, жеке кызыкчылык, өзүн өзү текшерүү же тааныштык коркунучу жаралышы мүмкүн:
- (a) аудит кардарынын директору же кызматкери кызматын ээлеген; же
  - (b) кардардын бухгалтердик эсебинин маалыматтарын же аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулугун даярдоого олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүн берген кызматты ээлеп турган кызматкери болгон.

Мисалы, эгер өткөн мезгилде бул жеке жак кардарда иштегенде кабыл алган чечим же аткарган иш учурдагы аудитордук тапшырманын бир

бөлүгү катары азыркы мезгилде бааланса, коркунуч жаралышы мүмкүн.

522.4 А2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Жеке жак кардарда ээлеген кызмат ордун.
- Жеке жак кардардан кеткен учурдан тартып өткөн убакытты.
- Аудитордук команданын мүчөсүнүн ролун.

522.4 А3 Жеке кызыкчылык, өзүн өзү текшерүү же тааныштык коркунучун жок кылуу үчүн коргоочу чара боло турган иш-аракеттердин мисалы аудитордук команданын мүчөсү аткарган ишти текшерүү үчүн тиешелүү текшерүүчүнү тартуу болуп саналат.

523-БӨЛҮМ

АУДИТ КАРДАРЫНЫН ДИРЕКТОРУ ЖЕ КЫЗМАТКЕРИ КАТАРЫ ИШТӨӨ

Киришүү

- 523.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 523.2 Аудит кардарында директор же кызматкер катары иштөө өзүн өзү текшерүү жана жеке кызыкчылык коркунучун жаратат. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Директор же кызматкер катары иштөө

- R523.3** Аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун өнөктөшү же кызматкери аудит жүргүзгөн аудитордук уюмдун кардарынын директору же кызматкери катары иштебеши керек.

Компаниянын катчысы катары иштөө

- R523.4** Аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун кызматкери же жумушчусу, төмөндөгү учурларды кошпогондо, аудитордук уюмдун аудит кардары үчүн компаниянын катчысы функциясын аткарбашы керек:
- (a) мындай практикага жергиликтүү мыйзам, кесиптик эрежелер же практика менен атайын уруксат берилген;
  - (b) бардык тиешелүү чечимдерди жетекчилик кабыл алат; жана
  - (c) аткарылуучу милдеттер жана иш-аракеттер протоколдорду даярдоо жана мыйзам менен белгиленген декларацияларды жүргүзүү сыяктуу күнүмдүк жана административдик милдеттер менен чектелген.

- 523.4 A1 Компаниянын катчысы кызматы ар кайсы юрисдикцияда ар кандай кесепеттерге ээ. Милдеттер административдик милдеттен (персоналды башкаруу жана документтерди жана компаниялардын реестрин жүргүзүү сыяктуу) тартып компаниянын ченемдик талаптарды сактоосун камсыздоо же корпоративдик башкаруу маселелери боюнча консультация берүү сыяктуу ар кандай милдеттерге чейин болушу мүмкүн. Негизинен бул кызмат ишкана менен тыгыз байланышты түшүндүрөт деп эсептелет. Ошондуктан,

эгер аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун кызматкери же жумушчусу аудит кардары үчүн компаниянын катчысы функциясын аткаrsa, коркунуч жаралат. (Аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүү жөнүндө кеңири маалымат *"Аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүү"* деген 600-бөлүмдө берилген)

524-БӨЛҮМ

АУДИТ КАРДАРЫНДА ИШКЕ ОРНОШУУ

Киришүү

- 524.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 524.2 Аудит кардары менен эмгек мамилелери жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүм мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптарды жана колдонмо материалдарды камтыйт.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Бардык аудит кардарлары

524.3 A1 Эгер төмөндөгү жактардын бири аудитордук команданын мүчөсү же аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун кызматкери болсо, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучу жаралышы мүмкүн:

- Аудит кардарынын директору же кызматкери.
- Кардардын бухгалтердик эсебинин маалыматтарын же аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулугун даярдоого олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүн берген кызматты ээлеп турган кызматкер.

Мурдагы өнөктөштүн же аудитордук команданын мүчөсүнүн чектөөлөрү

R524.4 Аудитордук уюм төмөндөгүлөрдүн жана аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун ортосунда байланышты камсыздашы керек:

- (a) аудитордук уюмдун аудит кардарына иштөөгө өткөн мурдагы өнөктөштүн; же
- (b) аудитордук уюмдун аудит кардарына кошулган, аудитордук команданын мурдагы мүчөсүнүн,

эгерде алардын бири аудитордук уюмга төмөндөгү катары кошулса:

- (i) директору же кызматкери; же
- (ii) Кардардын бухгалтердик эсебинин маалыматтарын же аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулугун даярдоого олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүн берген кызматты ээлеп турган кызматкери.

Аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун жана жеке жактын ортосундагы олуттуу байланыш, төмөндөгү учурларды кошпогондо, сакталып калат:

- (a) жеке жак мурда белгиленген макулдашууларга ылайык жүргүзүлбөгөн, аудитордук уюмдан же тармакка кирген уюмдан кандайдыр бир пайдага же төлөмдөргө укуктуу эмес;
- (b) жеке жакка тиешелүү бардык сумма аудитордук уюм же тармакка кирген уюм үчүн олуттуу болуп саналбайт; жана
- (c) жеке жак аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун ишкердик же кесиптик ишине катышууну улантпайт же катышып жаткандай көрүнөт.

524.4 A1 R524.4-пунктунун талаптары сакталса дагы, баары бир тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучу жаралышы мүмкүн.

524.4 A2 Эгерде аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун мурдагы кызматкери ишканада 524.3 A1-пунктунда берилген кызматтардын бирин ээлесе, ал эми ишкана аудитордук уюмдун аудит кардары болуп калса, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучу жаралышы мүмкүн.

524.4 A3 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт

- Жеке жак кардарда ээлеген кызмат ордун.
- Бул жеке жактын аудитордук команданын ишине катышуусун.
- Жеке жак аудитордук команданын мүчөсү же аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун кызматкери болгон убакытты.
- Жеке жактын аудитордук командадагы, аудитордук уюмдагы же тармакка кирген уюмдагы мурдагы кызмат ордун. Мисалы, ал жеке жак кардардын жетекчилиги же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен тынымсыз байланыш түзүү үчүн жооп бергенин же жоктугун.

524.4 A4 Мындай тааныштык же коркутуу коркунучтарын жок кылуу үчүн сактоо чаралары болгон иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Аудит планын өзгөртүүнү.
- Аудитордук командага кардарга келген жеке жакка салыштырмалуу жетиштүү тажрыйбага ээ болгон жактардын дайындалышы.

- Тиешелүү текшерүүчү аудитордук команданын мурдагы мүчөсүнүн ишин текшерет.

Кардарга ишке орношкон аудитордук команданын мүчөлөрү

R524.5 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм аудитордук команданын мүчөлөрүнөн аудит кардары менен ишке орношуу жөнүндө сүйлөшүүлөрдү баштоо жөнүндө аудитордук уюмга же тармакка кирген уюмга кабарлоону талап кылган саясатка жана жол-жоболорго ээ болушу керек.

524.5 A1 Аудитордук команданын мүчөсү келечекте кайсы бир учурда аудитордук команданын мүчөсү кардарга кошула турганын же кошулушу мүмкүн экенин билип туруп, аудитордук тапшырмага катышканда жеке кызыкчылык коркунучу жаралат.

524.5 A2 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы жеке жакты аудитордук командадан чыгаруу болуп саналат.

524.5 A3 Жеке кызыкчылык менен байланыштуу мындай коркунучтарды жок кылуу үчүн коргоочу чара боло турган иш-аракеттердин мисалы бул жеке жак топто иштеген убакта жасаган маанилүү пикирлерди текшере турган, тиешелүү текшерүүчүнү дайындоо болушу мүмкүн.

Коомдук кызыкчылыктын ишканалары болгон аудит кардарлары

Негизги аудитордук өнөктөштөр

R524.6 R524.8-пунктун эске алуу менен, эгер коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналган аудит кардарына карата негизги аудитордук өнөктөш болгон жеке жак кардарга төмөндөгүлөр катары кошулса:

- (a) директор же кызматкер; же
- (b) кардардын бухгалтердик эсебинин маалыматтарын же аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулугун даярдоого олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүн берген кызматты ээлеп турган кызматкер,

ал жеке жак негизги аудитордук өнөктөш болууну токтоткондон кийин гана көз карандысыздыкка шек жаралат:

- (i) аудитордук уюмдун аудит кардары он эки айдан кем эмес мезгилдеги аудиттен өткөн финансылык отчеттуулукту чыгарган; жана
- (ii) бул жеке жак ушул финансылык отчеттуулуктун аудитине карата аудитордук команданын мүчөсү болгон эмес.

Аудитордук уюмдун улук же башкаруучу жетекчиси (Башкы директор же эквиваленти)

R524.7 R524.8-пунктту эске алуу менен, аудитордук уюмдун улук же башкаруучу жетекчиси (башкы аткаруучу директору же эквиваленттүү кызматты ээлеген) болгон жеке жак коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналган, аудитордук уюмдун аудит кардарына төмөндөгү катары кошулса:

- (a) директор же кызматкер; же
- (b) кардардын бухгалтердик эсебинин маалыматтарын же аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулугун даярдоого олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүн берген кызматты ээлеп турган кызматкер,

эгер бул жеке жак аудитордук уюмдун улук же башкаруучу директору (башкы директор же эквиваленттүү кызмат) кызматын ээлегенден бери он эки айдан ашык убакыт өтпөсө, көз карандысыздыкка шек жаралат.

Ишканаларды бириктирүү

R524.8 R524.6 жана R524.7-пункттарынан артыкчылык катары, эгер бул пункттарда көрсөтүлгөн жагдайлар компанияларды бириктирүүнүн натыйжасында пайда болсо жана төмөндөгүдөй шартта, көз карандысыздыкка коркунуч жаралбайт:

- (a) бул позиция бизнести бириктирүүгө байланыштуу ээленген эмес;
- (b) аудитордук уюмдан же тармакка кирген уюмдан мурдагы кызматкерге берилиши керек болгон бардык жеңилдиктер же төлөмдөр, эгер алар мурда белгиленген макулдашууга ылайык жасалбаса, толук жөнгө салынган жана кызматкерге берилүүчү бардык сумма кырдаалга жараша аудитордук уюм же тармакка кирген уюм үчүн олуттуу болуп саналбайт;
- (c) Мурдагы кызматкер аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун ишкердик же кесиптик ишине катышууну улантпайт же андай болуп көрүнбөйт; жана
- (d) аудитордук уюм мурдагы кызматкердин аудит кардарында ээлеген кызматын корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулайт.

525-БӨЛҮМ

ПЕРСОНАЛДЫ УБАКТЫЛУУ ДАЙЫНДОО

Киришүү

- 525.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 525.2 Персоналды аудит кардарга берүү өзүн контролдоо, пропаганда же тааныштык коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 525.3 A1 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм тарабынан персоналды убактылуу пайдалануу үчүн аудит кардарына берүүнүн натыйжасында жаралган коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чаралары болгон иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Убактылуу пайдаланууга берилген персонал аткарган ишти кошумча текшерүүнү жүргүзүү өзүн өзү текшерүү коркунучун жок кылышы мүмкүн.
  - Убактылуу пайдаланууга берилген персоналды аудитордук команданын курамына киргизбөө тааныштык же адвокация
  - Иш сапар убагында аткарган функция же иш үчүн аудитордук жоопкерчиликти убактылуу алынган персоналга жүктөбөө өзүн өзү текшерүү коркунучу жок кылышы мүмкүн.
- 525.3 A2 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм тарабынан персоналды аудит кардарына берүүнүн натыйжасында тааныштык жана кызыкчылыктарды коргоого байланыштуу коркунучтар жаралып, аудитордук уюм же тармакка кирген уюм жетекчиликтин көз караштары жана кызыкчылыктары менен өтө тыгыз байланышта болуп калганда сактык чаралары көбүнчө жок болот.
- R525.4** Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм, төмөндөгү учурларды кошпогондо, аудит кардарына убактылуу пайдаланууга персоналды бербеш керек:
- (a) Мындай жардам кыска убакытка гана берилет;

- (b) Персонал 600-бөлүмгө жана анын бөлүмчөлөрүнө ылайык, уруксат берилбеген ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүгө катышпайт; жана
- (c) Персонал башкаруу боюнча өзүнө милдетти албайт жана аудит кардары персоналдын ишин жетектөө же көзөмөлдөө үчүн жоопкерчилик тартат.

540-БӨЛҮМ

ПЕРСОНАЛДЫН АУДИТ КАРДАРЫ МЕНЕН УЗАК КЫЗМАТТАШТЫГЫ (АНЫН ИЧИНДЕ ӨНӨКТӨШТӨРДҮ РОТАЦИЯЛОО)

Киришүү

- 540.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 540.2 Жеке жак аудитордук тапшырмага узак убакыт катышканда, тааныштык жана жеке кызыкчылык менен байланыштуу коркунучтар жаралышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Бардык аудит кардарлары

- 540.3 A1 Аудит кардарын жана анын айланасындагыларды түшүнүү аудиттин сапатынын негизги фактору болуп саналганына карабастан, аудитордук команданын мүчөсү катары жеке жактын төмөндөгүлөр менен узак байланышынын натыйжасында тааныштык коркунучу жаралышы мүмкүн:
- (a) Аудит кардары жана анын иши;
  - (b) Аудит кардарынын жогорку жетекчилиги; же
  - (c) Аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттор же анын негизинде финансылык отчеттор түзүлгөн финансылык маалымат.
- 540.3 A2 Жеке жактын мурдагы кардарын жоготуп алуудан кооптонуусунун же жогорку жетекчиликтин мүчөсү же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен жакын жеке мамилелерди сактоого кызыкдар болуунун натыйжасында жеке кызыкчылык коркунучу жаралышы мүмкүн. Мындай коркунуч жеке жактын пикирине негизсиз таасир тийгизиши мүмкүн.
- 540.3 A3 Мындай тааныштык же жеке кызыкчылык коркунучунун деңгээлин баалоого тиешеси бар факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- (a) жеке жакка карата:

- Жеке жактын кардар менен мамилесинин жалпы узактыгы, анын ичинде эгер мындай мамилелер жеке жак мурдагы аудитордук уюмунда иштеген учурда болсо.
- Жеке жак канчадан бери аудитордук топтун мүчөсү болуп саналат жана алар аткарган функциялардын мүнөзү.
- Бул жеке жактын иши кыйла жогорку персонал тарабынан багытталган, текшерилген жана контролдонгон деңгээл.
- Бул жеке жак өзүнүн жетектөөчү абалына ылайык аудиттин жыйынтыктарына таасир этүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон деңгээл, мисалы, негизги чечимдерди кабыл алуу же аудитордук топтун башка мүчөлөрүнүн ишин багыттоо менен.
- Жеке жактын жогорку жетекчилик же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен жеке мамилелеринин жакындыгы.
- Жеке жактын жана жогорку жетекчиликтин же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын ортосундагы өз ара аракеттенүүнүн мүнөзү, жыштыгы жана деңгээли.

(b) Аудит кардарына карата:

- Кардардын бухгалтердик эсебинин жана финансылык отчеттуулугунун маселелеринин мүнөзү же татаалдыгы жана алар өзгөргөнбү.
- Акыркы убакта жогорку жетекчиликтин же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын курамында кандайдыр бир өзгөрүүлөр болдубу.
- Кардардын уюмунда бул жактын жогорку жетекчилик же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен өз ара аракеттенүүсүнүн мүнөзүнө, жыштыгына жана деңгээлине таасирин тийгизе турган, кандайдыр бир түзүмдүк өзгөрүүлөр болдубу.

540.3 A4

Эки же андан көп факторлордун айкалышы коркунучтун деңгээлин жогорулатышы же азайтышы мүмкүн. Мисалы, жеке жактын жана кардардын жогорку жетекчилигинин мүчөсүнүн ортосундагы убакыттын өтүшү менен жаралган кыйла жакын мамилелерден улам жаралган тааныштык коркунучтары кардардын жогорку жетекчилигинин бул мүчөсүнүн кетишинин аркасында азаят.

540.3 А5 Жеке жактын узак убакыт аралыгында аудитордук тапшырмада катышуусу менен жаралган тааныштык жана жеке кызыкчылык коркунучтарын жок кылышы мүмкүн болгон иш-аракеттердин мисалы бул жеке жакты аудитордук командадан ротациялоо болушу мүмкүн.

540.3 А6 Тааныштык же жеке кызыкчылык менен байланыштуу мындай коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чарасы катары иш аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Жеке жактын аудитордук командадагы ролун же ал аткарган милдеттердин мүнөзүн жана көлөмүн өзгөртүү.
- Аудитордук команданын мүчөсү болбогон тиешелүү текшерүүчү бул жеке жактын ишин текшерет.
- Тапшырманын сапатын үзгүлтүксүз көз карандысыз ички же тышкы текшерүүлөрдү жүргүзүү.

R540.4 Эгер аудитордук уюм жаралган коркунучтардын деңгээли жеке жакты аудитордук командадан ротациялоо аркылуу гана жок кылынышы мүмкүн деп чечсе, аудитордук уюм бул аралыкта жеке жакка төмөндөгүлөргө жол берилбей турган тиешелүү мезгилди аныкташы керек:

- (a) аудитордук тапшырма боюнча аудитордук топтун мүчөсү болуу;
- (b) аудитордук тапшырманын сапатын контролдоону камсыздоо; же
- (c) аудитордук тапшырманын жыйынтыктарына тикелей таасир этүү.

Бул мезгил тааныштык жана жеке кызыкчылык коркунучтарын жок кылууга боло тургандай узак болушу керек. Коомдук кызыкчылык ишканасы болгон учурда дагы R540.5 - R540.20-пункттары колдонулат.

Коомдук кызыкчылык ишканалары болуп саналган аудит кардарлары

R540.5 R540.7-R540.9-пункттарды эске алуу менен, коомдук кызыкчылык субъектинин аудитине карата, жеке жак жети жылдан ашык мезгилде («кызматта туруу» мезгили) төмөндөгү ролдордун же алардын айкалышынын бирине дагы кошулбашы керек:

- (a) тапшырманын жетекчиси;
- (b) тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүү үчүн жооптуу катары дайындалган адам; же
- (c) аудит боюнча башка негизги өнөктөш.

Жарактуулук мезгили аяктагандан кийин жеке жак R540.11 - R540.19-пункттарынын жоболоруна ылайык «муздатуу» мезгилин иштеши керек.

R540.6 Жарактуулук мезгилин эсептөөдө жылдарды саноо жеке жак минималдуу мезгил ичинде R540.5(a)-(c)-пункттарында көрсөтүлгөн ролдордун бирин аткарууну токтотконго чейин улантылбайт. Бул минималдуу мезгил жеке жак мындай катышууну токтотуудан мурда бир жыл иштеген ролго карата колдонулган, R540.11-R540.13-пункттарына ылайык аныкталган, кеминде “муздатуу” мезгилине барабар ырааттуу мезгил болуп саналат.

540.6 A1 Мисалы, төрт жыл ичинде аудитордук тапшырманын жетекчиси функциясын аткарган, ушундан кийин үч жыл иштебеген жеке жак кийинки үч жыл ичинде (жалпысынан жети жыл) гана аудитордук тапшырма боюнча аудитордук тапшырманын негизги өнөктөшү катары иштей алат. Ушундан кийин бул жеке жак R540.14-пунктуна ылайык «муздашы» керек.

R540.7 R540.5-пунктунан артыкчылык катары, аудиттин сапаты үчүн үзгүлтүксүз иштөө өзгөчө маанилүү болгон, негизги аудитордук өнөктөштөргө, сейрек учурларда күтүүсүз жагдайларга байланыштуу аудитордук уюмдун контролунан тышкары жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын макулдугу менен, көз карандысыздык коркунучу жок кылынышы же алгылыктуу деңгээлге чейин төмөндөтүлүшү мүмкүн болгон шартта, негизги аудитордук өнөктөш катары дагы бир жыл иштөөгө уруксат берилет.

540.7 A1 Мисалы, аудит боюнча негизги өнөктөш күтүүсүз жагдайлардан улам зарыл ротация мүмкүн болбогон жагдайларда, мисалы, болжолдонгон тапшырманын жетекчиси катуу ооруп калган учурда, дагы бир жыл ичинде аудитордук командада бул кызматта кала алат. Мындай жагдайларда аудитордук уюм корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен пландаштырылган ротация ишке ашпай тургандыгынын себептерин жана түзүлгөн коркунучту азайтуу үчүн кандайдыр бир сактык чараларын көрүү зарылчылыгын талкуулашы керек.

R540.8 Эгер аудит кардары коомдук кызыкчылык ишканасы болсо, анда ротация мөөнөтүн аныктоодо аудитордук уюм жеке жак кардар коомдук кызыкчылык ишканасы болгонго чейин, аудит кардарын негизги аудитордук өнөктөш катары тейлеген убакыттын узактыгын эске алышы керек. Эгер жеке жак аудит кардарын негизги аудитордук өнөктөш катары беш жыл же андан аз аралыкта тейлесе, кардар коомдук кызыкчылык ишканасы болуп калганда, ал жеке жак кардарды тапшырмадан ротациялоого чейин тейлөөнү улантышы мүмкүн болгон жылдардын саны иштелип чыккан жылдардын санын

эсептен чыгаруу менен жети жылды түзөт. R540.5-пунктуан артыкчылык катары, эгер жеке жак аудит кардарын аудит боюнча негизги өнөктөш катары алты же андан көп жыл аралыгында тейлесе, кардар коомдук кызыкчылык ишканасы болуп калганда, ал жеке жак корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын макулдугу менен, тапшырманы аткарууну токтотконго чейин эң көп дегенде кошумча эки жыл аралыгында мындай катары иштөөнү уланта алат.

R540.9 Эгер аудитордук уюмда коомдук кызыкчылык ишканасынын негизги аудитордук өнөктөшүнүн функцияларын аткаруу үчүн керектүү билимге жана тажрыйбага ээ болгон саналуу гана жеке жак болсо, негизги аудитордук өнөктөштөрдү ротациялоого мүмкүн болбойт. R540.5-пунктуан артыкчылык катары, эгер тиешелүү юрисдикциядагы көз карандысыз жөнгө салуучу орган мындай жагдайларда орун басарларды ротациялоодон артыкчылык берсе, жеке жак мындай артыкчылыкка ылайык жети жылдан ашык аралыкта негизги аудитордук өнөктөш бойдон кала алат. Бул көз карандысыз жөнгө салуучу орган колдонулушу керек болгон башка талаптарды көрсөткөн шартта, мисалы, негизги аудитордук өнөктөш ротациялоодон бошотулушу мүмкүн болгон мезгилдин узактыгы же көз карандысыз тышкы текшерүүнү үзгүлтүксүз жүргүзүү шартында жүзөгө ашырылат.

Жарактуулук мезгили менен байланыштуу башка аспектилер

R540.10 Жеке жактын аудитордук тапшырма менен узак байланышынан улам жаралган коркунучтарды баалоодо, аудитордук уюм аткарган функцияларга жана жеке жактын ал негизги аудитордук өнөктөш болгонго чейинки аудитордук тапшырма менен байланышынын узактыгына өзгөчө көңүл буруу керек.

540.10 A1 Аудитордук уюм концептуалдык негиздерди колдонуу менен, негизги аудитордук өнөктөш болуп саналган жеке жак анын негизги аудитордук өнөктөшү катары иштөө мөөнөтү жети жылдан аз болсо дагы, бул ролду аткарууну улантпашы керек деген тыянакка келген кырдаалдар болушу мүмкүн.

Муздатуу мезгили

R540.11 Эгер жеке жак жети жыл аралыгында тапшырманын жетекчисинин функцияларын аткарсан, муздатуу мезгили катары менен беш жылды түзөт.

R540.12 Эгер жеке жак тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүү үчүн жооптуу катары дайындалса жана бул кызматта жети жыл ичинде иштесе, муздатуу мезгили катары менен үч жылды түзүшү керек.

R540.13 Эгер жеке жак R540.11 жана R540.12-пункттарында көрсөтүлгөндөн тышкары, негизги аудитордук өнөктөш катары жалпысынан жети жыл иштесе, муздатуу мезгили катары менен эки жылды түзүшү керек.

Негизги аудитордук өнөктөштөр менен айкалыштырып иштөө

R540.14 Эгер жеке жак негизги аудитордук өнөктөш менен айкалыштырып иштесе жана жалпысынан төрт же андан көп жыл аралыгында тапшырманын жетекчисинин функциясын аткарса, муздатуу мезгили катары менен беш жылды түзүшү керек.

R540.15 R540.16(a)-пунктту эске алуу менен, эгер жеке жак негизги аудитордук өнөктөштүк менен айкалыштырып аракеттенсе жана жалпысынан төрт же андан көп жыл тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүү үчүн жооптуу негизги аудитордук өнөктөш болсо, муздатуу мезгили катары менен үч жылды түзүшү керек.

R540.16 Эгер жеке жак тапшырманын жетекчисинин функциясын жана тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүүнү, жарактуулук мезгили ичинде жалпысынан төрт же андан көп жыл аралыгында айкалыштырып аткарса, муздатуу мезгили төмөнкүнү түзүшү керек:

- (a) R540.15-пунктунан артыкчылык катары – эгер жеке жак үч же андан көп жыл тапшырманын жетекчиси болсо, катары менен беш жыл; же
- (b) бардык башка айкалыштыруу учурунда катары менен үч жылды түзөт.

R540.17 Эгер жеке жак, R540.14 - R540.16-пункттарында каралгандарды кошпогондо, негизги аудитордук өнөктөштүн функциясын айкалыштырып иштесе, муздатуу мезгили катары менен эки жылды түзүшү керек.

Мурдагы аудитордук уюмдагы иши

R540.18 R540.5-пунктта көрсөтүлгөндөй, жеке жак негизги аудитордук өнөктөш болуп саналган жылдарды аныктоодо, мамилелердин узактыгы бул орундуу болгон жерде, жеке жак мурдагы аудитордук уюмунда бул тапшырма боюнча негизги аудитордук өнөктөш болгон убакытты кошушу керек.

Мыйзам же токтом менен белгиленген кыска муздатуу мезгили

R540.19 Эгер мыйзам чыгаруучу же жөнгө салуучу орган (же мындай мыйзам чыгаруучу же жөнгө салуучу орган катары ыйгарым укук берилген же таанылган уюм) тапшырманын жетекчиси үчүн катары менен беш жылдан аз муздатуу мезгилин белгилесе, анда R540.11, R540.14 жана R540.16(a)-пункттарында көрсөтүлгөн катары менен беш жыл муздатуу мезгилинин ордуна, колдонуудагы жарактуулук мезгили

жети жылдан ашпаган шартта, бул мезгилдердин эң узагына же үч жылга алмаштырылышы мүмкүн.

Муздатуу мезгилиндеги иш-аракетке чектөөлөр

R540.20 Тиешелүү муздатуу мезгилинде жеке жак төмөндөгүдөй болбошу керек:

- (a) аудитордук топтун мүчөсү болуу же аудитордук тапшырманын сапатын контролдоону камсыздоо;
- (b) аудитордук тапшырмага таасир этүүчү техникалык же тармактык маселелер, бүтүмдөр же окуялар боюнча аудитордук топто же кардар менен консультация өткөрүү (бул аудит үчүн актуалдуу бойдон калганда, жарактуулук мезгилинин акыркы жылында жүргүзгөн иштер жасалган же жасалган тыянактар менен чектелген аудитордук топ менен талкуулардан тышкары);
- (c) аудитордук уюм же тармакка кирген уюм аудит кардарына көрсөткөн кесипкөй кызмат көрсөтүүнү жетектөө же координациялоо үчүн жоопкерчилик тартуу, же аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун аудит кардары менен өз ара мамилелери үчүн көзөмөл; же
- (d) Аудит кардарга карата жогоруда көрсөтүлбөгөн башка ролду же ишти аткаруу, анын ичинде ишенимди камсыз кылуу менен байланыштуу болбогон кызматтарды көрсөтүү, алардын натыйжасында:
  - (i) жогорку жетекчилик же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен олуттуу же көп өз ара аракеттенүү; же
  - (ii) аудитордук тапшырманын жыйынтыктарына түз таасир этүү.

540.20 A1 R540.20-пункттун жоболору бул жеке жактын аудитордук уюмунда же тармакка кирген уюмда жетектөөчү кызматты, мисалы, улук же башкаруучу директор (башка аткаруучу директор же эквиваленттүү) кызматты ээлөөсүнө тоскоолдук кылууга арналган эмес.

600-БӨЛҮМ

АУДИТ КАРДАРЫНА ИШЕНИМДИ КАМСЫЗ КЫЛУУ МЕНЕН БАЙЛАНЫШПАГАН КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮ

Киришүү

- 600.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 600.2 Аудитордук уюмдар же тармакка кирген уюмдар өзүнүн жөндөмдөрүнө жана тажрыйбасына ылайык, өздөрүнүн аудит кардарларына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган бир катар кызматтарды көрсөтө алышат. Аудит кардарларына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүү негизги принциптерди сактоо үчүн коркунучтарды жана көз карандысыздык үчүн коркунучтарды жаратышы мүмкүн.
- 600.3 Бул бөлүмдө аудит кардарларына кардарларына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүүдө көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген. Кийинки Талаптар жана колдонмо материалдар бөлүмчөсүндө аудитордук уюм же тармакка кирген уюм аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган белгилүү бир кызматтарды көрсөткөн конкреттүү учурлар берилген жана мунун натыйжасында жаралышы мүмкүн болгон коркунучтардын түрлөрү көрсөтүлгөн. Бул бөлүмчөлөрдүн айрымдары жаралган коркунучтар сактык чараларды колдонуу менен жок кылынбагандыктан, аудитордук уюмга же тармакка кирген уюмга белгилүү бир жагдайларда аудит кардарына айрым кызматтарды көрсөтүүгө түз тыюу салган талаптарды камтыйт.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- R600.4** Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматты көрсөтүүгө тапшырманы кабыл алаардан мурда, мындай кызматты көрсөтүү көз карандысыздыкка коркунуч жаратаарын же жоктугун аныкташы керек.
- 600.4 A1 Бул бөлүмдөгү талаптар жана колдонмо материалдар аудитордук уюмга ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүлөрдүн айрым түрлөрүн жана, эгер аудитордук уюм же

тармакка кирген уюм аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматты көрсөтсө, жарала турган тиешелүү коркунучтарды талдоого жардам берет.

600.4 A2 Бизнес жүргүзүүнүн жаңы методдору, финансы рынокторунун эволюциясы жана маалыматтык технологиялардагы өзгөрүүлөр аудит кардарына көрсөтүлүшү мүмкүн болгон, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүлөрдүн толук тизмегин түзүүнү мүмкүн эмес кылган окуяларга кирет. Ушундан улам, Кодексте аудит кардарына көрсөтүлүшү мүмкүн болгон, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган бардык кызмат көрсөтүүлөрдүн толук тизмеги камтылбайт.

Коркунучтарды баалоо

600.5 A1 Аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүү менен жаралган коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүүнүн мүнөзү, көлөмү жана максаты.
- Аудиттин бир бөлүгү катары кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыктарына көрсөтүлө турган ишенимдин деңгээли.
- Кызмат көрсөтүлгөн укуктук жана ченемдик чөйрө.
- Кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыгы ал боюнча аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулукта чагылдырылган маселелерге таасирин тийгизеби, эгерде тийгизсе:
  - Кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыгы финансылык отчеттуулукка олуттуу таасир тийгизген деңгээл.
  - Финансылык отчеттуулукта чагылдырылган бул маселелер үчүн тиешелүү суммаларды же режимди аныктоо менен байланыштуу ишканаивдүүлүк деңгээли.
- Көрсөтүлгөн кызматтын түрүнө карата кардардын жетекчилигинин жана кызматкерлеринин компетенттүүлүк деңгээли.
- Кардардын ой жүгүртүүнү талап кылган олуттуу маселелерди аныктоого катышуу деңгээли.
- Эгер мындай болсо, кардардын маалыматынын олуттуу бөлүгүн түзгөн, маалыматты өндүргөн системага кызмат көрсөтүүнүн таасир этүүсүнүн мүнөзү жана деңгээли:
  - Бухгалтердик эсептин маалыматтары же аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулук.

○ Финансылык отчеттуулукка ички контроль.

- Кардар коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналабы. Мисалы, коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналган, аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүү коркунучтун жогорку деңгээли катары кабыл алынышы мүмкүн.

600.5 A2 601ден тартып 610го чейинки бөлүмчөлөр бул бөлүмчөлөрдө көрсөтүлгөн, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүү менен жаралган коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон кошумча факторлордун мисалдарын камтыйт.

Финансылык отчеттуулукка карата олуттуулук

600.5 A3 601ден тартып 610-бөлүмчөлөргө чейин аудит кардарынын финансылык отчеттуулугуна карата олуттуулукка тиешелүү. Аудитке карата олуттуулук концепциясы "Аудитти пландаштыруудагы жана жүргүзүүдөгү маанилүүлүк" АЭС 320да, ал эми обзордук текшерүүгө карата - "Өткөн мезгилдердеги финансылык отчеттуулукту обзордук текшерүү боюнча тапшырмалар" ОТЭС 2400дө (кайра каралган) каралат. Олуттуулукту аныктоо кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонууну карайт жана сандык да, сапаттык да факторлорго көз каранды болот. Ошондой эле ага колдонуучулардын финансылык маалыматка болгон муктаждыктарын кабыл алуу дагы таасирин тийгизет.

Ошол эле аудит кардарга көрсөтүлгөн бир нече ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматты көрсөтүү

600.5 A4 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган бир нече кызматты көрсөтө алат. Мындай жагдайларда бул кызматтарды көрсөтүү менен жаралган коркунучтардын жалпы таасирин кароо аудитордук уюмдун коркунучтарды баалоосу үчүн мааниге ээ болот.

Коркунучтар менен күрөшүү

600.6 A1 601–610-бөлүмчөлөрү коркунучтар алгылыктуу деңгээлде турбаган учурда, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган мындай кызматтарды көрсөтүү менен жаралган көз карандысыздыкка коркунучтарды жок кыла турган иш-аракеттердин мисалдарын, анын ичинде сактык чараларын камтыйт. Бул мисалдар толук болуп саналбайт.

600.6 A2 Бөлүмчөлөрдүн айрымдары жаралган коркунучтар сактык чараларын колдонуу менен жок кылынбагандыктан, аудитордук уюмга же тармакка кирген уюмга белгилүү бир жагдайларда аудит кардарына айрым кызматтарды көрсөтүүгө түз тыюу салган талаптарды камтыйт.

600.6 A3 120.10 A2-пункту сактык чараларынын сүрөттөмөсүн камтыйт. Аудит кардарларына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүгө карата сактык чаралары – бул көз карандысыздыкка коркунучтарды алгылыктуу деңгээлге чейин натыйжалуу төмөндөткөн, аудитордук уюм тарабынан өзүнчө же айкалыштыруу менен көрүлгөн иш-аракеттер. Айрым учурларда коркунуч аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүүнүн натыйжасында жаралганда, сактык чаралары жеткиликтүү эмес болушу мүмкүн. Мындай кырдаалда 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонуу аудитордук уюмдан ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүдөн же аудитордук тапшырмадан баш тартууну же токтотууну талап кылат.

Башкаруу милдеттерин өзүнө алууга тыюу салуу

R600.7 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм аудит кардарын башкаруу үчүн жоопкерчиликти өзүнө албашы керек.

600.7 A1 Башкаруу милдеттери ишкананы контролдоону, жетектөөнү жана башкарууну, анын ичинде адамдык, финансылык, технологиялык, физикалык жана материалдык эмес ресурстарды сатып алууга, жайгаштырууга жана контролдоого байланыштуу чечим кабыл алууну камтыйт.

600.7 A2 Аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматты көрсөтүү, эгер аудитордук уюм же тармакка кирген уюм кызмат көрсөтүүнү аткарууда башкаруу үчүн жоопкерчиликти өзүнө алса, өзүн өзү текшерүү жана жеке кызыкчылык коркунучун жаратат. Башкаруу жоопкерчилигин алуу дагы тааныштык коркунучун жаратат жана адвокация коркунучун жаратышы мүмкүн, анткени аудитордук уюм же тармакка кирген уюм жетекчиликтин көз карашы жана кызыкчылыктары менен өтө тыгыз байланышта болуп калат.

600.7 A3 Иш башкаруу жоопкерчилиги экенин аныктоо жагдайларга көз каранды болот жана кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонууну талап кылат. Жетекчиликтин милдети деп эсептелген иштин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Саясатты жана стратегиялык багытты аныктоону.
- Кызматкерлерди жумушка алууну же бошотууну.
- Жетектөө жана кызматкерлердин ишканадагы ишине байланыштуу иш-аракеттери үчүн жоопкерчилик алууну.
- Бүтүмдөргө уруксат берүүнү.
- Банк эсептерин же инвестицияларды контролдоону же

башкарууну.

- Аудитордук уюмдун, тармакка кирген уюмдун же башка үчүнчү жактардын кайсы сунуштарын аткаруу керектигин чечүүнү.
- Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын алдында жетекчиликтин атынан отчет берүүнү.
- Төмөндөгүлөр үчүн жоопкерчилик алуу:
  - финансылык отчеттуулукту даярдоонун колдонулуп жаткан концепциясына ылайык финансылык отчеттуулукту даярдоо жана ишенимдүү берүү.
  - ички контролду иштеп чыгуу, киргизүү, мониторинг жүргүзүү же колдоо.

600.7 А4 Аудит кардарынын жетекчилиги милдеттерин аткарганда ага жардам көрсөтүү үчүн кеңештерди жана сунуштарды берүү жетекчиликтин жоопкерчиликти кабыл алуусу болуп саналбайт. (Шилтеме: R600.7 - 600.7 А3-пункттары).

R600.8 Жетекчилик өзүнө жоопкерчилик алуудан оолак болуу үчүн аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматты көрсөтүүдө аудитордук уюм кардардын жетекчилиги жетекчиликтин талаптагыдай жоопкерчилиги болуп саналган бардык пикирлерди жана чечимдерди кабыл алганын текшерүүсү керек. Бул кардардын жетекчилигинин төмөндөгүлөрдү камсыздашын камтыйт:

- (a) кардардын чечими үчүн жоопкерчилик тартуу жана кызмат көрсөтүүлөргө көзөмөл жүргүзүү үчүн, тиешелүү жөндөмдөргө, билимге жана тажрыйбага ээ болгон жакты дайындоо. Мындай жеке жак, негизинен жогорку жетекчиликтин курамында, төмөндөгүлөрдү түшүнүшү керек:
  - (i) кызмат көрсөтүүнүн максатын, мүнөзүн жана натыйжаларын; жана
  - (ii) кардардын жана аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун тиешелүү милдеттерин.

Бирок бул жеке жак кызмат көрсөтүүлөрдү аткаруу же кайталап аткаруу үчүн билимге жана тажрыйбага ээ болууга милдеттүү эмес.

- (b) Кызмат көрсөтүүлөргө көзөмөлдү камсыздайт жана кардардын максаттары үчүн аткарылган кызмат көрсөтүүлөрдүн натыйжаларынын адекваттуулугун баалайт.

- (с) Эгер мындайлар көрүлсө, кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыктарынан келип чыккан иш-аракеттер үчүн жоопкерчиликти өзүнө алат.

Кийин коомдук кызыкчылык ишканасы болуп калган, аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүү

R600.9 Азыркы убакта же мурда аудитордук уюм же тармакка кирген уюм тарабынан аудит кардарына көрсөтүлгөн, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүү, төмөндөгү учурларды кошпогондо, кардар коомдук кызыкчылык ишканасы болуп калганда, аудитордук уюмдун көз карандысыздыгына коркунучту жаратат:

- (а) Ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган мурдагы кызмат көрсөтүү коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналбаган, аудит кардарларына тиешелүү болгон, ушул бөлүмдүн жоболоруна ылайык келет;
- (б) Коомдук кызыкчылык ишканалары болуп саналган, аудит кардарлары үчүн ушул бөлүм менен уруксат берилбеген, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган учурдагы кызмат көрсөтүүлөр кардар коомдук кызыкчылык ишканасы болуп калганга чейин же болгондон кийин болушунча тезирээк аяктаган; жана
- (с) Аудитордук уюм алгылыктуу деңгээлде турбаган, жаралган коркунучтарды жок кылат.

Айрым байланыштуу ишканалар боюнча түшүнүктөр

R600.10 Бул бөлүм аудитордук уюмдарга жана тармакка кирген уюмдарга башкаруу боюнча милдеттерди өзүнө алууну же аудит жүргүзгөн кардарларга ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүүнү тыюу салган талаптарды камтыйт. Бул талаптардын ичинен артыкчылык катары аудитордук уюм же тармакка кирген уюм өзүнө башкаруу боюнча милдеттерди алып же ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтө алат, же болбосо алар финансылык отчеттуулугу боюнча аудитордук уюм пикирин билдире турган, кардардын төмөндөгү байланыштуу уюмдарына тыюу салынам:

- (а) Кардардын үстүнөн тикелей же кыйыр контролдоого ээ болгон ишкана;
- (б) Кардарга тикелей финансылык кызыкчылыкка ээ болгон ишкана, эгер бул ишкана кардарга олуттуу таасир этүүгө ээ болсо жана кардарга болгон кызыкчылык мындай ишкана үчүн олуттуу болуп саналса; же

- (с) Бардык төмөндөгү шарттар аткарылган шартта, кардар менен жалпы контроль алдында турган ишкана:
- (i) Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм байланыштуу ишкананын финансылык отчеттуулугу боюнча пикирин билдирбейт;
  - (ii) Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм анын финансылык отчеттуулук боюнча аудитордук уюм пикирин билдире турган, ишкананы тикелей же кыйыр башкаруу үчүн жоопкерчиликти өзүнө албайт;
  - (iii) Кызмат көрсөтүү өзүн өзү текшерүү коркунучун жаратпайт, анткени кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыктары аудитордук жол-жоболорго дуушар болбойт; жана
  - (iv) Аудитордук уюм алгылыктуу деңгээлде турбаган, мындай кызмат көрсөтүүлөр менен жаралган башка коркунучтарды жок кылат.

601-БӨЛҮМЧӨ – БУХГАЛТЕРДИК ЖАНА ЭСЕПKE АЛУУ КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨРҮ

Киришүү

- 601.1 Аудит кардарына бухгалтердик жана эсеп кызматтарын көрсөтүү өзүн өзү текшерүү коркунучун жаратышы мүмкүн.
- 601.2 Бул бөлүмчөдөгү конкреттүү талаптарга жана колдонмо материалдарга кошумча, 600.1 - R600.10-пунктарындагы талаптар жана колдонмо материалдар аудит кардарына бухгалтердик эсепти жана бухгалтердик отчеттуулукту жүргүзүү боюнча кызматтарды көрсөтүүдө концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү болот. Бул бөлүмчө жаралган коркунучтар сактык чараларын колдонуу аркылуу жокко чыгарылышы мүмкүн болбогондуктан, айрым жагдайларда аудит кардарларына белгилүү бир бухгалтердик кызматтарды көрсөтүүгө аудитордук уюмдарга жана тармакка кирген уюмдарга тыюу салган талаптарды камтыйт.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Бардык аудит кардарлары

- 601.3 A1 Бухгалтердик жана эсепке алуу кызмат көрсөтүүлөрү өзүнө кызмат көрсөтүүлөрдүн кеңири спектрин камтыйт, анын ичинде:
- бухгалтердик эсептин маалыматтарын жана финансылык отчетторду даярдоо.
  - операцияларды эсепке алуу.

- эмгек акы чегерүү боюнча кызмат көрсөтүүлөр.

601.3 А2

Жетекчилик финансылык отчеттуулукту даярдоонун колдонулуп жаткан концепциясына ылайык, финансылык отчеттуулукту даярдоо жана ишенимдүү берүү үчүн жоопкерчилик тартат. Бул милдеттер төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Эсепке алуу саясатын жана бул саясатка ылайык эсепке алуу тартибин аныктоону.
- Операция жасалганын тастыктаган, электрондук же башка формадагы баштапкы документтерди же баштапкы маалыматтарды даярдоону же өзгөртүүнү. Мисалдар төмөнкүлөрдү камтыйт:
  - Жеткирүүгө буйрутмаларды.
  - Жумуш убактысын эсепке алуу жарчысын.
  - Кардарлардын буйрутмаларын.
- Журналда жазууларды түзүүнү же өзгөртүүнү.
- Операциялар үчүн эсептердин классификациясын аныктоону же бекитүүнү.

601.3 А3

Аудит процессинде аудитордук уюмдун жана аудит кардарынын жетекчилигинин ортосунда диалог зарыл, ал төмөндөгүлөрдү камтышы мүмкүн:

- Бухгалтердик эсепке алуу стандарттарын же саясаттарын жана финансылык отчеттуулукта маалыматты ачыкка чыгарууга карата талаптарды колдонууну.
- Талаптагыдай финансылык жана бухгалтердик контролдоону жана активдердин жана милдеттенмелердин билдирилген суммаларын аныктоодо колдонулган методдорду баалоону.
- Журналда түзөтүүчү жазууларды түзүүнү.

Бул иш-аракеттер аудит процессинин ойдогудай бөлүгү деп эсептелет жана негизинен бухгалтердик эсептин маалыматтарын жана финансылык отчеттуулукту даярдоодо чечимдерди кабыл алуу үчүн жоопкерчилик тартпаган учурда коркунучтарды жаратпайт.

601.3 А4

Ушул сыяктуу эле жол менен, кардар эсептерди салыштырып текшерүү көйгөйлөрүн чечүү же ченемдик отчеттуулук үчүн маалыматты талдоо жана топтоо сыяктуу маселелер боюнча техникалык жардам сурашы мүмкүн. Мындан тышкары, кардар бухгалтердик эсепке алуу маселелери боюнча техникалык консультацияны сурашы мүмкүн, мисалы, учурдагы финансылык

отчеттуулукту финансылык отчеттуулуктун бир системасынан башкага которуу боюнча. Мисалдар төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Топтун эсепке алуу саясатына шайкештигин.
- Финансылык отчеттуулуктун башка системасына, мисалы, Финансылык отчеттуулуктун эл аралык стандарттарына өтүүнү.

Мындай кызмат көрсөтүүлөр негизинен аудитордук уюм да, тармакка кирген уюм да кардарды башкаруу үчүн жоопкерчиликти өзүнө албаган шартта, коркунучтарды жаратпайт.

Күнүмдүк же механикалык болуп саналган бухгалтердик жана эсепке алуу кызмат көрсөтүүлөрү

601.4 A1 Табияты боюнча күнүмдүк же механикалык болуп саналган, бухгалтердик жана эсепке алуу кызмат көрсөтүүлөрү дээрлик кесипкөй ой жүгүртүүнү талап кылбайт. Мында кызмат көрсөтүүнүн мисалдары болуп саналат:

- Бекитүү жана кардар тарабынан төлөө үчүн, кардардан алынган маалыматтардын негизинде эмгек акыны эсептөөлөрдү же отчетторду даярдоо.
- Баштапкы документтердин же баштапкы маалыматтардын негизинде суммасы оңой аныктала турган, кайталануучу операцияларды каттоо, мисалы, кардар эсептердин тиешелүү классификациясын аныктаган же бекиткен, коммуналдык кызмат көрсөтүүлөр үчүн эсептер.
- Кардар эсепке алуу саясатын жана пайдалуу кызмат мөөнөтүн жана калдык наркын аныктаганда негизги каражаттардын амортизациясын эсептөө.
- Кардар код койгон операцияларды жалпы бухгалтердик китепке киргизүү.
- Кардар бекиткен жазууларды сынам балансына киргизүү.
- Кардар бекиткен сынам балансындагы маалыматтардын негизинде финансылык отчеттуулукту даярдоо жана кардар бекиткен жазуулардын негизинде тиешелүү эскертүүлөрдү даярдоо.

Коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналбаган, аудит кардарлары

R601.5 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм төмөндөгү учурлардан тышкары, коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналбаган, аудит кардарына бухгалтердик эсепти жүргүзүү жана бухгалтердик отчеттуулук, анын ичинде аудитордук уюм өз пикирин билдире

турган финансылык отчеттуулукту же мындай финансылык отчеттуулук үчүн негиз болуп саналган, финансылык маалыматты даярдоо боюнча кызматтарды көрсөтпөшү керек:

- (a) кызмат көрсөтүүлөр күнүмдүк же механикалык мүнөзгө ээ; жана
- (b) аудитордук уюм алгылыктуу деңгээлге ылайык келбеген, мындай кызматтарды көрсөтүүнүн жыйынтыгында жаралган бардык коркунучтарды жок кылат.

601.5 A1 Аудит кардарына күнүмдүк жана механикалык мүнөзгө ээ болгон бухгалтердик эсеп кызматтарын көрсөтүүдө жаралуучу, өзүн өзү текшерүү коркунучун жок кылуу үчүн сактык чарасы катары иш аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүүлөрдү аныктоо үчүн аудитордук команданын мүчөлөрү болуп саналбаган адистерди пайдалануу.
- Аудитордук ишти же аткарылган кызмат көрсөтүүнү текшерүү үчүн, кызмат көрсөтүүгө катышпаган тиешелүү текшерүүчүнү тартуу.

Коомдук кызыкчылык ишканалары болуп саналган аудит кардарлары

R601.6 R601.7-пунктка ылайык, аудитордук уюм же тармакка кирген уюм коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналган, аудит кардарына бухгалтердик эсепти жүргүзүү жана бухгалтердик отчеттуулук, анын ичинде аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулукту же мындай финансылык отчеттуулук үчүн негиз болуп саналган, финансылык маалыматты даярдоо боюнча кызматтарды көрсөтпөшү керек.

R601.7 R601.6-пунктунан артыкчылык катары аудитордук уюм же тармакка кирген уюм коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналган, аудит кардарынын бөлүмдөрү же байланыштуу уюмдары үчүн күнүмдүк же механикалык мүнөздөгү бухгалтердик эсеп кызматтарын көрсөтө алат, эгер кызмат көрсөтүүчү персонал аудитордук команданын мүчөсү болбосо жана:

- (a) кызмат көрсөтүлүп жаткан бөлүмдөр же байланыштуу уюмдар аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулук үчүн жалпысынан олуттуу эмес; же
- (b) кызмат көрсөтүүлөр бөлүмдүн же байланыштуу ишкананын финансылык отчеттуулугу үчүн жалпысынан олуттуу болбогон маселелерге тиешелүү.

602-БӨЛҮМЧӨ – АДМИНИСТРАТИВДИК КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨР

Киришүү

- 602.1 Аудит кардарына административдик кызматтарды көрсөтүү коркунуч жаратпайт.
- 602.2 Бул бөлүмчөдөгү конкреттүү колдонмо материалга кошумча 600.1 - R600.10-пункттарындагы талаптар жана колдонмо материалдар административдик кызматтарды көрсөтүүдө концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү.

Талаптар жана колдонмо материал

Бардык аудит кардарлары

- 602.3 A1 Административдик кызмат көрсөтүүлөр кардарларга кадимки иштин алкагында күнүмдүк же механикалык милдеттерди чечүүдө жардам көрсөтүүнү карайт. Мындай кызмат көрсөтүүлөр кесипкөй ой жүгүртүүнү дээрлик талап кылбайт жана канцелярдык мүнөзгө ээ болот.
- 602.3 A2 Административдик кызмат көрсөтүүлөрдүн мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Тексттерди иштеп чыгуу боюнча кызмат көрсөтүүлөр.
  - Кардардын бекитүүсү үчүн административдик же уставдык формаларды даярдоо.
  - Кардардын көрсөтмөлөрүнө ылайык мындай формаларды берүү.
  - Мыйзамда каралган документтерди берүү мөөнөтүн контролдоо жана бул мөөнөттөр боюнча аудит кардарларына кеңеш берүү.

603-БӨЛҮМЧӨ – БААЛОО БОЮНЧА КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨР

Киришүү

- 603.1 Аудит кардарына баалоо кызматтарын көрсөтүү өзүн өзү текшерүү же адвокация коркунучун жаратышы мүмкүн.
- 603.2 Бул бөлүмчөдөгү конкреттүү талаптарга жана колдонмо материалдарга кошумча, 600.1 - R600.10-пункттарындагы талаптар жана колдонмо материалдар аудит кардарына баалоо кызматтарын көрсөтүүдө концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү болот.

Бул бөлүм аудитордук уюмдарга жана тармакка кирген уюмдарга жаралган коркунучтарды сактык чараларын колдонуу менен жок кылуу мүмкүн болбогондуктан, айрым жагдайларда аудит кардарларына белгилүү бир баалоо кызматтарын көрсөтүүгө тыюу салган талаптарды камтыйт.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Бардык аудит кардарлары

603.3 A1 Баалоо өзүнө окуянын келечектеги өнүгүшүнө байланыштуу жоромолдорду чыгарууну, ошондой эле белгилүү бир наркты же активдер, милдеттенмелер же жалпысынын бизнес үчүн нарктардын диапазонун эсептөө үчүн тиешелүү методологияларды жана методдорду колдонууну, аларды айкалыштырууну камтыйт.

603.3 A2 Эгер аудитордук уюмдан же тармакка кирген аудитордук уюмдан салык отчеттуулугу боюнча милдеттенмелерин аткарууда же салыктык пландаштыруу максатында аудит кардарына жардам көрсөтүү үчүн баалоо жүргүзүүнү өтүнүшсө жана баалоонун жыйынтыктары финансылык отчеттуулукка тикелей таасирге ээ болбосо, мындай кызмат көрсөтүүлөргө карата тиешелүү 604.9 A1 - 604.9 A5,-пункттарда берилген материал колдонулат.

603.3 A3 Аудит кардарына баалоо боюнча кызмат көрсөтүү менен жаралган өзүн өзү текшерүү же адвокация коркунучтарынын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Баалоо тууралуу отчетту пайдалануу жана максаты.
- Баалоо тууралуу отчет жарыяланабы.
- Кардардын баалоо методологиясын жана ой жүгүртүүнүн башка олуттуу маселелерин аныктоого жана бекитүүгө катышуу деңгээли.
- Стандарттуу же белгиленген методологияларды колдонуу менен баалоодо баалоо объектинге тиешелүү субъективдүүлүк деңгээли.
- Баалоо финансылык отчеттуулукка олуттуу таасир тийгизеби.
- Финансылык отчеттуулукта баалоо менен байланыштуу маалыматты ачып көрсөтүүнүн көлөмү жана ачыктыгы.
- Суммага мүнөздүү олуттуу туруксуздукту жаратышы мүмкүн болгон бул мүнөздөгү келечектеги окуяларга көз карандылыктын деңгээли.

603.3 A4 Коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүүлөрдү аткаруу үчүн аудитордук команданын мүчөлөрү болуп саналбаган адистерди пайдалануу өзүн өзү текшерүү же кызыкчылыктарды коргоого байланыштуу коркунучтарды жок кылышы мүмкүн.
- Аудитордук ишти же аткарылган кызмат көрсөтүүнү текшерүү үчүн кызмат көрсөтүүгө катышпаган тиешелүү текшерүүчүнү тартуу өзүн өзү текшерүү коркунучун жок кылышы мүмкүн.

Коомдук кызыкчылык ишканалары болуп саналбаган, аудит кардарлары

R603.4 Аудитордук уюм же тармакка кирген аудитордук уюм коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналбаган аудит кардарына баалоо боюнча кызмат көрсөтпөшү керек, эгер:

- баалоо субъективдүүлүктүн олуттуу деңгээлин камтыса; жана
- баалоо аудитордук уюм ал боюнча пикирин билдире турган финансылык отчеттуулукка олуттуу таасир тийгизсе.

603.4 A1 Айрым баалоолор олуттуу деңгээлде субъективдүүлүктү карабайт. Бул базалык кемчиликтер же мыйзам же ченемдик актылар менен белгиленген, же кеңири кабыл алынганда, ал эми колдонулган методдор жана методикалар жалпы кабыл алынган стандарттарга негизделген же мыйзам же ченемдик акт менен белгиленген учурда болушу ыктымал. Мындай жагдайларда эки же андан көп уюм жүргүзгөн баалоо жыйынтыктары негизинен бири биринен олуттуу айырмаланбайт.

Коомдук кызыкчылык ишканалары болуп саналган аудит кардарлары

R603.5 Аудитордук уюм же тармакка кирген аудитордук уюм, эгер баалоо боюнча кызмат көрсөтүүлөр жекече же жалпысынан, аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулукка олуттуу таасирин тийгизсе, коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналган аудит кардарына баалоо боюнча кызматтарды көрсөтпөшү керек.

604-БӨЛҮМЧӨ – САЛЫКТЫК КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨР

Киришүү

604.1 Аудит кардарына салыктык кызматтарды көрсөтүү өзүн өзү текшерүү же адвокация коркунучун жаратышы мүмкүн.

604.2 Бул бөлүмчөдөгү конкреттүү талаптарга жана колдонмо материалдарга кошумча, 600.1 - R600.10-пунктарындагы талаптар жана колдонмо материалдар аудит кардарына салыктык кызматтарды көрсөтүүдө концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү болот. Бул бөлүм аудитордук уюмдарга жана тармакка кирген аудитордук уюмдарга жаралган коркунучтарды сактык чараларын колдонуу

менен жок кылуу мүмкүн болбогондуктан, айрым жагдайларда аудит кардарларына белгилүү бир салыктык кызматтарды көрсөтүүгө тыюу салган талаптарды камтыйт.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Бардык аудит кардарлары

604.3 A1 Салыктык кызмат көрсөтүүлөр өзүнө кызмат көрсөтүүлөрдүн кеңири спектрин, анын ичинде төмөндөгүдөй иштин түрлөрүн камтыйт:

- Салык декларациясын даярдоо.
- Бухгалтердик жазууларды даярдоо максатында салыктык эсептөөлөр.
- Салыктык пландаштыруу жана башка салыктык консультациялык кызмат көрсөтүүлөр.
- Наркын баалоого байланыштуу салыктык кызмат көрсөтүүлөр.
- Салыктык талаштарды чечүүдө жардам берүү.

Бул бөлүмчө жогоруда саналган салыктык кызмат көрсөтүүлөрдүн ар бир түрүн өзүнчө аталыш менен караганына карабастан, практикада салыктык кызмат көрсөтүү менен байланыштуу иш көбүнчө өз ара байланыштуу болот.

604.3 A2 Аудит кардарына салыктык кызмат көрсөтүүдө жаралуучу коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлорго төмөндөгүлөр кирет:

- Тапшырманын өзгөчө мүнөздөмөсү.
- Кардардын кызматкерлеринин салыктык компетенттүүлүк деңгээли.
- Салык органдары анын жардамы менен каралып жаткан салыкты жана бул процессте аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун ролун баалаган жана администрациялаган система.
- Тиешелүү салык режиминин татаалдыгы жана аны колдонуу үчүн зарыл болгон чечимдин деңгээли.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Бардык аудит кардарлары

604.3 A1 Салыктык кызмат көрсөтүүлөр өзүнө кызмат көрсөтүүлөрдүн кеңири спектрин, анын ичинде төмөндөгүдөй иш түрлөрүн камтыйт:

- Салык декларациясын даярдоо.

- Бухгалтердик жазууларды даярдоо максатында салыктык эсептөөлөр.
- Салыктык пландаштыруу жана башка салыктык консультациялык кызмат көрсөтүүлөр.
- Наркын баалоого байланыштуу салыктык кызмат көрсөтүүлөр.
- Салыктык талаштарды чечүүдө жардам берүү.

Бул бөлүмчө жогоруда саналган салыктык кызмат көрсөтүүлөрдүн ар бир түрүн өзүнчө аталыш менен караганына карабастан, практикада салыктык кызмат көрсөтүү менен байланыштуу иш көбүнчө өз ара байланыштуу болот.

604.3 A2 Аудит кардарына салыктык кызмат көрсөтүүдө жаралуучу коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлорго төмөндөгүлөр кирет:

- Тапшырманын өзгөчө мүнөздөмөсү.
- Кардардын кызматкерлеринин салыктык компетенттүүлүк деңгээли.
- Салык органдары аны жардамы менен каралып жаткан салыкты жана бул процессте аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун ролун баалаган жана администрациялаган система.
- Тиешелүү салык режиминин татаалдыгы жана аны колдонуу үчүн зарыл болгон чечимдин деңгээли.

Салык декларацияларын даярдоо

Бардык аудит кардарлары

604.4 A1 Салык декларациясын даярдоо боюнча кызмат көрсөтүү негизинен коркунучтарды жаратпайт.

604.4 A2 Салык декларацияларын даярдоо боюнча кызмат көрсөтүүлөр төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Тиешелүү салык органына берилиши керек болгон, маалыматты, анын ичинде бериле турган салык суммасын (көбүнчө стандартташтырылган формада) түзүү жана компиляциялоо аркылуу салык отчеттуулугун берүү боюнча милдеттенмелерин аткарууда кардарларга жардам берүүнү.
- Мурунку операцияларга салык салуу боюнча консультация берүү жана кошумча маалымат жана талдоо үчүн салык органдарынын суроо-талаптарына аудит кардарынын атынан жооп берүүнү (мисалы, колдонулган ыкмага түшүндүрмөлөрдү жана техникалык колдоо көрсөтүүнү).

604.4 А3 Салык декларацияларын даярдоо боюнча кызмат көрсөтүүлөр негизинен тарыхый маалыматка негизделген жана колдонуудагы салык мыйзамдарына, анын ичинде прецеденттерге жана түзүлгөн практикага ылайык мындай тарыхый маалыматты талдоону жана берүүнү камтыйт. Мындан тышкары салык декларациялары муну максатка ылайыктуу деп эсептеген салык органы тарабынан текшерүүгө же бекитилүүгө тийиш.

Бухгалтердик өткөрүүлөрдү түзүү максаттары үчүн салыктык эсептөөлөр

Бардык аудит кардарлары

604.5 А1 Бухгалтердик өткөрүүлөрдү даярдоо максатында кийин аудитордук уюм тарабынан текшериле турган аудит кардары үчүн учурдагы жана кийинкиге калтырылган салык милдеттенмелеринин (же активдердин) эсептөөлөрүн даярдоо өзүн өзү текшерүү коркунучун жаратат.

604.5 А2 604.3 А2-пунктунда көрсөтүлгөн факторлорго кошумча, аудит кардары үчүн мындай эсептөөлөрдү даярдоодо жаралган коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон фактор эсеп аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулукка олуттуу таасирин тийгизеби же жокпу деген жагдай болуп саналат.

Коомдук кызыкчылык ишканалары болуп саналбаган аудит кардарлары

604.5 А3 Аудит кардары коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналбаганда, мындай өзүн өзү текшерүү коркунучун жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүүнү аткаруу үчүн аудитордук команданын мүчөлөрү болуп саналбаган адистерди пайдаланууну.
- Аудитордук ишти же аткарылган кызмат көрсөтүүнү текшерүү үчүн кызмат көрсөтүүгө катышпаган тиешелүү текшерүүчүнү тартууну.

Коомдук кызыкчылык ишканалары болуп саналган аудит кардарлары

R604.6 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулук үчүн маанилүү болгон бухгалтердик өткөрүүлөрдү даярдоо максатында аудит кардары болгон коомдук кызыкчылык ишканалары үчүн учурдагы жана кийинкиге калтырылган салыктык милдеттенмелердин (же активдердин) салыктык эсептөөлөрүн даярдабашы керек.

604.6 А1 Өзүн-өзү текшерүү коркунучун жок кылуу үчүн 604.5 А3-пунктундагы сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин

мисалдары, аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулук үчүн маанилүү болбогон коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналган аудит кардарынын учурдагы жана кийинкиге калтырылган салыктык милдеттенмелеринин (же активдеринин) салыктык эсептөөлөрүн даярдоодо дагы колдонулат.

Салыктык пландаштыруу жана башка салык боюнча консультациялык кызмат көрсөтүүлөр

Бардык аудит кардарлары

- 604.7 A1 Салыктык пландаштыруу жана башка салыктык консультациялар боюнча кызмат көрсөтүү өзүн өзү текшерүү же адвокация коркунучун жаратышы мүмкүн.
- 604.7 A2 Салыктык пландаштыруу же башка салыктык консультациялар өзүнө кардарга салык салуу көз карашынан анын ишин кантип натыйжалуу түзүмдөштүрүүгө болоору жөнүндө консультация берүү же жаңы салык мыйзамын же ченемдик актыларды колдонуу маселелери боюнча консультация берүү сыяктуу кызмат көрсөтүүлөрдүн кеңири спектрин камтыйт.
- 604.7 A3 604.3 A2-пунктуна кошумча, аудит кардарларына салыктык пландаштыруу жана башка салыктык консультациялар боюнча кызмат көрсөтүү менен жаралган, өзүн өзү текшерүү же коргонуу коркунучунун деңгээлин баалоодо мааниге ээ болгон факторлор төмөнкүлөрдү камтыйт:
- Финансылык отчеттуулукта салыктык консультация берүүнүн тиешелүү режимин аныктоого байланыштуу ишканаивдүүлүк деңгээлин.
  - Салык режими жеке ченемдик укуктук актылар менен ырасталганын же жоктугун же финансылык отчеттуулукту түзгөнгө чейин салык органы менен башкача макулдашылганын же жоктугун.
  - Мисалы, салыктык пландаштыруунун жана башка салыктык консультация берүүнүн натыйжасында берилген кеңеш төмөндөгүдөй болуп саналарын же жоктугун:
    - Салык органы же башка прецедент тарабынан так ырасталган.
    - Алар калыптанып калган практикабы.
    - Салык мыйзамдарында үстөмдүк кыла турган негиз бар.
  - Салыктык консультация берүүнүн натыйжасы финансылык отчеттуулукка олуттуу таасир тийгизе турган деңгээлди.

- Салыктык консультация берүүнүн натыйжалуулугу эсепке алуу же финансылык отчеттуулукту берүү тартибине көз каранды экенин же жоктугун жана эсепке алуунун же тиешелүү системанын алкагында финансылык отчеттуулукту берүү тартибинин тууралыгында шектенүүлөр бар же жоктугун.

604.7 A4 Мындай коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүүлөрдү аткаруу үчүн аудитордук команданын мүчөлөрү болуп саналбаган адистерди пайдалануу өзүн өзү текшерүү же адвокация коркунучун жок кылышы мүмкүн.
- Кызмат көрсөтүүгө катышпаган тиешелүү текшерүүчү өзүн өзү текшерүү коркунучун жок кылуу үчүн аудитордук ишке же аткарылган кызмат көрсөтүүгө обзор жүргүзүшү мүмкүн.
- Салык органдарынан алдын ала уруксат алуу өзүн өзү текшерүү коркунучун же адвокация коркунучун жок кылышы мүмкүн.

Салыктык консультациялардын натыйжалуулугу эсепке алуунун же маалыматтарды берүүнүн конкреттүү методуна көз каранды болгондо

R604.8 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм, эгер салыктык консультация берүүнүн натыйжалуулугун эсепке алуунун же финансылык отчеттуулукта берүүнүн конкреттүү тартибинен көз каранды болгондо жана төмөндөгү учурларда, аудит кардарына салыктык пландаштыруу боюнча кызматтарды жана салыктык консультация берүү боюнча башка кызматтарды көрсөтпөшү керек:

- (a) аудитордук командада эсепке алуунун тиешелүү тартибинин тууралыгынан же тиешелүү системада финансылык отчеттуулукту берүүдө негиздүү шектенүүлөр бар; жана
- (b) салыктык консультация берүүнүн жыйынтыгы же кесепеттери аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулукка олуттуу таасир тийгизет.

Баалоо менен байланыштуу салыктык кызмат көрсөтүүлөр

Бардык аудит кардарлары

604.9 A1 Аудит кардарына салыктарды баалоо боюнча кызматтарды көрсөтүү өзүн өзү текшерүү же адвокация коркунучун жаратышы мүмкүн.

604.9 A2 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм баалоонун жыйынтыгы финансылык отчеттуулукка тикелей таасирин тийгизбегенде, салык максаттары үчүн гана баалоону жүргүзө алат (башкача айтканда, финансылык отчеттуулукка салык салууга байланыштуу бухгалтердик өткөрүүлөр гана таасирин тийгизет). Эгер финансылык отчеттуулукка

таасири олуттуу эмес же баалоо салык органы же ушул сыяктуу жөнгө салуучу орган тарабынан тышкы текшерүүгө тийиш болсо, бул негизинен коркунуч жаратпайт.

604.9 A3 Эгерде салык салуу максаттары үчүн баалоо тышкы текшерүүгө жатпаса жана финансылык отчеттуулук үчүн анын таасири олуттуу болсо, 604.3 A2-пунктуна кошумча катары, аудит кардарына бул кызматтарды көрсөтүү менен жаралган, өзүн өзү текшерүү же адвокация коркунучунун деңгээлин баалоодо төмөнкү факторлор мааниге ээ болот:

- Баалоо методологиясы салык мыйзамдары же ченемдик актылары, башка прецеденттер же түзүлгөн практика менен колдоого алынган деңгээл.
- Баалоого тиешелүү субъективдүүлүк деңгээли.
- Негизги маалыматтардын ишенимдүүлүгү жана көлөмү.

604.9 A4 Коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүүлөрдү аткаруу үчүн аудитордук команданын мүчөлөрү болуп саналбаган адистерди пайдалануу өзүн өзү текшерүүгө же кызыкчылыктарды коргоого байланыштуу коркунучтарды жок кылышы мүмкүн.
- Кызмат көрсөтүүгө катышпаган тиешелүү текшерүүчү өзүн өзү текшерүү коркунучун жок кылуу үчүн аудитордук ишке же аткарылган кызмат көрсөтүүгө обзор жүргүзүшү мүмкүн.
- Салык органдарынан алдын ала уруксат алуу өзүн өзү текшерүү коркунучун же адвокация коркунучун жок кылышы мүмкүн.

604.9 A5 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм баалоонун жыйынтыгы финансылык отчеттуулукка тикелей таасир тийгизгенде, салыктык отчеттуулукту түзүү боюнча же салыктык пландаштыруу максатында аудит кардарынын милдеттенмелерин аткарууда ага жардам берүү үчүн салыктык баалоону жүргүзүшү мүмкүн. Мындай кырдаалда баалоо боюнча кызмат көрсөтүүгө тиешелүү 603-бөлүмчөдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар колдонулат.

Салык талаш-тартыштарын чечүүгө жардам берүү

Бардык аудит кардарлары

604.10 A1 Аудит кардарына салык талаш-тартыштарын чечүүгө жардам берүү өзүн өзү текшерүү же адвокация коркунучун жаратышы мүмкүн.

604.10 A2 Салык талаш-тартышы салык органдары аудит кардарына конкреттүү маселе боюнча аргументтер четке кагылганы жөнүндө кабарлаган же

кардар маселени расмий териштирүүнүн алкагында чечүү үчүн, мисалы, мамлекеттик трибуналга же сотко берген баскычка чейин жетиши мүмкүн.

604.10 A3 604.3 A2-пунктуна толуктоо катары, салык талаш-тартыштарын чечүү үчүн аудит кардарына жардам көрсөтүүдө жаралган өзүн өзү текшерүү же кызыкчылыктарды коргоо коркунучтарынын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор камтыйт:

- Талаш-тартышты чечүүдө жетекчилик ойногон роль.
- Талаш-тартыштын натыйжасы аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулукка олуттуу таасирин тийгизе турган деңгээл.
- Берилген консультация салык талаш-тартышынын предмети болуп саналабы.
- Бул маселе канчалык деңгээлде салык мыйзамдары же ченемдик актылары, башка прецеденттер же түзүлгөн практика менен колдоого алынат.
- Териштирүү ачык өткөрүлүп жатабы.

604.10 A4 Коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүүлөрдү аткаруу үчүн аудитордук команданын мүчөлөрү болуп саналбаган адистерди пайдалануу өзүн өзү текшерүү же кызыкчылыктарды коргоо коркунучун жок кылышы мүмкүн.
- Аудитордук ишти же аткарылган кызмат көрсөтүүнү текшерүү үчүн кызмат көрсөтүүгө катышпаган тиешелүү текшерүүчүнү тартуу өзүн өзү текшерүү коркунучун жок кылышы мүмкүн.

Салык талаш-тартыштарын адвокаттын катышуусу менен чечүү

R604.11 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм аудит кардарына салык талаш-тартыштарын чечүүгө жардам берүүнү камтыган салыктык кызматты көрсөтпөшү керек, эгер:

- (a) кызмат көрсөтүүлөр салык талаш-тартыштарын чечүүдө мамлекеттик сотто же трибуналда аудит кардарынын адвокаты катары иштөөнү караса; жана
- (b) тиешелүү сумма аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулук үчүн олуттуу болуп саналса.

604.11 A1 R604.11-пункту аудитордук уюмга же тармакка кирген уюмга мамлекеттик трибуналда же сотто каралып жаткан маселеге карата

туруктуу консультациялык ролду аткаруусуна тоскоолдук кылбайт, мисалы:

- Маалымат берүү жөнүндө конкреттүү суроо-талапка жооптор.
- Жасалган иш жөнүндө иш жүзүндөгү отчетторду же күбөлөндүрүүчү көрсөтмөлөрдү берүү.
- Бул маселеге байланыштуу салык талаш-тартыштарын талдоодо кардарга жардам көрсөтүү.

604.11 А2 «Мамлекеттик трибунал же сот» деген эмнени түшүндүрө турганы юрисдикциянын конкреттүү бөлүгүндө салык иштери кандай караала турганына көз каранды болот.

605-БӨЛҮМЧӨ – ИЧКИ АУДИТ КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨРҮ

Киришүү

605.1 Аудит кардарына ички аудит кызматын көрсөтүү өзүн өзү текшерүү коркунучун жаратышы мүмкүн.

605.2 Бул бөлүмчөдөгү конкреттүү талаптарга жана колдонмо материалдарга кошумча, 600.1 - R600.10-пункттарындагы талаптар жана колдонмо материалдар аудит кардарына ички аудит кызматын көрсөтүүдө концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү болот. Бул бөлүм аудитордук уюмдар жана тармакка кирген уюмдар үчүн жаралган коркунучтарды сактык чараларын колдонуу менен жок кылуу мүмкүн болбогондуктан, айрым жагдайларда аудит кардарларына белгилүү бир ички аудит кызматтарын көрсөтүүгө тыюу салган талаптарды камтыйт.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Бардык аудит кардарлары

605.3 А1 Ички аудит кызмат көрсөтүүлөрү өзүнө аудит кардарына анын ички аудитордук ишин жүргүзүүдө жардам берүүнү камтыйт. Ички аудитордук иш төмөнкүлөрдү камтышы мүмкүн:

- Ички контроль мониторинги – контролдоо каражаттарынын обзору, алардын иштөөсүнө мониторинг жана аларды жакшыртуу боюнча сунуштар.
- Төмөндөгү жолдор аркылуу финансылык жана операциялык маалыматты изилдөө:
  - Финансылык жана операциялык маалыматты идентификациялоо, өлчөө, классификациялоо жана берүү үчүн колдонулган каражаттарды талдоо.

- Айрым беренелерди конкреттүү изилдөө, анын ичинде операцияларды, баланстарды жана жол-жоболорду кең-кесири тестирилөө.
- Операциялык иштин, анын ичинде ишкананын финансылык эмес ишинин үнөмдүүлүгүн, натыйжалуулугун жана майнаптуулугун текшерүү.
- Төмөндөгүлөрдүн сакталышын текшерүү:
  - Мыйзамдардын, ченемдик актылардын жана башка тышкы талаптардын.
  - Саясаттардын, директивалардын жана жетекчиликтин башка ички талаптарынын.

605.3 A2

Ички аудиттин көлөмү жана максаты ар түрдүү жана ишкананын өлчөмүнөн жана түзүмүнө, ошондой эле жетекчиликтин жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын талаптарына көз каранды болот.

R605.4

Аудитордук уюмдун аудит кардарына ички аудит кызматын көрсөтүүдө аудитордук уюм төмөндөгүлөргө ынануусу керек:

- (a) Кардар төмөндөгүлөр үчүн тиешелүү компетенттүү кызматкерди дайындайт, жогорку жетекчиликтин ичинен дайындоого артыкчылык берилет:
  - (i) ички аудитордук иш үчүн дайыма жоопкерчилик тартуу; жана
  - (ii) ички контролдоону иштеп чыгуу, киргизүү, мониторинг жүргүзүү жана колдоо үчүн жоопкерчилик тартуу.
- (b) Кардардын же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын жетекчилиги ички аудит кызмат көрсөтүүсүнүн көлөмүн, тобокелдигин жана жыштыгы карайт, баалайт жана бекитет;
- (c) Кардардын жетекчилиги ички аудит кызмат көрсөтүүсүнүн жана аларды аткаруунун натыйжасында жасалган тыянактардын адекваттуулугун баалайт;
- (d) Кардардын жетекчилиги ички аудит кызмат көрсөтүүсүнүн натыйжасында алынган сунуштарды баалайт жана кайсыны киргизүү керектигин аныктайт жана киргизүү процессин башкарат; жана
- (e) Кардардын жетекчилиги корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын алдында ички аудит кызматын көрсөтүүнүн

жыйынтыгында алынган маанилүү тыянактар жана сунуштар жөнүндө отчет берет.

605.4 A1 R600.7-пункту аудитордук уюмга же тармакка кирген уюмга башкаруу үчүн жоопкерчиликти өзүнө алуусуна тыюу салат. Кардардын ички аудитордук ишинин олуттуу бөлүгүн аткаруу, ички аудит кызматын көрсөткөн аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун персоналдын башкаруу үчүн жоопкерчиликти өзүнө алуу ыктымалдуулугун жогорулатат.

605.4 A2 Өзүнө башкаруу милдеттерин алууну болжолдогон ички аудит кызмат көрсөтүүлөрүнүн мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Ички аудит саясатын же ички аудит ишинин стратегиялык багыттарын аныктоону.
- Ишкананын ички аудит кызматынын кызматкерлеринин иш-аракетин жетектөөнү жана ал үчүн жоопкерчилик алууну.
- Ички аудит ишинин жыйынтыгында алынган кайсы сунуштарды аткаруу керектиги жөнүндө чечим кабыл алууну.
- Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын алдында жетекчиликтин атынан ички аудит ишинин жыйынтыктары жөнүндө отчеттуулукту.
- Кызматкерлердин маалыматтарына жетүү мүмкүндүгүнүн артыкчылыктарына өзгөртүүлөрдү кароо жана бекитүү сыяктуу, ички контролдун бир бөлүгүн түзгөн жол-жоболорду аткарууну.
- Ички контролду иштеп чыгуу, киргизүү, мониторинг жүргүзүү жана колдоо үчүн өзүнө жоопкерчилик алууну.
- Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм ички аудитордук иштин белгилүү бир бөлүмү үчүн жооп бергенде, ички аудиттин функцияларынын бардык же олуттуу бөлүгүн түзгөн аутсорсинг шарттарында ички аудит кызмат көрсөтүүлөрүн аткарууну; жана жогоруда көрсөтүлгөн бир же бир нече маселе үчүн жоопкерчилик тартышы мүмкүн экенин.

605.4 A3 Аудитордук уюм аудитордук тапшырмада ички аудит кызматынын ишин пайдаланганда, АЭС бул иштин адекваттуулугун баалоо үчүн жол-жоболорду аткарууну талап кылат. Ушундай эле жол менен, аудитордук уюм же тармакка кирген уюм аудит кардарына ички аудит кызматын көрсөтүүгө тапшырманы кабыл алганда, бул кызмат көрсөтүүлөрдүн жыйынтыктары тышкы аудит жүргүзүүдө колдонулушу мүмкүн. Бул өзүн өзү текшерүү коркунучун жаратат, анткени аудитордук команда аудитордук тапшырманын максаттары

үчүн ички аудит кызмат көрсөтүүсүнүн жыйынтыктарын төмөндөгүдөй түрдө пайдаланат деген ыктымалдуулук бар:

- (a) бул жыйынтыктарды талаптагыдай баалоосуз; же
- (b) аудитордук уюмдун мүчөлөрү болуп саналбаган жактардын ички аудитордук ишти аткаруусундагыдай эле, кесиптик спектицизмдин деңгээлин көрсөтүүсүз.

605.4 A4 Мындай өзүн өзү текшерүү коркунучунун деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Финансылык отчеттуулуктун тиешелүү суммаларынын олуттуулугун.
- Финансылык отчеттуулуктун бул суммаларына байланыштуу өбөлгөлөрдү бурмалоо тобокелдигин.
- Аудитордук команданын ички аудит кызматынын ишине анын ичинде тышкы аудиттин жүрүшүндөгү ишеним деңгээлин.

605.4 A5 Мындай өзүн өзү текшерүү коркунучун жок кылуу үчүн коргонуу чарасы боло турган иш-аракеттердин мисалы болуп кызмат көрсөтүүлөрдү аткаруу үчүн аудитордук команданын мүчөлөрү болуп саналбаган адистерди тартуу саналат.

Коомдук кызыкчылык ишканалары болуп саналган аудит кардарлары

R605.5 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм эгер бул кызмат көрсөтүүлөр төмөндөгүлөргө тиешелүү болсо, коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналган, аудит кардарына ички аудит кызмат көрсөтпөйт:

- (a) финансылык отчеттуулук үчүн ички контролдоо системасынын олуттуу бөлүгүнө;
- (b) өзүнчө же жалпысынан кардардын бухгалтердик эсебинин маалыматтары же ал боюнча аудитордук уюм өз пикирин билдире турган, финансылык отчеттуулук үчүн олуттуу болуп саналган маалыматты түзүүчү финансылык эсеп системаларына; же
- (c) Өзүнчө же жалпысынан ал боюнча аудитордук уюм өз пикирин билдире турган, финансылык отчеттуулук үчүн олуттуу болуп саналган суммаларга же ачыкка чыгарууга.

606-БӨЛҮМЧӨ – МААЛЫМАТТЫК ТЕХНОЛОГИЯЛАР СИСТЕМАЛАРЫНЫН КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨРҮ

Киришүү

- 606.1 Аудит кардарына маалыматтык технологиялар (МТ) системаларын тейлөө боюнча кызматтарды көрсөтүү өзүн өзү текшерүү коркунучун жаратышы мүмкүн.
- 606.2 Бул бөлүмчөдөгү конкреттүү талаптарга жана колдонмо материалдарга кошумча, 600.1 - R600.10-пунктарындагы талаптар жана колдонмо материалдар аудит кардарына МТ-системаларын тейлөө боюнча кызмат көрсөтүүдө концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү болот. Бул бөлүмчө аудитордук уюмдарга жана тармакка кирген уюмдарга жаралган коркунучтарды сактык чараларын колдонуу менен жок кылуу мүмкүн болбогондуктан, айрым жагдайларда аудит кардарларына белгилүү бир МТ-системаларын тейлөө боюнча кызматтарды көрсөтүүгө тыюу салган талаптарды камтыйт.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Бардык аудит кардарлары

606.3 A1 МТ-системаларга байланыштуу кызмат көрсөтүүлөр аппараттык же программалык системаларды долбоорлоону же киргизүүнү камтыйт. МТ-системалар:

- (a) Баштапкы маалыматтарды топтойт;
- (b) Финансылык отчеттуулуктун үстүнөн ички контролдоо бөлүгүн түзөт; же
- (c) Бухгалтердик эсептин маалыматтарына же финансылык отчеттуулукка таасирин тийгизе турган маалыматты, анын ичинде тиешелүү ачыкка чыгарууларды түзөт.

Бирок МТ-системалары аудит кардарынын бухгалтердик эсебинин маалыматтарын, финансылык отчеттуулуктун үстүнөн ички контролдоо менен байланышпаган маселелерди козгошу мүмкүн.

606.3 A2 R600.7-пункту аудитордук уюмга же тармакка кирген уюмга башкаруу үчүн жоопкерчиликти өзүнө алууга тыюу салат. Эгер аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун персоналы өзүнө башкаруу үчүн жоопкерчиликти албаса, аудит кардарына МТ-системалары боюнча төмөндөгү кызматтарды көрсөтүү негизинен коркунучтарды жаратпайт:

- (a) Финансылык отчеттуулуктун ички контролу менен байланышпаган МТ-системаларын иштеп чыгуу же киргизүү;
- (b) Бухгалтердик эсептин маалыматтарын же финансылык отчеттуулуктун олуттуу бөлүгүн түзгөн маалыматты түзбөгөн МТ-системаларын иштеп чыгуу же киргизүү;

- (с) Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм тарабынан иштелип чыкпаган, бухгалтердик эсеп же финансылык отчеттуулук үчүн «даяр» программалык камсыздоону киргизүү, эгер кардардын муктаждыктарын канааттандыруу үчүн керектүү иштеп чыгуу олуттуу болуп саналбаса; жана
- (d) Башка кызмат көрсөтүүнү жеткирүүчү же кардар тарабынан иштелип чыккан, киргизилген же пайдаланылган ИТ-системаларга карата сунуштарды баалоо жана иштеп чыгуу.

R606.4

Аудит кардарына ИТ-системаларын тейлөө боюнча кызматты көрсөтүүдө, аудитордук уюм же тармакка кирген уюм төмөндөгүлөргө ынануусу керек:

- (a) Кардар ички контролдоо системасын түзүү жана мониторинг үчүн өзүнүн жоопкерчилигин тааныйт;
- (b) Кардар аппараттык же программалык камсыздоо системаларын иштеп чыгууга жана киргизүүгө байланыштуу бардык башкаруу чечимдерин кабыл алуу үчүн жоопкерчиликти компетенттүү кызматкерге жүктөйт, жогорку жетекчиликтин курамына кирген кызматкерге жүктөөгө артыкчылык берилет;
- (с) Кардар иштеп чыгуу жана киргизүү процессине байланыштуу бардык башкаруу чечимдерин кабыл алат;
- (d) Кардар системаларды иштеп чыгуунун жана киргизүүнүн адекваттуулугун жана жыйынтыктарын баалайт; жана
- (e) Кардар системаны (аппараттык же программалык камсыздоону) пайдалануу үчүн жана ал пайдаланган же түзгөн маалыматтар үчүн жоопкерчилик тартат.

606.4 A1

Аудит кардарына ИТ-системаларын тейлөө боюнча кызматтарды көрсөтүү менен түзүлгөн, өзүн өзү текшерүү коркунучунун деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүүнүн мүнөзү.
- ИТ-системаларынын мүнөзү жана алардын таасир этүү деңгээли же кардардын бухгалтердик эсептин маалыматтары же финансылык отчеттуулугу менен өз ара аракеттенүүсү.
- Аудиттин бир бөлүгү катары конкреттүү ИТ-системаларына көрсөтүлө турган ишеним деңгээли.

606.4 A2

Мындай өзүн өзү текшерүү коркунучун жок кылуу үчүн коргонуу чарасы боло турган иш-аракеттердин мисалы кызмат көрсөтүүнү аткаруу үчүн аудитордук команданын мүчөлөрү болуп саналбаган адистерди пайдалануу болуп саналат.

Коомдук кызыкчылык ишканалары болуп саналган аудит кардарлары

R606.5 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм, эгер бул кызмат көрсөтүүлөр төмөндөгүдөй ИТ-системаларды иштеп чыгууну же киргизүүнү камтыса, коомдук кызыкчылык ишканасы болуп саналган аудит кардарына ИТ-системалары боюнча кызматтарды көрсөтпөшү керек:

- (a) финансылык отчеттуулук үчүн ички контролдоо системасынын олуттуу бөлүгүн түзөт; же
- (b) аудитордук уюм өз пикирин билдире турган, кардардын бухгалтердик эсебинин маалыматтары же финансылык отчеттуулугу үчүн олуттуу маалыматты түзөт.

607-БӨЛҮМЧӨ – СОТ ПРОЦЕССИНИН КОШТОО БОЮНЧА КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨР

Киришүү

607.1 Аудит кардарына сот процесстерин коштоо боюнча белгилүү бир кызматтарды көрсөтүү өзүн өзү текшерүү же адвокация коркунучун жаратышы мүмкүн.

607.2 Бул бөлүмчөдө колдонуу боюнча конкреттүү материалга кошумча, 600.1 - R600.10-пунктарындагы талаптар жана колдонмо материалдар аудит кардарына соттук териштирүүлөрдү коштоо боюнча кызматтарды көрсөтүүдө концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү болот.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Бардык аудит кардарлары

607.3 A1 Соттук процесстерди коштоо боюнча кызмат көрсөтүүлөр төмөндөгүдөй иш түрлөрүн камтышы мүмкүн:

- Документтерди башкарууда же аларды издөөдө жардам берүү.
- Күбө, анын ичинде эксперт катары иш алып баруу.
- Соттук териштирүүлөрдүн же башка юридикалык талаш-тартыштын жыйынтыгында болжолдуу зыянды жана дебитордук же кредитордук карызды эсептөө.

607.3 A2 Аудит кардарына соттук процесстерди коштоо боюнча кызматтарды көрсөтүү менен жаралган, өзүн өзү текшерүү же адвокация коркунучтарынын деңгээлин баалоо үчү мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүлүп жаткан укуктук жана ченемдик чөйрө,

мисалы, күбө-эксперт тандалаарын же жоктугун жана ал сот тарабынан дайындалаарын же жоктугун.

- Кызмат көрсөтүүнүн мүнөзүн жана өзгөчөлүктөрүн.
- Сот процессин коштоо боюнча кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыгы аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулукка олуттуу таасирин тийгизе турган деңгээлди.

607.3 А3 Мындай өзүн өзү текшерүү коркунучунан коргонуу чарасы боло турган иш-аракеттин мисалы кызмат көрсөтүүнү аткаруу үчүн аудитордук команданын мүчөсү болуп саналбаган адисти пайдалануу болуп саналат.

607.3 А4 Эгер аудитордук уюм же тармакка кирген уюм аудит кардарына соттук териштирүүнү коштоо боюнча кызмат көрсөтсө жана бул кызмат көрсөтүүлөр аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулукка таасирин тийгизүүчү зыянды же башка суммаларды баалоону камтыса, баалоо кызмат көрсөтүүлөрүнө тиешелүү 603-бөлүмчөдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар колдонулат.

608-БӨЛҮМЧӨ – ЮРИДИКАЛЫК КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨР

Киришүү

608.1 Аудит кардарына юридикалык кызматтарды көрсөтүү өзүн өзү текшерүү же адвокация коркунучун жаратышы мүмкүн.

608.2 Бул бөлүмчөдөгү конкреттүү талаптарга жана колдонмо материалдарга кошумча, 600.1 - R600.10-пункттарындагы талаптар жана колдонмо материалдар аудит кардарына юридикалык кызмат көрсөтүүдө концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү болот. Бул бөлүмчө аудитордук уюмдарга жана тармакка кирген уюмдарга жаралган коркунучтарды сактык чараларын колдонуу менен жок кылуу мүмкүн болбогондуктан, айрым жагдайларда аудит кардарларына белгилүү бир юридикалык кызматтарды көрсөтүүгө тыюу салган талаптарды камтыйт.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Бардык аудит кардарлары

608.3 А1 Юридикалык кызмат көрсөтүүлөр кызмат көрсөтүүчү төмөндөгүлөргө ээ болгон бардык кызмат көрсөтүү катары аныкталат:

- (а) юридикалык практика менен алектенүү үчүн керектүү юридикалык даярдыкка ээ болгон; же

- (b) мындай кызматтар көрсөтүлө турган юрисдикциянын сотторунда юридикалык практикага жол берилген.

Консультация берүү ролундагы иш-аракет

608.4 A1 Юрисдикцияга жараша юридикалык консультациялык кызмат көрсөтүүлөр аудит кардарлары үчүн корпоративдик да, коммерциялык да кызмат көрсөтүүлөрдү кошо алганда, кызмат көрсөтүүлөр чөйрөсүнүн кенири жана диверсификациялаган спектрин камтышы мүмкүн:

- Келишимдерди коштоо.
- Бүтүмдөрдү түзүүдө аудиторук кардарды коштоо.
- Бириктирүү жана сатып алуу.
- Аудит кардарынын ички юридикалык бөлүмүнө колдоо көрсөтүү жана жардам берүү.
- Юридикалык экспертиза жана реструктуралаштыруу.

608.4 A2 Аудит кардарына юридикалык консультациялык кызматтарды көрсөтүү менен жаралган, өзүн өзү текшерүү же адвокация коркунучтарынын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- кардардын финансылык отчеттуулугуна карата конкреттүү маселенин олуттуулугун.
- юридикалык маселенин татаалдыгы жана кызмат көрсөтүү үчүн талап кылынган чечимдин деңгээлин.

608.4 A3 Мындай коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чарасы катары иш аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүүнү аткаруу үчүн аудитордук команданын мүчөлөрү болуп саналбаган адистерди пайдалануу өзүн өзү текшерүү же адвокация коркунучун жок кылышы мүмкүн.
- Аудитордук ишти же аткарылган кызмат көрсөтүүнү текшерүү үчүн кызмат көрсөтүүгө катышпаган тиешелүү текшерүүчүнү тартуу өзүн өзү текшерүү коркунучун жок кылышы мүмкүн.

Жалпы кеңешчи катары аракеттенүү

R608.5 Аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун кызматкери аудит кардарынын юридикалык маселелери боюнча жалпы кеңешчи катары аракеттенбеши керек.

608.5 A1 Жалпы консультант кызматы – бул, эреже болгондой, компаниянын юридикалык маселелери үчүн кеңири жоопкерчилиги бар жетектөөчү кызмат орду.

Кызыкчылыктарды коргоочу катары аракеттенүү

R608.6 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм эгер тиешелүү сумма аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулук үчүн олуттуу болсо, талаш-тартыштарды чечүүдө же соттук териштирүүлөрдө аудит кардарынын кызыкчылыктарын коргоочу катары аракеттенбеши керек.

608.6 A1 Тиешелүү сумма аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулук үчүн олуттуу болуп саналбаганда, аудит кардарынын кызыкчылыктарын коргоо ролунда аракеттенүүдө жаралган өзүн өзү текшерүү коркунучун жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүүлөрдү аткаруу үчүн аудитордук команданын мүчөлөрү болуп саналбаган адистерди пайдаланууну.
- Аудитордук ишти же аткарылган кызмат көрсөтүүнү текшерүү үчүн кызмат көрсөтүүгө катышпаган тиешелүү текшерүүчүнү тартууну.

609-БӨЛҮМЧӨ – ПЕРСОНАЛДЫ ТАНДОО БОЮНЧА КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨР

Киришүү

609.1 Аудит кардарына персоналды тандоо боюнча кызмат көрсөтүү жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн.

609.2 Бул бөлүмчөдөгү конкреттүү талаптарга жана колдонмо материалдарга кошумча, 600.1 - R600.10-пункттарындагы талаптар жана колдонмо материалдар аудит кардарына персоналды тандоо боюнча кызмат көрсөтүүдө концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү болот. Бул бөлүмчө аудитордук уюмдарга жана тармакка кирген уюмдарга жаралган коркунучтарды сактык чараларын колдонуу менен жок кылуу мүмкүн болбогондуктан, айрым жагдайларда аудит кардарларына белгилүү бир персоналды тандоо боюнча кызматтарды көрсөтүүгө тыюу салган талаптарды камтыйт.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Бардык аудит кардарлары

609.3 A1 Персоналды тандоо боюнча кызмат көрсөтүүлөр төмөндөгүдөй иш-аракеттерди камтышы мүмкүн:

- Кызматтын сүрөттөмөсүн иштеп чыгууну.
- Потенциалдуу талапкерлерди аныктоо жана тандоо процессин иштеп чыгууну.
- Талапкерлерди иштөө же алар менен таанышууну.
- Төмөндөгү жолдор аркылуу потенциалдуу талапкерлерди кызматка алууну:
  - Талапкерлердин кесиптик квалификациясын же компетентүүлүгүн талдоо жана алардын ээлеген кызматына шайкештигин аныктоо.
  - Потенциалдуу кардарлардын анкеталык маалыматтарын текшерүү.
  - Аңгемелешүүлөрдү өткөрүү жана ылайыктуу талапкерлерди тандоо, ошондой эле талапкерлердин компетентүүлүгүнүн маселелери боюнча консультация берүү.
- Жалдоо шарттарын аныктоо жана эмгек акы, иштөө убактысы жана башка сыйакы сыяктуу нерселерди макулдашууну.

609.3 A2 R600.7-пункту аудитордук уюмга же тармакка кирген уюмга башкаруу үчүн жоопкерчиликти өзүнө алуусуна тыюу салат. Эгер аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун персоналы башкаруу үчүн жоопкерчиликти өзүнө албаса, төмөндөгү кызматтарды көрсөтүүлөр негизинен коркунучтарды жаратпайт:

- Бир катар талапкерлердин кесиптик квалификациясын талдоо жана алардын ээлеген кызматына шайкештиги боюнча сунуштарды берүү.
- Талапкерлер менен аңгемелешүүнү өткөрүү жана талапкердин финансылык эсепке алуу, административдик ишке же контролдоого байланыштуу кызматка компетентүүлүгү маселелери боюнча консультация берүү.

R609.4 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм аудит кардарына персоналды тандоо боюнча кызматтарды көрсөткөндө, аудитордук уюм төмөндөгүлөрдө ынануусу керек:

- (a) Кардар талапкерди кызматка алууга байланыштуу бардык башкаруу чечимдерин кабыл алуу үчүн жоопкерчиликти компетенттүү кызматкерге жүктөйт, бул кызматкердин жогорку жетекчиликтен болушуна артыкчылык берилет; жана

- (b) Кардар жалдоо процессине байланыштуу бардык башкаруу чечимдерин кабыл алат, анын ичинде:
- потенциалдуу талапкерлердин жарактуулугун аныктоо жана кызматка ылайык келген талапкерлерди тандоо.
  - жалдоо шарттарын аныктоо жана эмгек акы, иштөө убактысы жана башка компенсациялар сыяктуу нерселерди макулдашуу

609.5 A1 Аудит кардарына персоналды тандоо кызматын көрсөтүүдө жаралган жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучтарынын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Суралган жардамдын мүнөзүн.
- Тартуу керек болгон адамдын ролун.
- Талапкерлердин жана консультация же кызмат көрсөткөн аудитордук уюмдун ортосундагы бардык кызыкчылыктар кагылышын же мамилелерди.

609.5 A2 Мындай жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучтарын жок кылуу үчүн коргонуу каражаты боло турган иш-аракеттердин мисалы кызмат көрсөтүүнү аткаруу үчүн аудитордук команданын мүчөлөрү болуп саналбаган адистерди пайдалануу болуп саналат.

Тыюу салынган персоналды тандоо боюнча кызмат көрсөтүүлөр

R609.6 Аудит кардарына персоналды тандоо боюнча кызмат көрсөтүүдө аудитордук уюм же тармакка кирген уюм кардардын атынан сүйлөшүүчү катары аракеттенбеши керек.

R609.7 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм, эгер бул кызмат көрсөтүүлөр төмөндөгү кызмат көрсөтүүлөргө байланыштуу болсо, аудит кардарына персоналды тандоо боюнча кызматты көрсөтпөшү керек:

- (a) талапкерлерди издөө же тандоо; же
- (b) төмөндөгү кызмат орундарына карата потенциалдуу талапкерлердин анкеталык маалыматтарын текшерүү:
  - (i) ишкананын директору же кызматкери; же
  - (ii) кардарды бухгалтердик эсебинин маалыматтарын же аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулукту даярдоого олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон жогорку жетекчиликтин мүчөсү.

610-БӨЛҮМЧӨ – КОРПОРАТИВДИК КАРЖЫЛОО КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨРҮ

Киришүү

- 610.1 Аудит кардарына корпоративдик финансылык кызматтарды көрсөтүү өзүн өзү текшерүү же адвокация коркунучун жаратышы мүмкүн.
- 610.2 Бул бөлүмчөдөгү конкреттүү талаптарга жана колдонмо материалдарга кошумча, 600.1 - R600.10-пункттарындагы талаптар жана колдонмо материалдар аудит кардарына корпоративдик каржылоо кызматтарын көрсөтүүдө концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү болот. Бул бөлүмчө аудитордук уюмдарга жана тармакка кирген уюмдарга жаралган коркунучтарды сактык чараларын колдонуу менен жок кылуу мүмкүн болбогондуктан, айрым жагдайларда аудит кардарларына белгилүү бир корпоративдик каржылоо жаатындагы кызматтарды көрсөтүүгө тыюу салган талаптарды камтыйт.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Бардык аудит кардарлары

- 610.3 A1 Өзүн өзү текшерүү же коргонуу коркунучтарын жаратышы мүмкүн болгон, корпоративдик каржылоо жаатындагы кызмат көрсөтүүлөрдүн мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Корпоративдик стратегияны иштеп чыгууда аудит кардарына жардам көрсөтүүнү.
  - Аудит кардарынын сатып алуусу үчүн мүмкүн болуучу объекттерди аныктоону.
  - Ажыратуу бүтүмдөрү боюнча консультация берүүнү.
  - Каржылоону тартуу боюнча операцияларга жардам берүүнү.
  - Түзүмдөштүрүү боюнча консультация берүүнү.
  - Аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулукта чагылдырылган суммага түздөн-түз таасирин тийгизе турган, корпоративдик финансылык операцияларды түзүмдөштүрүү боюнча же финансылык макулдашуулар боюнча консультация берүүнү.
- 610.3 A2 Аудит кардарына корпоративдик финансы жаатында кызмат көрсөтүүдө жаралган мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- финансылык отчеттуулукта корпоративдик финансы боюнча

консультациялардын жыйынтыктарын же кесепеттерин талаптагыдай чагылдырууну аныктоодогу субъективдүүлүк деңгээлин.

- Төмөндөгүдөй деңгээл:
  - Корпоративдик каржылоо боюнча консультациянын жыйынтыктары финансылык отчеттуулукта чагылдырылган суммага түз таасирин тийгизет.
  - Сумма финансылык отчеттуулук үчүн олуттуу болуп саналат.
- Корпоративдик каржылоо боюнча консультациянын натыйжалуулугу белгилүү бир эсепке алуу саясатынан же финансылык отчеттуулукта берилгенден көз карандыбы жана учурдагы эсепке алуу саясатынын же тиешелүү финансылык отчеттуулук системасынын алкагында берүүнүн орундуулугунда шек барбы.

610.3 А3 Коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүүлөрдү аткаруу үчүн аудитордук команданын мүчөлөрү болуп саналбаган адистерди пайдалануу өзүн өзү текшерүүгө же кызыкчылыктарды коргоого байланыштуу коркунучтарды жок кылышы мүмкүн.
- Аудитордук ишти же аткарылган кызмат көрсөтүүнү текшерүү үчүн кызмат көрсөтүүгө катышпаган тиешелүү текшерүүчүнү тартуу өзүн өзү текшерүү коркунучун жок кылышы мүмкүн.

Корпоративдик каржылоо жаатындагы тыюу салынган кызмат көрсөтүүлөр

R610.4 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм аудит кардарына аудит кардарынын акцияларын жайылтууну, сатууну же андеррайтингди камтыган, корпоративдик каржылоо жаатындагы кызматтарды көрсөтпөшү керек.

R610.5 Аудитордук уюм же тармакка кирген уюм, эгер мындай консультациялардын натыйжалуулугу эсепке алуунун же аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулуктун конкреттүү тартибине көз каранды болсо жана төмөндөгүдөй болсо, аудит кардарына корпоративдик каржылоо боюнча консультация бербеши керек:

- (а) аудитордук командада эсепке алуунун же финансылык отчеттуулуктун тиешелүү системасында берүүнүн тиешелүү тартибинин тууралыгына негиздүү шектенүүлөр бар; жана

(b) корпоративдик каржылоо боюнча консультациялардын жыйынтыгы же кесепеттери аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулукка олуттуу таасирин тийгизет.

800-БӨЛҮМ

ПАЙДАЛАНУУГА ЖАНА ЖАЙЫЛТУУГА ЧЕКТӨӨНҮ КАМТЫГАН, АТАЙЫН БАГЫТТАГЫ ФИНАНСЫЛЫК ОТЧЕТТУУЛУК ЖӨНҮНДӨ ОТЧЕТТОР (АУДИТОРДУК ЖАНА ОБЗОРДУК ТЕКШЕРҮҮ ТАПШЫРМАЛАРЫ)

Киришүү

- 800.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 800.2 Бул бөлүм отчетту пайдаланууга жана жайылтууга чектөөнү камтыганда, атайын багыттагы финансылык отчеттуулуктун аудитине байланыштуу белгилүү бир жагдайларда уруксат берилген, 4А-бөлүгүнө айрым өзгөртүүлөрдү белгилейт. Бул бөлүмдө R800.3-пунктунда берилген жагдайларда пайдаланууга жана жайылтууга чектөөлөр жөнүндө отчетту чыгарууга тапшырма « тиешелүү аудитордук тапшырма» деп аталат.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

R800.3

Аудитордук уюм пайдаланууга жана жайылтууга чектөөнү камтыган атайын багыттагы финансылык отчеттуулуктун аудити тууралуу отчетту чыгарууну көздөгөндө, 4А-бөлүгүндө берилген көз карандысыздык талаптары модификацияланшы мүмкүн, буга ушул бөлүм менен уруксат берилген, бирок төмөндөгү учурларда гана:

- (a) аудитордук уюм отчетту болжолдонгон пайдалануучуларга кызмат көрсөтүүдө колдонула турган көз карандысыздыкка карата өзгөртүлгөн талаптар тууралуу маалымдайт; жана
- (b) отчеттун болжолдонгон пайдалануучулары отчеттун максатын жана чектөөлөрүн түшүнөт жана модификацияларды колдонууга макул болот.

800.3 A1

Отчеттун болжолдонгон пайдалануучулары тапшырманын мүнөзүн жана көлөмүн аныктоого тикелей же болжолдуу колдонуучунун атынан аракеттенүүгө ыйгарым укуктуу өкүл аркылуу кыйыр катышуу менен, отчеттун максаттары жана чектөөлөрү жөнүндө түшүнүк алышат. Бардык учурда мындай катышуу аудитордук уюмга болжолдонгон пайдалануучуларга көз карандысыздык маселелери, анын ичинде концептуалдык негиздерди колдонууга тиешеси бар жагдайлар жөнүндө билдирүүгө жардам берет. Бул аудитордук уюмга

болжолдонгон пайдалануучулардын модификацияланган көз карандысыздык талаптарына карата макулдугун алуу мүмкүнчүлүгүн берет.

R800.4 Эгер болжолдонгон пайдалануучулар тапшырманын шарттарын аныктоо учурунда аты-жөнү боюнча конкреттүү идентификацияланбаган колдонуучулар классына кирсе, аудитордук уюм кийин мындай колдонуучуларды алардын өкүлдөрү менен макулдашылган, өзгөртүлгөн көз карандысыздык талаптары менен тааныштыруусу керек.

800.4 A1 Мисалы, эгер болжолдонгон пайдалануучулар синдикатталган кредиттин алкагындагы кредит берүүчүлөр сыяктуу колдонуучулардын категориясы болуп саналса, аудитордук уюм кредит берүүчүлөрдүн өкүлүнө тапшырма боюнча катта көз карандысыздыкка карата өзгөртүлгөн талаптарды сүрөттөшү мүмкүн. Андан кийин өкүл аудитордук уюмдун мындай колдонуучуларды өкүлдөр менен макулдашылган, өзгөртүлгөн көз карандысыздык талаптары менен тааныштыруу үчүн, аудитордук уюмдун тапшырма боюнча катын кредит берүүчүлөрдүн тобунун мүчөлөрүнө бериши мүмкүн.

R800.5 Аудитордук уюм тиешелүү аудитордук тапшырманы аткарганда, 4А-бөлүгүндөгү бардык өзгөртүүлөр R800.7 - R800.14-пункттарында берилген өзгөртүүлөр менен чектелиши керек. Эгер финансылык отчеттуулуктун аудити мыйзам же токтом боюнча талап кылына, аудитордук уюм бул өзгөртүүлөрдү колдонбошу керек.

R800.6 Эгер аудитордук уюм ошол эле кардар үчүн пайдаланууга жана жайылтууга чектөөнү камтыбаган аудитордук корутундуну берсе, аудитордук уюм бул аудитордук тапшырмага карата 4А-бөлүгүн колдонушу керек.

Коомдук кызыкчылык ишканалары

R800.7 Аудитордук уюм тиешелүү аудитордук тапшырманы аткарганда, ал коомдук кызыкчылык ишканаларынын аудитордук тапшырмаларына карата гана колдонула турган, 4А-бөлүгүндө берилген көз карандысыздык талаптарын колдонушу керек.

Байланыштуу ишканалар

R800.8 Аудитордук уюм тиешелүү аудитордук тапшырманы аткарганда, 4А-бөлүгүндө «аудит кардарына» шилтемелер сөзсүз түрдө анын байланыштуу ишканаларын камтыбайт. Бирок, эгер аудитордук команда кардардын байланыштуу ишканаларына байланышкан мамилелер же жагдайлар аудитордук уюмдун кардардан көз карандысыздыгын баалоого тиешеси бар деп билсе же болжолдоого негиздери болсо, аудитордук команда бул байланыштуу ишканалары

көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоодо, баалоодо жана жокко чыгарууда кошушу керек.

Тармактар жана тармакка кирген уюмдар

R800.9 Аудитордук уюм тиешелүү аудитордук тапшырманы аткарганда, 4А-бөлүгүндө берилген тармакка кирген уюмдарга карата өзгөчө талаптарды колдонуунун кажети жок. Бирок, эгер аудитордук уюм тармакка кирген уюмдун кандайдыр бир кызыкчылыктары же мамилелери көз карандысыздыкка коркунуч жаратат деп билсе же болжолдоого негиздери болсо, аудитордук уюм мындай коркунучту баалашы жана жокко чыгарышы керек.

Финансылык кызыкчылыктар, зайымдар жана кепилдиктер, тыгыз ишкер мамилелер, ошондой эле үй-бүлөлүк жана жеке мамилелер

R800.10 Аудитордук уюм тиешелүү аудитордук тапшырманы аткарганда:

- (a) 510, 511, 520, 521, 522, 524 жана 525-бөлүмдөрдө берилген тиешелүү жоболор аудитордук топтун мүчөлөрүнө, алардын жакын туугандарына жана, эгер мүмкүн болсо, үй-бүлө мүчөлөрүнө карата гана колдонулушу керек;
- (b) Аудитордук уюм 510, 511, 520, 521, 522, 524 жана 525-бөлүмдөрдө көрсөтүлгөндөй, аудит кардарынын жана аудитордук команданын төмөндөгү мүчөлөрүнүн ортосундагы кызыкчылыктарда жана мамилелерден улам жаралган көз карандысыздыкка коркунучтарды аныкташы, баалашы жана жокко чыгарышы керек:
  - (i) техникалык же тармактык маселелер, операциялар же окуялар боюнча консультация берген жактар; жана
  - (ii) тапшырманын сапатын контролдоону камсыздаган жактар, анын ичинде тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүүнү жүргүзгөн жактар; жана
- (c) Аудитордук уюм аудитордук топтун пикиринде, аудит кардарынын жана аудитордук тапшырманын жыйынтыгына түз таасир тийгизе турган, аудитордук уюмдагы башка жактардын ортосундагы кызыкчылыктар жана мамилелер пайда кылган коркунучтарды баалашы жана жок кылышы керек.

800.10 A1 Аудитордук тапшыраманын жыйынтыгына тикелей таасир эте турган аудитордук уюмдагы башка жактар сыйакыны сунуштаган жактарды же аудитордук тапшырманы аткарууга байланыштуу аудитордук тапшырманын жетекчисинин ишине бир түздөн-түз көзөмөлдү, башкарууну же башка контролдоону жүргүзгөн жактарды, анын ичинде тапшырманын жетекчисинен жогору бардык ырааттуу жогорку деңгээлдерде турган жактарды, аудитордук уюмдун улук же

башкаруучу өнөктөшү болгон жактарга чейин (башкы аткаруучу директор же эквиваленттүү жак) камтыйт.

R800.11 Аудитордук уюм тиешелүү аудитордук тапшырманы аткарганда, аудитордук топтун пикиринде, R510.4(c) жана (d), R510.5, R510.7 жана 510.10 А5 жана А9-пункттарында көрсөтүлгөндөй, жеке жактарда аудит кардарына финансылык кызыкчылыктардын болушуна байланыштуу жарала турган бардык коркунучтарды аудитордук уюм баалап жана жокко чыгарышы керек.

R800.12 Аудитордук уюм тиешелүү аудитордук тапшырманы аткарганда, аудитордук уюм R510.4(a), R510.6 жана R510.7-пункттарында берилген жоболорду аудитордук уюмдун кызыкчылыктарына карата колдонуу менен, аудит кардарына тикелей же олуттуу кыйыр финансылык кызыкчылыкка ээ болбошу керек.

Аудитордук компанияда – кардарда иштөө

R800.13 Аудитордук уюм тиешелүү аудитордук тапшырманы аткарганда, ал 524.3 А1 - 524.5 А3-пункттарында көрсөтүлгөндөй, эмгек мамилелеринен жаралган бардык коркунучтарды баалашы жана жок кылышы керек.

Камсыздандыруу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүү

R800.14 Эгер аудитордук уюм тиешелүү аудитордук тапшырманы аткарып жатса жана аудит кардарына ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтсө, аудитордук уюм R800.7-R800.9-пункттарды эске алуу менен, 410-430-бөлүмдөрдү жана 600-бөлүмдү, анын ичинде анын бөлүмчөлөрүн, сакташы керек.

4В-БӨЛҮГҮ – АУДИТОРДУК ЖАНА ОБЗОРДУК ТЕКШЕРҮҮ ТАПШЫРМАЛАРЫНАН ТЫШКАРЫ, ИШЕНИМДИ КАМСЫЗ КЫЛУУЧУ ТАПШЫРМАЛАРДЫ АТКАРУУДАГЫ КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫК

Бети

900-бөлүм	Аудитордук жана обзордук текшерүүлөрдөн айырмалаган, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар үчүн көз карандысыздыктын концептуалдык негиздерин колдонуу	198
905-бөлүм	Жыйымдар	206
906-бөлүм	Белектер жана меймандостук	209
907-бөлүм	Иш жүзүндөгү же коркунуч келтирген соттук териштирүүлөр	210
910-бөлүм	Финансылык кызыкчылыктар	211
911-бөлүм	Зайымдар жана кепилдиктер	215
920-бөлүм	Ишкер мамилелер	217
921-бөлүм	Үй-бүлөлүк жана жеке мамилелер	219
922-бөлүм	Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен акыркы кызмат көрсөтүү	222
923-бөлүм	Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын директору же кызматкери катары иштөө	223
924-бөлүм	Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарда ишке орношуу	224
940-бөлүм	Персоналдын ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен узак кызматташтыгы	226
950-бөлүм	Аудит жана обзордук текшерүү тапшырмаларынын кардарларынан тышкары, ишенимди камсыздоо боюнча кардарларга ишенимди камсыздоо менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүү	228
990-бөлүм	Пайдаланууга жана жайылтууга чектөөнү камтыган отчеттор (аудитордук жана обзордук текшерүүлөрдөн айырмаланган, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар)	232

4В-БӨЛҮГҮ – АУДИТОРДУК ЖАНА ОБЗОРДУК ТЕКШЕРҮҮ ТАПШЫРМАЛАРЫНАН ТЫШКАРЫ, ИШЕНИМДИ КАМСЫЗ КЫЛУУЧУ ТАПШЫРМАЛАРДЫ АТКАРУУДАГЫ КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫК

900-БӨЛҮМ

АУДИТОРДУК ЖАНА ОБЗОРДУК ТЕКШЕРҮҮ ТАПШЫРМАЛАРЫНАН АЙЫРМАЛАНГАН ИШЕНИМДИ КАМСЫЗ КЫЛУУЧУ ТАПШЫРМАЛАР ҮЧҮН КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫКТЫН КОНЦЕПТУАЛДЫК НЕГИЗДЕРИН КОЛДОНУУ

Киришүү

Жалпы

900.1 Ушул Бөлүк аудиттик жана обзордук текшерүү тапшырмаларынан айырмаланган (ушул Бөлүктө «ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар» деп аталган) ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларга карата колдонулат. Мындай тапшырмалардын мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Конкреттүү элементтердин, эсептердин же финансылык отчеттуулуктун беренелеринин аудитин.
- Компаниянын ишинин негизги көрсөткүчтөрүнүн натыйжалуулугун тастыктоону.

900.2 Ушул Бөлүктө «кесипкөй бухгалтер» термини ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлерге жана алардын аудитордук уюмдарына тиешелүү.

900.3 СКЭС I аудитордук уюмдан, анын персоналы жана бул мүмкүн болсо, көз карандысыздык талаптары жайылтылган башка жактар тиешелүү этикалык стандарттар талап кылгандай көз карандысыздык сактала турганына акылга сыярлык ишенимди камсыздоого багытталган саясатты жана жол-жоболорду иштелип чыгышын талап кылат. ИКТЭС конкреттүү бүтүмдөрдүн деңгээлинде тапшырманын жетекчилери жана аудитордук топтор үчүн милдеттерди белгилейт. Аудитордук уюмдун ичинде милдеттерди бөлүштүрүү анын өлчөмүнө, түзүмүнө жана уюштурулушуна көз каранды болот. 4В-бөлүгүнүн көпчүлүк жоболору көз карандысыздыкка байланыштуу иш-аракеттер үчүн аудитордук уюмдун ичинде айрым жактардын конкреттүү жоопкерчилигин белгилебейт, мунун ордуна ыңгайлуулук үчүн «фирма» сөзү эске салынат. Аудитордук уюмдар конкреттүү иш-

аракеттин бир бөлүгү үчүн жоопкерчиликти СКЭС 1ге ылайык өзүнчө жеке жакка же адамдардын тобуна (мисалы, ишенимди камсыз кылуучу топко) жүктөйт. Мындан тышкары жеке кесипкөй бухгалтер бул бухгалтердин ишине, кызыкчылыктарына же мамилелерине карата колдонулган бардык жоболорду сактоо үчүн жоопкерчиликти бийдон калат.

900.4 Көз карандысыздык объективдүүлүк жана бүтүндүк принциптерине байланыштуу. Ал өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт:

(a) Акыл-эстин көз карандысыздыгы – кесипкөй ой жүгүртүүгө коркунуч келтирген таасирге кабылбастан, пикирин билдирүүгө мүмкүндүк берген, жеке жакка ак ниеттүүлүк менен аракеттенүүгө жана объективдүүлүктү жана кесипкөй скептицизмди көрсөтүүгө мүмкүндүк берген акыл-эстин абалы.

(b) Тышкы көз карандысыздык – ушунчалык маанилүү болгон, бардык тиешелүү маалыматка, анын ичинде ар кандай колдонулуучу этияттык чараларына ээ болгон акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап аудитордук уюмдун же ишенимди камсыз кылуучу топтун бүтүндүгү, объективдүүлүгү же кесипкөй скептицизмди бузулушу мүмкүн деген корутунду чыгарышы мүмкүн болгон фактылардан жана жагдайлардан оолак болуу.

Ушул Бөлүктө жеке жак же аудитордук уюм «көз карандысыз» экенине шилтемелер, жеке жак же аудитордук уюм ушул Бөлүктүн жоболору аткарганын түшүндүрөт.

900.5 Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды аткарууда Кодекс аудитордук уюмдардан негизги принциптерди сактоону жана көз карандысыздыкты талап кылат. Бул бөлүктө мындай тапшырмаларды аткарууда көз карандысыздыкты сактоо үчүн концептуалдык негиздерди кантип колдонуу керектиги жөнүндө талаптар жана колдонмо материалдар берилген. 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздер 110-бөлүмдө берилген негизги принциптер сыяктуу эле көз карандысыздыкка карата колдонулат.

900.6 Бул Бөлүктө төмөнкүлөр сүрөттөлөт:

(a) Көз карандысыздыкка коркунуч жараткан же жаратышы мүмкүн болгон фактылар жана жагдайлар, анын ичинде кесиптик иш, кызыкчылыктар жана өз ара мамилелер;

(b) мындай коркунучтарды жок кылуу үчүн орундуу болгон потенциалдуу иш-аракеттер, анын ичинде сактык чаралары; жана

- (с) коркунучтарды жок кылуу мүмкүн болбогон же аларды алгылыктуу деңгээлге чейин азайтууга мүмкүнчүлүк берген сактык чаралары жок болгон айрым кырдаал.

Башка ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын сүрөттөмөсү

- 900.7 Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар болжолдонгон пайдалануучулардын критерийлерге ылайык объектти баалоо же ченөө жыйынтыктарына ишенимдүүлүк деңгээлин жогорулатууга арналган. Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмада аудитордук уюм болжолдонгон пайдалануучулардын (жооптуу тараптарды кошпогондо) критерийлерге ылайык объектти баалоо же ченөө жыйынтыктарына ишенимдүүлүк деңгээлин жогорулатуу үчүн арналган корутундуну билдирет. Ишенимди камсыз кылуу концепциясы ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын элементтерин жана максаттарын сүрөттөйт жана ИКТЭС колдонула турган тапшырмаларды аныктайт. Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын элементтеринин жана максаттарынын сүрөттөмөсүн Ишенимди камсыз кылуу концептуалдык негиздеринен караңыз.
- 900.8 Объектти баалоонун же ченөөнүн жыйынтыктары – бул критерийлерди объектке карата колдонуунун жыйынтыгында алынган маалымат. “Предметтик маалымат” термини объектти баалоо же ченөө жыйынтыктарын белгилөө үчүн колдонулат. Мисалы, Ишенимди камсыз кылуу системасында ички контролдон натыйжалуулугу жөнүндө ырастоо (предмет жөнүндө маалымат) COSO же CoCo (критерийлер) сыяктуу ички контролдоонун натыйжалуулугун баалоо системасын ички контролдоого – процесске (предметке) карата колдонуунун жыйынтыгы болуп саналаары айтылат.
- 900.9 Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар ырастоолорго же тикелей отчеттуулукка негизделиши мүмкүн. Бардык учурда аларга өзүнчө үч тарап катышат: аудитордук уюм, жооптуу тарап жана болжолдонгон пайдалануучулар.
- 900.10 Ырастоого негизделген ишенимди камсыз кылуучу тапшырмада, бааланып жаткан объектти баалоо же ченөө жооптуу тарап тарабынан аткарылат. Жооптуу тараптын бекитүүсү түрүндөгү предмет жөнүндө маалымат болжолдонгон пайдалануучулар тарабынан берилет.
- 900.11 Тикелей отчеттуулуктагы ишенимди камсыз кылуучу тапшырмада аудитордук уюм:
- (a) объектти баалоону же ченөөнү түз аткарат; же
  - (b) баалоону же ченөөнү аткарган жооптуу тараптан болжолдонгон пайдалануучуларга жеткиликтүү болбогон түшүнүктү алат. Предмет жөнүндө маалымат болжолдонгон пайдалануучуларга ишенимди камсыз кылуу жөнүндө отчетто берилет.

Колдонууга жана жайылтууга чектөөнү камтыган отчеттор

900.12 Ишенимди камсыз кылуу жөнүндө отчеттор колдонууга жана жайылтууга карата чектөөгө ээ болушу мүмкүн. Эгер мындай болсо жана 990-бөлүмдө берилген шарттар сакталса, анда бул Бөлүктөгү көз карандысыздык талаптары 990-бөлүмгө ылайык өзгөртүлүшү мүмкүн.

Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмалары

900.13 Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмалары үчүн көз карандысыздык стандарттары 4А-бөлүгүндө – *Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмалары үчүн көз карандысыздык* берилген. Эгер аудитордук уюм бир эле кардар үчүн ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы да, аудитордук же обзордук текшерүү боюнча тапшырманы да аткарып жатса, 4А-бөлүгүнүн талаптарын аудитордук уюмга, тармакка кирген уюмга жана аудитордук же обзордук текшерүү командасынын мүчөлөрүнө карата колдонуу улантылат.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

R900.14 Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аткарган аудитордук уюм көз карандысыз болушу керек.

R900.15 Аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларга карата көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн документтин 120-бөлүмүндө берилген концептуалдык негиздерди колдонушу керек.

Тармакка кирген уюмдар

R900.16 Эгер аудитордук уюмда тармакка кирген уюмдун кызыкчылыктары жана өз ара мамилелери аудитордук уюмдун көз карандысыздыгына коркунуч жаратып жатат деп болжолдоого негиздер болсо, аудитордук уюм бардык мындай коркунучту баалашы жана жок кылышы керек.

900.16 A1 Тармакка кирген уюмдар 400.50 A1 - 400.54 A1-пункттарында каралат.

Байланыштуу ишканалар

R900.17 Эгер ишенимди камсыз кылуучу топ ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын байланыштуу ишканасынын катышуусу менен мамилелер же милдеттенмелер аудитордук уюмдун кардарга көз карандысыздыгын баалоого тиешелүү экенин билсе же болжолдоого негиздери болсо, ишенимди камсыз кылуучу топ бул байланыштуу

ишкананы көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоодо, баалоодо жана жок кылууда кошушу керек.

Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын түрлөрү

Ырастоонун негизинде ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар

R900.18 Ырастоонун негизинде ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды аткарууда:

- (a) Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөлөрү жана аудитордук уюм ушул Бөлүктө көрсөтүлгөндөй, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга көз карандысыз болушу керек (предмет боюнча маалымат үчүн жоопкерчиликтүү жана предмет үчүн жоопкерчилик тарта турган бөлүк). Ушул Бөлүктө берилген көз карандысыздык талаптары ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөлөрүнүн жана (i) директордун же кызматтык адамдардын, жана (ii) предмет боюнча маалыматка олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн болгон кардардын жактарынын ортосунда айрым мамилелерге тыюу салат;
- (b) Аудитордук уюм предмет боюнча маалыматка олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн болгон кардардын жактары менен мамилелерге карата 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонушу керек; жана
- (c) Аудитордук уюм тармакка кирген уюмдун кызыкчылыктары жана мамилелери менен жаралган деп болжолдоого негиздер бар болгон коркунучтарды баалашы жана жок кылышы керек.

R900.19 Ырастоонун негизинде ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды аткарууда, жооптуу тарап предмет үчүн эмес, предмет боюнча маалымат үчүн жоопкерчилик тартканда:

- (a) Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөлөрү жана аудитордук уюм предмет жөнүндө маалымат үчүн жооптуу тарапка (ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга); көз карандысыз болушу керек жана
- (b) Аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн, аудитордук уюмдун, тармакка кирген уюмдун жана текшерүү объекти үчүн жооптуу тараптын ортосундагы кызыкчылыктар жана мамилелер жаралышы мүмкүн болгон бардык коркунучтарды баалашы жана жок кылышы керек.

900.19 A1 Ырастоонун негизинде ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын көпчүлүгүндө жооптуу тарап предмет жөнүндө маалымат үчүн да, предмет үчүн да жоопкерчилик тартат. Бирок айрым тапшырмаларда жооптуу тарап объект үчүн жоопкерчилик тартпашы мүмкүн. Аудитордук уюм болжолдонгон пайдалануучулардын арасында

жайылтуу үчүн экология боюнча консультант даярдаган компанияны туруктуу өнүктүрүү практикасы жөнүндө отчетко карата ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аткаруу үчүн тартылгандагы учур буга мисал боло алат. Мындай учурда экологиялык консультант предмет жөнүндө маалымат үчүн компаниянын жооптуу тарабы болот, бирок компания предмет (туруктуу өнүктүрүү практикасы) үчүн жоопкерчилик тартат.

Тикелей отчеттуулуктагы ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар

R900.20 Тикелей отчеттуулуктагы ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды аткарып жатканда:

- (a) Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөлөрү жана аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга (предмет жөнүндө маалымат үчүн жооптуу тарапка) көз карандысыз болушу керек; жана
- (b) Аудитордук уюм тармактык уюмдун кызыкчылыктарынан жана байланыштарынан келип чыгышы мүмкүн деп эсептеген көз карандысыздыкка болгон коркунучтарды баалап, чечүүгө тийиш.

Көптөгөн жооптуу тараптар

900.21 A1 Ырастоого же тикелей отчеттуулукка негизделген айрым ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларда бир нече жооптуу тараптар болушу мүмкүн. Мындай тапшырмаларда ар бир жооптуу тарапка карата ушул Бөлүктүн жоболорун колдонуу зарылчылыгын аныктоодо, аудитордук уюм белгилүү бир маселелерди эске алса болот. Мындай маселелерге аудитордук уюмдун же ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн жана конкреттүү жооптуу тараптын ортосундагы кызыкчылык же мамилелер көз карандысыздыкка коркунуч жаратышы мүмкүнбү деген, предмет жөнүндө маалыматтын контекстинде маанилүү эмес жана олуттуу эмес болуп саналган маселе кирет. Мындай аныктамада төмөндөгүдөй факторлор эске алынат:

- (a) Ал үчүн конкреттүү жооптуу тарап жооп бере турган, предмет боюнча маалыматтын (же предметтин) олуттуулугу.
- (b) Бул тапшырмага байланыштуу коомдук кызыкчылыктын деңгээли.

Эгер аудитордук уюм мындай конкреттүү жооптуу тарапка байланыштуу кызыкчылык же мамилелер менен жаралган коркунуч маанилүү эмес жана олуттуу эмес болот деп аныктаса, анда бул бөлүмдүн бардык жоболорун ушул жооптуу тарапка колдонуунун зарылчылыгы жок болушу мүмкүн.

[900.22-900.29-пункттар атайы бош калтырылган]

Көз карандысыздык талап кылынган мезгил

R900.30 Көз карандысыздык муну ушул Бөлүк талап кылгандай, төмөндөгү мезгил ичинде сакталышы керек:

- (a) Тапшырманы аткаруу мезгилинин ичинде; жана
- (b) Предмет жөнүндө маалымат менен камтылган мезгил.

900.30 A1 Тапшырманы аткаруу мезгили ишенимди камсыз кылуучу топ тапшырманын конкреттүү бөлүгүнө карата ишенимди камсыз кылуу боюнча кызмат көрсөтүүнү аткарып баштаганда башталат. Тапшырманы аткаруу мезгили ишенимди камсыз кылуу жөнүндө корутунду берилгенде аяктайт. Эгер тапшырма кайталануучу мүнөзгө ээ болсо, ал тараптардын бири кесиптик мамилелерди токтотуу жөнүндө кабарлагандан же ишенимди камсыз кылуу жөнүндө акыркы корутундуну чыгаргандан кийин аяктайт.

R900.31 Эгер ишкана ал боюнча аудитордук уюм корутунду чыгара турган, предмет боюнча маалымат менен камтылган мезгил ичинде же кийин ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар болуп калса, аудитордук уюм төмөндөгүлөр көз карандысыздыкка кандайдыр бир коркунучтарды жаратарын же жоктугун аныкташы керек:

- (a) предмет боюнча маалымат менен камтылган мезгил ичинде же кийин, бирок ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы кабыл алганга чейин ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен финансылык же ишкердик мамилелер; же
- (b) ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга көрсөтүлгөн мурдагы кызмат көрсөтүүлөр.

R900.32 Эгер предмет жөнүндө маалымат менен камтылган мезгил ичинде же кийин, бирок ишенимди камсыз кылуучу топ ишенимди камсыз кылуу боюнча кызмат көрсөтүүлөрдү аткарып баштаганга чейин ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтар көрсөтүлсө жана бул кызмат көрсөтүүгө тапшырманы аткаруу мезгилинде уруксат берилбесе, көз карандысыздыкка коркунучтар жаралат. Мындай жагдайларда кызмат көрсөтүү менен жаралган көз карандысыздыкка коркунучту баалашы жана жок кылышы керек. Эгер коркунуч алгылыктуу деңгээлде турбаса, аудитордук уюм коркунучтар алгылыктуу деңгээлге чейин азайтылган учурда гана ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы кабыл алышы керек.

900.32 A1 Мындай коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чарасы катары иш аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүүнү аткаруу үчүн ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү болуп саналбаган адистерди пайдаланууну.
- Зарылчылыкка жараша обзордук текшерүү менен байланыштуу жана байланышпаган ишти текшерүү үчүн тиешелүү текшерүүчүнү тартуу.

R900.33 Эгер тапшырманы аткаруу мезгилинде аяктабай турган, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүү аяктабаса жана ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага байланыштуу кесипкөй кызмат көрсөтүүнү баштаганга чейин кызмат көрсөтүүнү аяктоо максатка ылайыксыз болсо, аудитордук уюм төмөндөгү учурларда гана ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы кабыл алышы керек:

- (a) Аудитордук уюм төмөндөгүлөргө ишенимдүү:
  - (i) ишенимди камсыз кылууга байланышпаган кызмат көрсөтүү кыска мезгил ичинде аяктайт; же
  - (ii) кардарда кызмат көрсөтүүнү кыска мезгил ичинде башка жеткирүүчүгө берүү жөнүндө макулдашуу бар;
- (b) Аудитордук уюм кызмат көрсөтүү мезгил ичинде бул зарыл болгондо сактык чараларын көрөт; жана
- (c) Аудитордук уюм бул маселени корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулайт.

[900.34-900.39-пункттар атайы бош калтырылган]

Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмаларынан айырмаланган, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар үчүн көз карандысыздык боюнча жалпы документация

R900.40 Аудитордук уюм ушул бөлүккө ылайыктуулугуна байланыштуу корутундуларды, ошондой эле ошол корутундуларды колдогон бардык тиешелүү талкуулардын мазмунун документтештирүүсү керек. Өзгөчө:

- (a) Эгерде коркунучту жоюу үчүн сактык чаралары колдонулса, аудитордук уюм коркунучтун мүнөзүн жана орун алган же колдонулуучу сактык чараларын документтештирүүсү керек; жана
- (b) Эгерде коркунуч олуттуу талдоону талап кылса жана аудитордук уюм коркунуч алгылыктуу деңгээлде деген тыянакка келсе, анда ал коркунучтун мүнөзүн жана корутунду чыгаруу үчүн жүйөнү документтештирүүсү керек.

900.40 A1 Документация аудитордук уюмдун ушул Бөлүккө ылайыктуулугу боюнча корутундуларды түзүүдөгү ой жүгүртүүлөрүн далилдейт.

Бирок, документтердин жоктугу аудитордук уюмдун кайсы бир маселени караганын же көз карандысыз экендигин аныктабайт.

[900.41 - 900.49 пункттар атайы бош калтырылган]

Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмаларынан айырмаланган, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар үчүн көз карандысыздык жөнүндө жоболорду бузуу

Аудитордук уюм бузууну аныктаганда

R900.50 Эгер аудитордук уюм ушул Бөлүктүн талаптары бузулду деген тыянакка келсе, аудитордук уюм төмөнкүлөрдү аткарышы керек:

- (a) Бузууга алып келген кызыкчылыкты же мамилелерди токтотуу, токтото туруу же жоюу;
- (b) Бузуунун маанилүүлүгүн жана анын аудитордук уюмдун объективдүүлүгүнө жана анын ишенимди камсыз кылуу жөнүндө отчетту берүүгө жөндөмдүүлүгүнө таасирин баалоо; жана
- (c) Бузуунун кесепеттерин канааттандыраарлык жок кыла турган иш-аракеттер көрүлүшү мүмкүн экенин же жоктугун аныктоо.

Мындай чечимди кабыл алууда аудитордук уюм кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонуп жана акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап аудитордук уюмдун объективдүүлүгү коркунучка дуушар болуп, ушундан улам аудитордук уюм жыйынтыктоочу отчет бере албайт деген тыянакка келиши мүмкүн экенин же жоктугун эске алышы керек.

R900.51 Эгер аудитордук уюм бузуулардын кесепеттерин жок кылуу боюнча иш-аракеттер канааттандыраарлык көрүлбөйт деп аныктаса, аудитордук уюм болушунча тезирээк аудитордук уюмду жалдаган бөлүккө, же жагдайга жараша корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга маалымдашы керек. Ошондой эле аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аяктоого тиешелүү, колдонуудагы юридикалык же ченемдик талаптарга ылайык ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аяктоо үчүн керектүү кадамдарды көрүшү керек.

R900.52 Эгер аудитордук уюм бузуулардын кесепеттерин канааттандыраарлык жок кылуу үчүн иш-аракеттерди көрүүгө болоорун аныктаса, аудитордук уюм бузууну жана ал көргөн же көрүүнү сунуштаган иш-аракеттерди аудитордук уюмду тарткан өзүнүн бөлүгү менен же жагдайга жараша, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулашы керек. Аудитордук уюм тапшырманын

жана бузуулардын жагдайларын эске алуу менен, бузууну жана сунуш кылынган иш-аракеттерди өз убагында талкуулашы керек.

R900.53 Эгер аудитордук уюмду жалдаган бөлүк же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар R900.50(с)-пунктуна ылайык аудитордук уюм сунуштаган иш-аракеттер бузуулардын кесепеттерин канааттандыраарлык жок кылууда дегенге макул болбосо, аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аяктоого тиешелүү, колдонуудагы юридикалык же ченемдик талаптарга ылайык ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аяктоо үчүн керектүү кадамдарды жасашы керек.

Документация

R900.54 R900.50 – R900.53-пункттарынын талаптарын аткарууда аудитордук уюм төмөндөгүлөрдү документтештирүүсү керек:

- (a) Бузууну;
- (b) Көрүлгөн иш-аракеттерди;
- (c) Кабыл алынган маанилүү чечимдерди; жана
- (d) Аудитордук уюмду жалдаган тарап же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкууланган бардык маселелерди.

R900.55 Эгер аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аткарууну улантса, ал төмөндөгүлөрдү документтештирүүсү керек:

- (a) Аудитордук уюмдун кесипкөй ой жүгүртүүсү боюнча объективдүүлүк бузулбаганы жөнүндө тыянакты; жана
- (b) Эмне үчүн көрүлгөн иш-аракеттер аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуу жөнүндө отчетту чыгарышы үчүн бузуулардын кесепеттерин канааттандыраарлык жок кылганын негиздөөнү.

905-БӨЛҮМ

ЖЫЙЫМДАР

Киришүү

- 905.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 905.2 Жыйымдардын же башка жыйымдардын деңгээли жана мүнөзү жеке кызыкчылыктар же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жыйымдар – салыштырмалуу өлчөмү

- 905.3 A1 Эгер ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын алкагында корутунду берген аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардан алган жыйымдардын жалпы суммасы бул аудитордук уюмдун сыйакыларынын жалпы суммасынын олуттуу үлүшүн түзсө, бул кардардан көз карандылык жана кардарды жоготуу коркунучу жеке кызыкчылык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратат.
- 905.3 A2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Аудитордук уюмдун операциялык түзүмүн.
  - Аудитордук уюм өзүн жакшы жагынан көрсөткөнбү же жаңы уюмбу.
  - Аудитордук уюм үчүн кардардын сапаттык жана/же сандык маанилүүлүгүн.
- 905.3 A3 Мындай жеке коркунуч же коркутуп-үркүтүү коркунучунан коргоо чарасы боло турган иш-аракеттердин мисалы ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга көз карандылыкты азайтуу үчүн аудитордук уюмдун кардарлар базасын көбөйтүү болуп саналат.
- 905.3 A4 Аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардан алган гонорар айрым адистин кардарлардан алган кирешелеринин көп бөлүгүн түзсө, жеке кызыкчылык же коркутуп-үркүтүү коркунучу жаралышы мүмкүн.

905.3 A5 Мындай жеке кызыкчылык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Ишенимди камсыз кылуучу кардарга көз карандылыкты азайтуу үчүн өнөктөштүн кардарлар базасын көбөйтүүнү.
- Ишти текшерүү үчүн ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү болуп саналбаган тиешелүү текшерүүчүнү тартууну.

Жыйымдар - мөөнөтү кечиктирилген

905.4 A1 Эгер жыйымдардын олуттуу бөлүгү кийинки жылга ишенимди камсыз кылуу жөнүндө отчет чыгарылганга чейин төлөнбөсө, жеке кызыкчылык коркунучу жаралышы мүмкүн. Аудитордук уюм мындай отчетту чыгарганга чейин гонорарды төлөөнү талап кылышы толук мүмкүн. Зайымдар жана кепилдиктерге карата 911-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар мындай төлөнбөгөн гонорарлар болгон кырдаалдарга дагы колдонулат.

905.4 A2 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Мөөнөтү кечиктирилген төлөмдөрдү жарым-жартылай алууну.
- Аткарылган ишти текшерүү үчүн ишенимди камсыз кылуучу тапшырмада катышпаган тиешелүү текшерүүчүнү тартууну.

R905.5 Эгер ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардан алына турган комиссиянын олуттуу бөлүгү узак убакыт төлөнбөй калса, аудитордук уюм төмөндөгүлөрдү аныкташы керек:

- (a) Мөөнөтү кечиктирилген сыйакы кардарга берилүүчү зайымга эквиваленттүү боло алабы; жана
- (b) Аудитордук уюмду кайра дайындоо же ишенимди камсыздоочу тапшырманы улантуу ылайыктуубу.

Шарттуу сыйакылар

905.6 A1 Шарттуу сыйакылар – бул бүтүмдүн натыйжасына же аткарылган иштин жыйынтыгына жараша алдын ала аныкталган негизде эсептелүүчү сыйакылар. Ортомчу аркылуу алынган шарттуу сыйакылар кыйыр шарттуу жыйымдардын мисалы болуп саналат. Бул бөлүмдө, эгер гонорар сот же башка мамлекеттик орган тарабынан белгилесе, ал шарттуу деп эсептелбейт.

R905.7 Аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуучу тапшырма үчүн шарттуу сыйакыны түз же кыйыр албашы керек.

R905.8 Аудитордук уюм эгер ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыгы жана ага ылайык сыйакынын суммасы, ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети жөнүндө маалымат үчүн олуттуу болуп саналбаган маселеге байланыштуу, келечектеги же учурдагы чечимдерге көз каранды болсо, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга көрсөтүлгөн ишенимди камсыз кылууга байланышпаган кызмат көрсөтүү үчүн шарттуу сыйакыны түз же кыйыр албашы керек.

905.9 A1 R905.7 жана R905.8-пункттары аудитордук уюмга ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен шарттуу сыйакы жөнүндө белгилүү бир макулдашууну түзүүгө тыюу салат. Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга ишенимди камсыз кылууга байланышпаган кызмат көрсөтүүдө шарттуу сыйакы жөнүндө макулдашуу жокко чыгарылбаса дагы, баары бир жеке кызыкчылык үчүн коркунуч жаралышы мүмкүн.

905.9 A2 Мындай коркунучтун деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Гонорардын мүмкүн болгон суммаларынын диапазонун.
- Тиешелүү орган шарттуу сыйакы көз каранды болгон жыйынтыкты аныктай таргындыгын же жоктугун.
- Болжолдонгон пайдалануучуларга аудитордук уюм аткарган иш жана сыйлоонун негизи жөнүндө маалыматты ачыкка чыгарууну.
- Кызмат көрсөтүүнүн мүнөзүн.
- Окуянын же бүтүмдүн предмет жөнүндө маалыматка таасирин.

905.9 A3 Мындай жеке кызыкчылык коркунучтарын жок кылуу үчүн сактык чарасы катары иш аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Ишенимди камсыз кылуу боюнча тиешелүү ишти текшерүү үчүн ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүнү аткарууга тартылбаган, тиешелүү текшерүүчүнү тартууну.
- Сыйакынын негизи жөнүндө кардар менен алдын ала жазуу түрүндөгү макулдашууну алууну.

906-БӨЛҮМ

БЕЛЕКТЕР ЖАНА МЕЙМАНДОСТУК

Киришүү

- 906.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 906.2 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардан белектерди жана меймандостук белгилерин алуу, жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

- R906.3** Аудитордук уюм же ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү, алардын наркы арзыбаган жана олуттуу болбогон учурларды кошпогондо, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардан белектерди жана меймандостук белгилерин албашы керек.
- 906.3 A1 Эгер аудитордук уюм же ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү стимулду ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга сунуштаса же андан кабыл алса, 340-бөлүмдө берилген талаптар жана колдонмо материалдар колдонулат жана бул талаптарды сактабагандык көз карандысыздыкка коркунуч жаратышы мүмкүн.
- 906.3 A2 Стимулду сунуштоого же кабыл алууга тиешелүү 340-бөлүмдө берилген талаптар аудитордук уюмга же ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнө эгер жүрүм-турумга талаптагыдай эмес таасир этүү ниетин көздөсө, наркы арзыбаган жана олуттуу эмес болсо дагы, белектерди жана меймандостук белгилерин кабыл алууга уруксат бербейт.

907-БӨЛҮМ

ИШ ЖҮЗҮНДӨГҮ ЖЕ КОРКУНУЧ КЕЛТИРГЕН СОТТУК ТЕРИШТИРҮҮЛӨР

Киришүү

- 907.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 907.2 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен соттук териштирүүлөр жаралган же жаралышы мүмкүн болгон учурда жеке кызыкчылык жана коркутуу коркунучтары пайда болот. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү колдонмо материалдар берилген.

Колдонмо материалдар

Жалпы

- 907.3 A1 Кардардын жетекчилигинин жана ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөлөрүнүн ортосундагы мамилелер толук ачыктык жана кардардын ишинин бардык аспектерин толук ачып көрсөтүү менен мүнөздөлүшү керек. Иш жүзүндөгү же коркунуч келтирген соттук териштирүүлөрдүн жыйынтыгында ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын жана аудитордук уюмдун же ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн ортосунда кастык позициялар жаралышы мүмкүн. Мындай позиция жетекчиликтин маалыматты толук ачыкка чыгарууга даярдыгына, жеке коркунуч жана коркутуп-үркүтүү коркунучунун жаралышына таасирин тийгизиши мүмкүн.
- 907.3 A2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Соттук териштирүүнүн маанилүүлүгүн.
  - Сот процесси мурдагы ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага тиешелүү экенин же жоктугун.
- 907.3 A3 Эгер соттук териштирүү ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнө тиешелүү болсо, анда мындай жеке кызыкчылыкты жана коркутуп-үркүтүү коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы бул жеке жакты ишенимди камсыз кылуучу топтун курамынан чыгаруу болуп саналат.
- 907.3 A4 Жеке кызыкчылык жана коркутуп-үркүтүү коркунучунан коргонуу чарасы катары иш аракеттердин мисалы аткарылган ишти текшерүү үчүн тиешелүү текшерүүчүнү тартуу болуп саналат.

910-БӨЛҮМ

ФИНАНСЫЛЫК КЫЗЫКЧЫЛЫКТАР

Киришүү

- 910.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 910.2 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарда финансылык кызыкчылыктын болушу жеке кызыкчылык коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 910.3 A1 Финансылык кызыкчылык жамааттык инвестициялоо механизми, мурастоо же траст сыяктуу ортомчу аркылуу тикелей же кыйыр таандык болушу мүмкүн. Эгер бенефициардык ээси ортомчунун үстүнөн контролдоого же анын инвестициялык чечимдерине таасир этүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болсо, Кодекс мындай финансылык кызыкчылыкты тикелей кызыкчылык катары аныктайт. Тескерисинче, эгер бенефициардык ээси ортомчунун үстүнөн контролдоого же анын инвестициялык чечимдерине таасир этүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болбосо, Кодекс мындай финансылык кызыкчылыкты кыйыр кызыкчылык катары аныктайт.
- 910.3 A2 Бул бөлүм финансылык кызыкчылыктын «олуттуулугуна» шилтемени камтыйт. Мындай кызыкчылык жеке жак үчүн олуттуу болуп саналабы деп аныктоодо жеке жактын жана анын үй-бүлө мүчөлөрүнүн жалпы таза кирешеси эске алынышы мүмкүн.
- 910.3 A3 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарда финансылык кызыкчылыктын болушу менен жаралган жеке кызыкчылык коркунучтарынын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөнкүлөрдү камтыйт:
- Финансылык кызыкчылыкка ээ болгон жактын ролун.
  - Финансылык кызыкчылык тикелей кызыкчылык же кыйыр кызыкчылык экенин.
  - Финансылык кызыкчылыктын олуттуулугун.

Аудитордук уюмга, ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөлөрүнө жана жакын туугандарына таандык финансылык кызыкчылыктар

R910.4 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга тикелей финансылык кызыкчылык же олуттуу кыйыр финансылык кызыкчылык төмөндөгүлөргө таандык болбошу керек:

(a) аудитордук уюмга; же

(b) ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнө же анын жакын туугандарына.

Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарды контролдоочу ишканадагы финансылык кызыкчылыктар

R910.5 Эгер ишкана ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарынын акцияларынын контролдук пакетине ээ болсо жана кардар ишкана үчүн олуттуу болуп саналса, аудитордук уюм дагы, ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү дагы, бул жактардын үй-бүлө мүчөлөрү дагы бул ишканада тикелей же олуттуу кыйыр финансылык кызыкчылыкка ээ болбошу керек.

Камкорчу катары финансылык кызыкчылыктар

R910.6 R910.4-пункту трастта турган, ал үчүн аудитордук уюм же жеке жак ишенимдүү башкаруучу катары чыккан, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга финансылык кызыкчылыкка карата колдонулушу керек, буга төмөнкүдөй учурлар кирбейт:

- (a) Төмөндөгү жактардын бири дагы трасттын бенефициары эмес: ишенимдүү башкаруучу, ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү же бул жактын жакын туугандары же аудитордук уюм;
- (b) Трастка таандык болгон ишенимди камсыздоо боюнча кардарда катышуу үлүшү траст үчүн олуттуу эмес;
- (c) Траст ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга олуттуу таасир эте албайт; жана
- (d) Төмөндө саналган жактардын бири дагы ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга болгон финансылык кызыкчылык менен байланыштуу инвестициялык чечимге олуттуу таасир эте албайт: ишенимдүү башкаруучу, ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү же бул жактын жакын туугандары же аудитордук уюм.

Атайын эмес алынган финансылык кызыкчылык

R910.7 Эгер аудитордук уюм, ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү же бул жактын жакын туугандарынын бири мурастоо, белек тартибинде, бириктирүүнүн натыйжасында же ушул сыяктуу жагдайларда ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарда тикелей финансылык кызыкчылыкты же олуттуу кыйыр финансылык кызыкчылыкты алса,

жана мындай кызыкчылыкка ушул бөлүмгө ылайык уруксат берилбесе, анда:

- (a) Эгер кызыкчылыкты аудитордук уюм алса, анда финансылык кызыкчылык токтоосуз жүзөгө ашырылышы керек, же калган кызыкчылык олуттуу болбой калгандай жетиштүү кыйыр финансылык кызыкчылык жүзөгө ашырылышы керек; же
- (b) Эгер кызыкчылыкты ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү же бул жактын жакын туугандарынын бири тарабынан алынса, анда финансылык кызыкчылыкты алган жак дароо финансылык кызыкчылыктан арылып же калган кызыкчылык олуттуу болбой калгандай жетиштүү кыйыр финансылык кызыкчылыктан арылышы керек.

Финансылык кызыкчылыктар – башка жагдайлар

Жакын туугандар

- 910.8 A1 Эгер ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү жакын тууганы ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга тикелей финансылык кызыкчылыкка же олуттуу кыйыр финансылык кызыкчылыкка ээ экенин билсе, жеке кызыкчылык коркунучу жаралышы мүмкүн.
- 910.8 A2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөнкүлөрдү камтыйт:
- Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн жана жакын тууганынын ортосундагы мамилелердин мүнөзүн.
  - Финансылык кызыкчылык тикелей кызыкчылык же кыйыр кызыкчылык экенин.
  - Жакынкы үй-бүлө мүчөсү үчүн финансылык кызыкчылыктын олуттуулугун.
- 910.8 A3 Мындай жеке кызыкчылык коркунучтарды жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Жакын тууганына мүмкүн болушунча тезирээк бардык финансылыктан кызыкчылыктан арылууну же калган кызыкчылык олуттуу болбой калышы үчүн кыйыр финансылык кызыкчылыктын жетиштүү бөлүгүнөн арылууга мажбурлоону.
  - Бул жакты ишенимди камсыз кылуучу топтун курамынан чыгарууну.
- 910.8 A4 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кылуу үчүн коргоочу чара боло турган иш-аракеттердин мисалы ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн ишин текшерүү үчүн тиешелүү текшерүүчүнү тартуу болуп саналат.

Башка жактар

- 910.8 А5 Эгер ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү төмөндөгү жактар ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга карата финансылык кызыкчылыкка ээ экенин билсе, жеке кызыкчылык коркунучу жаралышы мүмкүн:
- Аудитордук уюмдун жетекчилеринин жана кесипкөй кызматкерлеринин бир бөлүгү, R910.4-пункту атайы мындай финансылык кызыкчылыктарга ээ болууга уруксат бербеген жактар, же алардын үй-бүлө мүчөлөрү.
  - Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү менен жеке мамилелерге ээ болгон жактар.
- 910.8 А6 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы жеке мамилелерге ээ болгон ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүн ишенимди камсыз кылуучу топтун курамынан чыгаруу болуп саналат.
- 910.8 А7 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кылуу үчүн сактык чарасы катары иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүн ишенимди камсыз кылуучу тапшырма боюнча маанилүү чечимдерди кабыл алуу процессинен чыгарууну.
  - Тиешелүү текшерүүчү ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн ишин текшерет.

911-БӨЛҮМ

ЗАЙЫМДАР ЖАНА КЕПИЛДИКТЕР

Киришүү

- 911.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 911.2 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен байланыштуу зайым же кредит боюнча кепилдиктер жеке кызыкчылык коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 911.3 A1 Бул бөлүм зайымдын же кепилдиктин «олуттуулугуна» шилтемелерди камтыйт. Мындай зайым же кепилдик жеке жак үчүн олуттуу болуп саналаарын аныктоодо жеке жактын жана анын үй-бүлө мүчөсүнүн жалпы таза кирешеси эске алынышы мүмкүн.

Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен зайымдар жана кепилдиктер

- R911.4** Аудитордук уюм, ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү же бул жактын үй-бүлө мүчөлөрүнүн бири, эгер мындай зайым же кепилдик төмөндөгүлөр үчүн олуттуу эмес болбосо, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарына зайымды бербешин же кепилдебешин керек:
- (a) аудитордук уюм же кырдаалга жараша, зайым же кепилдик берген жактар; жана
  - (b) кардар.

Банк же ушул сыяктуу мекеме болуп саналган, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен зайымдар жана кепилдиктер

- R911.5** Аудитордук уюм, ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү же бул жактын үй-бүлө мүчөлөрүнүн бири эгер зайым же кепилдик кредит берүүнүн кадимки жол-жоболоруна, мөөнөтүнө жана шарттарына ылайык берилбесе, банк же ушул сыяктуу мекеме болуп саналган, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардан зайымды же кредит кепилдигин албашы керек.

- 911.5 A1 Зайымдын мисалдары ипотекалык кредиттер, банк овердрафттары, автокредиттер жана кредит карталары боюнча калдыктар болуп саналат.

911.5 A2 Эгер аудитордук уюм кредит берүүнүн кадимки жол-жоболорунун, мөөнөттөрдүн жана шарттардын алкагында, банк же ушул сыяктуу мекеме болуп саналган ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардан кредит алса дагы, мындай кредит, эгер ал ишенимди камсыз кылуу боюнча кардары же зайым алган аудитордук уюм үчүн олуттуу болуп саналса, жеке кызыкчылыктар үчүн коркунуч жаратышы мүмкүн.

911.5 A3 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кылуу үчүн коргоочу чара боло турган иш-аракеттердин мисалдары кредиттин бенефициары болбогон, тармакка кирген уюмдун ишенимди камсыз кылуучу тобунун мүчөсү болуп саналбаган тиешелүү текшерүүчүнүн ишти текшерүүсү болуп саналат.

Депозиттик же брокердик эсептер

R911.6 Аудитордук уюм, ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү же бул жактын үй-бүлө мүчөлөрүнүн бири, эгерде депозит же эсеп кадимки коммерциялык шарттарда кармалып турбаса, банк, брокер же ушул сыяктуу мекеме болуп саналган, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарда депозиттерге же брокердик эсептерге ээ болбошу керек.

Банк же ушул сыяктуу мекеме болуп саналбаган, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен зайымдар жана кепилдиктер

R911.7 Аудитордук уюм же ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү же бул жактын жакын туугандарынын бири, эгер мындай зайым же кепилдик төмөндөгүлөр үчүн олуттуу эмес болбосо, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга зайымды бербешин же кепилдебешин керек:

- (a) аудитордук уюм же кырдаалга жараша, зайым же кепилдик берген жеке жактар; жана
- (b) кардар.

920-БӨЛҮМ

ИШКЕР МАМИЛЕЛЕР

Киришүү

- 920.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 920.2 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар же анын жетекчилиги менен тыгыз ишкер мамилелер жеке кызыкчылык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүм мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптарды жана колдонмо материалдарды камтыйт.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 920.3 A1 Бул бөлүм финансылык кызыкчылыктын “олуттуулугуна” жана ишкер мамилелердин “маанилүүлүгүнө” шилтемелерди камтыйт. Мындай финансылык кызыкчылык жеке жак үчүн олуттуу болуп саналаарын аныктоодо жеке жактын жана анын үй-бүлө мүчөлөрүнүн жалпы таза кирешеси эске алынышы мүмкүн.
- 920.3 A2 Коммерциялык мамилелердин же жалпы финансылык кызыкчылыктардын натыйжасында пайда болуучу тыгыз ишкер мамилелердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Кардар же контролдоочу ээси, директор, кызматкери же бул кардар үчүн жогорку башкаруу ишин аткарган, башка жак менен биргелешкен ишканада финансылык кызыкчылыктын болушу.
  - Аудитордук уюмдун бир же бир нече кызмат көрсөтүүлөрүн же продукттарын кардардын бир же бир нече кызмат көрсөтүүлөрү же продукттары менен айкалыштыруу жөнүндө жана эки бөлүккө шилтеме менен маркетинг пакети жөнүндө макулдашуу.
  - Жайылтуу же маркетинг жөнүндө макулдашуу, ага ылайык аудитордук уюм кардардын продукттарын же кызмат көрсөтүүлөрүн жайылтат же илгерилетет, же кардар аудитордук уюмдун продукттарын же кызмат көрсөтүүлөрүн жайылтат же илгерилетет.

Аудитордук уюм, ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү же үй-бүлө мүчөлөрү менен ишкер мамилелер

R920.4 Аудитордук уюм же ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү, эгер каалаган финансылык кызыкчылык олуттуу болуп саналбаса жана ишкер мамилелер кардар же анын жетекчилиги жана кырдаалга жараша аудитордук уюм же ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү үчүн маанилүү болбосо, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар же анын жетекчилиги менен тыгыз ишкер мамиледе болбошу керек.

920.4 A1 Эгер ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын же анын жетекчилигинин жана ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн үй-бүлө мүчөлөрүнүн ортосунда тыгыз ишкер мамилелер болсо, жеке кызыкчылык же коркутуп-үркүтүү коркунучу жаралышы мүмкүн.

Товарларды же кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алуу

920.5 A1 Аудитордук уюмдун, ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн же бул жактын үй-бүлө мүчөлөрүнүн ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардан товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алуусу, эгер бүтүм кадимки иштин жүрүшүндө жана аралыкта жүзөгө ашырылса, негизинен көз карандысыздыкка коркунуч жаратпайт. Бирок мындай бүтүмдөр көз карандысыздыкка коркунуч жараткандай мүнөздө жана масштабда болушу мүмкүн.

920.5 A2 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Бүтүмдүн масштабын жоюу же азайтууну.
- Жеке жакты ишенимди камсыз кылуучу топтун курамынан чыгарууну.

921-БӨЛҮМ

ҮЙ-БҮЛӨЛҮК ЖАНА ЖЕКЕ МАМИЛЕЛЕР

Киришүү

- 921.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 921.2 Кардардын персоналы менен үй-бүлөлүк же жеке мамилелер жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 921.3 A1 Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн жана директордун же кызматкердин же алардын ролуна жараша, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын айрым кызматкерлеринин ортосундагы үй-бүлөлүк жана жеке мамилелери жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн.
- 921.3 A2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Кызматкердин ишенимди камсыз кылуучу топтогу милдети.
  - Үй-бүлө мүчөсүнүн же башка жактын кардардагы ролу, ошондой эле мамилелердин жакындыгы.

Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн үй-бүлө мүчөсү

- 921.4 A1 Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн үй-бүлө мүчөсү тапшырманын предметине олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон кызматкер болуп саналганда, жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучу жаралат.
- 921.4 A2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Жакын тууганы ээлеген кызматты.
  - Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн ролун.

921.4 А3 Мындай жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы жеке жакты ишенимди камсыз кылуучу топтон чыгаруу болуп саналат.

921.4 А4 Жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучунан коргой турган иш-аракеттердин мисалы ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү жакын тууганынын жоопкерчилик чөйрөсүнө кирген маселелер менен алектенбегендей, ишенимди камсыз кылуучу топтун милдеттерин түзүмдөштүрүү болуп саналат.

R921.5 Жеке жак, эгер анын жакын туугандары төмөндөгүдөй болсо, ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү катары катышпашы керек:

- (a) ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын директору же кызматкери болуп саналат;
- (b) ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети жөнүндө маалыматка олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүн берген кызматты ээлеген кызматкер болуп саналат; же
- (c) тапшырма же ишенимди камсыз кылуу предмети боюнча маалымат менен камтылган мезгил ичинде мындай кызматты ээлеген.

Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн жакын үй-бүлөсү

921.6 А1 Эгер ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн жакын тууганы төмөндөгүдөй болсо, жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучу жаралат:

- (a) ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын директору же кызмат адамы; же
- (b) ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети жөнүндө маалыматка олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон кызматкер.

921.6 А2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн жана жакын тууганынын ортосундагы мамилелердин мүнөзүн.
- Жакын тууганы ээлеген кызматты.
- Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн ролун.

921.6 А3 Мындай жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы жеке жакты ишенимди камсыз кылуучу топтон чыгаруу болуп саналат.

921.6 А4 Жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучунан коргой турган иш-аракеттердин мисалы ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү жакын тууганынын жоопкерчилик чөйрөсүнө кирген маселелер менен алектенбегендей, ишенимди камсыз кылуучу топтун милдеттерин түзүмдөштүрүү болуп саналат.

Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн башка жакын мамилелери

R921.7 Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү, эгер ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү түздөн-түз же жакын үй-бүлө мүчөсү болуп саналбаган, бирок төмөндөгүдөй кызматты ээлеген жак менен жакын мамиледе болсо, аудитордук уюмдун саясатына жана жол-жоболоруна ылайык консультация жүргүзүшү керек:

- (a) ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын директору же кызмат адамы; же
- (b) ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети жөнүндө маалыматка олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон кызматкер.

921.7 А1 Мындай мамилелер менен жаралган жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуу коркунучтарынын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Жеке жактын жана ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн ортосундагы мамилелердин мүнөзүн.
- Жеке жактын кардарда ээлеген кызматын.
- Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн ролун.

921.7 А2 Мындай жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучунан жок кыла турган иш-аракеттердин мисалы жеке жакты ишенимди камсыз кылуучу топтон чыгаруу болуп саналат.

921.7 А3 Жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучунан коргой турган иш-аракеттердин мисалы ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү аны менен жакын мамиледе болгон жеке жактын жоопкерчилик чөйрөсүнө кирген маселелер менен ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү алектенбегендей, ишенимди камсыз кылуучу топтун милдеттерин түзүмдөштүрүү болуп саналат.

Аудитордук уюмдун өнөктөштөрүнүн жана кызматкерлеринин мамилелери

921.8 А1 Эгер аудитордук уюмдун кызматкерлерине жана жумушчуларына төмөндөгүлөр ортосундагы жеке же үй-бүлөлүк мамилелер жөнүндө белгилүү болсо, алар аудитордук уюмдун саясатына жана жол-жоболоруна ылайык консультация алышы керек:

- (a) ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү болуп саналбаган, аудитордук уюмдун өнөгүнүн же кызматкеринин; жана
- (b) ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын директорунун же кызмат адамынын же кардардын ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети боюнча маалыматка олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүн берген кызматты ээлеп турган кызматкеринин.

921.8 A2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Аудитордук уюмдун кызматкеринин же жумушчусунун жана кардардын директорунун, кызмат адамынын же кызматкеринин ортосундагы мамилелердин мүнөзүн.
- Өнөктөштүн же аудитордук уюмдун кызматкеринин ишенимди камсыз кылуучу топ менен өз ара аракеттенүүсүнүн деңгээлин.
- Кызматкердин аудитордук уюмунда ээлеген кызмат ордун.
- Бул жеке жак кардарда ээлеген кызмат ордун.

921.8 A3 Жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучунан сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалы төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага потенциалдуу таасирди азайтуу үчүн өнөктөштүн же кызматкердин милдеттерин түзүмдөштүрүүнү.
- Тиешелүү текшерүүчүнүн тиешелүү ишенимди камсыз кылуу боюнча ишти текшерүүсүн.

922-БӨЛҮМ

ИШЕНИМДИ КАМСЫЗ КЫЛУУ БОЮНЧА КАРДАР МЕНЕН АКЫРКЫ КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮ

Киришүү

922.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.

922.2 Эгер ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү жакында эле ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын директору, кызматкери же кызмат адамы болуп иштесе, жеке кызыкчылык, өзүн өзү текшерүү же тааныштык коркунучу жаралышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык схемаларды колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Ишенимди камсыз кылуу боюнча отчет камтыган мезгилдеги кызмат көрсөтүү

R922.3 Ишенимди камсыз кылуу боюнча отчет камтыган мезгил ичинде төмөндөгү кызматты ээлеген жеке жак ишенимди камсыз кылуучу топко кирбеши керек:

- (a) ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын директору же кызматкери кызматын ээлеген; же
- (b) кардардын ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети жөнүндө маалыматка олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүн берген кызматты ээлеп турган кызматкер болуп саналган.

Ишенимди камсыз кылуу боюнча отчет камтыган мезгилге чейинки кызмат көрсөтүүлөр

922.4 A1 Эгер ишенимди камсыз кылуу боюнча отчет камтыган мезгилге чейин ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү төмөндөгү кызматты ээлесе, жеке кызыкчылык, өзүн өзү текшерүү же тааныштык коркунучу жаралышы мүмкүн:

- (a) ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын директору же кызматкери кызматын ээлеген; же
- (b) ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети жөнүндө маалыматка олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүн берген кызматты ээлеп турган кызматкери болгон.

Мисалы, эгер өткөн мезгилде бул жеке жак кардарда иштегенде кабыл алган чечим же аткарган иш учурдагы ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын бир бөлүгү катары азыркы мезгилде бааланса, коркунуч жаралышы мүмкүн.

922.4 А2 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Жеке жак кардарда ээлеген кызмат орду.
- Жеке жак кардардан кеткен учурдан тартып өткөн убакыт.
- Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн ролу.

922.4 А3 Жеке кызыкчылык, өзүн өзү текшерүү же тааныштык коркунучун жок кылуу үчүн коргоочу чара боло турган иш-аракеттердин мисалы ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү аткарган ишти текшерүү үчүн тиешелүү текшерүүчүнү тартуу болуп саналат.

923-БӨЛҮМ

ИШЕНИМДИ КАМСЫЗ КЫЛУУ БОЮНЧА КАРДАРДА ДИРЕКТОР ЖЕ КЫЗМАТКЕР КАТАРЫ ИШТӨӨ

Киришүү

- 923.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 923.2 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын директору же кызматкери катары иштөө өзүн өзү текшерүү жана жеке кызыкчылык коркунучун жаратат. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Директор же кызматкер катары иштөө

- R923.3** Аудитордук уюмдун өнөктөшү же кызматкери аудитордук уюмдун ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарында директор же кызматкер катары иштебеши керек.

Компаниянын катчысы катары иштөө

- R923.4** Аудитордук уюмдун кызматкери же жумушчусу, төмөндөгү учурларды кошпогондо, аудитордук уюмдун ишенимди камсыз кылуу боюнча кардары үчүн компаниянын катчысы функциясын аткарбашы керек:
- (a) Мындай практикага жергиликтүү мыйзам, кесиптик эрежелер же практика менен атайын уруксат берилген;
  - (b) Бардык тиешелүү чечимдерди жетекчилик кабыл алат; жана
  - (c) Аткарылуучу милдеттер жана иш-аракеттер протоколдорду даярдоо жана мыйзам менен белгиленген декларацияларды жүргүзүү сыяктуу күнүмдүк жана административдик милдеттер менен чектелген.
- 923.4 A1 Компаниянын катчысы кызматы ар кайсы юрисдикцияда ар кандай кесепеттерге ээ. Милдеттер административдик милдеттен (персоналды башкаруу жана документтерди жана компаниялардын реестрин жүргүзүү сыяктуу) тартып компаниянын ченемдик талаптарды сактоосун камсыздоо же корпоративдик башкаруу маселелери боюнча консультация берүү сыяктуу ар кандай милдеттерге чейин болушу мүмкүн. Негизинен бул кызмат ишкана

менен тыгыз байланышты түшүндүрөт деп эсептелет. Ошондуктан, эгер аудитордук уюмдун кызматкери же жумушчусу аудит жүргүзгөн ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар үчүн компаниянын катчысы функциясын аткаrsa, коркунуч жаралат. (Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүү жөнүндө кеңири маалымат *"Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүү"* деген 950-бөлүмдө берилген)

924-БӨЛҮМ

ИШЕНИМДИ КАМСЫЗ КЫЛУУ БОЮНЧА КАРДАРДА ИШКЕ ОРНОШУУ

Киришүү

924.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.

924.2 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен эмгек мамилелери жеке кызыкчылык, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жаратышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

924.3 A1 Эгер төмөндөгү адамдар ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү же аудитордук уюмдун кызматкери болсо, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучу жаралышы мүмкүн:

- Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын директору же кызмат адамы.
- Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети жөнүндө маалыматка олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон кызматкер.

Мурдагы өнөктөш же ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү

R924.4 Эгер мурдагы кызматкер ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга кошулса же ишенимди камсыз кылуучу топтун мурдагы мүчөсү ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга төмөндөгү катары кошулса:

- (a) директор же кызматкер ; же
- (b) ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети жөнүндө маалыматка олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон кызматкер,

жеке жак аудитордук уюмдун ишкердик же кесиптик ишине катышууну улантпашы керек.

924.4 A1 R924.4-пунктунда берилген жактардын бири ишенимди камсыз кылуучу кардарда мындай кызматты ээлеп жана аудитордук уюмдун

ишкердик же кесиптик ишине катышууну улантпаса дагы, баары бир тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучу жаралышы мүмкүн.

924.4 А2 Эгер аудитордук уюмдун мурдагы кызматкери ишканада 924.3 А1-пунктунда берилген кызматтардын бирин ээлесе, жана кийин ишкана ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар болуп калса, тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучу жаралышы мүмкүн.

924.4 А3 Мындай коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Жеке жак кардарда ээлеген позиция.
- Жеке жактын ишенимди камсыз кылуучу топтун ишине катышуусу.
- Жеке жак ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү же аудитордук уюмдун кызматкери болгон убакыттын узактыгы.
- Жеке жактын ишенимди камсыз кылуучу топтогу же аудитордук уюмдагы мурдагы кызмат орду. Жеке жак кардардын жетекчилиги же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен үзгүлтүксүз байланышты сактоо үчүн жооп бергени буга мисал боло алат.

924.4 А4 Тааныштык же коркутуп-үркүтүү коркунучун жок кылуу үчүн сактык чаралары боло турган иш-аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Жеке жак эгер алар белгиленген, алдын ала аныкталган макулдашууларга ылайык жүргүзүлбөсө, аудитордук уюмдан кандайдыр бир жеңилдиктерге же төлөмдөргө ээ болбогондой чараларды көрүүнү.
- Жеке жакка тиешелүү сумма аудитордук уюм үчүн олуттуу болбогондой чараларды көрүүнү.
- Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын планын өзгөртүүнү.
- Ишенимди камсыз кылуучу топко кардарга кошулган жеке жакка салыштырмалуу бай тажрыйбага ээ болгон жеке жакты дайындоону.
- Тиешелүү текшерүүчү ишенимди камсыз кылуучу топтун мурдагы мүчөсүнүн ишин текшерет.

Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөлөрү кардар менен ишке орношуу жөнүндө сүйлөшүүлөрдү жүргүзөт

R924.5 Аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөлөрү ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен ишке орношуу

жөнүндө сүйлөшүүлөргө кошулганда бул тууралуу аудитордук уюмга кабарлоону талап кылган саясатка жана жол-жобого ээ болушу керек.

- 924.5 A1 Жеке кызыкчылык коркунучу ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү, ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн качандыр бир келечекте кардарга кошула турганын же кошулушу мүмкүн экенин билүү менен, ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага катышканда жаралат.
- 924.5 A2 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кыла турган иш-аракеттин мисалы болуп жеке жакты ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага катышуудан четтетүү саналат.
- 924.5 A3 Мындай жеке кызыкчылык коркунучун жок кылуу үчүн коргонуу чарасы болгон иш-аракеттин мисалы ишенимди камсыз кылуучу топтун бул мүчөсү топто иштеген убакта жасаган бардык маанилүү пикирлерди текшерүү үчүн тиешелүү текшерүүчүнү тартуу болуп саналат.

940-БӨЛҮМ

ПЕРСОНАЛДЫН ИШЕНИМДИ КАМСЫЗ КЫЛУУ БОЮНЧА КАРДАР МЕНЕН УЗАК КЫЗМАТТАШТЫГЫ

Киришүү

- 940.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 940.2 Жеке жак ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага узак убакыт катышканда, тааныштык жана жеке кызыкчылык менен байланыштуу коркунучтар жаралышы мүмкүн. Бул бөлүмдө мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү талаптар жана колдонмо материалдар берилген.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- 940.3 A1 Жеке жактын төмөндөгүлөр менен узак байланышынын натыйжасында тааныштык коркунучу жаралышы мүмкүн:
- (a) ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар;
  - (b) ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын жогорку жетекчилиги; же
  - (c) ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети жана предмети боюнча маалымат.
- 940.3 A2 Жеке жактын мурдагы ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарын жоготуп алуудан кооптонуусунун же жогорку жетекчиликтин мүчөсү же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен жакын жеке мамилелерди сактоого кызыкдар болуунун натыйжасында жеке кызыкчылык коркунучу жаралышы мүмкүн. Мындай коркунуч жеке жактын пикирине негизсиз таасир тийгизиши мүмкүн.
- 940.3 A3 Мындай тааныштык же жеке кызыкчылык коркунучунун деңгээлин баалоого тиешеси бар факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын мүнөзүн.
  - Жеке жак канчадан бери ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү болуп саналат, анын топтогу стажы жана аткарган функциялардын мүнөзү, анын ичинде эгер мындай мамилелер болсо, жеке жак мурдагы аудитордук уюмунда качан иштеген.
  - Бул жеке жактын иши кыйла жогорку персонал тарабынан

багытталган, текшерилген жана контролдонгон деңгээлди.

- Бул жеке жак өзүнүн жетектөөчү абалына ылайык ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын жыйынтыктарына, мисалы, негизги чечимдерди кабыл алуу же аудитордук топтун башка мүчөлөрүнүн ишин жетектөө аркылуу таасир этүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон деңгээлди.
- Жеке жактын ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар менен же, эгер орундуу болсо, жогорку жетекчилик менен жеке мамилелеринин жакындыгын.
- Жеке жактын жана ишенимди камсыздоо боюнча кардардын ортосундагы өз ара аракеттенүүнүн мүнөзүн, жыштыгын жана деңгээлин.
- Предметтин же предмет жөнүндө маалыматтын мүнөзүн же татаалдыгы нжана алар өзгөргөнүн же жоктугун.
- Акыркы убакта жооптуу тарап болгон жакта же жактарда же, эгер орундуу болсо, жогорку жетекчиликте кандайдыр бир өзгөрүүлөр болгонун же жоктугун.

940.3 A4 Эки же андан көп факторлордун айкалышы коркунучтун деңгээлин жогорулатышы же азайтышы мүмкүн. Мисалы, жеке жактын жана ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын ортосундагы убакыттын өтүшү менен жаралган кыйла жакын мамилелерден улам жаралган тааныштык коркунучтары жооптуу тарап болгон жеке жактын кетишинин аркасында азаят.

940.3 A5 Конкреттүү тапшырмага карата тааныштык жана жеке кызыкчылык коркунучтарын жок кылышы мүмкүн болгон иш-аракеттердин мисалы бул жеке жакты ишенимди камсыз кылуучу топтон которуу болушу мүмкүн.

940.3 A6 Тааныштыкта же жеке кызыкчылыкка байланыштуу мындай коркунучтарды жок кылуу үчүн сактык чарасы катары иш аракеттердин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Жеке жактын ишенимди камсыз кылуучу топтогу ролун же ал аткарган милдеттердин мүнөзүн жана көлөмүн өзгөртүүнү.
- Ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсү болбогон тиешелүү текшерүүчү бул жеке жактын ишин текшерет.
- Тапшырманын сапатына үзгүлтүксүз көз карандысыз ички же тышкы текшерүүлөрдү жүргүзүүнү.

R940.4 Эгер аудитордук уюм жаралган коркунучтардын деңгээли жеке жакты ишенимди камсыз кылуучу топтон ротациялоо аркылуу гана жок

кылынышы мүмкүн деп чечсе, аудитордук уюм бул аралыкта жеке жакка төмөндөгүлөргө жол берилбей турган тиешелүү мезгилди аныкташы керек:

- (a) ишенимди камсыз кылуучу тапшырма үчүн аудитордук топтун мүчөсү болуу;
- (b) ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын сапатын контролдоону камсыздоо; же
- (c) ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын жыйынтыктарына тикелей таасир этүү.

Бул мезгил тааныштык жана жеке кызыкчылык коркунучтарын жок кылууга боло тургандай узак болушу керек.

950-БӨЛҮМ

АУДИТ ЖАНА ОБЗОРДУК ТЕКШЕРҮҮ ТАПШЫРМАЛАРЫ БОЮНЧА КАРДАРЛАРДАН ТЫШКАРЫ, ИШЕНИМДИ КАМСЫЗДОО БОЮНЧА КАРДАРЛАРГА ИШЕНИМДИ КАМСЫЗДОО МЕНЕН БАЙЛАНЫШПАГАН КЫЗМАТТАРДЫ КӨРСӨТҮҮ

Киришүү

- 950.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн, негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 950.2 Аудитордук уюмдар ишенимди камсыз кылуу боюнча өзүнүн кардарларына өзүнүн жөндөмдөрүнө жана тажрыйбасына ылайык, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган бир катар кызматтарды көрсөтө алышат. Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарларга ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүү негизги принциптерди сактоо үчүн коркунучтарды жана көз карандысыздык үчүн коркунучтарды жаратышы мүмкүн. Бул бөлүм мындай жагдайларда концептуалдык негиздерди колдонууга тиешелүү конкреттүү талаптарды жана колдонмо материалдарды камтыйт.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

- R950.3** Аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматты көрсөтүүгө тапшырманы кабыл алаардан мурда мындай кызматты көрсөтүү көз карандысыздыкка коркунуч жарата тургандыгын же жоктугун аныкташы керек.
- 950.3 A1 Бул бөлүмдөгү талаптар жана колдонмо материалдар аудитордук уюмга ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүлөрдүн айрым түрлөрүн жана, эгер аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматты көрсөткөндө жарала турган тиешелүү коркунучтарды талдоого жардам берет.
- 950.3 A2 Бизнес жүргүзүүнүн жаңы методдору, финансы рынокторунун эволюциясы жана маалыматтык технологиялардагы өзгөрүүлөр ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга көрсөтүлүшү мүмкүн болгон, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат

көрсөтүүлөрдүн толук тизмегин түзүүнү мүмкүн эмес кылган окуяларга кирет. Натыйжада Кодекс ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга көрсөтүлүшү мүмкүн болгон, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган бардык кызмат көрсөтүүлөрдүн толук тизмегин камтыбайт.

Коркунучтарды баалоо

950.4 A1 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүү менен жаралган коркунучтардын деңгээлин баалоо үчүн мааниге ээ болгон факторлор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Кызмат көрсөтүүнүн мүнөзүн, көлөмүн жана максатын.
- Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын бир бөлүгү катары кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыктарына көрсөтүлө турган ишенимдин деңгээлин.
- Кызмат көрсөтүлгөн укуктук жана ченемдик чөйрөнү.
- Кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыгы ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предметинде же предмети жөнүндө маалыматта чагылдырылган маселелерге таасирин тийгизээрин же жоктугун, эгерде тийгизсе:
  - Кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыгы ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предметине олуттуу таасир тийгизген деңгээл.
  - Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын пикирдин олуттуу маселелерин аныктоого катышуу деңгээли.
- Көрсөтүлгөн кызматтын түрүнө карата кардардын жетекчилигинин жана кызматкерлеринин компетенттүүлүк деңгээлин.

Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын маалыматына карата олуттуулук

950.4 A2 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын маалыматына карата олуттуулук концепциясы *Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар боюнча эл аралык стандарты (ИКТЭС) 3000* (кайра каралган), *Өткөн мезгилердин финансылык маалыматынын аудитинен же обзордук текшерүүсүнөн айырмаланган ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларда* каралган. Олуттуулукту аныктоо кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонууну карайт жана сандык да, сапаттык да факторлорго көз каранды болот. Ошондой эле ага колдонуучулардын финансылык маалыматка болгон муктаждыктарын кабыл алуу дагы таасирин тийгизет.

Ишенимди камсыз кылуу боюнча бир эле кардарга көрсөтүлгөн бир нече ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматты көрсөтүү

950.4 A3 Аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуу боюнча бир кардарга бир нече ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматты көрсөтө алат. Мындай жагдайларда бул кызматтарды көрсөтүү менен жаралган коркунучтардын жалпы таасири аудитордук уюмдун коркунучтарды баалоосу үчүн мааниге ээ болот.

Коркунучтарга каршы күрөшүү

950.5 A1 120.10 A2-пункту ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарларга ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматтарды көрсөтүүгө карата сактык чараларынын сүрөттөлүшүн камтыйт. Сактык чаралары – бул көз карандысыздыкка коркунучтарды алгылыктуу деңгээлге чейин натыйжалуу азайтуу үчүн, аудитордук уюм өзүнчө же айкалыштыруу менен жасаган иш-аракеттер. Айрым учурларда коркунуч ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга кызмат көрсөтүүнүн натыйжасында жаралганда, сактык чаралары жеткиликтүү болбой калышы мүмкүн. Мындай кырдаалда 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонуу аудитордук уюмдан ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүдөн же ишенимди камсыз кылуучу тапшырмадан баш тартууну же аяктоону талап кылат.

Башкаруу милдеттерин өзүнө алууга тыюу салуу

R950.6 Аудитордук уюм көрсөткөн ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предметине же предмет боюнча маалыматына байланыштуу башкаруу үчүн өзүнө жоопкерчиликти албашы керек. Эгер аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга көрсөтүүлүүчү башка кызматтын бир бөлүгү катары башкаруу үчүн жоопкерчиликти өзүнө алса, аудитордук уюм бул жоопкерчилик аудитордук уюм көрсөткөн ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предметине же предмет жөнүндө маалыматка байланыштуу эместигин текшерishi керек.

950.6 A1 Башкаруу милдеттери ишканалы контролдоону, жетектөөнү жана башкарууну, анын ичинде адамдык, финансылык, технологиялык, физикалык жана материалдык эмес ресурстарды сатып алууга, жайгаштырууга жана контролдоого байланыштуу чечим кабыл алууну камтыйт.

950.6 A2 Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызматты көрсөтүү, эгер аудитордук уюм кызмат көрсөтүүнү аткарууда башкаруу үчүн жоопкерчиликти өзүнө алса, өзүн өзү текшерүү жана жеке кызыкчылык коркунучун жаратат. Аудитордук уюм көрсөтүүчү ишенимди камсыз кылуу боюнча

тапшырманын предмети же предмет боюнча маалымат менен байланыштуу кызматтарды көрсөтүүгө карата, башкаруу жоопкерчилигин алуу дагы тааныштык коркунучун жаратат жана адвокация коркунучун жаратышы мүмкүн, анткени аудитордук уюм жетекчиликтин көз карашы жана кызыкчылыктары менен өтө тыгыз байланышта болуп калат.

950.6 A3

Иш башкаруу жоопкерчилиги экенин аныктоо жагдайларга көз каранды болот жана кесипкөй ой жүгүртүүнү колдонууну талап кылат. Жетекчиликтин милдети деп эсептелген иштин мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- Саясатты жана стратегиялык багытты аныктоону.
- Кызматкерлерди жумушка алуу же бошотууну.
- Жетектөө жана кызматкерлердин ишканадагы ишине байланыштуу иш-аракеттери үчүн жоопкерчилик алууну.
- Бүтүмдөргө уруксат берүүнү.
- Банк эсептерин же инвестицияларды контролдоону же башкарууну.
- Аудитордук уюмдун же башка үчүнчү жактардын кайсы сунуштарын аткаруу керектиги жөнүндө чечүүнү.
- Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын алдында жетекчиликтин атынан отчет берүүнү.
- Ички контролду иштеп чыгуу, киргизүү, мониторинг жүргүзүү же колдоо үчүн өзүнө жоопкерчилик алууну.

950.6 A4

Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын жетекчилиги милдеттерин аткарганда ага жардам көрсөтүү үчүн кеңештерди жана сунуштарды берүү жетекчиликтин жоопкерчиликти кабыл алуусу болуп саналбайт. (R950.6 - 950.6 A3-пункттарды караңыз).

R950.7

Жетекчилик өзүнө жоопкерчилик алуудан оолак болуу үчүн ишенимди камсыз кылуу боюнча кардарга ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предметине же предмет боюнча маалыматка тиешелүү кызматты көрсөтүүдө, аудитордук уюм кардардын жетекчилиги жетекчиликтин талаптагыдай жоопкерчилиги болуп саналган бардык пикирлерди жана чечимдерди кабыл алганын текшерүүсү керек. Бул кардардын жетекчилигинин төмөндөгүлөрдү камсыздашын камтыйт:

- a) кардардын чечими үчүн жоопкерчилик тартуу жана кызмат көрсөтүүлөргө көзөмөл жүргүзүү үчүн, тиешелүү жөндөмдөргө, билимге жана тажрыйбага ээ болгон жакты дайындоону.

Мындай жеке жак, негизинен жогорку жетекчиликтин курамында, төмөндөгүлөрдү түшүнүшү керек:

- (i) кызмат көрсөтүүнүн максаты, мүнөзү жана натыйжаларын; жана
- (ii) кардардын жана аудитордук уюмдун тиешелүү милдеттерин.

Бирок бул жеке жак кызмат көрсөтүүлөрдү аткаруу же кайталап аткаруу үчүн билимге жана тажрыйбага ээ болууга милдеттүү эмес.

- (b) Кызмат көрсөтүүлөргө көзөмөлдү камсыздайт жана кардардын максаттары үчүн аткарылган кызмат көрсөтүүлөрдүн натыйжаларынын адекваттуулугун баалайт; жана
- (c) Эгер мындайлар көрүлсө, кызмат көрсөтүүнүн жыйынтыктарынан келип чыккан иш-аракеттер үчүн жоопкерчиликти өзүнө алат.

Ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган конкреттүү кызмат көрсөтүүгө байланыштуу башка аспектилер

950.8 A1 Эгер аудитордук уюм кийин ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети болуп калган предмет боюнча маалыматты даярдоого катышса, өзүн өзү текшерүү коркунучу жаралышы мүмкүн. Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети боюнча маалымат менен байланыштуу кызмат көрсөтүүдө өзүн өзү текшерүү коркунучун жаратышы мүмкүн болгон, ишенимди камсыз кылуу менен байланышпаган кызмат көрсөтүүлөрдүн мисалдары төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- (a) Перспективдүү маалыматты иштеп чыгууну жана даярдоону жана бул маалыматка карата кийин ишенимди камсыз кылууну.
- (b) Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын предмети жөнүндө маалыматтын бир бөлүгүн түзгөн баалоону жүргүзүүнү.

990-БӨЛҮМ

ПАЙДАЛАНУУГА ЖАНА ЖАЙЫЛТУУГА ЧЕКТӨӨНҮ КАМТЫГАН ОТЧЕТТОР (АУДИТОРДУК ЖАНА ОБЗОРДУК ТЕКШЕРҮҮ ТАПШЫРМАЛАРЫНАН АЙЫРМАЛАНГАН, ИШЕНИМДИ КАМСЫЗ КЫЛУУЧУ ТАПШЫРМАЛАР)

990-БӨЛҮМ

- 990.1 Аудитордук уюмдар көз карандысыздыкка коркунучтарды аныктоо, баалоо жана жок кылуу үчүн негизги принциптерди сактоого, көз карандысыз болууга жана 120-бөлүмдө берилген концептуалдык негиздерди колдонууга милдеттүү.
- 990.2 Бул бөлүм отчет пайдаланууга жана жайылтууга чектөөнү камтыганда, ишенимди камсыз кылуучу тапшырма менен байланыштуу белгилүү бир жагдайларда уруксат берилген, 4В-бөлүгүнө айрым өзгөртүүлөрдү белгилейт. Бул бөлүмдө R990.3-пунктунда берилген жагдайларда пайдаланууга жана жайылтууга чектөө менен ишенимди камсыз кылуу боюнча отчетту чыгаруу тапшырмасы «ишенимди камсыз кылуучу аудитордук тапшырма» деп аталат.

Талаптар жана колдонмо материалдар

Жалпы

R990.3 Аудитордук уюм пайдаланууга жана жайылтууга чектөөнү камтыган, ишенимди камсыз кылуучу тапшырма боюнча отчетту чыгарууну көздөгөндө, 4В-бөлүгүндө берилген көз карандысыздык талаптары бул бөлүм менен уруксат берилген модификациялоо укугуна ээ болушу керек, бирок төмөндөгү учурларда гана:

- (a) аудитордук уюм отчетту болжолдонгон пайдалануучуларга кызмат көрсөтүүдө колдонула турган, көз карандысыздыкка карата өзгөртүлгөн талаптар тууралуу маалымдайт; жана
- (b) отчеттун болжолдонгон пайдалануучулары максатты, предмет жөнүндө маалыматты жана отчеттун чектөөлөрүн түшүнөт жана модификацияларды колдонууга макул болот.

990.3 A1 Отчеттун болжолдонгон пайдалануучулары тапшырманын мүнөзүн жана көлөмүн аныктоого тикелей же болжолдогон пайдалануучулардын атынан аракеттенүүгө ыйгарым укуктуу өкүл аркылуу кыйыр катышуу менен, максаты, предмет жөнүндө маалымат жана отчеттогу чектөөлөр жөнүндө түшүнүк алышат. Кандай болгон күндө да, мындай катышуу аудитордук уюмга көз карандысыздык маселелери, анын ичинде концептуалдык негиздерди колдонууга

тиешелүү болгон жагдайлар боюнча болжолдонгон пайдалануучулар менен баарлашууга жардам берет. Бул ошондой эле аудитордук уюмга болжолдонгон пайдалануучулардын модификацияланган көз карандысыздык талаптарына карата макулдугун алуу мүмкүнчүлүгүн берет.

R990.4 Эгер болжолдонгон пайдалануучулар тапшырманын шарттарын аныктоо учурунда аты-жөнү боюнча конкреттүү идентификацияланбаган колдонуучулар классына кирсе, аудитордук уюм кийин мындай колдонуучуларды алардын өкүлдөрү менен макулдашылган, өзгөртүлгөн көз карандысыздык талаптары менен тааныштыруусу керек.

990.4 A1 Мисалы, эгер болжолдонгон пайдалануучулар синдикатталган кредиттин алкагындагы кредит берүүчүлөр сыяктуу колдонуучулардын категориясы болуп саналса, аудитордук уюм кредит берүүчүлөрдүн өкүлүнө тапшырма боюнча катта көз карандысыздыкка карата өзгөртүлгөн талаптарды сүрөттөшү мүмкүн. Андан кийин өкүл аудитордук уюмдун мындай колдонуучуларды өкүлдөр менен макулдашылган, өзгөртүлгөн көз карандысыздык талаптары менен тааныштыруу үчүн, аудитордук уюмдун тапшырма боюнча катын кредит берүүчүлөрдүн тобунун мүчөлөрүнө бериши мүмкүн.

R990.5 Аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуучу аудитордук тапшырманы аткарганда, 4B-бөлүгүнө бардык өзгөртүүлөр R990.7 жана R990.8-пункттарында берилген өзгөртүүлөр менен чектелиши керек.

R990.6 Эгер аудитордук уюм ошол эле кардар үчүн пайдаланууга жана жайылтууга чектөөнү камтыбаган, ишенимди камсыз кылуу боюнча отчетту чыгарса, аудитордук уюм бул ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага карата 4B-бөлүгүн колдонушу керек.

Финансылык кызыкчылыктар, зайымдар жана кепилдиктер, жакын ишкер, үй-бүлөлүк жана жеке мамилелер

R990.7 Аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуучу аудитордук тапшырманы аткарганда:

(a) 910, 911, 920, 921, 922 жана 924-бөлүмдөрүндө берилген тиешелүү жоболор аудитордук топтун мүчөлөрүнө карата, ошондой эле алардын жакын жана түз туугандарына карата колдонулушу керек;

(b) аудитордук уюм 910, 911, 920, 921, 922 жана 924-бөлүмдөрүндө көрсөтүлгөндөй, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын жана ишенимди камсыз кылуучу топтун кийинки мүчөлөрүнүн ортосундагы кызыкчылыктар жана мамилелер менен жаралган,

көз карандысыздыкка коркунучтарды аныкташы, баалашы жана жокко чыгарышы керек;

(i) техникалык же тармактык маселелер, бүтүмдөр же окуялар боюнча консультация берген жактар; жана

(ii) тапшырманын сапатын контролдоону камсыздаган жактар, анын ичинде тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүүнү жүргүзгөн жактар; жана

(c) аудитордук уюм аудитордук топтун пикиринде, ишенимди камсыз кылуу боюнча кардардын жана 910, 911, 920, 921, 922 жана 924-бөлүмдөрүндө көрсөтүлгөндөй, ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын жыйынтыгына тикелей таасир эте турган, аудитордук уюмдагы башка жактардын ортосундагы кызыкчылыктардан жана мамилелерден улам жаралган коркунучтарды баалашы жана жокко чыгарышы керек.

990.7 A1 Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын жыйынтыгына тикелей таасир эте турган, аудитордук уюмдагы башка жактар сыйакыны сунуштаган жактарды же ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аткарууга байланыштуу ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын жетекчиси үчүн түздөн-түз көзөмөлдү, башкарууну же башка контролдоону жүргүзгөн жактарды камтыйт.

R990.8 Аудитордук уюм ишенимди камсыз кылуучу аудитордук тапшырманы аткарганда, ал ишенимди камсыздоо боюнча кардарда тикелей же олуттуу кыйыр финансылык кызыкчылыкка ээ болбошу керек.

КЫСКАРТУУЛАР ТИЗМЕСИН КАМТЫГАН ГЛОССАРИЙ

Кесипкөй бухгалтерлердин эл аралык этика кодексинде (анын ичинде Эл аралык көз карандысыздык стандарттарында) жеке сан көптүк санды камтыган катары, ошондой эле тескерисинче, чечмелениши керек, ал эми төмөндө берилген терминдер аларга ыйгарылган төмөнкүдөй маанилерге ээ болот.

Бул Глоссарийде белгилүү бир терминдерге карата түшүндүрмөлөр жөнөкөй шрифт менен бөлүнгөн; курсив Кодекстин белгилүү бир бөлүктөрүндө өзгөчө чечмелөөгө ээ болгон сүрөттөлгөн терминдерди түшүндүрүү үчүн же белгилүү бир терминдердин кошумча түшүндүрмөлөрү катары колдонулат. Ошондой эле Кодексте сүрөттөлгөн терминдерге шилтемелер берилген.

Алгылыктуу деңгээл	Кесипкөй бухгалтер «акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү жактын» талдоо методун колдонуунун жыйынтыгында көбүрөөк ыктымалдуулук менен бухгалтер тарабында негизги этика принциптерин бузуулар жоктугу тууралуу тыянакка келген деңгээл.
Жарнама	Кесиптик ишмердүүлүктү өркүндөтүү максатында ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлер көрсөткөн кызматтар же жөндөмдөр жөнүндө коомчулукка маалымат берүү.
Тиешелүү текшерүүчү	<i>Тиешелүү текшерүүчү – бул аткарылган ишти же көрсөтүлгөн кызматты объективдүү баалоо үчүн керектүү билимге, жөндөмдөргө, тажрыйбага жана ыйгарым укуктарга ээ болгон адис. Кесипкөй бухгалтер мындай адис боло алат.</i> <i>Бул термин 300.8 А4-пунктунда сүрөттөлгөн.</i>
Ишенимди камсыз кылуу боюнча кардар	Төмөндөгүдөй жак (же жактар) болуп саналган жооптуу тарап: (а) Түз отчеттуулук жөнүндө макулдашуу боюнча баалоо предмети үчүн жоопкерчилик тартат; же (б) Ырастоого негизделген тапшырма боюнча, баалоо предмети жөнүндө маалымат үчүн жоопкерчилик тартат, ошондой эле баалоо предмети үчүн жоопкерчилик тартышы мүмкүн.

<p>Ишенимди камсыз кылуучу тапшырма</p>	<p>Ал боюнча практикалык кесипкөй бухгалтер критерийлерге карата изилдөө предметин баалоонун же ченөөнүн жыйынтыктарында жооптуу тарап болуп саналбаган, болжолдонгон пайдалануучулардын ишеним деңгээлин жогорулатуу үчүн арналган корутунду бере турган тапшырма.</p> <p>(Ишенимди камсыз кылуучу тапшырма боюнча кеңири маалымат алуу үчүн <i>Аудиттин жана ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын эл аралык стандарттары боюнча кеңеш</i> тарабынан иштелип чыккан <i>Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар боюнча эл аралык концепцияны</i> караңыз, ал ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын элементтерин жана максаттарын карайт жана аларга карата <i>Аудиттин эл аралык стандарттары (АЭС), Обзордук текшерүү тапшырмалары боюнча эл аралык стандарттар (ОТЭС) жана Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар боюнча эл аралык стандарттар (ИКТЭС)</i> колдонулушу керек болгон милдеттерди аныктайт.</p>
<p>Ишенимди камсыз кылуучу топ</p>	<p>(a) Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмага тартылган аудитордук топтун бардык мүчөлөрү;</p> <p>(b) Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын жыйынтыгына түздөн-түз таасирин тийгизиши мүмкүн болгон, аудитордук уюмдун курамындагы бардык башка жактар, анын ичинде:</p> <p>(i) ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аткаруу менен байланыштуу сыйакыны сунуштоочу же ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын жетекчиси же кандайдыр бир башка жөнгө салуу түрлөрүн жүзөгө ашыруучу жактар.</p> <p>(ii) Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманын алкагында техникалык же өнөр-жай тармактык маселелер, операциялар же окуялар боюнча консультация берүүчү жактар; жана</p> <p>(iii) Ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аткаруунун сапатын контролдоону камсыздаган жак, анын ичинде ишенимди камсыз кылуучу тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүүнү жүргүзүүчү жактар;</p>

Аудит	<i>4А-бөлүгүндө "аудит" термини "текшерүү" термини менен бирдей колдонулат.</i>
Аудит кардары	<p>Ага карата аудитордук уюм аудитордук тапшырманы аткарган ишкана. Эгерде кардар баалуу кагаздары уюштурулган соодага киргизилген ишкана болсо, аудит кардары ар дайым аны менен байланыштуу ишканаларды камтыйт. Эгер аудит кардары баалуу кагаздары уюштурулган соодага киргизилген ишкана болбосо, аудит кардары ал үстүнөн түз же кыйыр контролдоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон байланыштуу ишканаларды камтыйт (R400.20-пунктун дагы караңыз).</p> <p><i>4А-бөлүгүндө "аудит кардары" термини "обзордук текшерүү кардары" термини менен бирдей колдонулат.</i></p>
Аудитордук тапшырма	<p>Акылга сыярлык ишенимди камсыз кылуучу тапшырма, анын жүрүшүндө практикалык кесипкөй бухгалтер финансылык отчеттуулук бардык олуттуу аспекттерде финансылык отчеттуулукту даярдоонун колдонулуп жаткан концепциясына ылайык даярдалганы (же туура жана адилеттүү түшүнүк берет, же бардык маанилүү аспекттерде ишенимдүү берилгени) жөнүндө пикирин билдирет, мисалы, <i>Аудиттин эл аралык стандарттарына</i> ылайык жүргүзүлгөн тапшырма. Бул өзүнө мыйзамга же башка ченемдик актыларга ылайык талап кылынган аудит болуп саналган, милдеттүү аудитти камтыйт.</p> <p><i>4А-бөлүгүндө "аудитордук тапшырма" термини "обзордук текшерүү тапшырмасы" термини менен бирдей колдонулат.</i></p>
Аудитордук корутунду	<i>4А-бөлүгүндө "аудитордук корутунду" термини "обзордук текшерүү боюнча корутунду" термини менен бирдей колдонулат.</i>
Аудитордук команда	<p>(a) аудитордук тапшырма боюнча аудитордук топтун бардык мүчөлөрү;</p> <p>(b) аудитордук тапшырманын жыйынтыгына түздөн-түз таасир тийгизиши мүмкүн болгон, аудитордук</p>

	<p>уюмдагы бардык башка жактар, анын ичинде</p> <p>(i) сыйакы сунуштаган же аудитордук тапшырманы аткаруу менен байланыштуу тапшырманын жетекчисинин ишин түз көзөмөлдөөнү, башкарууну же жөнгө салуунун башка түрлөрүн жүзөгө ашырган жактар, анын ичинде аудитордук тапшырманын жетекчисинен жогору бардык ырааттуу жетектөөчү деңгээлдерди ээлеген жактар, аудитордук уюмдун улук же тапшырма жетекчиси (башкы аткаруучу директор же ага тете адам) болуп саналган жактарга чейин;</p> <p>(ii) Милдеттенменин алкагында техникалык же өзгөчөлүү тармактык маселелер, операциялар же окуялар боюнча консультация берүүчү жактар; жана</p> <p>(iii) Милдеттенмени аткаруунун сапатын контролдоону камсыздаган жактар, анын ичинде тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүүнү аткаруучу жактар; жана</p> <p>Аудитордук тапшырманын натыйжасына түздөн-түз таасирин тийгизиши мүмкүн болгон, аудитордук уюмдун тармагынын алкагында иштеген бардык жактар.</p> <p><i>4А-бөлүгүндө "аудитордук команда" термини "обзордук текшерүү командасы" термини менен бирдей колдонулат.</i></p>
Жакын туугандар	Ата-эне, бала же үй-бүлөнүн түздөн-түз мүчөлөрү болуп саналбаган бир туугандар.
Концептуалдык негиз	<i>Бул термин 120-бөлүмдө сүрөттөлгөн.</i>
Шарттуу сыйакы	Бүтүмдүн же аудитордук уюм тарабынан аткарылган иштин жыйынтыктарына байланыштуу, алдын ала шартталган негизде эсептелген сыйакы. Сот же башка мамлекеттик орган тарабынан белгиленген сыйакы шарттуу сыйакы болбойт.

"Муздатуу" мезгили	<i>Бул термин R540.11 - R540.19-пункттарында колдонуу үчүн R540.5-пунктунда сүрөттөлгөн.</i>
Тикелей финансылык кызыкчылык	<p>Төмөндөгүлөр менен билдирилген финансылык кызыкчылык:</p> <p>a) Жеке же юридикалык жак (анын ичинде башка жактын каалоосу боюнча башкарылуучу жак) жүзөгө ашырган түз ээлик кылуу жана контролдоо; же</p> <p>b) Жамааттык инвестициялар, мүлктүк фонддор, трасттар аркылуу же жеке же юридикалык жак үстүнөн контролдоо же инвестициялык чечимдерге таасир этүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон башка ортомчулар аркылуу бенефициардык ээлик кылуу.</p>
Директор кызматкер же	Юрисдикцияга жараша айырмаланышы мүмкүн болгон ээлеген кызмат ордуна карабастан, уюмду башкаруу үчүн жооптуу же ушул сыяктуу милдеттерди аткарган адамдар.
Тиешелүү аудитордук тапшырма	<i>Бул термин 800-бөлүмгө карата колдонулган 800.2-пунктунда сүрөттөлгөн.</i>
Ишенимди камсыз кылуучу аудитордук тапшырма	<i>Бул термин 900-бөлүмүнө карата колдонулган 990.2-пунктунда сүрөттөлгөн.</i>
Тапшырманын жетекчиси	Тапшырма жана аны аткаруу үчүн, ошондой эле аудитордук уюмдун атынан чыгарылган отчет үчүн жоопкерчилик тарткан жана, зарыл болгондо, кесиптик, мыйзам чыгаруучу же жөнгө салуучу орган тарабынан берилген тиешелүү ыйгарым укуктарга ээ болгон, өнөктөш же аудитордук уюмдан чыккан башка жак.
Тапшырманы	Тапшырманы аткаруу мезгили аудитордук команданын аудитордук ишти баштоо учурунан тартып башталат.

<p>аткаруу мезгили</p> <p>(Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмалары)</p>	<p>Тапшырманы аткаруу мезгили аудит жүргүзүлүүчү жакка аудитордук корутундуну берген учурда аяктайт. Эгерде тапшырма мезгилдүү мүнөзгө ээ болсо, ал тараптардын бири кесиптик мамилелерди токтотуу жөнүндө билдиргенден же акыркы аудитордук корутундуну чыгаргандан кийин аяктайт</p>
<p>Тапшырманы аткаруу мезгили</p> <p>(Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар, аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмаларынан тышкары)</p>	<p>Тапшырманы аткаруу мезгили топ конкреттүү тапшырмага карата ишенимди камсыз кылуу боюнча кызмат көрсөтүүлөрдү аткарууга киришкен учурдан тартып башталат. Тапшырманы аткаруу мезгили ишенимди камсыз кылуучу корутунду берилгенде аяктайт. Эгерде тапшырма мезгилдүү мүнөзгө ээ болсо, ал тараптардын бири кесипкөй мамилелерди токтотуу же ишенимди камсыз кылуучу акыркы корутундуну чыгаруу жөнүндө кабарлагандан кийин аяктайт.</p>
<p>Тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүү</p>	<p>Корутунду күнүнө карата же ага чейин аткарылган жана аудитордук топтун корутундуну түзүүдөгү объективдүү маанилүү пикирин жана анын тыянактарын берүүгө багытталган процесс.</p>
<p>Аудитордук топ</p>	<p>Конкреттүү тапшырманы аткарган бардык өнөктөштөр жана кызматкерлер, ошондой эле аудитордук уюм же бул тапшырманын алкагында жол-жоболорду аткарган тармакка кирген уюм тарабынан тартылган бардык жактар. Мында бул термин аудитордук уюм же тармакка кирген уюм тарабынан тартылган тышкы эксперттерге тиешелүү болбойт.</p> <p>“Аудитордук топ” түшүнүгү тышкы аудитор <i>Ички аудиторлордун ишин пайдалануу</i> АЭС 610дун (2013-ж. кайра каралган) талаптарын сактаганда, аудитордук тапшырманы аткарууга түздөн-түз катышкан, кардардын ички аудиттин кызматынын кызматкерлерин дагы камтыйт.</p>

Учурдагы бухгалтер	Азыркы учурда кардар үчүн аудитти аткарган же бухгалтердик эсеп, салык салуу боюнча кызматтарды, консультациялык же ушул сыяктуу кесипкөй кызмат көрсөтүүлөрдү аткарган практикалык кесипкөй бухгалтер.
Тышкы эксперт	Бухгалтердик эсептен же аудиттен айырмаланган жаатта жөндөмдөргө, билимге жана тажрыйбага ээ болгон, бул жааттагы иши кесипкөй бухгалтерге жетиштүү талаптагыдай далилдерди алууда жардам көрсөтүү үчүн колдонулган жеке жак (кесипкөй штаттын өнөктөшү же мүчөсү болуп саналбаган, анын ичинде аудитордук уюмдун же аудитордук уюмдар тармагынын убактылуу персоналы) же уюм.
<i>Финансылык кызыкчылык</i>	Акциялардагы же башка баалуу кагаздардагы, карыз милдеттенмелериндеги, зайымдардагы же башка карыз инструменттериндеги ишкананын үлүшү, анын ичинде мындай үлүштү жана мындай үлүш менен түз байланыштуу туунду финансылык инструменттерди алуу боюнча укуктар жана милдеттенмелер
Финансылык отчеттуулук	Финансылык отчеттуулукту даярдоонун концепциясына ылайык белгилүү бир мезгилдеги ишкананын экономикалык ресурстары же милдеттенмелери же алардагы өзгөрүүлөр тууралуу маалымдоо үчүн арналган тиешелүү эскертүүлөрдү камтыган, өткөн мезгилдердин финансылык маалыматынын түзүмдөлгөн берилиши. Тиешелүү эскертүүлөр негизинен эсеп саясатынын негизги принциптерин жана башка түшүндүрмө маалыматты камтыйт. Бул термин финансылык отчеттуулуктардын толук топтомуна кириши мүмкүн, ошондой эле бир финансылык отчеттуулукка, мисалы, баланска же кирешелер жана чыгашалар жөнүндө отчетко жана тиешелүү түшүндүрмө каттарга тиешелүү болушу мүмкүн.
Аудитордук уюм өз пикирин билдире	Өзүнчө ишкана учурунда – ушул ишкананын финансылык отчеттуулугу. Бириктирилген финансылык отчеттуулук,

турган финансылык отчеттуулук	топтун финансылык отчеттуулугу деп аталган учурда – бириктирилген финансылык отчеттуулук.	
Аудитордук уюм	<p>(а) Жеке практикалык адис, кесипкөй бухгалтерлердин өнөктөштүгү же корпорациясы;</p> <p>(б) Менчик укуктары, башкаруу же башка каражаттар аркылуу мындай тараптарды контролдоочу субъект; жана</p> <p>(в) Менчик укуктары, башкаруу же башка каражаттар аркылуу мындай тараптардын контролу алдында турган субъект.</p> <p><i>400.4 жана 900.3-пункттарында 4А жана 4В-бөлүктөрүн сактоого байланыштуу кесипкөй бухгалтерлердин жана аудитордук уюмдардын жоопкерчилигин кароодо «аудитордук уюм» сөзү кандай колдонула турганы түшүндүрүлөт.</i></p>	
Негизги принциптер	<i>Бул термин 110.1 А1-пунктунда сүрөттөлгөн. Негизги принциптердин ар биринин сүрөттөмөсү төмөндөгү-пункттарда берилген:</i>	
	<p><i>Ак ниеттүүлүк</i></p> <p><i>Объективдүүлүк</i></p> <p><i>Кесиптик компетенттүүлүк жана талаптагыдай кылдаттык</i></p> <p><i>Купуялуулук</i></p> <p><i>Кесиптик жүрүм-турум</i></p>	<p><i>R111.1</i></p> <p><i>R112.1</i></p> <p><i>R113.1</i></p> <p><i>R114.1</i></p> <p><i>R115.1</i></p>
Өткөн мезгилдердин финансылык маалыматы	Конкреттүү ишканага карата финансылык көрсөткүчтөр түрүндө берилген, негизинен анын бухгалтердик эсеп системасынан алынган өткөн мезгилдер аралыгында болуп өткөн экономикалык окуялар жөнүндө же болбосо өткөн мезгилдин айрым учурларындагы экономикалык шарттар же жагдайлар жөнүндө маалымат.	

Жакын туугандары	Жубайы (же ушул сыяктуу адам) же багуусундагы адам.
Көз карандысыздык	<p>Көз карандысыздык өзүнө төмөндөгүлөрдү камтыйт:</p> <p>(а) Пикирдин көз карандысыздыгы – кесипкөй ой жүгүртүүгө коркунуч келтирген факторлордун таасирине кабылбай, тыянак чыгарууга мүмкүнчүлүк берген акыл-эс абалы, бул ак ниеттүүлүктү, объективдүүлүктү жана кесипкөй скептицизмди сактоого мүмкүнчүлүк берет.</p> <p>(б) Иш-аракеттердеги көз карандысыздык – акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап аудитордук уюмдун же аудитордук, же ишенимди камсыз кылуучу топтун мүчөсүнүн ак ниеттүүлүгү, объективдүүлүгү же кесипкөй скептицизми жаманатты кылынган деген тыянак чыгара тургандай олуттуу фактылардан жана жагдайлардан качуу.</p> <p><i>400.5 жана 900.4-пункттарга ылайык, жеке жак же аудитордук уюм «көз карандысыз» экенин көрсөтүү жеке жак же аудитордук уюм кырдаалга жараша 4А жана 4В-бөлүктөрүнүн талаптарын аткарды дегенди түшүндүрөт.</i></p>
Кыйыр финансылык кызыкчылык	Жеке же юридикалык жак инвестициялык чечимдерди кабыл алууда контролдоо же таасир этүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болбогон, жамааттык инвестициялар, мүлктүк фонддор, трасттар же башка ортомчулар аркылуу бенефициардык финансылык кызыкчылык.
Стимул	<p>Башка адамдын жүрүм-турумуна таасир этүүчү каражат катары колдонулуучу объект, кырдаал же иш-аракет, бирок сөзсүз түрдө ал адамдын жүрүм-турумуна туура эмес таасир көрсөтүү максатында эмес.</p> <p><i>Стимул бизнес боюнча кесиптештердин ортосундагы (бизнестеги кесипкөй бухгалтерлер үчүн), же кесипкөй бухгалтерлердин же учурдагы же потенциалдуу кардарлардын ортосундагы (ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлер үчүн) меймандостук белгилеринен тартып, мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкка чейин болушу мүмкүн. Стимул ар кандай формада болушу мүмкүн, мисалы:</i></p>

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Белектер.</i> • <i>Меймандостук.</i> • <i>Көңүл ачуу</i> • <i>Саясый же кайрымдуулук садагалар.</i> • <i>Достукка же лоялдуулукка чакырыктар.</i> • <i>Ишке орноштуруу же башка коммерциялык мүмкүнчүлүктөр.</i> • <i>Артыкчылыктан мамиле, укуктар же жеңилдиктер.</i>
Негизги аудитордук өнөктөш	<p>Тапшырманын жетекчиси, тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүү үчүн жооптуу жак жана эгерде ал боюнча аудитордук уюм өз пикирин билдире турган финансылык отчеттуулуктун аудитине карата маанилүү маселелер боюнча негизги чечимдерди же пикирлерди кабыл ала турган аудитордук топтун курамына кирген, башка аудитордук өнөктөштөр. Жагдайга жана аудиттеги айрым жактардын ролуна жараша, “башка аудитордук өнөктөштөр” мисалы, маанилүү туунду ишканалардын же бөлүктөрдүн иши үчүн жооптуу аудитордук өнөктөштөрдү камтышы мүмкүн.</p>
Баалуу кагаздары уюштурулган соодага киргизилген ишкана	<p>Акциялары, үлүштүк же карыздык инструменттери котировкаланган же кандайдыр бир таанылган фонд биржасында котировкалоо тизмесине киргизилген же болбосо таанылган биржанын же башка ушундай ишкананын регламенттерине ылайык сатууга сунуш кылынган ишкана.</p>
Жол берилет	<p><i>Бул термин Кодексте белгилүү бир жагдайларда конкреттүү иш-аракеттерди жасоого жол берүүнү белгилөө үчүн, анын ичинде талап кылуудагы артыкчылык катары колдонулат. Ал мүмкүнчүлүктү белгилөө үчүн колдонулбайт.</i></p>
Мүмкүн	<p><i>Бул термин Кодексте кандайдыр бир маселенин жаралуу, кандайдыр бир окуянын башталуу же кандайдыр бир иш-аракетти жасоо ыктымалдуулугун белгилөө үчүн колдонулат. Бул термин коркунуч менен айкалыштырып</i></p>

	<i>колдонууда мүмкүнчүлүктүн же ыктымалдуулуктун кандайдыр бир конкреттүү деңгээлин аныктабайт, анткени коркунучтун деңгээлин баалоо конкреттүү маселенин, окуянын фактыларына жана жагдайларына же иш-аракеттин багытына көз каранды болот.</i>
Тармак	Ири түзүм, ал: кызматташууга багытталган; жана (b) пайда алууга же чыгымдарды бөлүштүрүүгө ачык түрдө багытталган же болбосо жалпы ээлик кылууну, жалпы контролдоону же жетекчиликтин жалпы мүчөлөрүн, жалпы ички саясатты жана сапатты контролдоо жол-жоболорун, жалпы бизнес стратегияны, жалпы фирмалык аталышты же кесиптик ресурстардын орчундуу бөлүгүн пайдаланууну карайт.
Тармакка кирген уюм	Тармакка таандык болгон аудитордук уюм же ишкана <i>Кошумча маалыматты 400.50 А1 - 400.54 А1-пункттарынан караңыз.</i>
Мыйзамдарды же ченемдик актыларды сактабагандык (Бизнестеги кесипкөй бухгалтерлер)	<i>Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык («сактабагандык») өзүнө төмөндөгү тараптар жасаган, колдонуудагы мыйзамдарга же ченемдик актыларга карама-каршы келген, атайлап же атайлап эмес жасалган аракетсиздикти же иш-аракетти камтыйт:</i> (a) кесипкөй бухгалтердин иш берүүчү уюму; (b) иш берүүчү уюмдун корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактары; (c) иш берүүчү уюмдун жетекчилиги; же (d) иш берүүчү уюмга же анын жетекчилиги астында иштеген башка жактар. <i>Бул термин 260.5 А1-пунктунда сүрөттөлгөн.</i>
Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык	<i>Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык («сактабагандык») өзүнө төмөндөгү тараптар жасаган, колдонуудагы мыйзамдарга же ченемдик актыларга карама-каршы келген, атайлап же атайлап эмес</i>

<p><i>(Ачык практикалык кесипкөй бухгалтер)</i></p>	<p><i>жасалган аракетсиздикти же иш-аракетти камтыйт:</i></p> <p><i>(a) Кардар;</i></p> <p><i>(b) Кардардын корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактары;</i></p> <p><i>(c) Кардардын жетекчилиги; же</i></p> <p><i>(d) Кардарга же анын жетекчилиги астында иштеген башка жактар.</i></p> <p><i>Бул термин 360.5 А1.-пунктунда сүрөттөлгөн.</i></p>
<p>Кеңсе (офис)</p>	<p>Же географиялык жайгашкан жери боюнча же көрсөтүүчү кызматтын түрү боюнча уюштурулган өзүнчө чакан топ.</p>
<p>Мурдагы бухгалтер</p>	<p>Кечээ жакында аудитор кызматын ээлеген же учурдагы бухгалтер жок болгондо, кардар үчүн бухгалтердик, салыктык, консультациялык же ушул сыяктуу кесипкөй кызмат көрсөтүүлөрдү аткарган кесипкөй бухгалтер.</p>
<p>Кесипкөй бухгалтер</p>	<p>БЭФке кирген уюмдун мүчөсү болуп саналган адам.</p> <p><i>1-бөлүктө, “кесипкөй бухгалтер” термини бизнестеги жеке кесипкөй бухгалтерлерге жана ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлерге жана алардын аудитордук уюмдарына тиешелүү.</i></p> <p><i>2-бөлүгүндө, “кесипкөй бухгалтер” термини бизнестеги кесипкөй бухгалтерлерге тиешелүү.</i></p> <p><i>3, 4А жана 4В-бөлүктөрүндө, “кесипкөй бухгалтер” термини ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлерге жана алардын аудитордук уюмдарына тиешелүү.</i></p>
<p>Бизнестеги кесипкөй бухгалтер</p>	<p>Соода, өнөр жай, кызмат көрсөтүү чөйрөсү, мамлекеттик сектор, билим берүү, коммерциялык эмес сектор чөйрөлөрүндө, ошондой эле жөнгө салуучу же кесипкөй органдарда иштеген, кызматкер, подрядчы, өнөктөш, директор (аткаруучу же аткаруучу эмес), ээси-менеджер же волонтер боло турган кесипкөй бухгалтер.</p>
<p>Ачык практикалык</p>	<p>Аудитордук уюмда функционалдык классификацияга</p>

<p>кесипкөй бухгалтер</p>	<p>(мисалы аудит, салык салуу же консультация берүү) карабастан, кесипкөй кызмат көрсөтүүлөрдү аткарган кесипкөй бухгалтер.</p> <p><i>“Ачык практикалык кесипкөй бухгалтер” термини ошондой эле ачык практикалык кесипкөй бухгалтерлердин аудитордук уюмун белгилөө үчүн колдонулат.</i></p>
<p>Кесипкөй ишмердүүлүк</p>	<p>Кесипкөй бухгалтер тарабынан жүргүзүлүүчү бухгалтердик же чектеш жөндөмдөрдү талап кылган ишмердүүлүк, буга бухгалтердик эсеп, аудит, салык салуу, башкаруу консалтинги жана финансылык менеджмент кирет.</p>
<p>Кесипкөй кызмат көрсөтүүлөр</p>	<p>Кардарлар үчүн аткарылган кесиптик ишмердүүлүк.</p>
<p>Сунуш кылынган бухгалтер</p>	<p>Потенциалдуу кардар үчүн (же, айрым учурларда учурдагы кардары үчүн) бухгалтердик, салыктык, консультациялык же ушул сыяктуу кесипкөй кызмат көрсөтүүлөрдү аткаруу боюнча аудитти дайындоо же тапшырмаларды аткаруу жаатында практикалык кесипкөй бухгалтер.</p>
<p>Коомдук кызыкчылык ишканасы</p>	<p>(a) Баалуу кагаздары уюштурулган соодага киргизилген ишкана; же</p> <p>(b) Ишкана:</p> <ul style="list-style-type: none"> (i) ченемдик же мыйзам актылары менен коомдук кызыкчылык ишканасы катары аныкталган; же (ii) ченемдик же мыйзам актыларына ылайык баалуу кагаздары уюштурулган соодага киргизилген ишкананын аудитине карата колдонулган, көз карандысыздык боюнча ушул сыяктуу эле талаптарга ылайык аудит өткөрүү жөнүндө талап коюла турган ишкана. Мындай жобо каалаган тиешелүү жөнгө салуучу орган, анын ичинде аудитордук ишти жөнгө салган орган

	<p>тарабынан колдонууга киргизилиши мүмкүн.</p> <p><i>Башка ишканалар да 400.8-пунктуна ылайык коомдук кызыкчылык ишканаларына киргизилиши мүмкүн.</i></p>
<p>Акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап</p> <p>Акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап тести</p>	<p><i>Акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап тести – бул кесипкөй бухгалтердин башка тараптын ушул сыяктуу тыянактарды чыгарышы мүмкүн экенин болжолдоосу. Мындай болжолдоо бухгалтерге белгилүү болгон же корутунду түзүүдө ага белгилүү болоору болжолдонгон, бардык тиешелүү фактыларды жана жагдайларды таразалаган акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тараптын көз карашынан жүргүзүлөт. Акылга сыярлык жана маалымдар үчүнчү тарап сөзсүз эле бухгалтер болбойт, бирок ал бухгалтердин корутундусун түшүнүү жана орундуу экенин калыс баалоо үчүн тиешелүү билимге жана тажрыйбага ээ болушу керек.</i></p> <p><i>Бул терминдер R120.5 A4-пунктунда сүрөттөлгөн.</i></p>
<p>Байланыштуу ишкана</p>	<p>Кардар менен төмөндөгү мамилелердин биринин болушу менен мүнөздөлгөн ишкана:</p> <p>(a) Кардар бул ишкана үчүн маанилүү болуп саналган шартта кардарды түз же кыйыр контролдогон ишкана;</p> <p>(b) Мындай ишкана кардарга олуттуу таасир тийгизген шартта, кардарга карата тикелей финансылык кызыкчылыкка ээ болгон жана кардарга карата кызыкчылык бул ишкана үчүн маанилүү болуп саналган ишкана;</p> <p>(c) Кардар түз же кыйыр контролдогон ишкана;</p> <p>(d) Кардар же (в)-пунктуна ылайык кардар менен байланыштуу ишкана мындай ишканага олуттуу таасир тийгизүү мүмкүнчүлүгүн берген тикелей финансылык кызыкчылыкка ээ болгон жана кызыкчылык кардар жана анын (в)-пунктунда көрсөтүлгөн байланыштуу ишкана үчүн маанилүү болуп саналган ишкана, жана</p> <p>(e) Туунду компания жана кардар контролдоочу</p>

	<p>ишкана, кардар жана туунду компания үчүн маанилүү болуп саналган шартта, кардар менен жалпы контроль алдында турган ишкана (ушул жерде жана мындан ары «туунду ишкана»).</p>
Обзордук текшерүү кардары	Ага карата аудитордук уюм обзордук текшерүү тапшырмасын аткарган ишкана.
Обзордук текшерүү тапшырмасы	<i>Обзордук текшерүүнүн эл аралык стандарттарына жана эквивалентине ылайык жүргүзүлгөн ишенимди камсыз кылуучу тапшырмада, практикалык кесипкөй бухгалтер аудитте талап кылынуучу бардык далилдерди камсыз кылбаган жол-жоболордун негизинде, бардык маанилүүлүк жагынан, бул финансылык отчеттуулук колдонулуучу финансылык отчеттуулуктун концепциясына ылайык түзүлгөн жок деп корутунду чыгарат.</i>
Обзордук текшерүү командасы	<p>(a) Обзордук текшерүү тапшырмасын аткарууга тартылган аудитордук топтун бардык мүчөлөрү; жана</p> <p>(b) Обзордук текшерүү тапшырмасынын жыйынтыгына түздөн-түз таасир тийгизе ала турган, аудитордук уюмдун курамындагы бардык башка жактар, анын ичинде:</p> <p>(i) Обзордук текшерүү тапшырмасын аткарууга байланыштуу сыйакы сунуштаган же түз көзөмөлдү, башкарууну же тапшырманын жетекчисинин ишин жөнгө салуунун башка түрлөрүн жүзөгө ашыруучу жактар, анын ичинде тапшырманын жетекчисинен жогору, аудитордук уюмдун улук же башкаруучу өнөктөшү (башкы аткаруучу директор же ага тете адам) болуп саналган жактарга чейин, бардык ырааттуу жетектөөчү денгээлдерди ээлеген жактар;</p> <p>(ii) Тапшырманын алкагында техникалык же өзгөчөлүү тармактык маселелер,</p>

	<p>трансакциялар же окуялар боюнча консультация берүүчү жактар; жана</p> <p>(iii) Тапшырманы аткаруунун сапатын контролдоону камсыздаган жактар, анын ичинде тапшырманы аткаруунун сапатын текшерүүнү аткаруучу жактар; жана</p> <p>Обзордук текшерүү тапшырмасынын жыйынтыгына түздөн-түз таасирин тийгизе ала турган, тармактык уюмдун тармагынын алкагында иштеген бардык жактар.</p>
Сактык чаралары	<p><i>Сактык чаралары – бул негизги принциптерди сактоо менен коркунучтарды алгылыктуу деңгээлге чейин натыйжалуу төмөндөтүү үчүн, кесипкөй бухгалтер өзүнчө же айкалыштырып колдонгон иш-аракеттер.</i></p> <p><i>Бул термин 120.10 А2-пунктунда сүрөттөлгөн.</i></p>
Бизнестеги улук кесипкөй бухгалтер	<p><i>Бизнестеги улук кесипкөй бухгалтерлер – бул иш берүүчү уюмдун адам, финансылык, технологиялык, физикалык жана материалдык эмес ресурстарын сатып алууга, жайгаштырууга жана контролдоого байланыштуу олуттуу таасир тийгизүүгө жана чечим кабыл алууга жөндөмдүү болгон, директорлор, кызматкерлер же улук кызматкерлер.</i></p> <p><i>Бул термин 260.11 А1-пунктунда сүрөттөлгөн.</i></p>
Олуттуу зыян	<p><i>Бул термин 260.5 А3 жана 360.5 А3-пункттарында сүрөттөлгөн.</i></p>
Атайын багыттагы финансылык отчеттуулук	<p>Белгилүү бир пайдалануучулардын финансылык маалыматка муктаждыгын канааттандыруу үчүн иштелип чыккан, финансылык отчеттуулук концепциясына ылайык даярдалган финансылык отчеттуулук.</p>
Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар	<p>Ишкананын ишмердүүлүгүнүн стратегиялык багытына көзөмөл кылуу үчүн жоопкерчилик тартуучу жана ишкананын отчеттуулугу менен байланышкан милдеттерге ээ болгон жак (жактар) же уюм (уюмдар) (мисалы, ишенимдүү башкаруучу). Бул милдеттер финансылык</p>

	<p>отчеттуулук процессин көзөмөлдөөнү өзүнө камтыйт. Бир катар юрисдикциялардагы айрым ишканаларда корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга жетектөөчү персонал, мисалы, жеке же мамлекеттик сектордогу ишкананын коллегиялуу башкаруу органынын аткаруучу мүчөлөрү же менчик ээси болгон жетекчи кириши мүмкүн.</p>	
Коркунучтар	<p><i>Бул термин 120.6 А3-пунктунда сүрөттөлгөн жана төмөндөгү категорияларды камтыйт:</i></p>	
	<p><i>Жеке кызыкчылык</i></p> <p><i>Өзүн өзү контролдоо</i></p> <p><i>Жактоочулук</i></p> <p><i>Жакын тааныштык</i></p> <p><i>Опуза</i></p>	<p><i>120.6 А3(a)</i></p> <p><i>120.6 А3(b)</i></p> <p><i>120.6 А3(c)</i></p> <p><i>120.6 А3(d)</i></p> <p><i>120.6 А3(e)</i></p>
Жарактуулук мезгили	<p><i>Бул термин R540.5-пунктта сүрөттөлгөн.</i></p>	

**КОДЕКСТЕ ЭСКЕРТИЛГЕН КЫСКАРТУУЛАРДЫ ЖАНА
СТАНДАРТТАРДЫН ТИЗМЕГИ**

КЫСКАРТУУЛАРДЫН ТИЗМЕСИ

Аббревиатура	Түшүндүрмө
Ишенимди камсыз кылуу концепциясы	Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын эл аралык концепциясы
COSO	Тредвей комиссиясы демөөрчүлөр уюмдарынын комитети
CoCo	Канаданын кесипкөй бухгалтерлеринин контролдоо критерийлери
АИКТЭСК	Аудиттин жана ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалардын эл аралык стандарттары боюнча кеңеш
БЭЭСК	Бухгалтерлер этикасынын эл аралык стандарттары боюнча кеңеш
БЭФ	Бухгалтерлердин эл аралык федерациясы
АЭС	Аудиттин эл аралык стандарттары
ИКТЭС	Ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар боюнча эл аралык стандарттар
СКЭС	Сапатты контролдоо боюнча эл аралык стандарттар
ОТЭС	Обзордук текшерүү тапшырмалары боюнча эл аралык стандарттар

КОДЕКС ШИЛТЕМЕ КЫЛГАН СТАНДАРТТАРДЫН ТИЗМЕГИ

Стандарт	Толук аталышы
АЭС 320	Аудитти пландаштыруудагы жана жүргүзүүдөгү маанилүүлүк
АЭС 610 (кайра каралган 2013)	Ички аудиторлордун ишин пайдалануу
ИКТЭС 3000 (кайра каралган)	Өткөн мезгилдердин финансылык маалыматынын аудитинен же обзордук текшерүүсүнөн айырмаланган ишенимди камсыз кылуучу тапшырмалар
СКЭС 1	Финансылык отчеттуулуктун аудитин жана обзордук текшерүүлөрдү жүргүзүүчү, ошондой эле ишенимди камсыз кылуучу башка тапшырмаларды жана коштоочу кызмат көрсөтүүлөр боюнча тапшырманы аткаруучу аудитордук уюмдарда сапатты контролдоо
ОТЭС 2400 (кайра каралган)	Өткөн мезгилдердеги финансылык отчеттуулукту обзордук текшерүү боюнча тапшырмалар

КҮЧҮНӨ КИРҮҮ КҮНҮ

- 1, 2 жана 3-бөлүктөр 2019-жылдын 15-июнунда күчүнө кирет.
- Аудитордук жана обзордук текшерүү тапшырмасы үчүн көз карандысыздыкка тиешелүү 4А-бөлүгү 2019-жылдын 15-июнунда же бул күндөн кийин башталган мезгилдер үчүн финансылык отчеттуулуктун аудити жана обзору үчүн колдонулат.
- Мезгилдерди камтыган предметке карата ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларды аткаруудагы көз карандысыздыкка тиешелүү 4В-бөлүгү 2019-жылдын 15-июнунда же бул күндөн кийин башталган мезгилдер үчүн күчүнө кирет; калган учурларда ал 2019-жылдын 15-июнунда күчүнө кирет.

Мөөнөтүнөн мурда колдонууга уруксат берилген.

Ошондой эле БЭЭСК мурдагы түзүмгө жана редакциялык макулдашууларга ылайык “жыйынтыктоочу документ” катары 2017-жылдын январында кошулган, кайра каралып чыккан узак ассоциация жөнүндө жоболордун күчүнө кирүү күнү жөнүндө маалыматты алуу үчүн колдонмонун 5-бетин караңыз.